

Honvédségi Szemle

143. ÉVFOLYAM
2015/6. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Kiadja a Honvéd Vezérkar

A kiadásért felel: Dr. Orosz Zoltán altábornagy

Szerkesztőbizottság

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Orosz Zoltán altábornagy (PhD)

Tagok:

Dr. Besenyő János alezredes (PhD)
Dr. Földesi Ferenc ny. ezredes (PhD)
Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)
Dr. Koller József ezredes (PhD)
Dr. Lippai Péter ezredes (PhD)
Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)
Dr. Ruszin Romulusz ezredes (PhD)
Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)
Dr. Szakály Sándor (DSc)
Dr. Rudolf Urban (CSc) (Védelmi Egyetem, Brno)
Dr. Wagner Péter (PhD)

Tanácsadó testület:

Dr. Fóris Ágota (PhD)
Horváth Gábor dandártábornok
Dr. Kalmár Zoltán (PhD)
Lamos Imre dandártábornok
Dr. Pogácsás Imre dandártábornok (PhD)
Szabó István vezérőrnagy
Dr. Szilágyi István (DSc)
Szpisják József dandártábornok
Takács Attila dandártábornok
Dr. Tarrósy István (PhD)

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

Felelős vezető: Dr. Bozsonyi Károly ügyvezető (PhD)

Ágazati igazgató: Zsalakó István

Mb. szerkesztőségvezető:

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán
Nyelvi lektor: Eszes Boldizsár
Borítóterv: Dani Márton
Tervezőszerkesztő: Dancs Katalin
Kézirat-előkészítő: Forró Zsófia
Korrektor: Török Judit
Szerkesztőségi titkár: Solti Gabriella
Telefon: 272-02; 459-5355
e-mail: hsz@hm.gov.hu; kisszoltan@armedia.hu
A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Kerepesi út 29/B
Nyomdai kivitelezés: HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.
Sokszorosítóüzem
Felelős vezető: Pásztor Zoltán igazgató

A folyóirat 600 Ft-os áron megvásárolható a Zrínyi Kiadó könyvesboltjában, valamint a HM Zrínyi Kft. webáruházában (shop.hmzrinyi.hu).

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható a parbeszed.hm.gov.hu és a honvedelem.hu portálon. HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemlét az MTA Hadtudományi Bizottság B kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el. A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak. A Honvédségi Szemle lapelődői: Ludovica Academia Közlönye, Magyar Katonai Közlöny, Magyar Mars, Magyar Katonai Szemle, Honvéd, Katonai Szemle, Honvédelem, Új Honvédségi Szemle. A Honvédségi Szemle tagja az Európai Katonai Sajtószövetségnek (EMPA)

E SZÁMUNK SZERZŐI

Szakali Miklós alezredes,
a HM Védelmi Tervezési Főosztály kiemelt főtisztje
Mező András alezredes, osztályvezető-helyettes
(MH Kiképzési és Doktrinális Központ, Doktrinális Elemző, Értékelő Osztály)
Rumi Zoltán ezredes, az MH ÖHP felderítőfőnöke
Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD),
hadműveleti szakértő
Dr. Prantner Zoltán (PhD), tudományos segédmunkatárs
(Szegedi Tudományegyetem, BTK)
Csengeri János főhadnagy, gyakorlati oktató (NKE HHK)
Tóth Eszter százados, pszichológus (MH EK VEI RAVGYI)
Dr. Kerti András alezredes (PhD), egyetemi adjunktus
(NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar)
Nyikes Zoltán százados, az MH 54. Veszprém Radarezred
Információvédelmi Központjának parancsnoka, az Óbudai
Egyetem doktorandusza

Dr. Kassai László ny. ezredes (dr. jurist)
Dr. Gáspár Tibor ny. mk. vezérőrnagy (PhD)
Bazala Csaba hadtörténeti kutató
Siposné dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc), egyetemi tanár
(NKE HHK)
Sztanó Zsuzsanna ny. őrnagy
Gál Csaba ny. mk. ezredes
Dr. Szakály Sándor (DSc) hadtörténész,
a Veritas Történetkutató Intézet főigazgatója
Dr. Farkas Ádám hadnagy (dr. jurist),
a HM Jogi Főosztály tisztje, a Széchenyi István Egyetem
tanársegéde
Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD), egyetemi tanár (NKE HHK)

Honvédségi Szemle

143. ÉVFOLYAM
2015/6. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Tartalom

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Szakali Miklós alezredes:

A walesi NATO-csúcstalálkozó kollektív védelmet érintő döntéseinek hatása hazánk kötelezettségeire 3

Mező András alezredes:

A brit doktrínafejlesztés rendszere 12

Rumi Zoltán ezredes:

A területekhez való hozzáférés, illetve a hozzáférést gátló műveletek.

Az AA/AD- és az A2/AD-konceptciók és azok lehetséges érvényesülése

Kína és az Egyesült Államok viszonylatában 27

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Isaszegi János ny. vezérőrnagy:

A taszári repülőtér helye és szerepe a nemzetközi békemissziók

és háborús események sodrában (1995–2005) 38

Prantner Zoltán:

Líbia biztonságpolitikai problémái a Kadhafi utáni érában 50

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Csengeri János főhadnagy:

Repülőterek távoli környezetének megfigyelési lehetőségei 63

Tóth Eszter százados:

A katonai alkalmasságvizsgálatok múltja, jelene és lehetséges jövője 75

Kerti András alezredes – Nyikes Zoltán százados:

Információbiztonsági kérdések a szolgálati és magántulajdonú mobil

infokommunikációs eszközök esetében (2.) 85

Kassai László ny. ezredes:

Emlékeztető gondolatok a katonai szolgálati fegyelemről és a katonák fegyelmi felelősségéről	100
---	-----

LOGISZTIKA

Gáspár Tibor ny. mk. vezérőrnagy:

A katonai logisztikai vezető főbb jellemzői	113
---	-----

HADTÖRTÉNELEM

Bazala Csaba – Siposné Kecskeméthy Klára ezredes:

Tolnay Dezső élete és munkássága	123
--	-----

FÓRUM

Sztanó Zsuzsanna ny. őrnagy:

A kordedvezményre való jogosultság jelenlegi szabályai és igénybevételének a lehetősége	132
--	-----

SZEMLE

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

Nemzetközi katonai és haditechnikai szemle	142
--	-----

Szakály Sándor:

Magyar származású katonákról és az egykori magyar fegyveres erőkről – angolul	149
--	-----

Farkas Ádám hadnagy:

Egy külső szemlélő második világháborús Magyarország-képe	153
---	-----

Harai Dénes ny. ezredes:

Kultúra, társadalom, mentalitás	155
---------------------------------------	-----

ABSTRACT	160
----------------	-----

Szakali Miklós alezredes:

A WALESI NATO-CSÚCSTALÁLKOZÓ KOLLEKTÍV VÉDELMET ÉRINTŐ DÖNTÉSEINEK HATÁSA HAZÁNK KÖTELEZETTSÉGEIRE

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző rövid áttekintést ad az euroatlanti térség megváltozott biztonsági kihívásaira adott válaszokról, a 2014 szeptemberében tartott walesi NATO-csúcstalálkozó kollektív védelmet érintő döntéseiről és azok hazánkat érintő hatásairól. Érinti a kollektív védelem gyakorlati kiüresedésének okait, majd a csúcstalálkozó záródokumentumának politikai és védelmi döntéseit. Kiemelten foglalkozik hazánk vállalásaival, illetve vázolja azokat a kérdéseket, amelyek alaposabb megfontolást igényelnek saját biztonságunk fokozása, valamint NATO-vállalásaink teljesítése érdekében.

KULCSSZAVAK: biztonság, politikai állásfoglalás, katonai válaszlépés, képességfejlesztés, védelmi költségvetés

BEVEZETÉS

Meghatározó jelentőségűnek tartom a walesi csúcstalálkozót abban a tekintetben, hogy reagált az orosz–ukrán konfliktus nyomán kialakult biztonsági kihívásra, és megerősítette a kollektív védelem melletti elkötelezettséget. Talán a legfontosabb, hogy a tagállamok eltérő biztonsági helyzetük és érintettségük ellenére egyetértettek a közös védelem előtérbe helyezésében, és bizonyították a szövetség kohézióját, amelyet sokszor kétségbe vontak és gyengíteni próbáltak az ellenérdekelt felek. Kiemelkedő szerepe van a csúcstalálkozóknak abban is, hogy ráirányította a politikai döntéshozók figyelmét a védelmi képességek fejlesztésének szükségességére, valamint konkrét követelményeket határozott meg a nemzeteknek a védelmi költségek és fejlesztési arányok növelésére. A döntéseket a NATO állam- és kormányfői elfogadták, így már csak azok végrehajtása van hátra. Ebben jelentős szerepe van a szövetség szervezeteiben folyó munkának, de meghatározó a nemzetek politikai elkötelezettsége és akarata a vállalások teljesítésében. Hazánkra is jelentős felelősség hárul egyrészt a találkozón tett vállalások teljesítésében, másrészt a tanácskozás döntéseinek továbbvitelében és érvényre juttatásában.

Véleményem szerint a döntések részletes elemzése lehetőséget ad a biztonság- és védelempolitikai megfontolásaink felülvizsgálatára, védelmi és képességfejlesztési terveink pontosítására és egy reális, nemzeti alapokon nyugvó kollektív védelmi rendszer létrehozására.

A KOLLEKTÍV VÉDELEM GYAKORLATI JELENTŐSÉGÉNEK KIÜRESEDÉSE

Természetesen politikai szinten soha senki nem deklarálta a kollektív védelem jelentőségének csökkenését, inkább minden mértékadó politikus hangsúlyozta annak elvülhetetlenségét és meghatározó voltát a szövetség fennmaradásában és kohéziójának erősítésében. A tények azonban azt mutatják, hogy a szövetség a keleti blokk széthullását követően küldetésstudati

válságba került, már nem volt közös ellenség, amellyel szemben erősíteni kellett volna a közös védelmi képességeket, és a kollektív védelem keretei között megvédeni a tagállamok területi sérthetlenségét.

Jugoszlávia szétesése és az ezzel összefüggő balkáni fegyveres konfliktusok új dimenziót nyitottak a NATO feladatrendszerében. A tagállami szuverenitás védelmének erősítéséről (lévén, hogy azt senki sem veszélyeztette) a hangsúly a békeműveletek végrehajtására irányult. Ez a váltás egyben a biztonság- és védelempolitika ambíciószint-változását is jelentette, a szövetség az alapszerződésben¹ meghatározott felelősségi területén túlra terjesztette ki biztonsági szavatoló (Security Guarantor) szerepét.

Az észak-alanti szövetség feladatrendszerének következő jelentős változását a 2001. szeptember 11-ei terrortámadások generálták. Ekkor a terrorizmus elleni fellépés és ennek keretében az afganisztáni műveletek kerültek a szövetség prioritási listájának az élére. A NATO ezzel globális szintre terjesztette ki biztonságpolitikai ambíciószintjét és felelősségi körét.

Mindezek a hangsúlyeltolódások jelentős változásokat idéztek elő a katonai képességek követelményrendszerében. A keleti blokk tömeghadseregei által megtestesített fenyegetettség megszűnt, így szükségtelessé vált a szövetségen belül is a tömeghadseregek fenntartása. Jelentős leépítések történtek a nemzeti haderőkben mind a személyi állomány, mind a technikai eszközök tekintetében. Szövetségi és nemzeti szinten is csökkentek a haderők vezetési szintjei, több parancsnokságot bezártak, valamint folyamatosan leépítették a védelemhez kapcsolódó gyártó és ellátó-kiszolgáló kapacitásokat, szolgáltatásokat és infrastruktúrát.

A szövetségi területeken kívüli békeműveletek és a terrorizmus elleni harc a saját területen folytatott védelmi műveletektől eltérő katonai képességeket igényelt. Így megkezdődött az új típusú katonai képességek kialakítása. Ennek következtében olyan fogalmak kerültek előtérbe, mint a *telepíthetőség*, *expedíciós jelleg*, *alkalmazhatóság* és *fenntarthatóság*. A nehézfegyverzet és -technika háttérbe szorult, teret nyertek a tengeri és légi úton gyorsan szállítható könnyű erők és eszközök. Az állandó vezetési pontok és eszközök helyett telepíthető és modul jellegű vezetési rendszerekre volt szükség. Megnövekedett a hadszíntéren kívüli és azon belüli szállítóképesség és logisztikai biztosítás fontossága. A hagyományos védelmi műveletekben megszokottól eltérő szemléletű és eszközrendszerű felderítő-, hírszerző és híradó-informatikai képességet kellett kialakítani. Különösen a terrorizmus elleni műveletekben megnőtt az igény a különleges erők és a precíziós eszközök alkalmazására.

A fentiek alapján érthető, hogy a hagyományos fenyegetettség jelentős csökkenése, az új típusú kihívásoknak való megfelelési kényszer és az ennek érdekében történő fejlesztések nagy forrásigénye (különösen a 2008-as pénzügyi válságot követően) nem ösztönözte a döntéshozókat az ország- és kollektív védelemnek jobban megfelelő nehéz erők és eszközök, állandó jelleggel települt vezetési elemek és rendszerek, valamint a hagyományos területvédelmi képességek fenntartására, fejlesztésére. Ezért ezek lassan elavultak, háttérbe szorultak. Mindezek alapján úgy gondolom, hogy a NATO kollektív védelemre irányuló politikai ambíciószintjét a rendelkezésre álló katonai képességek és védelmi erőforrások – különösen az európai szövetségesek részéről – nem támasztják alá.

¹ North Atlantic Treaty (Article 6), Washington, 1949. 04. 04.

A MEGVÁLTOZOTT EURÓPAI BIZTONSÁGI KÖRNYEZET

Az orosz–ukrán konfliktus következtében az európai biztonsági környezet rendkívül rövid idő alatt feszültté, illetve az Oroszországgal határos NATO-tagországok számára fenyegetővé vált. Ez a biztonságpolitikai változás komoly kihívást jelent a szövetség egésze számára, valamint a tagországoknak külön-külön is. Magyarország mint a szövetség tagja és mint a konfliktus térségéhez közeli ország különösen érdekelt a konfliktus mielőbbi befejezésében, valamint a térség és ezáltal saját biztonságának fokozásában.

A változás gyorsaságának érzékeltetése, valamint az általános biztonsági helyzet jellemzése miatt fontosnak tartom idézni a Madeleine Albright által vezetett szakértői csoport néhány megállapítását.

A 2010-es lisszaboni csúcstalálkozó előtt a szakértői csoport feldolgozta a szövetség korábbi katonai műveleteinek és válságkezelő tevékenységének tapasztalatait, illetve megvizsgálta a katonai képességek és az új kihívások megoldási lehetőségei közötti viszonyt. A csoport jelentésében a képességekre vonatkozóan az *alkalmazhatóság*, a *rugalmasság*, a *sokoldalúság* és a *nemzeti korlátozások mentessége* (a műveletben részt vevő katonai erők alkalmazásának ne legyenek nemzeti jogi korlátaik) fogalmazódtak meg mint lehetséges követelmények a tagállamok fegyveres erőivel szemben a következő évtizedben. Az egyik megállapítás szerint: „...a tagállamok ellen irányuló hagyományos katonai fenyegetés valószínűsége csekély, de nem kizárható. Legvalószínűbb fenyegetés lehet a ballisztikus rakétákkal elkövetett támadás; a terrorcselekmények és a számítógépes rendszerek elleni támadás.” Ugyanakkor kérdésként fogalmazták meg, hogy a szövetségnek legyen-e állandó civil képessége, és a civil képességeknek mi legyen a szerepük a katonai műveletek tervezésében, szervezésében, illetve végrehajtásában.

A biztonsági helyzet, valamint a fenti megállapítások figyelembevételével a lisszaboni csúcstalálkozón még a NATO és Oroszország közötti partneri viszony erősítéséről állapodtak meg a felek. Célul tűzték ki az együttműködés elmélyítését a terrorizmus elleni harcban, a tengeri kalózkodás elleni tapasztalatok feldolgozásában, és jelentősen közeledtek az álláspontok a NATO európai rakétavédelmi rendszere és az orosz rakétavédelem közötti együttműködés lehetőségeiről.

A szövetség a 2012-es chicagói NATO-csúcstalálkozón ünnepelte a NATO–Oroszország Tanács 10 éves fennállását és a NATO–Oroszország együttműködés alapító okirata aláírásának 15. évfordulóját. A felek kölcsönösen nagyra értékelték az elért eredményeket, a közös érdekeken alapuló együttműködést, a nyílt politikai véleménycserét, a kölcsönös kiszámíthatóságot és átláthatóságot egymás szándékait illetően. Egyetértettek az együttműködés folytatásában a védelmi ügyek – mint a stratégiák, doktrínák, katonai állomásoztatás és a nem stratégiai nukleáris fegyverek elhelyezése, valamint a felsorolt területekre vonatkozó bizalomépítő rendszabályok kidolgozása és bevezetése – tekintetében.

A felek különösen értékesnek ítélték az Afganisztán kapcsán kialakult gyakorlati együttműködést a terrorizmus elleni és a kábítószerek terjesztése elleni műveletekben. Kiemelték a közös kiképzések jelentőségét, valamint a NATO–Oroszország Tanács Helikopterfenntartási Pénzügyi Alapját (NRC Helicopter Maintenance Trust Fund), amely az afgán biztonsági erők számára biztosította a helikopterek működőképességét. Mindkét részről elégedettségüknek adtak hangot az Afrika partjai közelében a kalózkodás elleni műveletekben való együttműködést illetően is.

Ezt követően 2014 márciusában a szövetséget felkészületlenül érte a Krím félsziget orosz megszállása és elcsatolása, a délkelet-ukrajnai harcokban felségjelzés nélküli orosz

katonák („zöld emberek”) bevetése és a szeparatisták moszkvai támogatása. Orosz részről ugyanakkor egyértelműen a szövetségnek szóló erőfitogtatás vette kezdetét az európai határok közelében megrendezett nagy volumenű szárazföldi és haditengerészeti gyakorlatok, az európai országok légtérét megközelítő (időnként megsértő) katonai repülések, valamint a jelentősen felerősödött felderítési-hírszerzési tevékenységek formájában.

Ilyen körülmények között került sor Walesben a NATO-csúcstalálkozóra, amely záródokumentumának egyik fő témája az orosz–ukrán konfliktus következtében kialakult helyzetre való reagálás, illetve a helyzet rendezésének elősegítése volt.

A WALESI CSÚCSTALÁLKOZÓ ZÁRÓOKMÁNYÁNAK POLITIKAI ÁLLÁSFOGLALÁSAI

A záróokmány egy robusztus dokumentum, amely 113 bekezdést tartalmaz 24 A/4 oldal terjedelemben. Szerkezete egységes, nincs külön fejezetekre tagolva, ennek ellenére jól elkülöníthetjük a főbb tartalmi egységeket. Ezzel is a bekezdések azonos fontosságát jelzik. Nyelvezete egyszerű, kerüli a félreérthető megfogalmazást és szóhasználatot. Az okmány terjedelme lehetővé teszi a tartalmi elemek kiegyensúlyozását és az erős, elítélő politikai nyilatkozatok mellett a lehetőségek felvázolását a kialakult helyzet és a kapcsolatok tárgyalásos úton történő rendezésére. Ezzel is hangsúlyozza, hogy a szövetség a katonai képességek növelése mellett alapvetően politikai megoldásokat keres. A dokumentum vezérfonalát az orosz–ukrán konfliktus kapcsán kialakult helyzetre való reagálás adja, amelyet az egész dokumentumon keresztül követhetünk.

Az első egység (15 bekezdés) magában foglalja a NATO tagállamainak megnyugtatását a kollektív védelemre vonatkozó politikai elkötelezettség megerősítésére, a katonai képességek és a védelmi költségvetések növelésére hozott döntésekkel.

A következő főbb tartalmi egységben (8 bekezdés) a NATO állam- és kormányfői elítélik, a nemzetközi joggal összeegyeztethetetlennek tartják az Ukrajna elleni orosz agressziót, és nem ismerik el a Krím félsziget megszállását. Követelik az orosz csapatok kivonását, a szeparatisták támogatásának megszüntetését, valamint a nemzetközi szervezetek (ENSZ, CFE, EU) okmányaiban lefektetett kötelezettségek és döntések betartását. Felhívják Oroszország figyelmét a kialakult helyzet politikai és diplomáciai úton történő rendezésére, az ukrán szuverenitás és a nemzetközileg elismert határok tiszteletben tartásával. A kemény hangvételű elítélő nyilatkozatot követően bejelentik a NATO–Oroszország együttműködés szüneteltetését, de kifejezik a két fél stratégiai szintű párbeszéde folytatásának szükségességét, és fenntartják az ehhez szükséges politikai csatornákat.

A NATO teljes támogatásáról biztosítja Ukrainát szuverenitása megőrzésében és nemzetközileg elismert határainak visszaállításában. A dokumentum felhívja az ukrán felet a konfliktus tárgyalásos rendezésére, amelyhez aktív támogatást ígér. Egyben sürgetik Ukrainát a belső politikai helyzet rendezésére is a demokratikus értékek, az emberi és kisebbségi jogok, valamint a törvényesség érvényre juttatásával. NATO-részről a további együttműködést is a Megkülönböztetett partnerség (Distinctive Partnership) program keretein belül tervezik, főleg a biztonsági és védelmi szektor reformja, valamint a haderő interoperabilitásának növelése tekintetében. A biztonsági és védelmi együttműködések fő célja, hogy Ukrajna képességei megerősödjének a saját biztonsága fenntartására és szavatolására.

A dokumentum csaknem egyharmada (31 bekezdés) foglalkozik az orosz–ukrán konfliktus nyomán kialakult helyzetre való válaszadással, illetve a konfliktus rendezésére irányuló javaslatokkal. Megítélesem szerint ez a terjedelemben lehetővé tette az éles hangvételű reagálást,

amely magában foglalta az orosz agresszió elítélését, a katonai képességek és ráfordítások növelésének elhatározását. Ugyanakkor tompította is a döntések életét a NATO és Oroszország közötti politikai párbeszéd lehetőségének nyitva hagyásával, valamint az ukrán fél támogatásának kialakult keretek közötti tartásával (nincs szó Ukrajna NATO-csatlakozásáról, sem pedig a NATO-erők közvetlen beavatkozásáról).

A KOLLEKTÍV VÉDELEM NÖVELÉSÉT CÉLZÓ DÖNTÉSEK

A záróokmány aláírása mellett a politikai állásfoglalások gyakorlati megvalósítása érdekében az állam- és kormányfők jóváhagyták a NATO készenléti akciótervét, amely átfogó intézkedéseket tartalmaz az orosz kihívásokra és azok stratégiai következményeire, valamint a NATO déli határait érintő közel-keleti és észak-afrikai kockázatokra és fenyegetésekre. Az akcióterv megerősíti a kollektív védelemhez és a válságkezeléshez szükséges képességek fejlesztésének szükségességét. A biztonságot erősítő intézkedésként említi a szövetség katonai állomásoztatásának átrendezését, valamint a nemzetek elkötelezettségét a folyamatos légi, szárazföldi és tengeri jelenlét biztosítására a szövetség keleti térségében. Ezen túl:

- A felek egyetértettek a NATO Reagáló Erők (NRF) reagálóképességének növelésében, melynek érdekében képességsomagot dolgoznak ki és hajtanak végre. Ennek részeként létrehozzák a Nagyon Magas Készenléti Összhaderőnemi Erőt (VJTJF), amelynek néhány nap alatt képesnek kell lennie a válságövezetbe való településre és a feladatok végrehajtására, különös tekintettel a NATO határövezetére. A kötelék a szárazföldi elemek mellett légi, haditengerészeti és különleges műveleti elemeket is tartalmaz.
- A szövetség állandó jelleggel rotációs alapon a keleti tagországok területén állomásoztatja a szükséges vezetési elemeket, melyek fő feladata a kollektív védelemre vonatkozó forgatókönyvek kidolgozása és gyakoroltatása lesz.
- Szükség esetén megerősíti a szövetség felelősségi határain lévő erőket az agresszor elrettentése és a kollektív védelem biztosítása érdekében. Ezért a peremvidéken lévő nemzetek területén előkészíti a szükséges infrastruktúrát, és megkezdi az anyagok és eszközök készletezését. Ehhez azonban nélkülözhetetlen az érintett nemzetek részéről a befogadó nemzeti támogatás biztosítása.

A dokumentum kiemeli a NATO Állandó Haditengerészeti Erők képességei fokozásának fontosságát annak érdekében, hogy az képes legyen a hagyományos tengeri műveletek teljes spektrumának végrehajtására.

Ezen túl a tagállamok között egyetértés született a NATO Parancsnoki Rendszer (NCS) képességeinek fenntartásáról és növeléséről, valamint a lengyel területen lévő Északkeleti Többnemzeti Hadtest parancsnokságának megerősítéséről. A Parancsnoki Rendszer fő feladata a felderítés fokozása és a stratégiai helyzet megítélésének, értékelésének (Situational Awareness) erősítése lesz, valamint ezek alapján az előzetes védelemtervezés végrehajtása.

A dokumentum kitér a gyakorlatok fontosságára, és előírányozza a gyakorlatok számának növelését, különös tekintettel a kollektív védelemre vonatkozó forgatókönyvek kidolgozására és gyakoroltatására, valamint a komplex katonai-polgári veszélyhelyzetekre adandó válaszokra. Megerősíti a Chicagóban elfogadott Kapcsolt erők kezdeményezést (CFI), melyet összhangba kell hozni a Készenléti akcióterv kiképzések és gyakorlatok részével.

A résztvevők egyetértettek a Készenléti akcióterv végrehajtásának azonnali megkezdésében, és a védelmi miniszterek feladatául szabták a végrehajtás nemzeti felügyeletét.

A dokumentum üdvözlí a Stratégiai Kommunikációs Központ létrehozását Lettországban, amely hozzájárul a külső és belső információmegosztás kiterjesztéséhez, a politikai konzultációk és katonai szakmai egyeztetések elmélyítéséhez. A központ feladata a hibrid hadviseléssel kapcsolatos forgatókönyvek kidolgozása, valamint a témával kapcsolatos koordináció erősítése lesz.

A NATO-tagállamok védelmi költségvetéseinek növelése érdekében a jelenlegi helyzetből kiindulva a következő döntést hozták:

- Azok a tagállamok, amelyek jelenleg is minimum a GDP 2%-át költik védelemre és védelmi költségvetésük 20%-át főszerzők beszerzésére fordítják (beleértve a kutatás-fejlesztésre fordított forrásokat is), folytassák az eddigi gyakorlatukat.
- Azok a tagállamok, amelyek a fenti arányok alatt költenek a védelemre, állítsák meg a védelmi költségvetés csökkenését, növeljék védelmi kiadásait a GDP növekedésével összhangban, és közelítsék a 2%-os elvárás tíz éven belül.
- Azok a tagállamok, amelyek kevesebb mint a védelmi költségvetésük 20%-át költik új főszerzők beszerzésére (beleértve a kutatás-fejlesztésre fordított forrásokat is), növeljék beszerzéseiket az elvárt arányban vagy azon túl tíz éven belül.

A szövetség évente megvizsgálja a célkitűzés teljesítését, és jelentést állít össze a végrehajtásról a következő csúcstalálkozó számára.

A dokumentum deklarálja a közös védelem fenntartásának módját és eszközrendszerét, amely a hagyományos, a nukleáris és a rakétavédelmi képességek kombinációján alapul. A nukleáris képességek biztosításában kiemelkedő szerepe van az Egyesült Államoknak, amely így a szövetség biztonságának alapvető szavatolója. A többi szövetséges atomhatalom, Franciaország és Nagy-Britannia nemzeti hatáskörben rendelkeznek a nukleáris képességekkel, de így is hozzájárulnak a szövetség biztonságához. A dokumentum leszögezi, hogy a nukleáris eszközök használatának lehetősége rendkívül elenyésző. A rakétavédelem tehát csak kiegészíti a nukleáris képességeket az elrettentés és a védelem területén, de nem helyettesíti azokat. Az akcióterv megerősíti, hogy a rakétavédelmi rendszer kizárólag védelmi célokat szolgál. Ugyanakkor a 2015-re Romániában átadásra kerülő elem (Aegis Ashore), valamint a hozzá kapcsolódó, Spanyolországban telepítendő tengerészeti elem (Aegis) jelentős rakétavédelmi képességnövekedést jelentenek a szövetség számára.

A CSÚCSTALÁLKOZÓ DÖNTÉSEINEK HATÁSA HAZÁNK BIZTONSÁGÁRA ÉS VÉDELMI KÉPESSÉGEINK NÖVELÉSÉRE

Magyarországnak, mint az orosz–ukrán konfliktus térségével szomszédos országnak, továbbra is alapvető érdeke támogatni a térség biztonságát szavatoló döntéseket és aktívan hozzájárulni azok végrehajtásához. Ennek szellemében lettek megfogalmazva az alábbi magyar felajánlások:

- Magyarország, amennyiben a parlament is úgy dönt, a korábbi vállaláshoz képest is növeli védelmi költségvetését.
- A megerősítő intézkedések keretében Magyarország egy lövészszerződést fog a Baltikumra telepíteni 2,5 hónapra, és részt veszünk a lengyelországi Anaconda gyakorlaton.
- A magyar kormány döntést hozott, hogy közel húszmilliárd forintos beruházást kezdeményez a pápai bázisrepülőtéren a befogadó- és állomásoztatóképességek növelése érdekében.

- Magyarország támogatja a Nagyon Magas Készenlétű Összhaderőnemi Erő létrehozását, és hozzájárul ehhez a megfelelő erővel és képességekkel. A nemzeti kiképzések és gyakorlatok programját szintén a megváltozott követelményekhez fogjuk igazítani.
- 2016-ban egy NATO alá rendelt nemzetközi gyakorlatot is tartunk Magyarországon.
- Magyarország több módon is segítséget nyújt Ukrajna számára, beleértve szakértők küldését a kijevi NATO összekötő irodába, illetve IED/EOD-kiképzés és nyelvi képzések biztosítását az ukrán haderő tagjainak, továbbá készen állunk a konfliktus sebesültjeinek ápolására és rehabilitációjára.

A csúcstalálkozó felajánlott magyar hozzájárulásokat a szövetség jól fogadta, ugyanakkor véleményem szerint a fenti vállalások főleg politikai elkötelezettségünk kifejezését szolgálták. Mindennek – úgy vélem – egy elmélyült elemző-értékelő és tervezőtevékenység kezdetét kell jelentenie, és nem a vállalásaink „kipipálását”.

A dokumentum elfogadásával végérvényesen eldőlt, hogy Magyarország biztonságát csak szövetségi együttműködés keretei között tudjuk garantálni, és ez meghatározza további stratégiai gondolkodásunkat és haderőfejlesztésünk fő irányait. A szövetséggel összehangolt védelmi elgondolásoknak és terveknek (nemzeti és szövetségi szinten egyaránt) kell képezniük biztonságunk és haderőfejlesztésünk alapját, amelyre nemzeti érdekeinknek megfelelően további képességeket építhetünk.

A walesi döntések értelmében nyilvánvaló, hogy a biztonsági környezet jelentősen megváltozott, térségünkben nem zárható ki a hagyományos, államok közötti, fegyveres konfliktusok (háborúk) bekövetkezése. Az államok közötti nyílt összeütközések valószínűsége továbbra is alacsony marad, de megnő a „láthatatlan” vagy „hibrid” hadviselés lehetősége. Mindezek alapján szükségesnek látom a stratégiai dokumentumaink újragondolását, így a Nemzeti Biztonsági Stratégia² és a Nemzeti Katonai Stratégia³ szükség szerinti pontosítását, mivel ez a két okmány képezi a nemzeti védelmi, képesség- és haderőfejlesztési terveink alapjait.

Tekintettel a hagyományostól eltérő „hibrid” hadviselési eljárások megjelenésére, célszerűnek tartom egy kiterjedt modellezés levezetését hazai kormányzati és nem kormányzati szervek, NATO-szervezetek és -szakértők széles körű bevonásával a lehetséges konfliktusok kialakulásának és lefolyásának vázolására, illetve a kezelési lehetőségek meghatározására. Egy ilyen modellezés várhatóan jelentős változásokat jelentene az eddigi képességszükséglet minőségi és mennyiségi mutatóinak meghatározásában. Csak példaként említem a különleges, információs és pszichológiai műveletek kiterjedt alkalmazását, valamint azokat az orosz haderőfejlesztési törekvéseket, hogy középtávon nagy mennyiségben állítsanak rendszerbe 5. generációs harceszközöket. Biztonságunk szavatolása érdekében alapvető érdekünk a modellezési folyamat eredményeinek figyelembevételével egyeztetni a szövetséggel a kollektív védelem bevezetésének rendjéről, követelményeiről és végrehajtásának lehetőségeiről. Mindezek alapján szükséges védelmi terveink aktualizálása és az összhang biztosítása a szövetség keleti térségére kidolgozott veszélyhelyzeti és védelmi terveivel.

A közös védelemre való felkészülés keretében növekszik a közös védelmi, műveleti tervezés és a szövetség prioritásai mentén történő képesség- és haderőfejlesztés jelentősége.

A tervezés részeként tisztázni kell a szövetségi műveletekbe bevonásra tervezett magyar képességek és erők fajtáját és mértékét. Egy esetleges párhuzamos alkalmazás (worst case scenario) lehetőségének mérlegelésével célszerű lehet felülvizsgálni a Magyar Honvédség

² A kormány 1035/2012. (II. 21.) határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.

³ A kormány 1656/2012. (XII. 20.) határozata Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról.

ambíciószintjét is. A képesség- és haderőfejlesztés területén eddig is figyelembe vettük a szövetség követelményeit, de a közös védelem érdekében ezentúl nemcsak a követelmények számításba vételére, de a teljesítésükre is nagyobb hangsúlyt kell fektetni. A szövetség is várhatóan komolyabban veszi a nemzeti vállalatok teljesítését, ezért határozták meg a csúcstalálkozón a védelmi miniszterek részére a vállalatok teljesítésének figyelemmel kísérését és erről éves jelentés betérjesztését.

A kollektív védelem tervezése esetén kiemelt kérdés a befogadó nemzeti támogatás biztosítása és az ország védelmi felkészítése feladatainak meghatározása. Ennek részleteit is az egyeztetett védelmi tervek alapján kell kidolgozni és – a nemzeti védelmi tervezési eljárásrend keretében – a stratégiai tervdokumentumokban rögzíteni. Jelenleg a Honvédelmi Minisztériumban is folyamatban van a 38/2012. kormányrendelet⁴ által meghatározott stratégiai tervdokumentum-rendszer bevezetése, amely lehetővé teszi a honvédelem időszerű kérdéseinek átfogó megközelítését, és ezen belül a csúcstalálkozó döntéseire való reagálást.

A csúcstalálkozót követő nyilatkozatokban elhangzott, hogy hazánk személyi állomány biztosításával hozzájárul a keleti régióban tervezett parancsnoki elemek és a Nagyon Magas Készenléti Összhaderőnemi Erő létrehozásához, valamint a gyakorlatokon való részvétel növeléséhez. A fenti vállalat végrehajtása pluszforrásokat igényel, amelyek hiányában szükségessé válhat a jelenlegi külföldi fegyveres és nem fegyveres szerepvállalásunk felülvizsgálata és átcsoportosítása.

A csúcstalálkozó döntéseinek egyik legfontosabb eleme, valamint minden további tervezés alapja a források rendelkezésre állása. A deklaráció szerint tíz éven belül el kell érni a védelmi költségvetés növelését a GDP 2%-os arányáig.

Magyarországon már korábban megkezdődött a gondolkodás a védelmi költségvetés növeléséről. Az 1046/2012-es kormányhatározat⁵ rögzíti a finanszírozási peremfeltételeket: ennek értelmében 2013 és 2015 között a honvédelmi fejezeti támogatási főösszeg minimum a 2012-es nominálértéken marad, 2016-tól pedig éves szinten 0,1 százalékkal nő majd a GDP arányában, hogy aztán 2022-re elérje a GDP-arányos 1,39 százalékot. Természetesen értékelni kell a védelmi költségvetés növelésére irányuló kormányzati szándékot, ugyanakkor fontosnak tartom a GDP 2%-ának megcélzását, egyrészt ez egyértelmű politikai elkötelezettséget jelezne a közös védelem és a szövetségi döntések végrehajtására, másrészt sajnos helye lenne minden fillérnek az elavult – helyenként 30 évesnél idősebb – haditechnikai, anyagi-technikai eszközök és infrastruktúra felújítása, illetve cseréje során.

Fontos kiemelni, hogy a védelmi költségvetés nominális növelése már 2015-ben megvalósult, ugyanakkor látnunk kell, hogy a bizonyos célfeladatokra megcímzett, „pántlikázott” előirányzatok nem növelik a katonai képességek fejlesztésére fordítható források összegét, hiszen a pluszforrás általában pluszfeladattal is párosult a tárca számára.

Célszerű a lehetőségek szerint mielőbb megkezdeni a többletforrások biztosítását, mivel minden feltétel megléte esetén (források, sikeres beszerzés, rendszeresítés) is csak évek múlva válnak az új eszközök hadihasználhatóvá.

⁴ 38/2012. kormányrendelet a kormányzati stratégiai irányításról.

⁵ 1046/2012. kormányhatározat a honvédelmi kiadások és a hosszú távú tervezés feltételeinek megteremtését szolgáló költségvetési források biztosításáról.

ÖSSZEGZÉS

Úgy gondolom, hogy az orosz–ukrán konfliktus ráirányította a figyelmet arra a tényre, hogy a hagyományos, államok közötti konfliktusok kialakulása az euroatlanti térségben valós lehetőség, amellyel számolni kell és fel kell készülni annak megakadályozására vagy szükség esetén kezelésére.

A walesi csúcstalálkozó politikai nyilatkozatai megerősítették a transzatlanti kapcsolatokat, valamint a szövetségen belüli szolidaritást és kohéziót. Mindez különösen fontos amerikai nyilatkozatok tükrében, mivel az Egyesült Államok nukleáris és katonai ereje képezi a szövetség biztonságának fő garanciáját.

A szövetség európai tagállamainak politikai vezetői számára a csúcstalálkozó és annak döntései mindenképpen „ébresztőként” kellett hogy hassanak a katonai képességek és költségvetések csökkentésének megállítása és visszafordítása tekintetében. Tudatosulnia kellett, hogy a biztonság nem egy, az égiek által mindörökké garantált állapot, hanem azt céltudatos politikai, gazdasági és katonai döntésekkel és tevékenységekkel kell megőrizni.

Hazánkban is a politikai figyelem előterébe került a biztonság kérdése, ahogy ezt néhány intézkedés is mutatja (Pápa Bázisrepülőtér fejlesztése, katonai költségvetés tervezett emelése, fizetésemelés), ugyanakkor úgy gondolom, hogy lényegesen ambiciózusabb lépésekre lenne szükség az évtizedes elmaradások pótlására.

A honvédelmi elemzés-értékelés és tervezés területén pedig egy szövetséggel közös, illetve a kormányzati és nem kormányzati szervek felé (a biztonsági követelmények betartásával) nyitott eljárásrendre van szükség. Ez biztosíthatná, hogy szövetségi keretek között osztársadalmi akarattal képesek legyünk biztonságunk szavatolására és nemzetközi kötelezettségeink teljesítésére.

Fontosnak tartom kiemelni az időtényező szerepét a védelmi és katonai képességek fejlesztésében, mert ez még a források korlátlan rendelkezésre állása esetén is jelentős időt venne igénybe, ilyesmiről pedig nem beszélhetünk. Ezért elengedhetetlen a meglévő források koncentrált felhasználása a katonai képességek dinamikusabb fejlesztésére.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1046/2012. (II. 29.) kormányhatározat a honvédelmi kiadások és a hosszú távú tervezés feltételeinek megteremtését szolgáló költségvetési források biztosításáról. <http://www.opten.hu/1046-2012-ii-29-korm-hatarozat-j179213.html>
- 38/2012. (III. 12.) kormányrendelet a kormányzati stratégiai irányításról. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200038.KOR
- A kormány 1035/2012. (II. 21.) határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. http://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_hatarozat.pdf
- A kormány 1656/2012. (XII. 20.) határozata Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról. http://www.kormany.hu/download/a/40/00000/nemzeti_katonai_strategia.pdf
- Miniszeri irányelvek a védelmi tervezéshez (2012–2021), 2010, Budapest.
- North Atlantic Treaty, Washington, 1949. http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/stock_publications/20120822_nato_treaty_en_light_2009.pdf
- Wales Summit Declaration. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/351406/Wales_Summit_Declaration.pdf

Mező András alezredes:

A BRIT DOKTRÍNAFEJLESZTÉS RENDSZERE

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző az Egyesült Királyság Védelmi Akadémiája Doktrína- és Konceptiófejlesztési Központjában tett látogatásának tapasztalatait feldolgozva bemutatja a brit doktrínafejlesztés rendszerét, de előtte ismerteti a doktrína fogalmát, a brit doktrínarendszert, majd azt összehasonlítja a NATO doktrínarendszerével. Írása végén felhívja a figyelmet arra, hogy az amúgy változtatás nélkül elfogadott NATO-doktrínákat nem elegendő csak lefordíttatni, hanem az arra érdemes részeit be kellene építeni a hazai szabályzóba is.

KULCSSZAVAK: brit doktrínarendszer, NATO-doktrínák, szabványosítás, doktrínák készítése

*„A britek írják a legjobb szabályzatokat a világon.
Hála istennek, nem olvassák el őket.”*
Erwin Johannes Eugen Rommel tábornagy

BEVEZETÉS

Jellegetes brit öniróniával a fenti idézet volt az, amelyet a legtöbbet hallottunk vendéglátóink szájából háromnapos látogatásunk során az Egyesült Királyság Védelmi Akadémiája Doktrína- és Konceptiófejlesztési Központjában (DCDC¹) 2014 decemberében. Különös véletlen, hogy a Magyar Hadtudományi Társaság által szervezett konferencián² éppen a brit fegyveres erőkről hangzott el, hogy nem követik mindig mindenben a NATO-doktrínákat. Cikkemben a látogatás tapasztalatait foglalom össze, bemutatom a brit doktrínafejlesztés elveit és gyakorlatát, valamint javaslatokat teszek a magyar doktrínafejlesztés megújítására.

MI A DOKTRÍNA?

Elfogadott NATO-meghatározás szerint a doktrína a „*katonai erőket a kitűzött célok elérésében irányító alapelvek rendszere. Irányadó dokumentum, de alkalmazásához ítélőképesség szükséges*”.³ Dacára annak, hogy a függetlenné vált magyar katonai gondolkodásban most már közel két évtizede jelen van a doktrínák készítésének igénye, a legtöbb magyar tiszt számára mégis a doktrína, a doktrinális gondolkodás még mindig egyfajta merev dogmatikus gondolkodásmódot sugall, melynek megismeréséről könnyűszerrel le lehet mondani. Ez a megközelítés elveti a háború és az ezzel kapcsolatos tevékenységek tudományos megközelítésének a lehetőségét, és kizárólag a mindennapi katonai tevékenységekre, a gyakorlatra helyezi a hangsúlyt.

Aki ezt a nézetet vallja, annak a katonatiszt nem gondolkodó résztvevője vagy irányítója a harcnak, hanem a szabályzatok részletes, pontos előírásait automatikusan meg-

¹ Defence Academy of UK, Development, Concepts and Doctrine Centre.

² Az előadás a konferenciáról előkészületben lévő kiadványban elérhető lesz.

³ NATO Glossary of terms and definitions (English and French) AAP-06, Ed. 2014. NATO Standardization Agency. 2-D-9.

valósító közreműködő, akinek hatásköre éppen csak egy kicsit haladja meg beosztottaiét. A „szabálykönyvtípusú” vagy „szabályzatcentrikus” gondolkodás megelégszik azzal, hogy csak a legalacsonyabb szintű gyakorlati tevékenységekre vonatkozó részletes és normatív szabályozást készítsen, melynek végrehajtásához mereven ragaszkodik, és úgy véli, hogy a parancsnokok hatásköre szűk, az legfeljebb néhány előírt változat közötti döntésre korlátozódik.

Clausewitz úgy látta, hogy harcászati szinten valóban kidolgozható egy viszonylag merev, sablonokra építkező szabályrendszer, mert ezen a szinten „*a jelenségek világa sokkal zártabb, a célok és eszközök száma sokkal kisebb, az adatok pedig szilárdabbak*”.⁴

Hadművelési és stratégiai szinten azonban egy hozzáértő katonai vezetőnek mérlegelnie kell a harc céljait, a célok elérésének módozatait, az összecsapások hatásait, a rendelkezésére álló erőforrásokat és a logisztikai lehetőségeket. Ez pedig már egy új dimenzióba emeli a katonai vezetőt. Ebben a dimenzióban már részletes és konkrét előírásokat tartalmazó szabályzatok nem segíthetnek, hiszen a hadművelet kölcsönhatásokkal teli kétoldalú cselekmény, tele van egymástól alapvetően eltérő egyedi esetekkel, melyek nem oldhatóak meg sablonos gondolkodással.⁵ A doktrínák segítenek a parancsnokoknak a gondolkodás módjának a kialakításában, a nyitott, rugalmas szemlélet elérésében, mely mindig az adott helyzetre adaptálható. A szabályzat leírja, hogy *mit* gondoljanak a harcászati szintű parancsnokok, a doktrína pedig a magasabb vezetők számára útmutató arra, *hogyan* gondolkozzanak.

Mi a doktrína célja? A doktrínák a hadsereg közös bölcsességét gyűjtik össze, a helyes gondolkodást, a hadsereg és a hadviselés „filozófiáját” mutatják be a katonai vezetőknek. A doktrína célja, hogy útmutatóként szolgáljon a hadviselés állandóan változó természetéről. Segítségnyújt az összhaderőnemi gondolkodás kialakításában, egységesíti a katonai vezetők szemléletét, közös alapokat rak le, támpontot nyújt a kiképzés megtervezéséhez, bemutatja a civil partnereknek, valamint a kormányzati, a nem kormányzati, a nemzeti és a nemzetközi szereplők, a tudományos élet és az oktatás résztvevői, a média és a közvélemény számára a hadsereg szempontjait és a sajátos szemléletét, értékeit és ethoszát. Nem utolsó szempont az sem, hogy a doktrínák nyilvánosan elérhető dokumentumok, amelyek az Egyesült Királyság és a NATO ellenfelei számára világosan kifejezik, hogy fegyveres erői felkészültek, erősek és egységesek, ezzel pedig a nemzet és a szövetség szélesebb értelemben vett elrettentő képességéhez is hozzájárulnak.⁶

A BRIT DOKTRÍNARENDSZER

A doktrínák – szintjük alapján – stratégiai, hadművelési, illetve harcászati szintű doktrínákra oszthatóak fel. A legmagasabb szintű, stratégiai doktrínák az ún. „pillérfej” (*capstone*) és „zárókő” (*keystone*) doktrínák, melyek elsősorban a gondolkodásmódot pallérozzák, leírják a filozófiát és az elveket, és így kezdeményezőképesseggel ruházzák fel a katonai vezetőket. A következő szinten található hadművelési doktrínák – a stratégiai doktrínákhoz hasonlóan – foglalkoznak az elvekkkel, de már több gyakorlati útmutatót is tartalmaznak a

⁴ Perjés Géza idézi Clausewitzet. Perjés Géza: A katonai doktrínáról. Beszélő Online. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-katonai-doktrinarol> (Letöltés időpontja: 2015. 02. 04.)

⁵ Uo.

⁶ Developing Joint Doctrine Handbook. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/261265/DCDC_Doctrine_DJDH.pdf, 1-3, 106. (Letöltés időpontja: 2014. 11. 15.)

bevált gyakorlat⁷ és eljárások tekintetében.⁸ Ezek a kiadványok már átvezetnek a legalsó, harcászati szintű doktrínákhoz, melyek már egészen egyértelmű és konkrét útmutatóként szolgálnak. A harcászati eljárásokat részletesen és normatívan előíró harcászati dokumentumok (harcszabályzatok, kézikönyvek stb.) nem részei a doktrínarendszernek, de azzal szoros kapcsolatban vannak. Ezek a könyvek az (al)egységek tevékenységét egységesítik, hogy irányításuk és együttműködésük lehetővé váljon.

Megnevezése	Szintje	Fókusz	Elsajátításának módja	Hatása
„Pillérfej” doktrína	Első szint: stratégiai	Leírja a „filozófiát”, az elveket és a gondolkodásmódot. Hogyan?	Oktatás és önképzés	Általános gondolkodási keretek kialakítása.
„Zárókő” doktrína				Módszeresség kialakítása a problémák megközelítésében. Útmutatás a vezető megértéséhez és kezdeményezőképességéhez. A vezető megérti a politika, a stratégia és a hadművelet közötti összefüggéseket.
Műveleti doktrína	Második szint: (had)műveleti	Leírja a bevált gyakorlatot és eljárást. Mit?	Kiképzés és gyakorlatok	Egységesíti és összehangot teremt a szervezetek gyakorlatában úgy, hogy a bevált gyakorlatot ismerteti, propagálja.
Harcászati doktrína	Harmadik szint: harcászati			Egységesíti és szabványosítja a harcászati eljárásokat, a vezetési és a kommunikációs rendet.
Szabályzatok, kézikönyvek, hatályos műveleti eljárások, taktikák, technikák és eljárások	Harcászati	Az egységes nyelvezet és a szabványos eljárások leírása. Mit?	Kollektív és egyéni kiképzés, harcászati alakifoglalkozások	Egységesíti és szabványosítja a harcászati eljárásokat, a vezetési és a kommunikációs rendet.

1. táblázat A katonai doktrínák és a harcászati szintű dokumentumok jellemzői (Készítette a szerző)

Amint a táblázatból is látszik, a különböző szintű doktrínák célja, tartalma között vannak átfedések. A fenti szemléletet legjobban a NATO-doktrínák építménye (architektúrája) szemlélteti. Szándékosan használtam az építmény szót, mert 2012 óta a NATO már nem az alá- és fölérendeltséget kifejező hierarchiába rendezi a doktrínákat, hanem sokkal inkább építőkövekként tekint a rendszer elemeire.

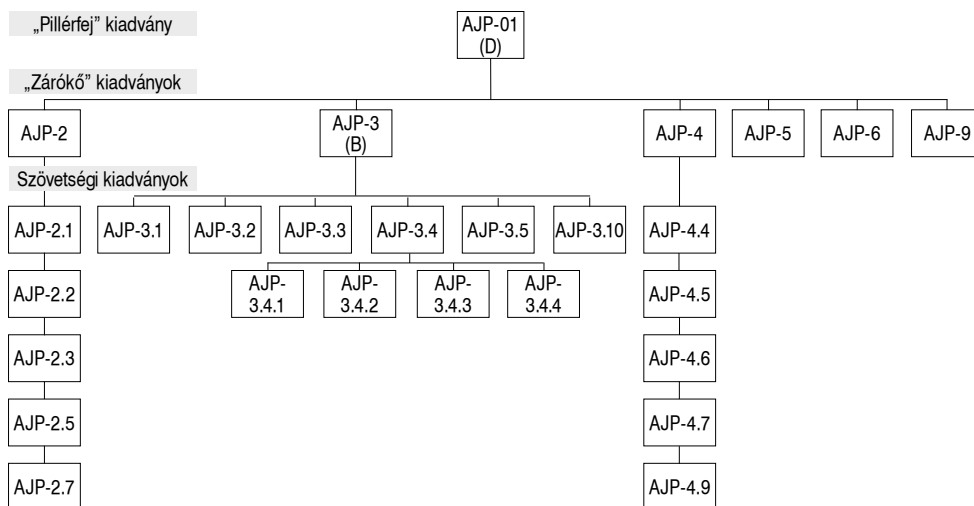
A brit álláspont elismeri a fenti megközelítést, de saját doktrínaszemléletükben még további három másik elrendezés is megfigyelhető. A brit megközelítés szerint a doktrínák csoportosíthatóak a törzsfunkciók szerint, valamint tematikus és környezeti szempontok szerint.

A *törzsfunkciók* szerinti doktrínák a NATO J–G–S-törzsstruktúra szerinti általános területeket írják le.

⁷ Tapasztalat-feldolgozó kézikönyv: „Bevált gyakorlat az, amelyet kettő vagy több szervezet megerősített mint egyértelműen hasznosítható és működőképes bevezetett tapasztalatot.”

⁸ Tapasztalat-feldolgozó kézikönyv. MH Műveleti Központ, 2010, Budapest, 13.

1. ábra A NATO doktrínarendszerének szerkezete (Készítette a szerző)

A tematikus doktrínák a funkcionális doktrínákat helyezik speciális összefüggésbe. Ilyen például a nem V. cikkely szerinti válságreagáló műveleteket kifejtő doktrínasorozat, amely a béketámogató, a nem harcolókat kiűritő, felkelés elleni műveletekkel stb. foglalkozik. Mindegyik a hagyományos katonai tevékenységekkel kapcsolatos.

Végül pedig a környezeti doktrínák a törzsfunkciók szerinti és a tematikus doktrínákat a sajátos haderőnemi környezetnek megfelelő körülmények között írják le.⁹

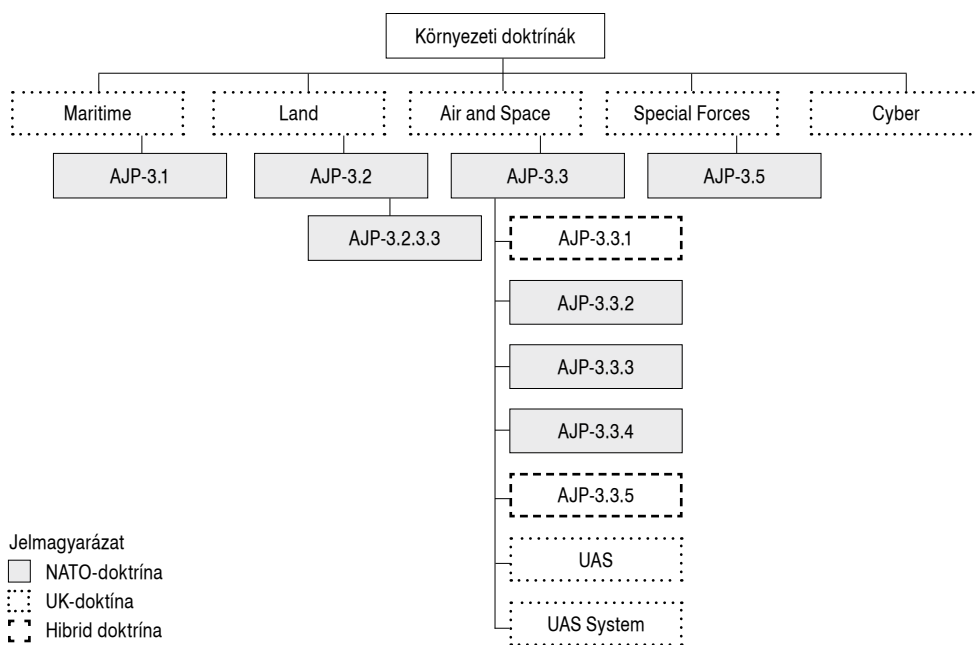
HOGYAN KÉSZÜL A BRIT DOKTRÍNA?

A brit tapasztalatok, a nyelvi intellektuális előny olyan nyilvánvaló a doktrínák terén, hogy felmerült egy NATO Doktrinális Kiválósági Központ (Doctrine Center of Excellence) létrehozásának gondolata a brit doktrínafejlesztés bázisán Shrivenhamban. A brit doktrínairás nagymértékben formalizált és a NATO-doktrínairás elemeire épül, annak szabályait követi, ezért bemutatom a két rendszer összefonódását.

A doktrína mindig a tapasztalatra épül: „Mint ahogy néhány növény is csak akkor hoz gyümölcsöt, ha nem túl hosszú a szára, a gyakorlati tudományban sem szabad az elmélet leveleit és virágait túl magasra növesztetni, hanem ügyelni kell arra, hogy közel tartsuk őket saját termőtalajukhoz, a tapasztalathoz” – mondja Clausewitz.¹⁰ A hatékony doktrínafejlesztésnek és a doktrínáknak ezért szigorúan gyakorlati (harci) tapasztalatokon kell alapulniuk, világosan és egyértelműen kell kifejezniük a hadseregben általánosan elfogadott releváns szemléletet. Tekintetbe kell venniük az ország biztonságpolitikai környezetét, a rendelkezésre álló forrásokat, a technológia fejlődését, valamint a hadtörténelem és a folyamatban lévő műveletek feldolgozott tapasztalatait. A tapasztalatfeldolgozás egész rendszere csak akkor ér valamit, csak akkor beszélhetünk valóban feldolgozott tapasztalatokról, ha az

⁹ Developing Joint Doctrine Handbook. 1-7, 117. (Letöltés időpontja: 2014. 11. 15.)

¹⁰ Carl von Clausewitz: A háborúról. Szerk: M. Szabó Miklós. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013, 35.

2. ábra Különleges brit doktrínaszemlélet: a környezeti doktrínák rendszere a teljes doktrínarendszerből kiemelve (Készítette a szerző)

ügynevezett „bevált gyakorlat” beépül a doktrínafejlesztés folyamatába. „A tapasztalatfeldolgozó rendszer (...) rámutat azokra a tapasztalatokra, melyeket be kell építeni a doktrínába.”¹¹

A folyamatban lévő, illetve a közelmúlt műveleteinek döntő többségét a NATO-műveletek alkotják, és nagyon valószínű, hogy az együttműködés a szövetséggel fokozódni fog a jövőben is. Logikus gondolat, hogy a nemzeti doktrínáknak a szövetségi gondolkodást és felfogást kell tükrözniük. A brit doktrínafejlesztés új irányait a brit vezérkari főnök és a közgazgatási államtitkár együttes intézkedése egészen egyértelműen jelölte ki: „...használjunk NATO-doktrínákat ahol csak lehetséges, és biztosítsunk összhangot az Egyesült Királyság doktrínái és a NATO-doktrínák között, ahol ez nem lehetséges.”¹² Az iránymutatás alapján a brit doktrínák három különböző módon készülhetnek el.

A fenntartás (reservation) nélkül elfogadott NATO-doktrína nemzeti bevezetése. A dokumentumot, mely átment a NATO teljes és rendkívül alapos doktrínafejlesztési és egyeztetési folyamatán, a brit hadsereg fenntartás nélkül bevezeti és végrehajtja.¹³ Az AJP-3.4.9, a NATO CIMIC-doktrínája pl. egyben brit nemzeti doktrína is JDP 3-90 jelzéssel. Az ebbe a csoportba tartozó doktrínáknál az adott szakterületen a britek nem fejlesztenek önálló doktrínát, hiszen felesleges.

A fenntartással elfogadott NATO-doktrínát megjegyzésekkel, kommentárokkal egészítik ki. Ha egy NATO-doktrínát brit fenntartással vezetnek be, és ennek megfelelően hajtják végre, akkor a NATO-doktrína szövegét ún. „zöld oldalakkal” egészítik ki, melyeket minden

¹¹ AAP-47.

¹² Developing Joint Doctrine Handbook. 2-2, 203. (Letöltés időpontja: 2014. 11. 15.)

¹³ Magyarország eddig valamennyi NATO-doktrínát így vezette be (!).

releváns és érintetlenül hagyott pont után zöld keretbe foglalt kiegészítéssel, kommentárral, diagrammal, ábrával látnak el, ahol a fenntartás pontos okát és részleteit kifejtik és értelmezik, pontosítják, és a vonatkozó, érvényes brit előírást (szabályzatot) is meghatározzák. Például az AJP 3.8(A) doktrína 1–6. oldalán az ABVN-védelem elveit öt pontban tárgyalja a NATO-doktrína, a hozzáfűzött brit kommentár (zöld oldal) négy pontban foglalja össze ugyanazt. Az ellentmondást úgy oldja fel, hogy a NATO-műveletek során mindig a NATO szabványszövegét veszik figyelembe, míg az önálló brit műveleteknél a saját vonatkozó publikációt alkalmazzák iránymutatóként.

Önálló brit doktrína. A brit doktrínafejlesztés a rendelkezésre álló forrásokat csak azokra a területekre fókuszálja, ahol a NATO-doktrínákat nem tartják elegendően részletesnek és alaposnak, vagy egyáltalán nem áll rendelkezésre az adott területen doktrína. Például a brit felfogás szerint az AJP-4 (NATO-jelzés) logisztikai doktrína mint konszenzussal született minimális egyetértési dokumentum nem eléggé részletes, ezért ennek kiegészítésére JDP-4-00 számmal nemzeti logisztikai doktrínát is megalkottak. Az önálló nemzeti doktrínairás másik területe olyan témákat fed le, melyekre egyáltalán nem született NATO-doktrína. Például a JDP-02 a brit hadsereg határokon belüli (karhatalmi, katasztrófavédelmi és terrorizmus elleni harc) alkalmazásáról szóló doktrína. Ebben a témában nincs NATO-doktrína, viszont nemzeti igény jelentkezett rá, ezért elkészítették azt. Témájától eltekintve minden más vonatkozásban igyekeztek az ilyen doktrínákat „NATO-konform” módon, a NATO-val összefüggő, annak nem ellentmondó módon elkészíteni.

Mind a NATO-, mind a brit doktrínafejlesztés folyamatosan felülvizsgálja a doktrínarendszert, hogy érvényes és aktuális ismereteket nyújtson. A felülvizsgálat folyamata időigényes, ezért ha a védelmi politikában vagy a műveletek során olyan változások következtek be, melyek ún. „doktrinális hiányt”¹⁴ eredményeznek, akkor gyorsított eljárásban készítik el az ideiglenes jellegű összhaderónemi doktrinális kiegészítést.¹⁵ Az eljárás felgyorsítása miatt ezek a kiegészítések nem mennek át azon a szigorú és többszintű egyeztetésen, mint a doktrínák. A kiegészítések ezért sokkal kevésbé kidolgozottak, nyersekek, inkább csak az új ötletek, elméletek felvetései és rögzítései, melyeket a következő doktrínafejlesztés során felhasznál(hat)nak.

A brit doktrínafejlesztés tehát nagymértékben felhasználja a NATO doktrínafejlesztési eredményeit, ezért annak ismertetése előtt célszerű megvizsgálni, hogyan készülnek a NATO összhaderónemi publikációi.¹⁶

A NATO-DOKTRÍNÁK FEJLESZTÉSE

A NATO szövetségi összhaderónemi publikációk fejlesztésének előírásait az AAP-47 és az AAP-3 szövetségi adminisztratív publikációk¹⁷ tartalmazzák.

A NATO szabványosítási programjának az a célja, hogy a szövetség tagjai fennakadás nélkül tudjanak együttműködni egymással a műveletek legszélesebb körében a lehető legalacsonyabb szinteken is. A szabványosítási folyamat ezért kiterjed a katonai gondolkodás alapjait lefedtető doktrínákra (AJP), a harcászati szabályzatokra (ATP¹⁸) és logisztikai előírásokra

¹⁴ Angol eredetiben: doctrinal gap vagy void.

¹⁵ Angol eredetiben: Joint Doctrinal Note.

¹⁶ Allied Joint Publication – AJP.

¹⁷ Allied Administrative Publication – AAP.

¹⁸ Allied Tactical Publication.

(ALP¹⁹). A szabványosítás szervezeti felelőse a NATO Szabványosítási Irodája (NSO²⁰), mely felelős a szabványosítási bizottságok munkájáért. Az NSO Brüsszelben székel, és tevékenységéről saját, jelszóval védett honlapjáról lehet tájékozódni. A honlapra²¹ kormányzati vagy katonai e-mail-címmel bárki regisztrálhat. A honlap nemcsak az iroda, de valamennyi szabványosítási bizottság aktuális tevékenységéről, folyamatban lévő doktrínafejlesztéséről is pontos, naprakész információt nyújt. Az iroda tevékenységének legfőbb eredményei a szabványok (STANAG-ek²²), melyek nagyobbik része nyílt, ezért bárki számára elérhető és letölthető a honlapról.²³ A központ doktrínafejlesztésért felelős tisztjei számára munkaköri kötelesség felregisztrálni az NSO honlapján a releváns doktrínafejlesztési munkacsoport levelezési listájára, így ismereteik mindig aktuálisak és pontosak az előkészületben lévő doktrínákról.

Az iroda által működtetett legfontosabb testület a Szabványosítási Bizottság (CS²⁴), melynek elnöke a NATO főtitkára. Évente két alkalommal tartanak ülést, melyen részt vesznek a tagállamok (28) képviselői, az ún. feladatszabó eljárások és a Katonai Bizottság szabványosítási albizottságai.²⁵ Négy alapvető albizottság létezik: a szárazföldi, a haditengerészeti, a légierő és az összhaderőnemi szabványosítási albizottság (MC JSB²⁶). Ez utóbbi testület hagyja jóvá a szövetségi összhaderőnemi doktrínákat.²⁷ A Szabványosítási Bizottság a szakterületeknek, illetve a feladatoknak megfelelő ideiglenes és állandó szervezeteket működtet. Az állandó munkacsoportok közül kiemelkedően fontos a Szövetségi Összhaderőnemi Művelési Doktrinális Munkacsoport (AJODWG²⁸). Ez a munkacsoport 2014. május 6–9. között Budapesten tartotta ülését.²⁹ Ez a testület határozza meg a doktrínafejlesztés irányait, módszereit és a doktrínák rendszerét, valamint harmonizálásuk módját. Tagjai a tagállamok képviselői, a Nemzetközi Katonai Törzs (IMS³⁰) és a stratégiai parancsnokságok delegációi.

A brit doktrínafejlesztés szorosan követi az NSO-ban folyó munkát. A Brüsszelbe kiküldött brit szabványosítási állandó képviselők – eltérően a magyar gyakorlattól – a Doktrína- és Koncepciófejlesztési Központban szolgáló szakemberek, akik felkészültségüknél, szakmai tekintélyüknél fogva képesek vezető szerepet vállalni a NATO-doktrínák fejlesztésében, és azok tartalmára is befolyással vannak. Nem lehet szemükre vetni, hogy az ott végzett munkában érvényesítik sajátos brit értékítéletüket, szemléletüket és a brit hadsereg érdekeit is. Nem igaz tehát, hogy a brit doktrínafejlesztés önállóan, a NATO-szabványoktól elszakadva végeznék tevékenységét, hanem egyenesen annak vezető ereje, meghatározó résztvevője.

A NATO-doktrína fejlesztésének első lépése a doktrinarendszer hiányosságainak a felismerése. A doktrinális deficit tudatosulása általában a műveletek során keletkező tapasztalatokból fakad. A tapasztalatfeldolgozó rendszer a hadműveletek során az azonnal javítandó

¹⁹ Allied Logistic Publication.

²⁰ NATO Standardization Office.

²¹ <http://nso.nato.int/nso/>

²² Standardization NATO Agreement.

²³ A legtöbb doktrína az NSO nyílt honlapjáról regisztráció nélkül is hozzáférhető. <http://nso.nato.int/nso/nsdd/listpromulg.html> (Letöltés időpontja: 2015. 02. 17.)

²⁴ Committee for Standardization.

²⁵ <http://nso.nato.int/nso/CommitteeForStd.html> (Letöltés időpontja: 2015. 02. 18.)

²⁶ Military Committee Joint Standardization Board.

²⁷ <http://nso.nato.int/nso/boards.html> (Letöltés időpontja: 2015. 02. 18.)

²⁸ Allied Joint Operations Doctrine Working Group.

²⁹ <http://www.ekonyvtar.zrinyimedia.hu/cikk/44005> (Letöltés időpontja: 2015. 02. 15.)

³⁰ International Military Staff.

és megszüntetendő hiányosságokon túlmenően rámutat azokra a tapasztalatokra, melyeket be kell építeni a doktrínákba, az eljárásokba és a kiképzésbe. A megfigyelésekből, a műveleti jelentésekből és a gyakorlatokat követő jelentésekből megállapítható hiányosságokat – amennyiben szükséges – az ún. fejlesztő folyamaton keresztül feltárják, a következtetéseiket és a javaslataikat pedig beépítik a doktrinális, a kiképzési és a haderőfejlesztési koncepciókba, valamint a megfelelő doktrínákba. A haderő az új tapasztalatokat az új doktrínák vagy azok kiegészítése útján építi be a felkészítési rendszerbe, a kiképzésbe.³¹ A tapasztalatokon alapuló doktrínafejlesztéseket ezért leggyakrabban azok legfőbb alkalmazóiként a NATO különböző testületei és a legtöbb tapasztalattal rendelkező szervezetek kezdeményezik, bár elméletileg természetesen bármelyik nemzet megteheti, de erre nagyon ritkán van példa. A doktrínafejlesztési kezdeményezést az adott területért felelős feladatszabó előljáró³² bírálja el, majd egyetértése esetén továbbítja azt a Szövetségi Transzformációs Parancsnokságnak (ACT³³). Az ACT jóváhagyása esetén a feltárt doktrinális hiányosság kiküszöbölésére a kezdeményezőnek indítványt kell tennie. Az indítvány tartalmazza az új doktrína bevezetésének indoklását, vázlatát, lényeges új gondolatait, fejezetcímeit stb.

A NATO-doktrínák fejlesztésének konkrét tennivalóira, az ügyintézésére úgynevezett „gondnokot” (*custodian*) jelölnek ki. Gondnok lehet egy nemzet vagy a NATO valamelyik testülete (kiválósági központ, stratégiai parancsnokság stb.) is. A gondnok feladata az AAP-47-ben meghatározott adminisztrátori teendők elvégzése, a szerző (vagy szerzők) és a szerkesztők kijelölése. Elsőként a doktrinatervezet „első kezdeti tanulmánya” (*first draft*) készül el a kezdeményezés alapján, melyet megköroztetnek, majd a nemzetek és releváns NATO-testületek kommentjeit összegyűjtik egy úgynevezett kommentármátrixban.

A beérkezett kommentek három kategóriába sorolhatók. A *kritikus* bírálat lényeges hiányosságra, pontatlanságra, ellentmondásra vagy következtelenségre hívja fel a figyelmet. Az ilyen kommentek annyira lényegesek az adott testület vagy tagállam számára, hogy figyelmen kívül hagyása a doktrína ratifikálásának megtagadásához vagy nemzeti fenntartás bejelentéséhez fog vezetni. A kommentek nem tartalmaznak általános véleményt, hanem mindig konkrét szöveghelyre hivatkoznak. Ha valamely szövegrész ellen kifogással élnek, a kommentet csak akkor fogadják el, ha az javaslatot is tartalmaz az új szövegre. A *fontos észrevétel* lényeges kérdésben járul hozzá a dokumentum minőségének a javításához. A *szerkesztési megjegyzés* a szöveg vagy az ábrák stílusára, szerkesztésére, tagolására vagy a helyesírására vonatkozik.

A kommenteket az első tanulmányt készítő szervezet elbírálja, majd minősíti őket a következő kategóriákkal: „elfogadva”, „elfogadva módosítással”, „visszavonva”,³⁴ „nem elfogadható”. A mátrixot ezután a munkacsoport elhelyezi a szövetség szabványosítási feladataiért felelős szervezete honlapján, majd egyeztető értekezletet hívnak össze, ahol minden érintett szervezetet meghívják, illetve bármelyik nemzet részt vehet. Az egyeztetésen megvitatják a különféle álláspontokat, esetleg a szerzőgárda kibővítésére is sor kerülhet. A munkacsoport elkészíti a második tanulmányt, melyet az előzőekben leírtak szerint ismét megköroztetnek. Ez a folyamat addig ismétlődik, míg a munkacsoport teljes mértékben egyetértésre jut. Ez

³¹ Dr. Murinkó Attila mk. alezredes – Róth Zoltán alezredes: A kiképzés és a tapasztalat-feldolgozás kapcsolata a haderő képességeinek fejlesztésében és hatékonyságának növelésében (2.). Honvédségi Szemle, 2012/3., 28.

³² A katonai műveletek tekintetében feladatszabó előljáró például a Katonai Bizottság.

³³ Allied Command Transformation.

³⁴ Ezt a kategóriát a komment beküldőjének a hozzájárulásával lehet alkalmazni, ha az egyeztetések során a munkacsoport meggyőzi a komment készítőjét, hogy álláspontja nem releváns vagy elfogadhatatlan.

a változat a „végleges tanulmány” (*final draft*), melyet felterjesztenek az AJODWG részére, ahol elkészítik a doktrína francia nyelvű változatát, és további egyeztetéseket végeznek a feladatszabó eljárásokkal.

A munkacsoport felelős azért, hogy a „végleges tanulmányt” még egyszer egyeztesse a doktrínaszerkezet többi elemével, és gondoskodjon róla, hogy vertikálisan és horizontálisan is harmonizáljon valamennyi más doktrínával. Ehhez a folyamathoz a stratégiai parancsnokságok és a feladatszabó eljárások szakértőivel pontosítják a doktrínát. A munkacsoport a horizontális egyeztetéseket úgy végzi el, hogy felhívja a figyelmet a doktrína olyan szövegrészeire, amelyek más szakterületet is érintenek. Így például a hadműveleti doktrínák logisztikával kapcsolatos részeit a Rangidős NATO-logisztikusok Konferenciája (SNLC³⁵) is megvitatja, míg az üzemanyag-ellátással kapcsolatos részeket a NATO Üzemanyag-bizottsága (NPC³⁶) fogja megvizsgálni.

A vertikális doktrínaharmonizáció kérdése sokkal összetettebb. A doktrínák írócsoportjának feladata, hogy a doktrínaszerkezetben (-architektúrában) pontosan határozzák meg az adott doktrína helyét, azaz az alá- és fölérendelt doktrínát, így pontosan követhetőek az összefüggések, elkerülhetőek az ellentmondások és a duplikációk is. Csak nagyon indokolt esetben ismételheti meg az alacsonyabb doktrína a magasabb szintű doktrína szövegrészeit vagy ábráit, és ideális esetben sosem kerülhet ellentmondásba két, egymással kapcsolatban álló doktrína. Ez utóbbi elv nehezen tartható be akkor, amikor hirtelen nagy változás következik be a NATO stratégiájában, és ez a változás a doktrínákra is kihat. Ilyenkor szinte egyszerre kellene kicserélni a teljes doktrínarendszert, ami a doktrínafejlesztés átlagos idejét (17–22 hónap)³⁷ figyelembe véve kivitelezhetetlen vállalkozás. Az ilyen nagymérvű változásoktól eltekintve is előfordulhat, hogy a legfrissebb, de alárendelt doktrína tartalmazza a legutolsó és a legpontosabb, legaktuálisabb gondolatokat és gyakorlatot. Ilyen esetben a munkacsoportnak fel kell hívnia a figyelmet a szövegezés során erre a tényre, és a felettes doktrína soron következő felülvizsgálata során a lehető leggyorsabban meg kell teremteni az összhangot.

A doktrínafejlesztés elengedhetetlen feltétele az egyezményes és szabványos terminológia alkalmazása.³⁸ A NATO terminológiaegységesítési politikát rögzítő dokumentuma³⁹ szerint a terminológia nemcsak magát a szót jelenti, hanem annak rövid, szabatos meghatározását és a hozzá tartozó rövidítést is. A NATO terminológiaegységesítésének a végeredménye a „NATO-egyezményes” (*NATO agreed*) kifejezés. Az ilyen kifejezéseket az AAP-6 dokumentum tartalmazza, melyet elvileg két évente, gyakorlatilag minden évben megújítanak. „NATO-egyezményes”-nek azt a kifejezést – valamint a hozzá tartozó meghatározást, rövidítést és egyéb metaadatot – nevezzük, melyet angolul és franciául is jóváhagytak, és a NATO teljes egyeztetési folyamatán (NTP⁴⁰) végigment.⁴¹ A folyamat végeredményeként megszülető kifejezés használata valamennyi NATO-doktrínában kötelező! Ez jelenti azt, hogy az egyezményes kifejezést abban az értelemben kell használni, amelyet az adatbázis-

³⁵ Senior NATO Logisticians' Conference.

³⁶ NATO Petroleum Committee.

³⁷ AAP-47 (A) Allied Joint Doctrine Development Supplement to AAP-3 (J), September 2011., Edition A Version 2. 2-12, 0217. <http://nso.nato.int/nso/nsdd/listpromulg.html> (Letöltés időpontja: 2015. 02. 17.)

³⁸ <http://nso.nato.int/nso/zPublic/ap/AAP-47%20EDA%20V2.pdf>, 2-17, 0232. (Letöltés időpontja: 2015. 02. 17.)

³⁹ Guidance for the development and publication of NATO terminology C-M(2007)0023-AS1, 5. <https://nso.nato.int/protected/> (Letöltés időpontja: 2011. 07. 03.)

⁴⁰ NATO Terminology Programme – a NATO terminológiai programja.

⁴¹ Guidance for the development and publication of NATO terminology C-M(2007)0023-AS1, <https://nso.nato.int/protected/> (Letöltés időpontja: 2011. 07. 03.)

ban hozzárendeltek, és megfordítva: az adott fogalom vagy meghatározás kifejezéséhez a „NATO-egyezményes” szót (szókapcsolatot) kell használni. Tilos rokon értelmű szavakat (szinonimákat) használni, nemzeti katonai kifejezések angolra fordítását stb., melyek nem felelnek meg az egyértelműség és félreérthetlenség követelményének. Valamennyi NATO-doktrína melléklete tartalmazza az adott szakterület (és a szöveg) legfontosabb kifejezéseit és azok meghatározását, a rövidítéseket és azok jelentését.

A doktrínák „ratifikációs tervezetét” mindkét nyelven megküldik a nemzetek számára, hogy lefolytassák saját nemzeti elfogadási eljárásukat. A NATO stratégiai szintjén elhelyezkedő („pillérfej” és „zárókő”) doktrínákkal szemben nagyon magas a követelmény: csak a nemzetek teljes konszenzusával és fenntartás nélkül elfogadott doktrínák lesznek „ratifikációs tervezetek”, melyeket a nemzetek saját nemzeti eljárásaik szerint elfogadnak és bevezetnek. A második szinten elhelyezkedő doktrínák esetén elegendő, ha a nemzetek többsége elfogadja azokat. A doktrína elején „nemzeti fenntartásként” rögzítik azt a nemzeti kommentet, amely nem került bele a doktrína szövegébe, de az adott nemzet ragaszkodik annak rögzítéséhez. Ez a fenntartás tartalmazza az adott nemzet észrevételét a kifogásolt szövegrésszel kapcsolatban, illetve magyarázatot ad arra, hogy az miért nem fogadható el számára. Ha nem ennyire erőteljes a kifogásolt ponttal kapcsolatos nemzeti ellenvélemény, akkor kommentárként is rögzíthetik a doktrína elején. A nemzeti ratifikációs eljárás végén a nemzetek a következő válaszokat deklarálhatják:

Elfogadva és bevezetve. A nemzet teljesen egyetért a doktrínával, és alkalmazza azt. A nemzet válasza tartalmazza a bevezetésről szóló nemzeti határozat (joganyag) számát. Az első szintű doktrína csak valamennyi nemzet egyhangú „elfogadva és bevezetve” válasza esetén, valamint nemzeti kommentárok és fenntartások nélkül léphet életbe.

Elfogadva és bevezetve fenntartással. A nemzet bizonyos pont(ok) kivételével egyetért a doktrínával. A fenntartásokat részletesen meg kell indokolni, és javaslatot is kell tenni a probléma áthidalására. Ilyen válasz csak második szintű doktrínák esetében megengedett.

Elfogadva, jövőbeni bevezetéssel. A nemzet egyetért az adott STANAG tartalmával, de pillanatnyilag nem képes eleget tenni neki. Ilyen válasz általában csak anyagi jellegű szabványok esetén fordulhat elő, doktrína esetében nem indokolható érdemben a jövőbeni bevezetés.

Elfogadva, jövőbeni bevezetéssel és fenntartással. A nemzet bizonyos pont(ok) kivételével egyetért az adott STANAG tartalmával, de pillanatnyilag nem képes eleget tenni neki. Az ilyen választ beküldő nemzet a fenntartásokat részletesen megindokolja, és javaslatot is tesz a probléma áthidalására. Doktrínák esetében nem használatos.

Nem fogadja el. A nemzet ilyen válasza nagyon súlyos következményekkel lehet a NATO interoperabilitási képességeire, ezért csak alapos indoklás és módosító javaslatok esetén veszik komolyan. Második szintű doktrínák esetében az indoklás nélküli „nem fogadja el” választ nem veszik figyelembe a doktrína kihirdetésekor.⁴²

Nem vesz részt. A nemzetet nem érinti az adott doktrína tartalma, így nem emel kifogást bevezetése ellen.

A *fenntartások* a nemzetek nyilatkozatai arról, hogy az adott doktrína részeit vagy bizonyos pontjait nem vezetik be. A fenntartások – egyéb művelleti tapasztalat vagy stratégiai irányváltás hiányában – képezik alapját a doktrína következő felülvizsgálatának. A *nemzeti kommentek* a fenntartásoknál erőtlenebb formában fogalmazzák meg a NATO-doktrínától

⁴² AAP-03(J) Joint Implementation Guide Ed 1 Rev 2, http://nso.nato.int/nso/zzLinks/AAP3%28J%29_Related.html (Letöltés időpontja: 2015. 02. 17.)

eltérő nemzeti álláspontot. A kommentár nem tartalmaz korlátozást a doktrína alkalmazására. A brit fenntartások és kommentárok megfogalmazása, illetve megfelelő formába öntése a nemzeti központ feladata. Abban az esetben, ha a készülő NATO-doktrína a brit álláspont szerint nem megfelelően kidolgozott, és annak megváltoztatására az eljárás során már nincs reális remény, a DCDC időben értesíti a releváns nemzeti katonai szervezetet és azok szakembereivel kidolgozza alternatív javaslatait. Ezeket a javaslatokat az eredeti NATO-doktrína szövegének érintetlenül hagyásával zöld szövegdobozban helyezik el a vonatkozó pont után. Ezek a nemzeti megjegyzések a lap színe miatt kapták a „zöld oldalak” megnevezést. Ha a nemzeti álláspont élesen eltér a NATO álláspontjától, akkor a DCDC gondoskodik – a kihirdetésről szóló levél előkészítésével egy időben – a nemzeti fenntartások megfogalmazásáról. A brit központ mindkét esetben elvégzi az adott kérdést szabályozó nemzeti dokumentum megjelölését is.

Ha a doktrína átment a nemzetek ratifikációs eljárásán, és teljesítette a követelményeket – azaz az első szintű doktrínák esetében minden nemzet elfogadta és bevezette, a második szintűek esetében pedig a nemzetek legalább fele elfogadta –, akkor kerül sor a kihirdetésre. A kihirdetés előtt táblázatos formában a doktrína „ratifikációs” változata elé illesztik a nemzetektől beérkezett fenntartásokat és kommentárokat, valamint az NSO igazgatójának kihirdetésről szóló levelét. Doktrínák esetében általában nincs hatálybaléptetési időpont megadva, hanem a kihirdetés pillanatától hatályban vannak. Harcászati szintű doktrínák esetében – nagyon ritkán, amikor fontos, hogy a folyó műveletekben egyszerre térjenek át a szövetségesek egy bizonyos egységes eljárásrendre – előfordulhat, hogy a NATO-szintű hatálybalépés idejét is megadják.⁴³

A BRIT DOKTRÍNAFEJLESZTÉS FOLYAMATA

A brit doktrínafejlesztés stratégiai irányítását a vezérkari főnök helyettesének az elnökleltével ülésező Összhaderőnemi Doktrína- és Koncepcióbizottság (JDCB⁴⁴) végzi. Tagjai az Összhaderőnemi Parancsnokság parancsnoka, a J1, a J3 és a J4 főnökei, a védelempolitikai igazgató, a Beszerzési Igazgatóság igazgatója, a tudományos főtanácsadó, a haditengerészet és a légierő vezérkarainak, valamint az általános vezérkar főnökhelyettesei, továbbá a DCDC igazgatója. Az évente egyszer ülésező bizottság elvi útmutatást ad a doktrínafejlesztés számára. A részletesebb iránymutatást a DCDC igazgatójának irányítása alatt álló, félévente ülésező Összhaderőnemi Doktrinális Irányító Testület (JDSC⁴⁵) adja.

A JDSC a DCDC állományán keresztül irányítja és felügyeli a stratégiai (első) szintű összhaderőnemi doktrínafejlesztési projektekre kijelölt doktrínairó csoportok tevékenységét. A projektek adminisztratív irányítását projektmenedzserek (DCDC doktrinális osztályvezető-helyettes) és projekttitstiek végzik. Ez megfelel a NATO doktrínafejlesztési folyamatában a gondnok (*custodian*) szerepkörének. *Utóbbiak általában tagjai a doktrínairók csoportjának is. Ha a DCDC nem rendelkezik az adott területen megfelelő szakértelemmel bíró, felkészült szakemberrel, akkor külső szakember(ek)e)t kér fel a doktrína elkészítésére, de a felelősség*

⁴³ AAP-47 (A) Allied Joint Doctrine Development Supplement to AAP-3 (J), September 2011, Edition A Version 2, <http://nso.nato.int/nso/zPublic/ap/AAP-47%20EDA%20V2.pdf>, 2-29, 0265. (Letöltés időpontja: 2015. 02. 17.)

⁴⁴ Joint Doctrine and Concepts Board.

⁴⁵ Joint Doctrine Steering Committee.

továbbra is a DCDC projektisztjét terheli. A doktrína elkészítéséhez civil szakember alkalmazására is sor kerülhet, szerződéssel.

Az alkalmazott terminológiát illetően a brit doktrínafejlesztés egyértelműen a szabványos NATO-doktrínára épül, melyet az AAP-6 tartalmaz. A brit hadsereg hagyományosan összetett gondolkodása azonban szükségessé tette azt, hogy elkészítsék saját nemzeti kiegészítéseiket az AAP-6-hoz.⁴⁶ A brit kiegészítések ebben a publikációban leggyakrabban a NATO által még nem egységesített kifejezéseket tartalmazzák, ritkábban a NATO-terminológia pontosítását, magyarázatát.

A nem összhaderőnemi, azaz haderőnemi doktrínák írását a haderőnemi hadviselési központok kijelölt törzstisztjei irányítják a DCDC szoros felügyeletével. Az összhaderőnemi harcászati doktrínák fejlesztésének gondnoki teendői az Összhaderőnemi Parancsnokságra hárulnak.

A brit doktrínafejlesztés folyamata három fázisra osztható fel: az első fázis a projekt meghatározása, a második a projekt fejlesztése és végül a projekt felülvizsgálata.

A projekt meghatározása

Doktrínafejlesztési kezdeményezést bármelyik katonai szervezet tehet. Formai megkötése csak egy doktrínajavaslat elkészítése, melyet el kell juttatni a DCDC koordinátorához. A levélben a kezdeményező kifejti javaslatát, annak hátterét, a doktrína szükségességét, célját, meghatározza a tervezett olvasóközönséget, rámutat a doktrína kapcsolatára más szabályzókkal vagy doktrínákkal. A javaslat alapján a testület eldönti, hogy valóban szükséges-e önálló brit doktrínát fejleszteni, vagy esetleg már létezik brit vagy NATO-doktrína az adott tárgyban, és elegendő-e (szükséges-e) annak továbbfejlesztése, aktualizálása, kiegészítése. A projekt jóváhagyását követően az bekerül a DCDC doktrínafejlesztési munkatervébe. A DCDC igazgatója kijelöli a projekt menedzserét, aki elkészíti a projekt irányelveit és időrendjét. Az irányelvek határozzák meg, hogy a készülő publikáció önálló nemzeti doktrína lesz-e, vagy már létező NATO-doktrína kiegészítése „zöld oldalakkal”, esetleg egy NATO-doktrína átvétele. Ekkor már arról is döntenek, hogy a doktrína alapján milyen más doktrínák aktualizálása válik szükségessé.

A projekt fejlesztése

A projektiszt átveszi az irányelveket, tisztázza a doktrína célját és szakterületét, majd megállapítja, hogy folyik-e adott területen bármilyen szabványosítási munka valamelyik NATO-munkacsoportban. Kiválasztja a terület hazai szakértőit, tájékoztatja őket a készülő projektről, felméri és kiválasztja közülük a doktrínairó csoportot. Előkészíti a doktrína első vázlatát (szinopszist), majd összehívja az első (alakuló) ülést. Az ülésen az írócsoport a doktrína nyelvi, terminológiai követelményeiről és jogi aspektusairól is tájékoztatást kap a DCDC szakembereitől. Az ülésen jóváhagyott tervek szerint az írócsoport elkészíti az úgynevezett munkavázlatot, mellyel szemben követelmény, hogy az a DCDC által kiadott formátumban készüljön már az első változatában is, és legyen minősített („UK Secret” vagy „UK eyes only”), hogy a lehető legszélesebb körben megköszörzethessék. Az első változat

⁴⁶ UK Supplement to the NATO Terminology Database. <https://www.gov.uk/government/publications/jdp-0-01-1-united-kingdom-supplement-to-the-nato-terminology-database> (Letöltés időpontja: 2015. 02. 15.)

addig nem kerül máshová, amíg az írócsoport és a DCDC szerkesztő és nyelvi részlege azt át nem nézte. Az elkészült tervezethez megírják az előszót, majd a tervezet „doktrínatanulmányként” kerül ki valamennyi felhasználó szervezethez. Elvárás, hogy a lényeges változtatások és viták a doktrína tartalmáról ekkor történjenek meg, mert a ratifikációs változatban már csak szerkesztési és nyelvtani javításokat lehet végezni. Fontos követelmény az is, hogy a véleményezők szervezeti véleményt képviseljenek, nem pedig magánvéleményt. Ez a követelmény azzal is jár, hogy a véleményezésre felkért tisztéknek tájékoztatniuk kell saját szervezetük rangidős tisztjeit és véleményformáló testületeit, majd a tőlük érkezett véleményeket összegezve kell megküldeniük. Ez a köröztetés időigényét akár 6–9 hónapra is megnövelheti. Egy doktrína elkészítésének a teljes időtartamát egyébként a NATO-étól kicsit rövidebbre, összesen 18 hónapra határozták meg. Az összegyűjtött véleményeket a doktrínairó csoport megvitatja, majd a NATO-eljárásból már ismerős módon osztályozza azokat („elfogadva”, „elfogadva módosítással” stb.). Az összegzett kommentek alapján az érintett szervezetek képviselőivel közösen pontosítják a doktrínát, az ülésen teljes konszenzusra törekedve. Az ülésről készült feljegyzés alapján a JDSC eldönti, hogy szükséges-e a második változat köröztetése és ismételt véleményeztetése. Második köröztetésre általában csak akkor kerül sor, ha a doktrína első változatától a második változat jelentősen eltért.

A testület jóváhagyása esetén a projektiszt grafikusok segítségével elkészíti a doktrína borítóját, véglegesíti és egységesíti az ábrák stílusát, hivatásos szerkesztők és lektorok elvégzik a szöveg ellenőrzését, terminológiai harmonizációját. A véglegesnek tekinthető változathoz csatolják a hatálybaléptetésről szóló joganyag tervezetét is, majd megküldik jóváhagyásra a JDSC-nek. Ekkor még mindig van lehetőség a doktrína szövegének a módosítására, ha az valóban indokolt, de az gyakorlatilag a teljes köröztetési folyamat újraindítását jelentené, és tetemes időt igényelne. A testület tagjainak azonban inkább csak az elfogadásra és legfeljebb minimális változtatásra van lehetőségük. Az elfogadás után megtörténik a hatályba léptető intézkedés aláírata, a nyomdai munkák és a dokumentum elhelyezése a központ honlapján.

A projekt felülvizsgálata

A DCDC által fenntartott doktrínafejlesztési rendszer alapján a doktrínákat háromévente felülvizsgálják. Szükség esetén sor kerülhet rendkívüli felülvizsgálatra is, ha azt műveleti tapasztalatok vagy a brit védelmi politika drámai változása indokolja. A felülvizsgálat célja az, hogy megállapítsák: a doktrína szükséges-e még, megfelel-e az eredeti céljainak, kell-e kisebb módosításokat tenni, vagy alapjaiban újjá kellene írni azt. A felülvizsgálatot a DCDC törzse külső szakemberek bevonásával hajtja végre. A felülvizsgálat eredményei alapján a JDSC dönt a doktrína hatálytalanításáról vagy az újírás menetrendjéről.

HOGY EL IS OLVASSÁK ŐKET

A cikk mottójában említett, a német Rommel tábornoknak tulajdonított megfigyelés egybevág a britek saját tapasztalataival: hiába készítenek zseniális doktrínákat, ha a célközönség nem olvassa el azokat. A korábbi katonai doktrínák szövegei ugyanis olyan nehezen érthető és nehezen olvasható szövegek voltak, hogy még az iskolázott és művelt tisztikar is alig értette. A jelenséget egy tudományos módszerrel, a Flesch–Kincaid-féle olvashatósági teszttel is igazolták. A tesztet 1978 óta az amerikai szárazföldi csapatoknál és a haditengerészetnél is alkalmazzák az olvashatóság felmérésére, illetve javítására.

Az átlagos olvasó a 60–80-as teszteredményű szöveget könnyűszerrel képes követni, de a korábban írt brit doktrínák 21 és 6 közé estek. A 21-es értékű szöveg felfogása már az egyetemi diplomás emberek számára is nehézséget jelent, a 6-os érték viszont már az egyértelműen zavaros minősítést kapta. A brit „pillérfej” doktrína például 12-es értéket kapott, tehát az alig olvasható és a nehezen követhető értékek közé esett. A megfogalmazott cél az, hogy a doktrínák szövege egyetlen olvasással is felfogható legyen, és lényeges pontjai felidézhetőek maradjanak jelentős iskolázottság nélkül is.

Ennek érdekében előírták a pontos, rövid, világos stílus használatát:

- korlátozták a mondatok hosszát, egy mondat maximum 15–20 szót tartalmazhat (a korábbi doktrínákban gyakran előfordultak hétsoros, 60–70 szót tartalmazó mondatok is), a bonyolultabb, összetettebb gondolatok kifejezésére előírják az ábra, a rajz, a diagram és a „bullet pontos” felsorolások alkalmazását a könnyebb olvashatóság, érthetőség és szemléletesség érdekében;
- törekedni kell a hétköznapi angol szavak használatára, melyeket élő beszédben is használnak;
- megtiltották a katonai szövegekben a passzív szerkezetet, a főnevesítést, és egyértelmű és szabványos rövidítéseket csak a szükséges mennyiségben lehet használni;
- a szöveg könnyebb olvasása érdekében tilos dőlt, aláhúzott vagy nagybetűs kiemléseket használni, szükség esetén kizárólag a félkövér betűs kiemelés engedélyezett;
- a Times New Roman betűtípus helyett a világosabb képet mutató Ariel betűtípus használatára tértek át, amely az oldalakat olvashatóbbá teszi;
- a margón elhelyezett jegyzetek elősegítik az olvasó tájékozódását a szövegben, és annak tartalmát is könnyebb felidézni.

Meggyőződésem, hogy ezeknek az elveknek a megszívélése a magyar szabályozók népszerűségét, olvashatóságát is elősegítené.

MIT TANULHATUNK A BRITEKTŐL?

Tanulmányom végén ismét rámutatok arra, hogy a brit doktrínáírás nem egyszerűen csak alkalmazkodik a NATO-doktrínákhoz, hanem egyenesen annak legfőbb megalkotója, a folyamat aktív résztvevője, kezdeményezője. Számunkra természetesen nem lehet követendő ez az aktív szerep, nemcsak a nyelvi nehézségek miatt, hanem azért sem, mert hiányoznak a doktrínáírás alapvető feltételei, a feldolgozott harci tapasztalatok is. Az olvasó joggal vetheti fel, hogy ez nem igaz, hiszen a közelmúltban magyar katonák nemcsak egyénileg, de teljes alegységek, konvojok és kontingensek is kerültek már harcérintkezésbe, illetve hajtották végre feladataikat tiszteletre méltó színvonalon harci körülmények között. Ez mind igaz, de hol vannak az ezekből a tapasztalatokból leszűrt tanulságok, a stratégiai szintű bevált gyakorlatok? Hol vannak a tapasztalatfeldolgozás átfogó eredményei, melyek méltóak arra, hogy azokra alapozva önálló doktrínákat írjunk? Hatékonyan működő tapasztalatfeldolgozás hiányában célszerű a NATO szigorúan szabályozott és harci ismereteire építkező doktrínáira hagyatkozni.

Magyarország védelme a nemzeti önerő mellett a szövetségi együttműködésre támaszkodik. Az együttműködés alapja a közös gondolkodás, a doktrínák elveinek az egyeztetése. Ez a gondolat pedig felveti a NATO-doktrínák kizárólagosságát, és rámutat a nemzetközi trendektől elszakadó önálló doktrínafejlesztés nemzeti biztonsági veszélyeire is. A Magyar Honvédség számára nem egyszerűen a józan logika, az erőforrásokkal való takarékoskodás diktálja, hogy vegyük át a már készen kapott doktrínákat, hanem a jog is. Minden NATO-

doktrínát fenntartás nélkül elfogadtunk és bevezettünk, a bevezetésüket elrendelő joganyag száma az NSA honlapján felkutatható.

Írásomat dr. Orosz Zoltán altábornagy feladatszabásával zárom, amely a Műveleti Szabványosítási és Doktrinális Bizottság 2015. január 29-i ülésén hangzott el:

„Abba az irányba kell elmozdulnunk, hogy nemcsak mechanikusan lefordítjuk és megkörtöztetjük, hanem kritikusan megvizsgáljuk a szövetséges dokumentumokat, és amelyik a Magyar Honvédség, Magyarország számára elfogadható, az a nemzeti szabályozókban jelenjen meg, mert a katona a legritkább esetben fogja a NATO-dokumentumot kézbe venni és az alapján felkészülni, viszont a nemzeti szabályozó ott van a végrehajtóknál.”⁴⁷

FELHASZNÁLT IRODALOM

AAP-03(J) Joint Implementation Guide Ed 1 Rev 2. http://nso.nato.int/nso/zzLinks/AAP3%28J%29_Related.html

AAP-47(A) Allied Joint Doctrine Development Supplement to AAP-3 (J), September 2011., Edition A Version 2. <http://nso.nato.int/nso/nsdd/listpromulg.html>

Clausewitz, Carl von: *A háborúról*. Szerk.: M. Szabó Miklós, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.

Developing Joint Doctrine Handbook, 4th Edition, The Development, Concepts and Doctrine Centre, UK Ministry of Defence, Shrivenham, Swindon, November 2013. <https://www.gov.uk/government/publications/developing-joint-doctrine-handbook>

Guidance for the development and publication of NATO terminology C-M(2007)0023-AS1., <https://nso.nato.int/protected/>

Magyarország rendezte meg a NATO nemzetközi doktrinális értekezletét. E-könyvtár Zrínyi Média. <http://www.ekonyvtar.zrinyimedia.hu/nyomtat/44005>

Dr. Murinkó Attila mk. alezredes – Róth Zoltán alezredes: *A kiképzés és a tapasztalat-feldolgozás kapcsolata a haderő képességeinek fejlesztésében és hatékonyságának növelésében (2.)*. Honvédségi Szemle, 2012/3.

NATO Glossary of terms and definitions (English and French) AAP-06, Ed. 2014, NATO Standardization Agency.

NSO honlapja: <http://nso.nato.int/nso/>

Perjés Géza: *A katonai doktrínáról*. Beszélő Online. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-katonai-doktrinarol>

Tapasztalat-feldolgozó kézikönyv. MH Műveleti Központ kiadványa, Budapest, 2010 (nytsz: 18/965).

UK Supplement to the NATO Terminology Database. <https://www.gov.uk/government/publications/jdp-0-01-1-united-kingdom-supplement-to-the-nato-terminology-database>

⁴⁷ A részlet az ülés hangfelvétele alapján készült.

Rumi Zoltán ezredes:

A TERÜLETEKHEZ VALÓ HOZZÁFÉRÉS, ILLETVE A HOZZÁFÉRÉST GÁTLÓ MŰVELETEK

Az AA/AD- és az A2/AD-koncepciók,¹ azok lehetséges érvényesülése
Kína és az Egyesült Államok viszonylatában

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző írásában a területekhez történő hozzáférést biztosító, illetve a hozzáférést gátló műveletekkel foglalkozik. Kína példáján keresztül bemutatja a területhez történő hozzáférést gazdasági eszközökkel biztosító formáját Afrikában és Közép-Amerikában. A hozzáférést gátló műveletek katonai eszközökkel megvalósuló lehetséges módját Kína és az Amerikai Egyesült Államok között az ázsiai–csendes-óceáni térség feletti ellenőrzésért folytatott versenyen keresztül ismerteti. Ennek keretében a szerző foglalkozik az amerikai Air-Sea Battle koncepcióval is.

KULCSSZAVAK: területekhez történő hozzáférés, területekhez történő hozzáférést gátló műveletek, Kína, Amerikai Egyesült Államok, Air-Sea Battle, Afrika, Nicaragua, Ázsia, Csendes-óceán

AZ AREA-ACCESS/AREA-DENIAL (AA/AD) KONCEPCIÓ

Az elmúlt évek globális átalakulási folyamatai, a nemzetközi erőviszonyok, az egyes országok, országcsoportok politikai, katonai, gazdasági, társadalmi, infrastrukturális és információs területen végbemenő átrendeződései miatt zavarok keletkeztek a világ egyes – nem csak a fejlődő és az elmaradott – térségeiben.

Globális mértékű közép- vagy hosszú távú trendnek tűnik a Nyugat – az Amerikai Egyesült Államok és az európai országok – relatív gazdasági és politikai vezető szerepének, súlyának a visszaszorulása. Ezt a feltételezést támasztják alá azok a tanulmányok, amelyek szerint 1991-ben ez a térség adta a világ GDP-jének több mint a felét, de 2011-ben a Nyugat részesedése már csak 40% körül alakult, az előrejelzések szerint 2025-re ez az arány egyharmadra, 2050-re pedig még tovább fog csökkenni. A magas növekedési ütemű, feltörekvő gazdaságok ugyanakkor megerősítették, erősítik világgazdasági pozícióikat. A gazdasági erőviszonyok átrendeződése fokozatosan a világ biztonságpolitikai viszonyaiban is módosulásokat eredményezhet.

A feltörekvő hatalmak gazdasági potenciáljának növekedése új szükségleteket, igényeket szül, amelyek biztosítása bizonyos esetekben nézetkülönbségeket eredményezhet. A jelenlegi és a feltörekvő hatalmak gazdasági növekedésének energia- és nyersanyagigénye, az élelmiszerek iránti kereslete a korábbi évtizedek trendjénél erősebben hangsúlyozza a világ

¹ Az AA/AD – Area-Access/Area-Denial kifejezés egy tágabb, átfogóbb értelmezést, míg az A2/AD, vagyis Anti-Access/Area-Denial egy speciálisabb, a 2010-es években a katonai terminológiában megjelent értelmezést jelent.

erőforrásainak mennyiségi korlátait. Ezzel összefüggésben a nemzetközi kapcsolatok egyik legfontosabb kérdésévé vált, válik a forrásokhoz történő hozzáférés problémája.

Véleményem szerint a tágabb értelemben vett AA/AD ezt a problémakört fejezi ki: a területekhez történő hozzáférést, illetve a hozzáférés megtagadását biztosító vagy gátló intézkedések egyes speciális, politikai, gazdasági, katonai, informatikai, vagy ezek bármely kombinációjával végrehajtott együttes eljárások rendszerét egy másik hatalom vagy érdekcsoport által vagy ellen.

Normális viszonyok között a felmerülő nézeteltérések rendezésére elsősorban politikai és gazdasági eszközök alkalmazásával kerül sor. A politikai és a gazdasági eszközök tárháza azonban nagyon nagy. A skála a békés párbeszédtől a politikai és a gazdasági nyomásgyakorlástól át a teljes elszigetelésig terjedhet. A kialakult nézetkülönbség gyakran nem fájul fegyveres konfliktussá, és a katonai eszközök alkalmazása sem kerül szóba, de az egyes államok felhasználhatják a haderejüket nyomásgyakorlásra.

Az Area-Access/Area-Denial (AA/AD) képességek

Először meg kell határoznunk a hatalmi erőviszonyok eredőit ahhoz, hogy az egyes államok képességeiről konkrétan beszéljünk.² A hatalmi erőviszonyok legjellemzőbben az egyes államok katonai, gazdasági, diplomáciai és kulturális hatalmi pozícióiból eredeztethetők. Abból, hogy van-e a világ minden részében bevethető hadserege, mekkora a világgazdaságban való részesedése és szerepe, milyen a technológiai fejlettsége, képes-e a nemzetközi szervezetek döntéshozó testületeiben a napirendek meghatározására, illetve a döntések befolyásolására, milyen modellértéket képvisel, mekkora a társadalmi kiterjedtsége, illetve a társadalmi támogatottsága. Egy állam minél több területen tartozik az élbolyba, minél ügyesebben alkalmazza a felsorolt rendszerekben rejlő képességeket, annál nagyobb a befolyása a nemzetközi rendre.

Ezeket az eredőket vizsgálva napjainkban a nagy hatalmak státusán belül egyetlen „hiperhatalmi” státussal rendelkező országot nevezhetünk meg, amely az előzőekben felsorolt legtöbb területen az első, vagy az elsők között van: ez az Amerikai Egyesült Államok. A nagy hatalmak második csoportjába azok az *elsődleges regionális nagy hatalmak* tartoznak, amelyek az integrációkat meghatározó hatalmak. Ezek az országok, egyesült nemzetek önállóan vagy egymással összefogva járhatnak sikerrel, mint például Kína, Oroszország, Japán, az Európai Unió, az öbölmonarchiák. A nagy hatalmak harmadik csoportjába azok a *másodlagos regionális nagy hatalmak* tartoznak, amelyek csak egy-egy régió belül rendelkeznek meghatározó szereppel, mint például India, Izrael, Irán, Brazília, Németország. A *középhatalmak* egyedül nem képesek hatékony fellépésre, így leginkább államcsoportokban vagy nemzetközi szervezeteken keresztül érvényesítik az érdekeiket. A *kishatalmaknak* sem egyedül, sem egy csoport tagjaként nincs jelentős befolyásuk. Ezeknek az államoknak rendszerint korlátozott a biztonságpolitikai kompetenciájuk, ami abban nyilvánul meg, hogy csak a nemzetközi rendszerek egy-egy alrendszerére van hatásuk, és más államok nem kérdőjelezik meg ezt a kompetenciát.

A témával kapcsolatban – az előbb leírt hatalmi erőviszonyok alapján – Kína szerepét szeretném kiemelni, annál is inkább, mert az ország nagyon látványosan részt vesz mind a politikai-gazdasági, mind pedig a katonai eszközökkel megvalósított vagy megvalósítandó

² Dr. Tóth Péter: Hatalmi realizmus a 21. században.

területekhez történő hozzáférést biztosító, illetve hozzáférést gátló műveletekben. Kína egyre inkább a „kihívó” regionális nagyhatalom szerepét fogja játszani. A kínai gazdaság számára nélkülözhetetlen, jelentős erőforrásigény biztosítását azonban erős földrajzi korlátok hátráltathatják. Kína elsősorban a Dél-kínai-tenger térségére fog koncentrálni, de folytatja a mára már jelentősnek mondható afrikai terjeszkedését is. Ezenkívül egyre nagyobb érdeklődést mutat a Közép-Amerikai térség iránt.

Kína Area-Access/Area-Denial (AA/AD) politikája

Kína – fekvését tekintve – elég kedvezőtlen helyzetben lévő nagyhatalomnak tekinthető. Egyfajta elszigeteltségével Kína egyedi a nagyhatalmak között. Hátrányos geopolitikai helyzete azzal magyarázható, hogy a többi nagyhatalom (versenytárs) által leginkább körbevett és így leginkább ellenőrizhető ország. Északon Oroszország, délen a szintén gyorsan fejlődő India, keleten Japán és a pacifikus térséget uraló Amerikai Egyesült Államok „határolja”. Ráadásul nyugaton az instabil muzulmán régióval érintkezik, amelynek Kínával kapcsolatban is rengeteg fenntartása van. Az ún. expanziós törekvései tehát számos korlátba ütköznek, és ebből a „harapófogóból” Afrika lehet egyfajta kitérés pont.

Kína felismerte saját korlátait a globális világ „sakktábláján”, és az elmúlt évtizedekben nem került szóba, hogy agresszív, katonai-politikai eszközöket is bevető expanziót szeretne folytatni. Sokkal inkább – igazodva a kialakult nemzetközi „eszközrendszerhez” – gazdasági módszerekkel igyekszik saját erőterét kialakítani.

Az elmúlt évtizedben Kína jelentősen kiterjesztette befolyását a fekete kontinensen.³ A gyors kínai gazdasági növekedést jelentősen segítették az Afrikából beszerzett nyersanyagok, különösen a kőolaj. A kínai vállalatok jelentős összegeket fektettek az energia kitermelésébe. Kína térnyerése átalakítja a kialakult világ gazdasági rendet, új erőteret épít Afrikában, felhasználva ehhez elsősorban a gazdasági kapcsolatait. Az Amerikai Egyesült Államok és az Európai Unió a folyamatok vesztesei. Napjainkra Kína vált Afrika első számú kereskedelmi partnerévé, jócskán megelőzve az egykori európai gyarmattartó államokat is.

A pekingi vezetés afrikai terjeszkedő politikája azonban nagyon óvatos. Kerüli a nyílt konfliktusokat a versenytársakkal. A nyugalom biztosítása miatt az afrikai partnerekkel is „kesztyűs kézzel” bánt – amennyire csak lehet –, hogy feszültség esetén azok ne hogy Kína ellenfeleinél kérjenek védelmet Pekinggel szemben, nehezítve így befolyásának a növelését. Ez a megfontolás ölt testet abban is, hogy Kína igyekszik az afrikai országok társadalmainak rokonszenvét, támogatását is megszerezni.

Felmerülhet a kérdés – ha csak hipotetikusán is –, hogy vajon kialakulhat valamilyen katonai konfliktus Afrika birtoklásáért? Sokáig az volt a vélemény, hogy a kínai haderőfejlesztésekben nyoma sincs ilyen forgatókönyvek készítésének, ilyen eshetőségekre történő felkészülésnek. Az elmúlt évek fejlesztései azonban – amelyek során Kína jóval nagyobb ütemben tudta növelni a hadseregére fordított forrásokat, mint válságban lévő versenytársai – sokakban megfogalmazódott a kérdés: ez az újkori „gyarmatosítás” elvezethet-e fegyveres konfliktusokhoz?

Mivel Kína afrikai térfoglalását – kiváltképpen a kőolajforrások biztosítását tekintve – tulajdonképpen a versenytárs nagyhatalmak is ösztönözték, véleményem szerint egy Kínával kapcsolatos fegyveres konfliktus kialakulásának a valószínűsége Afrikában elenyésző.

³ Dr. Engelbert István: Afrika mint Kína épülő erőtere. http://kgk.sze.hu/images/dokumentumok/VEABtanulmányok/engelberth_istvan.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 03. 26.)

Az említett kínai tudatos fegyverkezési programnak azonban más vonatkozásban igenis van reális valóságtartalma. Kína a sajátos geopolitikai helyzetéből kiindulva elsősorban a Dél-kínai-tengeren kívánja fenntartani dominanciáját. A haderónemeinek (haditengerészet, légerő, szárazföldi csapatok) fejlesztési programjait, fegyverrendszereit (mint például hajók elleni ballisztikus rakéták, támadó robotrepülőgépek) úgy tervezi és állítja hadrendbe, hogy az elegendő elrettentő erőt mutasson még az Amerikai Egyesült Államok számára is, nehogy az esetleg megkíséreljen agresszívan fellépni a Dél-kínai-tenger térségében.

Kína további térnyerése figyelhető meg Közép-Amerika térségében is, különösen Nicaraguaúban. Itt is, ahogyan az Afrikában már bevált, Kína politikai és gazdasági eszköztárának alkalmazásával készül hozzáférni olyan kulcsfontosságú területekhez, amelyek hosszú távon hasznot hozhatnak számára. A tervek szerint 2020-ra elkészülő nicaraguai csatorna hossza 278 km lesz, a Panama-csatornánál több mint háromszor hosszabb, de szélesebb és mélyebb, és minimum kétszer nagyobb lesz az áteresztőképessége. A Csendes-óceánt és a Karib-tengert összekötő csatorna megépítésének a költsége a jelenlegi becslések szerint 50 milliárd dollár körül lesz, és az építkezés 50 ezer embernek ad majd munkát a térségben. A csatornát az épített hongkongi bázis HKND⁴ vállalat fogja üzemeltetni a tervek szerint akár 100 évig.

AZ ANTI-ACCESS/AREA-DENIAL (A2/AD) KONCEPCIÓ

Az Anti-Access/Area-Denial⁵ kapcsán először érdemes a két mozaikszót külön-külön értelmezni. A témában megjelent írások, tanulmányok szerint az Anti-Access – A2, hozzáférést gátló – stratégia célja, hogy megakadályozza, megnehezítse a szemben álló fél erőinek a bejutását a hadszíntérre, az Area-Denial – AD, területmegtagadó – művelet célja pedig az, hogy egy adott területen minél kisebbre szorítsa, vagy megakadályozza a szemben álló fél cselekvési szabadságát. Ezért az A2/AD-művelet magukban foglalják a szemben álló fél légi, szárazföldi, vízfelszíni és víz alatti erői elleni tevékenységeket, melyeket az általuk védett harctéren az összhaderőnemi művelet ellenében, azok meggátolására végeznek.

Amerikai katonai szakértők a nemzeti (katonai) érdekeik vizsgálatá során kérdéseket tettek fel, amelyekre válaszokat kerestek.

Melyek a hozzáférést gátló stratégia kihívásai az Amerikai Egyesült Államok szemszögéből?

A hozzáférést gátló stratégia célja, hogy a szemben álló fél megkísérli kizárni az amerikai erőket a hadszíntérről, illetőleg megakadályozni őket abban, hogy a nemzetek feletti globális területek erőforrásait hatékonyan használják vagy szállítsák. Tágabb értelemben az Anti Access eljárásban először politikai és gazdasági elszigetelésről beszélünk, amikor is az ellenérdekelt fél megkísérli az Amerikai Egyesült Államok régóta fennálló politikai és gazdasági befolyását leépíteni. Katonai értelemben ez gyakorlatilag teljes tiltást jelent az amerikai erők számára, az állomásoztatási, a felvonulási/összevonási, az átutazási, illetve az átrepülési jogokat illetően.

Melyek a területmegtagadó stratégia kihívásai az Amerikai Egyesült Államok szemszögéből?

Rövid és középtávon az Area-Denial stratégia jelenti a legszerteágazóbb akadályokat az amerikai erők előtt a hadszíntérre történő bejutás, illetve az ott folytatandó műveletek

⁴ Hong Kong Nicaragua Canal Development.

⁵ <http://csis.org/publication/emerging-anti-accessarea-denial-challenge> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 30.)

végrehajtása szempontjából. A légierő, a haditengerészet és a szárazföldi erők előtt – esetleges jövőbeli alkalmazásaik során – számos ilyen akadály áll majd. A területmegtagadásból eredő fenyegetések közelről érvényesülhetnek, hatásaik felhalmozódása az amerikai csapatok ellenséges vagy bizonytalan jellegű hadszíntérre lépésével kezdődik, hogy minél inkább megnehezítsék az amerikai jelenlét kiépítését a szemben álló fél területén, annak közelében vagy annak érdekeltségei felett. A területmegtagadó stratégia kihívásaival számolni kell, mert azok hatékonyak lehetnek az Amerikai Egyesült Államok gyenge pontjainak támadásainál mind az öt kulcsfontosságú területen: a levegőben, a vízen, a szárazföldön, a világűrben és a kibertérben egyaránt.

Az Amerikai Egyesült Államok számára a Kínai Népköztársaság jelenti a kihívást⁶

Napjainkra az ázsiai–csendes-óceáni térségbe helyeződött át a világ politikai, gazdasági és katonai súlypontja. Ezt bizonyítja, hogy a világ jelenlegi vagy jövőbeli katonai nagyhatalmai is jelen vannak e kulcsfontosságú régióban. Közülük is kiemelkedik Kína, amely nemcsak intenzíven korszerűsíti haderejét, hanem olyan képességek kiépítését is megkezdte, amelyekkel komolyan korlátozhatja még a világ legmodernebb és legerősebb haditengerészetének és légierejének a művelési szabadságát is.

A '90-es években még nyugodt szívvel lehetett állítani a kínai haderőről, hogy bár számszerűleg a legnagyobb a világon, de alapvetően gyengén, elavult szovjet eszközök hazai másolataival felszerelt tömeghadsereg. A kínaiak 1995–1996-ban nagyszabású hadgyakorlatokat folytattak a Tajvani-szorosban. Washington válaszul két repülőgép-hordozó csapásmérő csoportot küldött a szorosba. 1976 óta ez volt az első alkalom, hogy amerikai hadihajók járőröztek a kontinens és a sziget között. Ezzel az erővel szemben Kína nem tudott megfelelő képességeket felmutatni. Ráadásul ez már nem az első ilyen alkalom volt: 1950-ben a frissen megalakult Kínai Népköztársaság félmillió fővel tervezett inváziót Tajvan ellen, hogy leszámoljon a nemzeti Koumintang megmaradt erőivel, ám az amerikai 7. flottának a szorosba vezénylését követően lefűjták a partraszállást. Az 1995–1996-os krízis is bizonyította, hogy az amerikai haditengerészet a kínai erők művelési szabadságát még a saját partok közelében is képes meggátolni, de legalábbis komolyan befolyásolni, ami nagy hatással volt a világ legnagyobb lélekszámú országának katonai fejlesztéseire.

Az elmúlt két évtizedben Kína valóságos csodát valósított meg, és napjainkra a világ második legnagyobb gazdaságává vált, ami lehetővé tette a védelmi költségvetés drasztikus emelését és az új fejlesztéseket. Ennek során a második tüzéség (a ballisztikusrakéta-csapatok), a haditengerészet és a légierő élvezi a felső vezetés jóindulatát. Mivel a kínai gazdaság nagyban függ az importtól, ami döntően vízi úton érkezik az országba (pl. kőolaj és egyéb nyersanyagok Afrikából), ehhez létfontosságú a tengeri szállítási útvonalak biztosítása. Ezért Kína erőteljesen fejleszti a felszíni flottáját, hogy a jövőben biztosíthassa a számára fontos tengeri útvonalak ellenőrzését.

⁶ Kiss Roland: i. m. 79.

Új kihívások és fenyegetések⁷

Kína szempontjából fontos, hogy az amerikai flottát távol tudja tartani, illetve el tudja érni, hogy az legalább az első szigetláncon (Japán, Rjúkú [Nanszei]-szigetek, Tajvan, Fülöp-szigetek, Borneó) kívül maradjon. Kína ezért hozzáférést gátló/területmegtagadó műveletekre készül fel, amelyek célja, hogy teljesen elzárják az adott területet az ellenséges erőktől, vagy olyan magas veszteségekkel fenyegetssék, hogy az ellenség meg se kísérelje a behatolást, illetve ha mégis, akkor ellehetetlenítsék a mozgásukat és a műveleteiket. Napjainkban a technológiai fejlődés lehetővé teszi, hogy ezeket a célokat még a legerősebb hatalmakkal szemben is érvényesíteni lehessen ballisztikus rakéták, robotrepülőgépek, tengeralattjárók, aknák, korszerű repülőgépek és fejlett légvédelmi rendszerek alkalmazásával.

Ezek közül jelenleg – amerikai szempontból – az egyik legaggasztóbb a „hordozógyilkosnak” is nevezett DF–21D⁸ (CSS–5 Mod–4) hajó elleni ballisztikus rakéta, amelynek a feltételezett hatótávolsága meghaladja az 1500 km-t. A felderítőműholdak és egyéb felderítő- és megfigyelőeszközök segítségével Kína komolyan veszélyeztetheti az amerikai hordozókat a Japántól és a Fülöp-szigetektől keletre levő vizeken is. Peking emellett nagyszámú hagyományos hajó elleni rakétát és robotrepülőgépet⁹ tart hadrendben, amelyek indíthatók szárazföldről, felszíni hajókról, tengeralattjárókról és repülőgépekről is. Közülük megemlítendő a szárazföldi célok ellen alkalmazható DH–10 típusú¹⁰ robotrepülőgép, melynek a hatótávolsága becslések szerint 2000 km. Kína ezenkívül igen jelentős tengeralattjáró-flottával rendelkezik, amelyben öt atommeghajtású vadász-, 52 dízel-elektromos, egy robotrepülőgép-hordozó és három ballisztikusrakéta-hordozó tengeralattjáró szolgál.

A kínai légierő is rohamos léptekkel fejlődik. Gyorsan nő a modern, 4. generációs harci gépek száma. Napjainkban már legalább 200 db J–10,¹¹ 240 db különböző Szu–27 (J–11) változat, 73 db Szu–30MKK vadászbombázó áll szolgálatban a légierőnél, illetve 24 db J–10, 4 db J–11B és 24 db Szu–30 a haditengerészetnél. 2011 januárjában levegőbe emelkedett az első 5. generációs, lopakodó technológiájú kínai harci gép, a J–20 vadászbombázó,¹² amely a tervek szerint a légierőben 2017–2019 között állhat szolgálatba, míg a haditengerészetnél 2020-ra tervezik rendszeresítését. A gépet nagy hatótávolságú csapásmérésre, illetve olyan nagy értékű légi célok megsemmisítésére szánják, mint az AEW/AWACS,¹³ a légi utántöltő és az elektronikai felderítő-repülőgépek, amelyek megsemmisítésével komolyan korlátozhatják az amerikai légierő műveleti szabadságát.

A 2007-es sikeres rakétakísérlet óta Kína képes a műholdak elleni tevékenységre is.¹⁴ Mindezt kiegészíthetik kiber- és elektronikus támadásokkal is az amerikai katonai és gazdasági információs rendszerek ellen, mert Kína kiberalkulatai jelenleg már a világ élvonalában

⁷ Kiss Roland: uo. 81.

⁸ <http://thediplomat.com/2013/04/the-df-21d-or-carrier-killer-an-instrument-of-deception/> (Letöltés időpontja: 2015. 05. 08.)

⁹ <http://thediplomat.com/2014/07/after-china-the-proliferation-of-cruise-missiles/> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 30.)

¹⁰ <http://www.globalsecurity.org/wmd/world/china/lacm.htm> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 30.)

¹¹ <http://www.globalsecurity.org/military/world/china/j-10.htm> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 30.)

¹² http://www.militaryfactory.com/aircraft/detail.asp?aircraft_id=860 (Letöltés időpontja: 2015. 05. 08.)

¹³ Airborne Early Warning/Airborne Warning and Control System.

¹⁴ <http://spacenews.com/41413us-state-department-china-tested-anti-satellite-weapon/> (Letöltés időpontja: 2015. 05. 08.)

tartoznak. Az ő feladatuk lenne az ellenség vezetési, irányítási, hírközlési, számítógépes, hírszerző, érzékelő- és felderítő- (C4ISR¹⁵) rendszereinek a megbénítása a konfliktus legelején.

Kína ilyen mértékű (túlzott) megerősödésének hatásai, következményei nemcsak katonailag, de politikailag is beláthatatlanok lennének, mivel Washington szövetségei folyamatosan számítanak az Amerikai Egyesült Államokra, és az elmúlt években is kifejezetten igényelték, igénylik az amerikai erőt és támogatást a felemelkedő Kínával szemben. Nemcsak Japán, Dél-Korea, Tajvan vagy a Fülöp-szigetek, de mára már Vietnam is egyre nagyobb amerikai jelenlétet szeretne a térségben. Ezért ha megkérdőjeleződne az amerikai erőketvitési és beavatkozási képesség, akkor az komoly presztízsveszteség lenne Washington számára, gyengülne a szövetségei bizalma és kohéziója is, amit az Amerikai Egyesült Államok nem hagyhat szó nélkül.

Az Amerikai Egyesült Államok válaszlépései a kínai A2/AD kihívásokra¹⁶

Az Amerikai Egyesült Államok nem engedheti meg, hogy bárhol a Földön az erőketvitési képessége és a stratégiaiilag fontos területekhez való hozzáférése megkérdőjeleződjön, főleg nem a 21. század fő politikai, gazdasági, katonai súlypontjának számító ázsiai–csendes-óceáni térségben, ahol eddig domináns hatalomnak számított.

A technológiai fejlődés már lehetővé teszi, hogy bárki – aki meg tudja fizetni – fejlett, nagy hatótávolságú és rendkívül hatékony hajó elleni, illetve légvédelmi rakétákhoz jusson. Ezek lehetnek államok vagy akár nem állami szereplők is. (2006-ban már a Hezbollah is eredményesen alkalmazott hajó elleni rakétát egy izraeli hadihajóval szemben.) Egy modern romboló árából pedig több tucat rakétakomplexumot lehet vásárolni, nagyon komoly hozzáférést gátló/területmegtagadó képességekre lehet szert tenni, amelyek még a legmodernebb flottákat és légierőket is jelentős kihívás elé állítják. Washington joggal aggódik, hogy korlátozhatják vagy megakadályozhatják a hozzáférést a stratégiaiilag fontos területekhez.

Az Amerikai Egyesült Államok által az A2/AD kihívásokra megalkotott Air-Sea Battle koncepció – hivatalosan – globálisan alkalmazandó és nem köthető egyetlen, az országgal szemben ellenséges vagy potenciálisan ellenséges államhoz sem.

Az Air-Sea Battle koncepció

2009-ben az amerikai légierő és a haditengerészet (illetve a tengerészgyalogság) kidolgozta az Air-Sea Battle koncepció¹⁷ alapjait, amelynek keretében szorosabb együttműködést vázoltak fel a kiképzés, a szervezés és a felszerelés beszerzése terén, hogy a jövőben biztosítsák az erőketvitést és a szükséges szintű hagyományos elrettentést hozzáférést gátló/területmegtagadó környezetben is. A hatékonyabb együttműködés végett a Pentagonban felállították az Air-Sea Battle Office-t, amely biztosítja a haderőnemek közötti összeköttetést, elsősorban a vezetés és irányítás, a hírszerzés, a felderítés és megfigyelés, illetve az elektronikai hadviselés terén.

¹⁵ Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance and Reconnaissance.

¹⁶ Kiss Roland: Air-Sea Battle – Amerika válasza a kínai aszimmetrikus kihívásra. Sereg Szemle 2012/4. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/35166/seregszemle_2012_ivne%CC%81.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 08. 31.)

¹⁷ <http://archive.defense.gov/pubs/ASB-ConceptImplementation-Summary-May-2013.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 04. 07.)

Az Air-Sea Battle koncepció leginkább egy hadművelleti szintű stratégiának tekinthető, amely ugyanakkor a nemzeti erőforrások védelmi célú elosztására is iránymutatást ad, mivel a hozzáférést gátló/területmegtagadó környezetben az amerikai félnek is speciális eszközökre van szüksége, amelyeknek jellegét a hálózatalapú, integrált mélységi csapásmérésben (NIA¹⁸) határozták meg.

Mit is jelent ez? Továbbfejlesztik és harmonizálják a légerő és a haditengerészet vezetési, információs és kommunikációs rendszereit, hogy biztosítsák a csapatok hatékonyabb és gyorsabb vezetését. Az integráció jelen esetben a műveletek összehangolását és egymás műveleteinek kölcsönös támogatását takarja, a mélységi csapás pedig az ellenség hadigépezetének súlypontjai (vezetés és irányítás, hírszerző/megfigyelő/felderítő- és tűzvezető rendszerek, hadiipar) ellen végrehajtott hatásalapú műveletekre utal, amelyek révén elérhetőek a saját hadművelleti célok. Ezt az ellenség szétzilálásával, elpusztításával és legyőzésével (D3¹⁹) érik el: szétzilálni az ellenség C4ISR-rendszereit; elpusztítani az ellenség nagy hatótávolságú csapásmérő és egyéb fegyverrendszereit; legyőzni az ellenség alkalmazott erőit.

A koncepcióban foglaltak gyakorlati megvalósulása

A Pentagon a 2012. január elején kiadott, 2020-ig terjedő időszakra vonatkozó „A 21. század védelmi kihívásai” című kiadványában²⁰ prioritásként kezeli az A2/AD elleni lépések megvalósítását, illetve az Obama-adminisztráció 2012-től a költségvetésben nagyobb részt szán az Air-Sea Battle koncepció megvalósításához szükséges rendszerek korszerűsítésére, fejlesztésére és beszerzésére.

Az Air-Sea Battle koncepció alapvetően abból indul ki, hogy az amerikai erőket vagy szövetségeseit éri agresszió, továbbá épít a szövetségésekre, vagyis arra számít, hogy azok beavatkoznak az amerikaiak oldalán.

Fontos szerepet szánnak a megelőzésnek. A fizikai biztonság erősítése, fejlesztése keretében a már meglévő bázisaiakon megerősített betonfedezékeket építenek, legalább a nagy értékű gépek számára, hogy védettebbek legyenek a rakétatámadásokkal szemben. A fentiekben kívül javított képességű Patriot PAC-3²¹ és a ballisztikus rakéták elleni, nagy magasságú, végfázisú (THAAD²²) légvédelmi rakétarendszereket telepítenek, amelyek képesek elfogni a ballisztikus rakétákat is. Ha a feszültség fokozódik, akkor SM-3 rakétákat²³ alkalmazó AEGIS²⁴ légvédelmi rendszerrel ellátott cirkálókkal és rombolókkal erősítenék meg a ballisztikus rakéták elleni védelmet. Riasztás esetén felkészülnek a repülőgépek gyors levegőbe emelésére, illetve a térségben levő többi repülőtér felújítására, hogy szükség esetén fogadassák az érkező harci gépeket. Feltételezve, hogy a támadások következtében károk keletkeznek, felkészülnek a kifutók gyors helyreállítására is. Már a konfliktus legelején megkezdendők a tengeralattjáró-elhárító műveleteket a fontosabb kikötők közelében és a szövetségések tengeri szállítási útvonalai mentén.

¹⁸ NIA: Networked – Integrated – Attack-in-Depth.

¹⁹ D3: Disrupt – Destroy – Defeat.

²⁰ http://www.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 04. 07.)

²¹ <http://www.lockheedmartin.com/us/products/PAC-3.html> (Letöltés időpontja: 2015. 04. 07.)

²² THAAD Terminal High-Altitude Area Defence. <http://www.army-technology.com/projects/thaad/> (Letöltés időpontja: 2015. 04. 07.)

²³ <http://www.globalsecurity.org/space/systems/sm3.htm> (Letöltés időpontja: 2015. 05. 08.)

²⁴ http://www.navy.mil/navydata/fact_display.asp?cid=2100&tid=200&ct=2 (Letöltés időpontja: 2015. 05. 08.)

Az összecsapások kezdetén az amerikai légierő feladata lenne, hogy megsemmisítse azokat az üreszközöket és nagy hatótávolságú radarrendszereket, amelyek segítségével felderíthetőek és megsemmisíthetőek az amerikai felszíni egységek. Amíg ez nem sikerül, addig a repülőgép-hordozók és az egyéb nagy értékű felszíni egységek a szemben álló fél rakétáinak a lőtávolságán kívül maradnak. A szemben álló fél felderítőképességeinek a kiesésével a felszíni hajók védettek lennének a hajó elleni ballisztikus rakétákkal szemben, de a statikus célok – pl. a repülőterek és a kikötők, amelyek pozíciója ismert – továbbra is ki lennének téve a támadásoknak, ezért ezek védelme a harcok végéig folyamatos feladat maradna.

Az elektronikus és kiberhadviselési csapatok a háború egész ideje alatt aktívak lennének, hogy rombolják az ellenséges, és védjék a saját rendszereket.

A konfliktus elején az amerikai vadász- és a robotrepülőgép-hordozó tengeralattjárók elfoglalnák pozícióikat a konfliktuskörzet partjai közelében. A tengeralattjárók hírszerzési és felderítési információkkal segíthetnék a szövetséges erőket, illetve a csapásmérésben is fontos feladatuk lenne, mivel a légvédelmi és a hajó elleni rakétarendszerek semlegesítéséig csak a tengeralattjárók lesznek képesek viszonylagos biztonságban a partok közelében tevékenykedni. A robotrepülőgép-hordozó tengeralattjárók feladata a szemben álló fél integrált légvédelmi rendszere kulcselemeinek (vezetési-irányítási pontok, radarállomások) a megsemmisítése lenne, hogy szabad utat nyissanak a légierő csapásmérő kötelékei számára. A vadász-tengeralattjárók fontos feladata a szemben álló fél tengeralattjáróinak a megsemmisítése lenne, amelyek torpedókkal és robotrepülőgépeikkel az amerikai felszíni egységeket és a szállítási útvonalakat veszélyeztethetnék. Az amerikai felszíni flotta csak ezt követően tudna közelebb húzódni a partokhoz.

Eközben intenzív légi háború folyna a bázisok és a konvojok védelme érdekében, a légi főlény megszerzéséért, valamint az ellenség AEW/AWACS, légi utántöltő és felderítő-repülőgépeinek elpusztításáért, illetve a saját eszközök védelme érdekében. Az ellenintézkedések dacára a konfliktus legelején valószínűleg mindkét fél komoly károkat okozna a másik üreszközeiben, ezért fokozottan rá lennének utalva a légi felderítőrendszerekre. A légi főlényt kivívó vadászrepülőgépek jövőbeni hiányának problémáját az amerikai légierő is felismerte, ezért 178 db F-15C/D Eagle²⁵ típusú repülőgépét hosszú távon rendszerben tartja. Az elképzelés szerint az F-15-ösök és F-22 Raptorok²⁶ párokat alkotnak majd. Közülük az Eagle az ellenséges területen kívül marad, de a nagy teljesítményű APG-63(V)3 AESA radarjával²⁷ képes mélyen belátni az ellenséges vonalak mögé, és így célinformációkat biztosíthat a Raptornak, amely jelkibocsátás és a saját lokátor használata nélkül, lopakodva végezhet felderítést és pusztíthatja a földi és a légi célpontokat. Szükség esetén az Eagle elektronikai zavarással vagy az általa hordozott látóhatáron túli hatótávolságú levegő-levegő rakétákkal (BVRAAM²⁸) támogathatja a Raptort.

²⁵ <http://www.defensemedianetwork.com/stories/f-15cd-eagle-upgrades-are-a-moving-target/> (Letöltés időpontja: 2015. 05. 08.)

²⁶ F-22 Raptor – 5th Generation fighter. <http://www.lockheedmartin.com/us/products/f22.html> (Letöltés időpontja: 2015. 05. 08.)

²⁷ All-weather multimode radar systems. <http://www.globalsecurity.org/military/systems/aircraft/systems/an-apg-63.htm> (Letöltés időpontja: 2015. 05. 08.)

²⁸ Beyond-Visual-Range-Air-To-Air-Missile. <http://fas.org/man/dod-101/sys/missile/row/bvraam.htm> (Letöltés időpontja: 2015. 05. 08.)

Miután a tengeralattjárók robotrepülőgépei részben vagy teljesen megvakították a szemben álló fél integrált légvédelmét, a légierő gépei megkezdhetik a szárazföldi telepítésű nagy hatótávolságú tengerészeti felderítőrendszerek és a hajó elleni rakéták indítóinak a pusztítását. Erre a szárazföld felett valószínűleg továbbra is csak a lopakodó bombázókat (B–2A Spirit, F–35 Lighting II,²⁹ a jövőbeni B–3³⁰) lehetne bevetni, amelyek elsősorban a mozgó célpontokat – pl. önjáró rakétaindítókat – támadnák, míg a B–1B Lancer és a B–52H Stratofortress repülőgépek a légvédelem hatótávolságán kívül a tenger felett maradnának, ahonnan *standoff*³¹ fegyvereket alkalmaznának a statikus célpontok megsemmisítésére. Ekkor már a repülőgép-hordozó és az expedíciós harccsoportok is közelebb hajózhatnak, mivel az ellenséges rakéták, repülőgépek és tengeralattjárók megritkulásával a partokhoz közel is elfogadható kockázat mellett tevékenykedhetnének.

ÖSSZEZÉS

A „kihívó” és az Amerikai Egyesült Államok vonatkozásában az előzőekben leírtak alapján az Air-Sea Battle koncepció valószínűleg még jó ideig biztosítja az amerikai fölényt, az erőkitívési képességet, a műveleti szabadságot és a stratégiai területekhez való hozzáférést a Csendes-óceánon. Annál is inkább, mert Kína tervei³² alapján a közelmúltban megkezdett haderőfejlesztési program végrehajtásához, teljes befejezéséhez még legalább 20 év szükséges. Kína a jelenlegi fejlődési ütemét fenntartva – elemzők szerint – legkorábban 20 év múlva lesz képes az Amerikai Egyesült Államok erőkitívési képességét megfordítani.

Jóval valószínűbb, hogy az Air-Sea Battle koncepció – ha élesben alkalmazásra kerül – először a Perzsa (Arab)-öbölben fog vizsgázni, ahol ugyan a földrajzi környezet teljesen más, de Irán egy konfliktus esetén szintén hajó elleni rakétákkal, tengeralattjárókkal, rakétanaszádokkal és aknákkal készül a Hormuzi-szoros lezárására. Valószínűleg egy ilyen konfliktusból az Amerikai Egyesült Államok nem maradhatna ki.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Dr. Engelbert István: *Afrika mint Kína épülő erőtere*. http://kgk.sze.hu/images/dokumentumok/VEABtanulmányok/engelberth_istvan.pdf

Dr. Kaiser Ferenc: *A tengeri hatalom*. Előadás az NKE HHK vezérkari képzésén, 2015. 01. 07-én.

Dr. Tálás Péter: *Hatalmi realizmus a 21. században*. Előadás az NKE HHK vezérkari képzésén, 2014. 09. 03-án.

Kiss Roland: *AirSea Battle – Amerika válasza a kínai aszimmetrikus kihívásra*. Sereg Szemle, 2012/4. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/35166/seregszemle_2012_ivne%CC%81.pdf

<http://archive.defense.gov/pubs/ASB-ConceptImplementation-Summary-May-2013.pdf>

²⁹ F-35 – Joint Strike Fighter. <http://www.globalsecurity.org/military/systems/aircraft/f-35.htm> (Letöltés időpontja: 2015. 05. 08.)

³⁰ B-3 Long Range Strike Platform. <http://www.globalsecurity.org/military/systems/aircraft/b-3.htm> (Letöltés időpontja: 2015. 08. 31.)

³¹ A célpont védelmi eszközeinek hatótávolságát meghaladó távolságból indítható eszköz, pl. robotrepülőgép és siklóbomba.

³² Dr. Kaiser Ferenc: *A tengeri hatalom*.

<http://csis.org/publication/emerging-anti-accessarea-denial-challenge>
<http://fas.org/man/dod-101/sys/missile/row/bvraam.htm>
<http://spacenews.com/41413us-state-department-china-tested-anti-satellite-weapon/>
<http://thediplomat.com/2013/04/the-df-21d-or-carrier-killer-an-instrument-of-deception/>
<http://thediplomat.com/2014/07/after-china-the-proliferation-of-cruise-missiles/>
<http://www.army-technology.com/projects/thaad/>
http://www.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf
<http://www.defensemedianetwork.com/stories/f-15cd-eagle-upgrades-are-a-moving-target/>
<http://www.globalsecurity.org/military/systems/aircraft/b-3.htm>
<http://www.globalsecurity.org/military/systems/aircraft/f-35.htm>
<http://www.globalsecurity.org/military/systems/aircraft/systems/an-apg-63.htm>
<http://www.globalsecurity.org/military/world/china/j-10.htm>
<http://www.globalsecurity.org/space/systems/sm3.htm>
<http://www.globalsecurity.org/wmd/world/china/lacm.htm>
<http://www.lockheedmartin.com/us/products/f22.html>
<http://www.lockheedmartin.com/us/products/PAC-3.html>
http://www.militaryfactory.com/aircraft/detail.asp?aircraft_id=860
http://www.navy.mil/navydata/fact_display.asp?cid=2100&tid=200&ct=2

Isaszegi János ny. mk. vezérőrnagy:

A TASZÁRI REPÜLŐTÉR HELYE ÉS SZEREPE A NEMZETKÖZI BÉKEMISSZIÓK ÉS HÁBORÚS ESEMÉNYEK SODRÁBAN (1995–2005)

ÖSSZEFOGLALÓ: *A Balkánon 1991–1995 között zajló hárometnikumú véres délszláv háború közelről érintette Magyarországot is. Az illetékes magyar állami vezetők megfontoltságáról beszél az a tény, hogy sikerült elkerülni a háborúba sodródást, pedig az erre utaló külföldi törekvéseknek többször is tanúi lehettünk. 1995-re már minden, biztonságpolitikában érintett nemzetközi globális és regionális szervezet számára világossá vált, hogy hibás döntés volt a háborús Balkánra ENSZ-mandátumú, ENSZ-vezetésű (ún. kéksisasakos) erőket küldeni, melyeknek mandátumába a békekikényszerítés nem tartozott bele.*

A srebrenicai tömegmészárlás után felgyorsultak az események: az ENSZ felkérte a NATO-t katonai erők bevetésére a véres délszláv válság mielőbbi rendezése érdekében. A kérdés persze ezután a gyakorlat oldaláról következett: milyen úton, hogyan jussanak el a NATO-vezetésű nemzetközi erők és konvojai a bosznia-hercegovinai hadszíntérre, oda, ahol a repülőterek a háborús bevetések miatt nem voltak sem fogadóképesek, sem biztonságosak, a régió hídjai pedig mind alkalmatlanok voltak az igénybevételre a robbantások miatt.

Ekkor, 1995 őszen¹ került a stratégiai tervezők térképének központjába Magyarország, azon belül is a kaposvári–taszári térség. 1995 kora telén meg is kezdődött a missziót vezető amerikai katonai erők fogadására, ideiglenes állomásoztatására, továbbindítására alkalmas bázis kialakítása, döntően a taszári katonai repülőtér igénybevételével.

1999-ben, pár héttel Magyarország NATO-hoz történt csatlakozása után újabb feladat várt a taszári repülőtérre a koszovói válság okán, majd 2003 elején a Szabad Iraki Erők kiképzésének, felkészítésének bázisául lett kiválasztva a taszári repülőtér.

Ezen feladatok kapcsán Taszár nevét megismerhette a nagyvilág, arról viszont már kevesebben írtak, amikor 2005-ben a bázist bezárták, átadva az enyészetnek... Erről a folyamatról és történésekről szól a szerző tanulmánya.

KULCSSZAVAK: *délszláv válság, daytoni megállapodás, MH Taszár Bázisrepülőtér, Szabad Iraki Erők, Bosznia-Hercegovina, MH Magyar Műszaki Kontingens, IFOR, SFOR, EUFOR, KFOR, US Army Europe, Kaposvár, Északi Támogató Csoport*

¹ 1995 őszen a taszári katonai repülőtér (a laktanya és maga a repülőtér egymástól pár száz méterre lévő objektumai) még aktív, a Magyar Honvédség egyik meghatározó katonai repülőegységének otthont adó bázisként működött. A 2005-ben 65. születésnapját ünneplő taszári katonai repülőegység (és a 85. születésnapjára emlékező repülőtér) történetéről 2005-ben önálló kiadvány jelent meg a Zrínyi Kiadó gondozásában, ezért erre a területre nem térek ki írásomban.

SZEMÉLYES TAPASZTALATAIM A TASZÁRI BÁZISON

Az 1971–1977 közötti időszakban a kijevei katonai tanintézetben tanultam. A végzés évében csoporttársaimmal csapatgyakorlaton Magyarországon vettünk részt. Kértem lehetőséget a szülővárosomhoz, a Békés megyei Mezőhegyeshez közeli helyőrségbe kerülni. Előljáráim nyilván értékelték a kiváló tanulmányi eredményeimet (aminek révén 1977. augusztus 20-án egyből a főhadnagyi rendfokozattal kezdhettem hivatásos tiszti pályámat) és „méltányolták” kérésemet. Így kerülhettem természetesen a Dunántúlra, a Kaposvár melletti jutai rádió-technikai századhoz és a taszári kisegítő ezredőrszhez csapatgyakorlatra.

1995. november és 1998. november között a Honvéd Vezérkar rangidős összekötő főtisztjeként szolgáltam a HQ, USAEUR FWD²-nál, azaz az Európában Állomásozó USA Szárazföldi Haderő Előretolt Főparancsnokságán a mindenkori főparancsnok mellett, aki éveken át egyúttal az egyik NATO-parancsnokság (LANDCENT³) főparancsnoki tisztét is betöltötte. Taszári szolgálatom időszakában a Honvéd Vezérkar Operatív Csoport (vezetője Bali József vezérőrnagy) nyilvántartása szerint az IFOR/SFOR érdekében:

- 17 600 missziós repülőgép használta Magyarország légtérét,
- 2047 missziós vasúti szerelvény haladt át Magyarországon,
- 209 629 db missziós közúti gépjármű haladt át Magyarországon,
- 508 445 fő missziós vette igénybe a magyarországi tranzitálást,
- 1426 jelentést terjesztettem fel, 5629 A4-es lapoldal terjedelemben.

1999-ben a Honvéd Vezérkar főnökének utasítására ismét összekötő tiszti feladatokat láttam el a HVK és a Taszáron települt NATO légi kontingens parancsnoksága között.

2003. január–március időszakban az iraki emigránsok fogadását és felkészítését végző amerikai kontingens parancsnoka mellé kerültem összekötőnek a Honvéd Vezérkar főnökétől kapott parancs alapján.

1995 TELE: FUNKCIÓVÁLTÁS, AZ USA-ERŐK FOGADÁSA, ÁLLOMÁSOZTATÁSA, TOVÁBBÍTÁSA

Magyarországtól délre, a volt titói Jugoszlávia széthullásával létrejött, különböző jogi státusú országok között 1991-ben indult és 1995 decemberéig zajló véres háború a Magyar Honvédséget is érintette feladatvégzése során. A magyar katonai erők határhoz közeli telepítése, a figyelő és reagáló erők készenlébbe helyezése mára már a civil lakosság számára is ismert. Az 1991-es barcsi rendkívüli esemény – brit gyártású kazettás bomba vélhetően szerb repülőgépről történő „leejtése” magyar területre, horvátországi célba juttatása helyett – már a legfelsőbb szintű magyar vezetést is nehéz helyzet elé állította, de a háborúba sodródás lehetősége helyett győzött a megfontolt álláspont.

Emellett pedig az is látható és tudható volt, hogy az ENSZ különböző megnevezésű békefenntartó erőinek a „délszláv válságban”, valójában háborúban való alkalmazása tévedésen alapult: békefenntartókat oda lehet és célszerű küldeni, ahol egy viszonylagos fegyvernyugvácson alapuló békeállapot van, s a háborúzó felek elfogadják az ENSZ békefenntartóit, akik viszont garantálják a válságrégió lakosainak biztonságát. Az 1995-ben bekövetkezett srebrenicai mészárlás ennek a téves és álságos magatartásnak is a következménye. A sajná-

² Headquarters, United States Army Europe, Forward.

³ NATO Szárazföldi Erői Európai Parancsnoksága.

latos eseményt követően világháborúvá vált: egy hatásosabb, hatékonyabb erő bevetése szükséges a délszláv régió országaiban a további emberirtás megakadályozása érdekében. Nem volt kétséges, hogy az ENSZ-missziókat – az akkor még önálló katonai műveletekre gyenge EU helyett is – csak a NATO válthatja, minél sürgősebben; ez az 1995. november 21-ei daytoni megállapodással és a párizsi békeszerződés december 14-ei aláírásával meg is történt. Az európai NATO-országok régióérintettsége, világháborús emlékei, felkészületlensége okán is az ENSZ-mandátumú, NATO-vezetésű IFOR⁴ erők fő elemét, erejét és a vezető szerepet az USA biztosította, annak is az Európában állomásozó szárazföldi és légi csapattestei.

Ahhoz, hogy az adott katonai USA-kontingens Németországból áttelepíthető legyen a háború sújtotta (így például a Száva folyón a felrobbantott hidak miatt a folyamatos átkelést is lehetetlenné tevő) délszláv hadszíntér belsejébe, az amerikai csapatoknak szükségük volt az ideiglenes állomásoztatást biztosító bázisokra. Az 1995. január–március hónapokban egy amerikai–magyar tervezőcsoport által végrehajtott magyarországi és horvátországi helyszínbejárás többek között a taszári repülőteret, a kaposvári laktanyákat, a kaposújlaki polgári repülőteret tartotta együttesen alkalmasnak az amerikai katonai erők átcsoportosításának, azaz fogadásának, ideiglenes állomásoztatásának, felkészítésének, majd továbbmozgatásának bázisául. Ehhez viszont szükségessé vált a felsorolt helyszíneken folyó katonai tevékenység módosítása, korlátozása vagy éppen áttervezése. Ez történt 1995 decemberében Taszáron is.

1995–2004: AZ IFOR/SFOR-ERŐK ÁLTAL IGÉNYBE VETT BÁZIS, LÉGI–SZÁRAZFÖLDI SZÁLLÍTÁSOKKAL, KIKÉPZÉSEK BIZTOSÍTÁSÁVAL, FELDERÍTŐREPÜLÉSEK TÁMOGATÁSÁVAL

Az ENSZ-mandátumú, NATO-vezetésű IFOR-erők magyarországi átvonulásával, ideiglenes állomásoztatásával, a nemzetközi erőkhöz magyar katonai hozzájárulás biztosításával kapcsolatos hivatalos NATO-kérés még 1995 októberében megérkezett a magyar illetékes vezetőkhez. A támogató válasz sem késett, így kezdődhetett meg 1995 novembere és 1996 februárja között a hatalmas méretű USA-erők átcsoportosítása, döntően Németországból Magyarországra, a taszári repülőterre közúton, vasúton és légi úton. Történt mindez azt követően, hogy 1991. június 4-én az ideiglenesen Magyarországon állomásozó szovjet katonák elhagyták az országot, s sokakban megfogalmazódott: „Soha többé idegen hatalom katonái ne állomásozzanak Magyarországon.” Az 1995 telén lezajlott haderő-átcsoportosítás, az erők Magyarországra telepítése természetesen már más körülmények között zajlott: ENSZ-mandátumú nemzetközi békemissziós erők részeként érkeztek a taszári repülőterre (továbbá Kaposvárra és Kaposújlakra) az amerikai katonák.

A történelmi hűség kedvéért egyúttal érdemes emlékeznünk arra is, hogy

- ugyanebben az időszakban Pécssett (de nem honvédségi vagy rendészeti laktanyában, hanem egy vízügyi objektumban) alakították ki az NSG⁵ (Északi Támogató Csoport) bázisát, amelynek működtetésében a Bosznia-Hercegovinában, Doboj központtal létrehozott Nordic Brigade (Északi Dandár) 5 nemzete, a dánok, a finnek, a lengyelek, a norvégok és a svédek vettek részt eltérő katonai létszámmal és képességekkel;
- 1995 decembere és 2004 decembere között, azaz az IFOR (1995. december 20. – 1996. december 20.) és az azt váltó SFOR (1996. december 20. – 2004. december 02.)

⁴ Implementation Forces – Végrehajtó Erők.

⁵ Nordic Support Group.

időszakában a NATO-vezetésű erők részeként 18 ország használta szárazföldi és légi tranzitálásra Magyarországot.

Az ENSZ-mandátumú, NATO-vezetésű erők délszláv válságban való aktív részvételét megelőzte egy sor olyan nyugat-balkáni esemény és körülmény, amely egyenesen vezetett az IFOR/SFOR-erők alkalmazását lehetővé tevő daytoni megállapodáshoz:

- az 1991 óta tartó délszláv vérontás,
- a harcoló felek eltökéltsége a háborús konfliktus folytatására,
- a polgári lakosság tudatos és kölcsönös megfélemlítése és gyilkolása,
- emberiség elleni bűncselekmények megtörténte,
- a háború eszkalálódásának egyre reálisabb esélye a volt Jugoszlávia tagországainak szomszédaira,
- 1995 augusztusában a NATO (ENSZ-felkérésre) légi csapásokat mért a szerb állásokra Szarajevóban és környékén; ez a lépés hatásos beavatkozásnak bizonyult!
- 1995 októberében NATO védelmi minisztereknek az USA-ban, a Virginia állambeli Williamsburgben megtartott értekezletén a fő kérdés a délszláv válságba való NATO-beavatkozás konkretizálása volt. Az USA védelmi minisztere, W. Perry sikeresen kezdeményezte kollégáinál egy NATO-vezetésű, többnemzeti (nem NATO-tagországokat is bevonva) békekikényszerítő erő mielőbbi megtervezéséről s felhatalmazás esetén a beavatkozás soron kívüli megkezdéséről szóló határozat meghozatalát.

Magyar vonatkozású megjegyzés: 1995. október 10-én Brüsszelben Magyarország NATO-nagykövete, Simonyi András hivatalosan tájékoztatta a NATO vezetését arról, hogy Magyarország elvi hozzájárulását adja a nemzetközi békekikényszerítő misszió létrehozásához és alkalmazásához.

A délszláv válság rendezésével kapcsolatos daytoni konferencia 1995. november 1-jén kezdődött. A célkitűzései között szerepelt az erőtlen és alkalmatlan ENSZ-erők kivonásának elősegítése Bosznia-Hercegovinából, de a maximális cél egy ENSZ-mandátumú, NATO-vezetésű nemzetközi erő beavatkozásának elfogadtatása a háborúzó felekkel, úgymint a horvátokkal, a szerbekkel és a bosnyákokkal.

1995. november 3-án az USA budapesti nagykövetségének politikai tanácsosa, W. Siefken, illetve véderőttaséja, Jon Martinson ezredes tájékoztatták a magyar Külügyminisztériumot és a Honvédelmi Minisztériumot arról, hogy a délszláv válság rendezésére irányuló nemzetközi misszió kapcsán az Egyesült Államok hamarosan kérheti magyar objektumok használatának engedélyezését.

1995. november 10-én Ch. Abbot ellentengernagy (az Európában Állomásozó Amerikai Erők Főparancsnokságának hadműveleti igazgatója) vezette delegáció Budapesten tárgyalta a magyar kormány képviselőivel egy lehetséges amerikai logisztikai bázis kialakításáról Magyarországon az IFOR-erők támogatása érdekében. Már ekkor jelen volt a megbeszéléseken az a James Wright vezérőrnagy, aki később éveken át az IFOR/SFOR-ban részt vevő amerikai haderő és kiszolgáló támogató szervezeteik vonatkozásában Magyarországon az ún. civil-katonai kérdésekben rendkívül segítőkész partnernek bizonyult.

A magyar kormányzati tárgyalók már ekkor tudatosították az USA katonai képviselőivel, hogy Magyarország az IFOR-t érintő többfunkciós hozzájárulással (objektumok biztosítása a missziós erők fogadásához, állomásoztatásához, kiképzéséhez; missziós erők tranzitálásának biztosítása; csapathozzájárulás az IFOR-hoz) nemcsak a délszláv válság rendezésében kíván szerepet vállalni, hanem ennek révén fokozatosan meg kíván felelni a szövetségben előírt együttalkalmazhatósági feltételeknek, majd pedig a NATO-tagságot is el kívánja érni.

1995. november 13-án egy 40 tagú amerikai katonai logisztikai csoport érkezett Magyarországra helyzetfelmérési feladattal. *(Ezen helyzetfelmérő csoporthoz kapcsolódóan, 1995. november 15-től vezényeltek a Honvéd Vezérkar főnökének képviselőjeként, összekötő főtisztként a Magyarországon tartózkodó amerikai katonai főparancsnok mellé; vezénylésem, többszöri feladatmódosítással, 1996. január 1-jétől már a teljes nyugat-balkáni hadszíntérre kiterjesztve, egészen 1998. november 15-éig tartott.)* Ugyanezen a napon Keleti György honvédelmi miniszter tájékoztatta a Nemzetbiztonsági Kabinetet az amerikai helyzetfelmérő csoport érkezéséről, majd másnap az Országgyűlést alkotó 6 parlamenti párt kapott tájékoztatást az adott témában.

1995. november 16-án Keleti György honvédelmi miniszter tájékoztatást adott a kormány számára az amerikai helyzetfelmérő csoport munkájának eredményéről, mely Taszárt, a katonai repülőteret akkor már lehetséges IFOR-missziós logisztikai bázisként jelölte meg.

1995. november 21-én Clinton elnök a fehér házi sajtótájékoztatóján már arról beszélt, hogy a daytoni megállapodás tető alá hozatalát követően a NATO gyorsított eljárásban végzi az IFOR-ral kapcsolatos tervezői munkát. Két nappal később Wright tábornok vezetésével újabb, ezúttal 50 fős amerikai katonai tervezőcsoport érkezett, hogy pontosítsa a kialakítandó USA missziós bázis létrehozásának részleteit. Újabb két nappal később, november 25-én John Abrams altábornagy (a US Army V. Corps, azaz az USA Szárazföldi Haderő V. hadtestének parancsnoka), továbbá Jim Wright vezérőrnagy és az USA budapesti nagykövetségének politikai/katonai csoportja szemlét tartott Taszáron és Kaposváron, s összegezte az USA katonai kontingense IFOR-bázisának kialakításával kapcsolatos utolsó intézkedéseket.

A délszláv válság rendezését elősegítő amerikai és NATO cselekvési programok gyors és hatékony alakításában, majd a daytoni megállapodás tető alá hozásában többek mellett olyan személyek jeleskedtek, mint például a magyar családi kapcsolattal is rendelkező Richard Holbrooke USA külügyi államtitkár, avagy Madeleine Albright, az USA nagy tapasztalatú ENSZ-nagykövete.

Az USA IFOR-missziós bázisa és parancsnokságának magyarországi, taszári létrehozásával kapcsolatos újabb lépés volt, amikor 1995. november 27-én a magyar Külügyminisztérium az adott tárgyban hivatalos diplomáciai jegyzéket vett át az USA budapesti

NATO- és magyar katonai vezetők úton a harcálláspontra

nagykövetségének képviselőjétől. Ezen diplomáciai jegyzék alapján ült össze soron kívüli közös egyeztetésre az Országgyűlés Külügyi, illetve Honvédelmi Bizottsága. A két bizottság a diplomáciai jegyzék alapján megegyezett az előterjesztendő parlamenti határozat szövegezésében, amely felhatalmazza az érintett magyar állami apparátust, testületeket és hivatalokat Magyarország IFOR-nak nyújtandó támogatására. Az már történelem, hogy négy és fél évvel a szovjet csapatok Magyarországról történt kivonulása után, 1995. november 28-án az Országgyűlés elfogadta a betervezett határozati javaslatot, amely biztosította a délszláv válság rendezésében részt vevő (így nem csak az USA) IFOR-nemzetek haderői számára a magyarországi tranzitálást, a magyarországi ideiglenes állomásoztatást, felszereléseikkel és utánpótlásaikkal, valamint a magyar légtér igénybevételét átrepüléseikhez.

Az Országgyűlés egyidejűleg ratifikálta a NATO SOFA⁶-t, azaz az „erők jogállásáról szóló megállapodást”. Mindezekén túl az Országgyűlés arról is határozott, hogy egy katonai, hídépítő képességgel rendelkező műszaki egységet is küld csapat-hozzájárulásként az IFOR-ba. Ez a műszaki egység az IFOR/SFOR-erők részeként, 1996. január és 2002. április között Magyar Műszaki Kontingens néven vált ismertté és méltán elismertté a horvátországi Okučani táborhellyel s döntően, de nem kizárólagosan bosznia-hercegovinai feladatvégzéssel.

A jogi feltételek biztosítása után már indulhattak (volna) Németországból az amerikai szárazföldi csapatok konvojai és a vasúti szerelvények a hadfelszereléssel. Az időjárás azonban közbeszólt: emlékezhetünk arra, hogy 1995 telén, már november közepétől kemény fagy és nagy, tartós havazás érte el Európát, és nehezítette a közlekedést Németország–Magyarország viszonylatában is. Így hiába volt ismert az első amerikai szárazföldi konvojok Magyarországra, Taszárra érkezésének tervezett időpontjaként 1995. december eleje, erre még várni kellett. S azért is, mert – mint az számunkra tudott volt, de a szomorú valósággal ekkorra már az amerikaiak, valamint az érdeklődő média is tisztában voltak – sem Taszár, sem pedig Kaposvár nem rendelkezett több száz, esetleg több ezer fő befogadására és tartós állomásoztatására alkalmas, normál emberi követelményeknek megfelelő, az adott időjárási viszonyokhoz is megfelelő befogadó létesítményekkel.

Az amerikai haderő mögött nemcsak az állami apparátusuk, hanem a támogató szolgáltató szféra teljes vertikuma és a mindenható pénzügyi biztosítás is felsorakozott nagyon rövid időn belül. Így a gyakorlatban szemtanúi lehettünk annak, hogyan épült fel egy befogadó élhető bázis alig 3 hét alatt az érkező amerikai haderő számára a taszári repülőtér. Napi többszöri jelentéseimben erre a hihetetlen erődemonstrációra és építési folyamatra kitérve éreztem az előljáróim kérdéseimre meglepetést, erre ők sem számítottak. A taszári repülőtér laktanyájában épületfelújítások történtek emberileg elvárható körülmények biztosításával, de megépült 3 nap alatt egy hadtestszintű vezetési pont működtetését lehetővé tevő kombinált, védett sátorkonténer-harcálláspont is. A repülőtér északi végében – a repülésbiztonsági szabályokat betartva – megépült az LSA,⁷ azaz a „sátorváros”, sok ezer fő befogadására alkalmas kapacitással, egy hatalmas, több száz fő egyidejű étkeztetését éjjel-nappal biztosító étkezősátorral, tisztálkodási és egészségügyi konténerek százaival.

1995. december 9-re tervezetten, de az időjárási feltételek miatt csak december 10-én további, 130 fős katonai logisztikus csoport érkezett Taszárra a hamarosan várható amerikai IFOR-missziós katonák fogadási feltételeinek biztosítása érdekében, kettő C-130-as repülőgéppel.

⁶ Status of Forces Agreement.

⁷ Life Support Area.

Ezen a napon John Abrams tábornok átvette az USA taszári IFOR-bázisának parancsnokságát.

1995. december 11-én megérkezett az első hivatalos missziós C-130-as, Németországból hozva felszerelést és katonákat. A landoláskor a média mellett megjelent a budapesti amerikai nagykövetség állománya, míg magyar oldalról jelen volt többek között Deák János vezérezredes, a Honvéd Vezérkar főnöke, a légierő vezetésének képviselőjében pedig Bakó István dandártábornok.

Összegzés:

1995. december 16. és 1996. február 14. között

- közel 25 000 amerikai katona,
- 200 000 tonna teheráru,
- 12 000 darab hadfelszerelés/haditechnika, többek között 101 harcjármű, 251 tehergépjármű, 145 repülőgép, 57 tüzérségi eszköz érkezett Taszárra, majd haladt tovább Bosznia-Hercegovina felé.

A katonákat és felszereléseiket, haditechnikájukat 409 vasúti szerelvény, 507 busz, 1770 tehergépjármű, 750 db C-17 szállító repülőgép, 140 db C-5 Galaxy szállító repülőgép hozta és vitte.

Hivatalosan az USA második világháború óta legnagyobb katonai erőátmozgatása zajlott le Magyarországon, Taszár igénybevételével 1995 decembere és 1996 februárja között.

Több év távlatából visszaemlékezve elmondható: mindkét érintett fél, így egyrészt a Somogy megyei lakosság, a taszári és a kaposvári katonák, a másik oldalon pedig az érkező és Taszáron, Kaposváron, Kaposújlakon mozgó, tevékenykedő, részben továbbinduló mintegy 25 ezer amerikai katona – néhány eseti incidenstől eltekintve – normális együttélést tanúsított.

1995. december 20-án az ENSZ-mandátumú, NATO-vezetésű IFOR-erők az ENSZ-vezetésű UNPROFOR⁸-erőktől hivatalosan átvették a délszláv válság rendezésének felelősségét, a daytoni megállapodásban foglaltak végrehajtásának megkezdését (innen származik az erők nevében az I – Implementation, a végrehajtó). S az sem mellékes, hogy ezen a napon Budapesten, az Országgyűlés Honvédelmi Bizottsága meghallgatta Donald Blinkent, az USA magyarországi nagykövétét a 25 000 főre becsült amerikai katonai IFOR-erő tervezett átmozgatásáról Németországból Magyarországra, majd tovább Horvátországon át Bosznia-Hercegovinába.

1996. január 2-án magas rangú vendégek érkeztek Taszárra: az USA-ból William Perry védelmi miniszter és John Shalikashvili tábornok (CJCS⁹), Belgiumból George Joulwan tábornok (SACEUR¹⁰) először tett hivatalos látogatást a bázison, ahol őket W. W. Crouch vezérezredes (CINCUSAEUR¹¹), a már említett John Abrams altábornagy és Jim Wright vezérőrnagy fogadta.

Amint az lenni szokott, az ilyen magas szintű látogatók után beindultak a találgatások arról, mikor tesz az USA elnöke, Bill Clinton hivatalos látogatást Bosznia-Hercegovinában és Taszáron, mikor szemléli meg az USA-haderők főparancsnokaként az IFOR-misszió katonáit és bázisaikat.

Nem kellett sokat várni, 1996. január 13-án, szombaton megérkezett a taszári bázisra (a repülőtérre és a laktanyába) az USA elnöke. Az elnök személyes biztonságával kapcsolatos előírásokat és a repülésbiztonsági követelményeket egyaránt figyelembe véve nem szokás

⁸ UN Protection Force – ENSZ Óvó Erők.

⁹ Chairman of the Joint Chiefs of Staff – az USA haderői Vezérkari Főnökei Egyesített Bizottságának elnöke.

¹⁰ Supreme Allied Commander Europe – a Szövetséges Erők európai főparancsnoka.

¹¹ Commander in Chief, US Army Europe – az Európában Állomásozó Amerikai Szárazföldi Haderő főparancsnoka.

előre közölni a menetrendet, még a fogadó állam legmagasabb szintű vezetőivel sem. Clinton elnök számára az illetékes szervezetek a boszniai Tuzla és a magyarországi Taszár repülőterein történő landolást készítették elő ugyanazon napra, nyilvánvalóan több verzióban. Így történhetett, hogy az elnöki különgép pilótái a sűrű ködben úszó tuzlai repülőtér helyett Taszárt javasolták elsőként meglátogatni, de erről csak Tuzla felett körözve döntöttek, amikor már igen kevés idő kellett az elnöki repülőgépnél átrepülni Taszárra. Ez persze nem így állt az érkező USA-elnök fogadására készülő magyar közjogi méltóságok vonatkozásában: nem kapva semmilyen értesítést a reggeli órákban az USA-elnök délelőtti Taszárra érkezéséről, ők arra készültek, hogy 13:00-s ferihegyi felszállással, a nagykövetségi C-12 kiséggel érkeznek Taszárra Clinton fogadására. A tény: az USA elnöke már kora délelőtt Taszárra érkezett, amikor Blinken nagykövet és apparátusa megpróbálta elérni Budapesten a magyar közjogi méltóságokat, hogy aztán gyorsan Taszárra repüljenek. Nem mindenkit sikerült, például Keleti György honvédelmi miniszter éppen Somogyban vett részt disznóvágáson, s persze a telefonja sokáig elérhetetlen volt.

Egy magyar katona, Mesztergyei Imre alezredes, a Taszáron kialakított Sajtóközpont munkatársa tartózkodott amerikai kollégáival az elnöki gép landolásakor a fogadórésznél; a főtiszt hivatalos felkérés nélkül, de talpraesetten köszöntötte Magyarországon Clinton elnököt.

Az elnök találkozott a taszári repülőtéren az amerikai katonákkal, megszemlélte a repülőteret, majd a laktanyában az ideiglenes amerikai parancsnokság épületének emeleti pihenőjében várta a magyar közjogi méltóságok megérkezését, s velük a hivatalos találkozót. A jó hangulatú kétoldalú találkozó magyar részről az államfő, a külügyminiszter, a honvédelmi miniszter, a vezérkar főnöke vett részt. Clinton elnök megköszönte Magyarország nagyon értékes hozzájárulását az ENSZ-mandátumú, NATO-vezetésű IFOR-erők missziójához, a délszláv háború és válság rendezése érdekében tett magyar erőfeszítéseket és felajánlásokat. Magam is jelen lehettem a kétoldalú elnöki megbeszélésen, amelyet egy évvel később követett Clinton elnök budapesti látogatása s beszéde a Parlamentben.

1996 januárja még egy érdekességet tartogatott Taszár s persze Magyarország számára: az USA-parancsnokság alatt működő, NATO-vezetésű IFOR-erőkbe tartó orosz kontingens Taszáron haladt át 1996. január 20–21-én Bosznia-Hercegovinába.

A taszári bázis USA-erők általi igénybevétele a délszláv válság rendezését elősegítő IFOR-t váltó SFOR időszakában, azaz 1996. december 20-ától 2004. december 2-áig tartott. Mint ismert, 2004. december 2-án Szarajevóban megtörtént a NATO vezette IFOR/SFOR feladat átadása az ENSZ-mandátumú, EU-vezetésű EUFOR-erőknek, mely művelet jelenleg is tart, de már az amerikai erők nélkül. Így okafogyottá vált az USA számára a taszári bázis igénybevétele. Az amerikai fél 2005-ben levonta az USA zászlaját a taszári bázisról, a katonák, kiszolgálók és felszereléseik elhagyták azt a légbázist, amely az amerikai missziós beruházásoknak is köszönhetően 1999 tavaszán még Európa egyik legjobb, legkomplexebb képességekkel és kapacitással, funkciókkal és szolgáltatásokkal bíró repülőtere volt! (Ma egy jobb napokat látott, használaton kívüli létesítmény, kár érte.)

1999 TAVASZA: AZ USA LÉGI BEVETÉSI BÁZISA JUGOSZLÁVIA ELLEN

Miközben Bosznia-Hercegovinában, Horvátországban és Macedóniában 1995 decembere óta a NATO-vezette erők békekikényszerítő, stabilizációs és újjáépítési műveletei zajlottak, 1998 második felében Koszovó kapcsán (és részben Albániát is érintve) kiújultak a véres összecsapások a nyugat-balkáni régióban, ezúttal a szerbek és a koszovói albánok között, s a daytoni megállapodás egyes pontjai mintha nem is léteztek volna.

1999 elején az ismételt koszovói függetlenségi törekvések fegyveres harccá fajultak. Koszovóba bevonultak a Jugoszláv Néphadsereg egységei, illetve a helyi rendőrség alakulatai, ami arra kényszerítette a helyi albán lakosságot, hogy elmeneküljön az otthonából.

A szerb központi hatalommal az önkéntesekből álló Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UCK), angol nevén Kosovo Liberation Army (KLA) fegyveresei vették fel a harcot, hasonló polgárháborús helyzetet előidézve, mint amilyen korábban Horvátországban, illetve Boszniában volt. 1999. januártól kezdődően mintegy 800–900 ezer albán nemzetiségű keresett menedéket a szomszédos Macedóniában és Albániában, miközben az elhagyott falvakba, településekre szerb nemzetiségűeket telepített a belgrádi vezetés. Az etnikai tisztogatás tovább folytatódott, az ENSZ és más nemzetközi szervezetek tiltakozásai nem találtak meghallgatásra.

A NATO 1999. március 24-én légitámadásokat kezdett a koszovói szerb katonai, illetve számos más, Jugoszlávia területén lévő stratégiai fontosságú célpont ellen, hogy ezzel kényszerítse Szlobodán Milosevicset a koszovói fegyveres harcok beszüntetésére. A légitámadások során szinte minden olyan objektumot megsemmisítettek a NATO repülőgépei, amelyek hadászati szempontból jelentőséggel bírtak. Ezzel egy időben pedig arra is felkészült az északatlanti szervezet, hogy szükség esetén szárazföldi egységekkel is bevonuljon Koszovóba. A légitámadásokhoz a NATO igénybe vette az alig pár napja, pontosan 1999. március 12-én NATO-taggá vált Magyarország légterét, valamint a Taszári Bázisrepülőtér létesítményeit. A–10 repülőgépek sora indult naponta szerbiai bevetésre Taszárról.

A NATO megsemmisítette a hidakat, gyárakat, katonai középületeket egész Szerbiában. A támadás 11. hetében, június elején a jugoszláv hadsereg kapitulált: megkezdődött Koszovó nemzetközi megszállása, és az albán menekültek elindulhattak hazafelé. A támadások hatására az 1999. június 9-én megkötött katonai-technikai megállapodás alapján kivonták a jugoszláv erőket Koszovóból. A következő napokban a NATO leállította a taszári légibázis további igénybevételét, a koszovói válságrendezést rábízta az ENSZ-mandátumú, NATO-vezetésű KFOR-erőkre, míg az Albániába menekültek megsegítésére a NATO AFOR-erők kaptak mandátumot.

A minimális veszteséggel járó, végrehajtott légitámadásoknak is köszönhetően sikerült azt elérnie a NATO-nak, hogy a jugoszláv fegyveres erők megkezdték Koszovóból a kivonulást, lehetőséget biztosítva az albán menekülteknek a hazatérésre. Szlobodán Milosevic jugoszláv elnök 1999. június 3-án aláírta azt a békemegállapodást, amelynek értelmében a szerbek kivonultak Koszovóból, s helyükre a NATO által vezetett KFOR egységei vonultak be, hogy a békeszerződés értelmében biztosítsák a hazatérést a menekülteknek, például a NATO albániai erők (AFOR) által Albániában humanitárius segítségnyújtásban részesített menekülttáborokból. Ilyen volt a Durrëstől alig 60 km-re lévő Hamalaj településen létrehozott és spanyol–magyar katona-egészségügyiiek által működtetett tábor is, amely több mint négy hónapon át biztosította a menekültek életben maradását.

2003. JANUÁR–MÁRCIUS: A FIF¹² SZABAD IRAKI ERŐK KIKÉPZŐBÁZISA, USA-VEZETÉSSSEL

Tekintsünk el attól, hogy Szaddám Huszein iraki diktátor országa és hadserege 2002. évi valós képességeit itt és most boncolgassuk. Ismert, hogy a nemzetközi közösség egyes

¹² Free Iraqi Forces.

nagyhatalmai – saját jól megfontolt érdekeiket és céljait előtérbe helyezve, s ehhez, ha kellett, a megtévesztést is bevetve – azt propagálták, hogy az iraki diktátor a nyugati demokráciákat veszélyezteti rakétáival és vegyi fegyvereivel, továbbá emberiség elleni bűncselekményeket hajt végre Irakban. Nem zavarta a nagyhatalmi klubot, hogy erre nem volt bizonyítékuk. A 2001. szeptember 11-i terrortámadásokra reagálás kényszere, továbbá a 2001 októberében Afganisztánban indított háború viszonylagos sikertelensége miatt egyes nagyhatalmak elérkezettnek látták az időt az 1991-es befejezetlen öbölháború folytatására Irak ellen. Ehhez jó partnerekre találtak a több évtizede emigrációban békésen élő egyes volt iraki vezetőkben, politikusokban is, akik rendre olyan elemzéseket juttattak el a nagyhatalmak és a mindenható média részére, ami igazoltta tette a 2003 tavaszára tervezett nyugati erőbevetés szükségességét Irakban. Az USA-ban, továbbá Nagy-Britanniában, Hollandiában, Németországban, Kanadában, Belgiumban, Franciaországban élő iraki emigránsok évtizedeken át azt hirdették, hogy amint megtörténik a nyugati nagyhatalmak beavatkozása Szaddám ellen, az emigránsok azonnal és tömegesen térnek majd haza harcolni a diktátor és csapatai ellen. Erre a hangoztatott hajlandóságra reagálva kezdeményezte az USA vezetése egy központi fogadó- és kiképző/felkészítő bázis kialakítását valahol Európában, ahová az adott pillanatban megérkeznek a tette kész iraki emigránsok ezrei-tízezrei, akik majd a nyugati intervenció kezdetétől fogva az első sorokban fognak harcolni, továbbá az iraki lakossággal a meggyőzés-tájékoztatás feladatait is elvégzik.

Nem okozott meglepetést, amikor az USA vezetése a magyar illetékeseket kérte fel, konkrétan a taszári repülőter rendelkezésre bocsátását ahhoz, hogy ott egy szeparált és kellően őrizhető táborban történhessen meg a légi úton érkező iraki emigránsok fogadása, majd kiképzése és az intervenció kezdetekor a támadó erővel közös bevetésük biztosítása. Emlékezhetünk a magyarországi belpolitikai viharra, az érvek-ellenérvek csatáira, majd megérkezett Taszárra David Barno tábornok vezetésével egy USA-kontingens az iraki emigránsok ezreinek fogadására, harcra felkészítésére.

2003. március 20-án az Amerikai Egyesült Államok által szervezett koalíció megtámadta Irakot. Megkezdődött az amerikai vezetésű koalíciós erők inváziója, arra hivatkozva, hogy Irak nem hajlandó felhagyni nukleáris- és vegyifegyver-fejlesztési programjával. Az Egyesült Államok ezért jogot formált Irak megtámadására a célból, hogy megakadályozza Irakot tömegpusztító fegyverek építésében vagy birtoklásában, eltávolítsa az iraki diktátor elnyomó rezsimjét és demokratikus rendet vezessen be. Az Irakot elítélő állítások mind hamisnak bizonyultak – később, későn.

A megszállás után az Egyesült Államok Irak kormányzására felállította az ideiglenes koalíciós hatóságot, melynek feladatait 2004 júniusában az iraki ideiglenes kormány vette át. „Rendes” kormányt 2005 októberében választottak. 2006 őszére polgárháborús helyzet alakult ki, kisebb részben a megszálló amerikai hadsereg és az ellenük küzdő felkelők gerillaháborúja miatt.

Az USA és Nagy-Britannia koalíciója által 2003-ban Irak ellen indított katonai művelet a Szaddám Huszein vezetete rezsim bukásával járt együtt. Az ENSZ BT az inváziót követően kiadott határozatában különös hangsúlyt fektetett az iraki nép megsegítésére, az ország stabilizációjára és újjáépítésére, illetve a humanitárius segélyek eljuttatására. A koalíciós erők felkérték a partnerországokat a stabilizációs műveletekben való részvételre. Ennek a felkérésnek eleget téve az Országgyűlés jóváhagyta, hogy a Magyar Honvédség szállító-zászlóaljat és törzstiszteket küldjön a nemzetközi hadosztály irányítása alatt álló szektorba.

És a jelen? Mint az ismert, 2003. március 20-án az Amerikai Egyesült Államok által szervezett koalíció – erre felhatalmazó ENSZ-mandátum nélkül – támadta meg Irakot.

A megszállás után az Egyesült Államok Irak kormányzására felállította az Ideiglenes Koalíciós Hatóságot (CPA¹³). Feladatát 2004 júniusában az IIG/ITG¹⁴ – Iraki Ideiglenes/Átmeneti Kormány vette át. Hivatalos iraki kormány választására 2005 októberében került sor, s 2006 óta az elmúlt két ciklusban Núri el-Málíki síita kormányfő vezette a kabinetet. 2006 őszére polgárháborús helyzet alakult ki Irakban, részben a megszálló amerikai hadsereg, annak koalíciós partnerei és az ellenük küzdő felkelők gerillaháborúja miatt, részben pedig a nem szűnő szunnita–síita vallásháborús konfliktus okán, amibe még az al-Kaida iraki szárnya is „besegített”.

Az USA-vezetésű koalíciós erők (37 ország 157 ezer fős hadereje) Bagdadban létrehozott Többnemzeti Összhaderőnemi Alkalmi Kötelék (CJTF-7¹⁵) Főparancsnokságán előbb a CJ3 vezetőjeként, azaz a koalíciós hadműveletek főnökeként, majd a későbbiekben DCG Coal Ops.-ként, azaz a főparancsnok koalíciós hadműveletekért felelős helyetteseként szolgálva lehetőségem volt rálátni a szunnita–síita vallási viszály kibékíthetlenségéből fakadó konfliktustörténetre. Az is érzékelhető volt Szaddám Huszein 2004. december 14-i elfogása, majd bírósági ítélet alapján történő kivégzése után is, hogy a valamikori erős, uralkodó szunnita Baath Párt sohasem mond le a hatalom visszaszerzéséről.

Kijelenthető, hogy Irak a nemzetközi erők 2011. december 31-ével történő távozását követően, a gyenge bagdadi kormányzati tevékenység negatív eredményeként, kiegészítve a részben megbízhatatlan iraki haderő „hadrafoghatatlanságával” alkalmas területe és jó táptalaja egy revánsra törekvő szunnita mozgalomnak. A szíriai konfliktus és polgárháború kapcsán elkövetett nemzetközi hibás értékelések és a valós ellenség felfegyverzése elvezetett az al-Kaida 2013. évi előretöréséhez Szíriában és Irakban is. Ez esetben a nemzetközi zsoldos haderő részeként, terrorista szervezetként bárhol készségesen felbukkanó szélsőséges szervezetek, mint jelen esetben az Iraki és Levantei Iszlám Államként bejelentkezett, végleteleg szélsőséges szunnita szerveződések voltak.¹⁶

2003–2005: AZ IRAKBA, AZ OIF¹⁷ IRAKI SZABADSÁG HADMŰVELET MISSZIÓBA INDULÓ MAGYAR KONTINGENS SZEMÉLY- ÉS ANYAGSZÁLLÍTÁSI INDÍTÓ/FOGADÓ LÉGIBÁZISA

Az USA felkérésére 2003 nyarán – az Országgyűlés jóváhagyásával – egy 300 fős magyar katonai kontingens indult Taszárról Kuvaiton át Irakba az Iraki Szabadság hadműveletben való részvétel céljából:

- a 290 fős MH Szállító Zászlóalj, a babiloni parancsnokságú MND C-S¹⁸ Közép-Dél Többnemzeti Hadosztály al-Hillában lévő logisztikai bázisára,

¹³ Coalition Provisional Authority.

¹⁴ Iraqi Interim Government/Iraqi Transitional Government.

¹⁵ Combined Joint Task Force.

¹⁶ A miértekről, az évek óta ezrével áldozatait szedő terrorcselekmények háttéréről, az okokról és okozatokról, a helyzet személyes tapasztalatokon is alapuló értékeléséről, a 2014-es iraki, regionális vallásháború következményeiről, az ISIS/ISIL/IÁ-ról, a Kalifátusról s az IÁ terroristái elleni nemzetközi, USA-vezetésű koalíció első lépéseiről, valamint Obama USA-elnök hároméves IÁ elleni akciótervéről jelen sorok írójától és szerzőségével „A 21. század élettérháborúja a földért, a vízért, az élelemért, a ... létezésért!” címmel könyv is készült, mely jelenleg kiadás alatt áll.

¹⁷ Operation Iraqi Freedom – Iraki Szabadság hadművelet.

¹⁸ Multinational Division Center-South.

- egy 9 fős törzstiszti csoport az MND C-S Hadosztály babiloni parancsnokságára,
- egy fő¹⁹ pedig az OIF-hadműveletet vezető CJTF-7 HQ²⁰ Többnemzeti Összhaderőnemi Alkalmi Kötelék Főparancsnokságára, a bagdadi Victory bázisra (Camp Victory).²¹

Az Irakba tartó magyar kontingens több hullámban repült Magyarországról Irakba, Kuvaiton át. Magam is a taszári bázisról indultam a Magyar Honvédség által bérelt repülőgépen az iraki misszióba 2003 nyarán, ahonnan a következő másfél évben rendszeresen érkeztek az utánpótlásszállítások a honvédség An-26 szállító repülőgépeivel. Az Irakban szolgáló MH Szállító Zászlóalj váltásai is a taszári repülőtérről indultak-érkeztek, lévén az állomány felszerelését a repülőtértől mindössze 12 kilométerre lévő Kaposváron székelő MH 64. Boconádi Szabó József Logisztikai Ezred biztosította. Még ekkor is fontos pont volt az MH életében, a missziók támogatásában a taszári repülőtér, az ekkor már MH Kapos Bázisrepülőtér néven szereplő katonai szervezet és bázisa.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Blinken, Donald: *How NATO Joined Hungary*. European Security, Vol. 8., No. 4., 109–129.
- Isaszegi János: *A balkáni válságövezet konfliktusai és háborúi*. Polgári Szemle, 7. évfolyam, 2011/4. szám, 101–115.
- Isaszegi János: *A magyar haderő 1990-től napjainkig. Magyarország nemzetközi szerepvállalásai*. In: Kis magyar hadtörténet. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013, 227–259.
- Isaszegi, János: *Conflicts and Wars of Crisis Regions in the 21st Century. Wars for Living Space, the Changing Security and the Crisis Management from the Ancient Times until Today*. Private Publishing, Budapest, 2013, ISBN 978-963-08-7239-3, 1–204.
- Isaszegi János: *Irak, 2014: ismét háborúba süllyedve*. Társadalom és Honvédelem, 2014/1–2., 114–131.
- Isaszegi János: *Konfliktusok, háborúk 2013–2014*. Honvédségi Szemle, 2014/3., 79–91.
- Juhász József – Márkus László – Tálás Péter – Valki László: *Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2003, 38.
- Kiss Zoltán László: *Magyarok a békefenntartásban*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2011, 37.
- Mucsi József (szerk.): *Millennium és hadsereg*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2002, 43.
- Nagy László: *Feszültséggócok, konfliktusok, háborúk*. Honvédségi Szemle, 2009/2., 27–29., 39.
- Radványi Lajos: *A Magyar Honvédség nemzetközi szerepvállalása*. Biztonságpolitikai füzetek. TIT HABE, Budapest, 2006, 26–28.

¹⁹ E sorok írója személyében, akkor még dandártábornoki rendfokozattal.

²⁰ CJTF-7 HQ – Combined Joint Task Force-7 HQ.

²¹ A babiloni és a bagdadi magyar törzstiszti elosztás 2004 folyamán többször is változott.

Prantner Zoltán:

LÍBIA BIZTONSÁGPOLITIKAI PROBLÉMÁI A KADHAFI UTÁNI ÉRÁBAN

ÖSSZEFOGLALÓ: 2011 januárjában – a Közel-Kelet sok államához hasonlóan – Líbiában is rendszerellenes tüntetések robbantak ki. A megmozdulások márciusban nyílt polgárháborúvá alakultak át a Kadhafi-rendszer hívei és az ellenzéki erők között. Az összecsapások végül októberben a felkelők győzelmét és a diktátor halálát eredményezték. A remélt demokrácia helyett azonban az ország – a különféle fegyveres csoportoknak köszönhetően – anarchiába sülyedt. A terrorista csoportok az állam gyengeségét kihasználva tulajdonképpen akadály nélkül működnek az ország területén és tartják a kapcsolatot külföldi testvérszervezeteikkel. Veszélyességüket növeli, hogy könnyen hozzájuthatnak szinte bármilyen harci eszközökhöz a magas arányú illegális fegyverkereskedelem miatt.

KULCSSZAVAK: Moammer Kadhafi, fegyveres csoportok, etnikai ellentétek, vallási ellentétek, iszlamizmus, terrorizmus, Anszar as-Saría, illegális fegyverkereskedelem

Az arab tavasz a Közel-Kelet számos arab államához hasonlóan Líbiában is alapvető változásokat eredményezett, amelyek közül a legfontosabb, hogy 2011 októberében megbukott Kadhafi ezredes uralma. A várt demokratikus rendszer kiépülése és a béke helyett azonban az országban belpolitikai anarchia alakult ki.¹ A polgárháború alatt, vagy nem sokkal a győzelem után alakult fegyveres csoportok nem voltak hajlandók letenni a fegyvert, sőt. A központi vezetéstől gyakorlatilag függetlenül működve magánháborúkat vívtak egymással, vagy akár a kormányerőkkel, ha érdekeik úgy kívánták. A tripoli kabinet helyzetét tovább nehezítette az etnikai és a vallási ellentétek jelentkezése, valamint az iszlamista irányzat térnyerése. Az állam korlátozott erőforrásait és a rendvédelmi szervek gyengeségét kihasználva terrorista csoportok alakultak, amelyek számos akciót hajtottak végre hazai és nyugati érdekeltségek ellen. Felszámolásukat több egyéb tényező mellett megnehezíti a kiugróan magas arányú illegális fegyverkereskedelem, amely az elmúlt három év alatt globális biztonságpolitikai fenyegetéssé nőtte ki magát.

A KADHAFI-RENDSZER BUKÁSA

Líbiában a kormányellenes tüntetések 2011 januárjában robbantak ki az arab tavasz többi rendszerellenes megmozdulásához hasonlóan. Február 15-én este már több száz tüntető vonult Bengáziban a rendőr-főkapitányság épülete elé azt követően, hogy a biztonsági erők letartóztatták az emberjogi aktivista Fathi Terbil ügyvédet.² Az elégedetlenség hamar áterjedt Zavija és Zintan városokra is, ahol a több száz tüntető ekkor már számos, a rendőrség

¹ Besenyő János – Marsai Viktor: Országismertető – Líbia. MH ÖHP, 2012, 83–84.

² Fathi Terbil volt a jogi képviselője és hivatalos szóvivője azoknak a családoknak, amelyeknek a rokonai életüket veszítették a hírhedt Abu Slimben. 1996. június 29-én ugyanis a biztonsági erők mintegy húszezer rabot mérszároltak le a rettegett börtönben, amikor azok tiltakoztak az ottani embertelen körülmények ellen.

és a biztonsági erők tulajdonában lévő épületet gyújtott fel.³ A fegyveres tüntetések másnap folytatódtak Bengáziban, Dernában és Bajdában, ahol a biztonsági erők vízágyúkkal próbálták oszlatni a demonstrálókat.

Az egyiptomi és a tunéziai példán felbuzdulva a Líbiai Ellenzék Nemzeti Konferenciája már korábban meghirdette február 17-ére a „harag napját”. Az időpont elérkezteével tízezrek vonultak az utcára, ahol kormányzati épületeket és rendőrállomásokat gyújtottak fel. A biztonsági erők ekkor már éleslőszer is bevetettek a tüntetők ellen, akik közül az orvlövészek Bengáziban, Bejídában, Zintanban és Ridzsanban többeket megöltek.⁴ A biztonsági szervek erőfeszítései azonban hiábavalónak bizonyultak, és másnap kénytelenek voltak kiüríteni Bengázit. Helyzetüket bonyolította, hogy ekkor már megindult a kormányerők széthullása. Bengáziban és Bajdában a hadsereg, illetve a készenléti rendőrség egyre több tagja csatlakozott a tüntetőkhez, akiknek a segítségével a tüntetők kormányzati épületeket szálltak meg.⁵ A különböző városokban ekkor már sorra alakultak a fegyveres ellenálló csoportok, amelyek koordinálására február 27-én létrejött a Nemzeti Átmeneti Tanács.⁶

Február végére az ország jelentős része – számos stratégiaileg fontos várossal egyetemben – a lázadók kezére került. Március elején azonban az addigi rendszerellenes tüntetések és szórványos összecsapások nyílt polgárháborúvá alakultak át. Tripoli képtelennek bizonyult az elmélyülő válság hatékony kezelésére. Sőt a növekvő erőszak láttán a kabinet és a külképviseletek számos tagja lemondott, sokan közülük pedig átálltak az ellenzékiek oldalára.

A nemzetközi elszigeteltségbe kényszerült Moammer Kadhafi számos jelentős politikai és katonai hibát követett el, ami csak tovább szította az indulatokat. Egyértelművé vált ugyanekkorra az is, hogy nemcsak nem állt szándékában teljesíteni a tüntetők korábbi követeléseit, de még tárgyalásokat sem volt hajlandó folytatni az ellenzéki erőkkel. Helyette brutális megtorlást helyezett kilátásba, amire eleinte komoly esély mutatkozott. A lojalisták reguláris egységei vadászgépek, nehéztüzérség és páncélosok támogatásával általános ellentámadást indítottak a felkelők központjai ellen, és rövidesen Bengáziig, illetve Miszrátáig nyomultak előre.⁷

A körülmények az offenzíva alatt szinte mindenben a kormányerőknek kedveztek. A gyengén felfegyverzett, szervezetlen felkelők képtelenek voltak megtartani az elfoglalt területeket és konszolidálni hatalmukat. Úgy tűnt, csak idő kérdése, hogy a kétségkívül lelkes, de minimális katonai értékkel bíró felkelők mikor szenvednek végső vereséget a modern fegyverekkel ellátott, hatékonyan irányított kormányerőkkel vívott küzdelemben. A NATO-erők és szövetségeseik rövid tétovázás után emiatt – az ENSZ Biztonsági Tanácsának megbízásával – március 19-én beavatkoztak a konfliktusba a lázadók oldalán a polgári lakosság megóvása érdekében.⁸

³ Libyan police stations torched. Clashes reported across the country, as security forces and government supporters confront demonstrators. <http://www.aljazeera.com/news/africa/2011/02/201112167051422444.html> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 17.)

⁴ Anti-government protesters killed in Libyan clash. http://usatoday30.usatoday.com/news/world/2011-02-17-libya-protests_N.htm (Letöltés időpontja: 2014. 11. 17.)

⁵ Libyan demonstrators say they'll soldier on despite violent crackdown. <http://edition.cnn.com/2011/WORLD/africa/02/19/libya.protests/> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 17.)

⁶ Libya opposition launches council. Protesters in Benghazi form a national council „to give the revolution a face”. <http://www.aljazeera.com/news/africa/2011/02/2011227175955221853.html#> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 17.)

⁷ Gaddafi forces encroaching on Benghazi. Libyan leader's army assault rebel stronghold as French warplanes conduct reconnaissance overflights across country. <http://www.aljazeera.com/news/africa/2011/03/201131934914112208.html> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 17.)

⁸ Libya: US, UK and France attack Gaddafi forces. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12796972> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 17.)

Az elkövetkező hét hónap során a nemzetközi koalíciós erők jelentős intenzitású légi hadjáratot folytattak a kormányerők hadállásai ellen, ami végül a Kadhafi-rendszer bukásához vezetett.⁹ Az augusztus 20–28. között vívott ostrom végére Tripoli a felkelők kezére került, október 20-án pedig elesett a Kadhafi-hívek utolsó fellegvára, Szirte is. A bukott államfő az összecsapások utolsó szakaszában súlyos sebeket kapott és nem sokkal fogságba esését követően belehalt a sérüléseibe.¹⁰

Fegyveres csapatok

A líbiai polgárháború végén az ország lakossága önfeledten ünnepelte Kadhafi 42 éves uralmának végét. A történelem során először adódott lehetőség demokratikus rendszer kiépülésére az arab államban. Az ezzel kapcsolatos reményeket táplálta a Nemzeti Átmeneti Tanács általános választások megtartására vonatkozó szándéka is. A kezdeti biztató jelek ellenére azonban hamarosan kiderült, hogy rövid távon rendkívül csekély az esély stabil rendszer létrejöttére az államhatalomtól függetlenül működő több száz fegyveres csoport miatt.

A polgárháború alatt, vagy nem sokkal a harcok beszüntetését követően országszerte létrejött önkéntes fegyveres katonai tanácsok ugyanis a felszabadulás bejelentése után sem oszlottak fel. Továbbra is gyakorlatilag autonóm helyi kormányként funkcionáltak, fegyvereiket pedig a közbiztonság fenntartására és a forradalmi értékek megóvására hivatkozva nem voltak hajlandók átadni.¹¹ Ezek az eredetileg Kadhafi hatalmának a megdöntésére vagy a kialakult hatalmi vákuum betöltésére alakult különféle típusú felkelőcsoportok rövid idő alatt olyan fegyveres erőkké váltak, amelyeket a nemzeti kabinet képtelennek bizonyult hatékonyan ellenőrizni és irányítani.

Az országban káosz uralkodott el, amikor a központi hatalom funkcióit fokozatosan kiszájtították maguknak. Adott régióban kizárólagos jogot formáltak a közrend fenntartására, és maguknak követelték a kereskedelmi utak vagy akár a határ bizonyos szakaszainak az ellenőrzését is. Minden szükséges eszközzel rendelkeztek, hogy ehhez érvényt szerezzenek akarataiknak. Noha a polgárháború elején komoly hiány volt fegyverekből, a harcok végére a helyzet látványosan megváltozott.

A külföldi támogatóknak köszönhetően és az elfoglalt raktárakban talált felszerelés birtokában komoly ütőképességre tettek szert. A harcosok szinte mindegyike rendelkezett AK–47-es gépkarabéllyal (az általuk használt lőfegyverek 75–90%-a volt ez a típus), FN FAL rohamfegyverrel, PK könnyű géppuskával vagy kézi páncéltörő gránátvetővel. Emellett átlagosnak számítottak a teherautók platójára rögzített 14,5 mm-es légvédelmi géppuskák és a 20–33 mm-es légvédelmi gépágyúk, valamint a különféle űrméretű tüzérségi eszközök. Egyes csoportok rendelkeztek még BM–21 Grad rakétavetővel, illetve harckocsikkal is. Ez utóbbiak többnyire szovjet T–55 típusúak voltak, bár alkalmazásukat erősen behatárolta a megfelelő katonai képzettség hiánya.¹²

⁹ Besenyő János – Miletics Péter: Országismertető – Mali. MH GEOSZ, 2013, 160.

¹⁰ Rania El Gamal – Tim Gaynor: Gaddafi killed as Libya's revolt claims hometown. <http://af.reuters.com/article/topNews/idAFJ0E79J09O20111020> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 17.)

¹¹ Daid D. Kirkpatrick: In Libya, Fighting May Outlast the Revolution. http://www.nytimes.com/2011/11/02/world/africa/in-libya-the-fighting-may-outlast-the-revolution.html?_r=0 (Letöltés időpontja: 2014. november 19.)

¹² Brian McQuinn: After the Fall. Libya's Evolving Armed Groups. Small Arms Survey, Graduate Institute of International and Development Studies, Geneva, 2012, 43–49.

Érdektűkzözés esetén a milíciák magánháborúkat vívtak egymással és az átmeneti kormánnyal is. A jelentések már 2011. október végétől szórványos összezapásokról és a megdöntött rendszer híveivel szembeni brutális leszámolásokról szóltak. A közbiztonság mélypontra sülyedt és az öntörvényű fegyveresek rendszeresen fosztogatták a békés lakosságot.¹³

Különösen Tripoliban fordult kritikusra a helyzet, mert a fővárost különböző származású, egymás iránt bizalmatlan fegyveres csoportok szállták meg. 2012. január elejére a lázadók végül engedelmeskedtek az átmeneti kormány ultimátumának és elbontották ellenőrző pontjaik többségét a fővárosban. A stratégiaileg kulcsfontosságú pontokat ugyanakkor továbbra is ellenőrzésük alatt tartották, így mégsem sikerült helyreállítani a közrendet. Sőt, a statisztikák szerint a bűnesetek száma két év alatt ötszörösére emelkedett.¹⁴

2013 szeptemberében az ország gazdasági helyzete is kritikus helyzetbe került, amikor fegyveres csoportok kulcsfontosságú kőolajmezőket és kikötőket vettek blokád alá.¹⁵ A központi hatalom fegyveres csoportokra gyakorolt befolyását mégis talán a legjobban Ali Zeidan miniszterelnök esete mutatta, akit erőfitogtatásból 2013. október 10-én az ágyából hurcoltak el és órákon keresztül fogságban tartottak.¹⁶

REMÉLT BÉKE HELYETT AZ ÖSSZEZAPÁSOK ÁLLANDÓSULÁSA

A központi hatalom korábban említett gyengesége, a magánkézbe került fegyverek kiugróan magas aránya, valamint a lefegyverzési kísérletek kudarcra miatt a tripoli események hónapokon belül országsszerte általános jelenséggé váltak. Jellegük, méretük és céljuk eltérő volt, és az idő előrehaladtával fokozatosan változtak. 2012 első feléig például a harcok alapvetően a Kadhafi-rendszer utolsó bázissterületein és a határ menti régiókban zajlottak, ahol a forradalmi alakulatok a megdöntött rendszer állítólagos híveivel és különféle berber törzsekkel csaptak össze.

Az ideológiai különbségek mellett hamarosan felszínre törtek az addig elfojtott etnikai ellentétek is, ami további, súlyos halálos áldozatokkal járó összetűzéseket eredményezett főleg az ország nyugati és déli, Szebhától Kufráig elterülő régióiban. Az arab etnikumú és a fekete-afrikai eredetű törzsek versengése a helyi hatalom birtoklásáért 2012-ben véres

¹³ A 2013-ban készített három közvélemény-kutatás szerint a városokban a polgárok 20%-a nem érezte magát biztonságban otthonában vagy annak szomszédságában, a nők 40%-a pedig félt elhagyni lakását. A mezőgazdasági, délebbi országrészekben az eredmények még ennél is megdöbbentőbbnek bizonyultak: minden második lakos testi épségét és életét féltve járt munkába vagy iskolába. Ugyancsak elgondolkodtató, hogy a háztartások legalább 30%-ában tartottak önvédelmi céllal lőfegyvert, amelyet a tulajdonosok többsége – bevallása szerint – örömmel adott volna le egy hatékonyan működő katonai vagy rendvédelmi szervnek. Lindsay Benstead – Alexander Kjaerum – Ellen Lust – Jakob Wichmann: Libya's security dilemma. <http://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2014/04/07/libyas-security-dilemma/> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 24.)

¹⁴ A líbiai belügyminisztérium 2013. január 9-én közzétett nyilatkozata szerint a gyilkosságok száma a 2010-ben elkövetett 87 esetről 525-re nőtt 2012-ben. Ugyanezen időszak alatt a lopások száma 143-ról 783-ra emelkedett. Murder rate up 500% in two years. <http://www.libyaherald.com/2013/01/09/murder-rate-up-500-in-two-years/#axzz3K0JYrqfo> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 24.)

¹⁵ A helyzet kritikusságát jól érzékelteti, hogy a kitermelt kőolaj mennyisége az év eleji napi 1,5 millió barrelről 100 ezerre esett vissza. Ezt különösen azért fontos hangsúlyozni, mert a kőolaj- és földgázbányászatból származik az ország GDP-jének 80%-a, az exportjövödelmek 95%-a és a kormányzati bevételek 99%-a! Rana Jawad: Why gunmen have turned off Libya's oil taps. <http://www.bbc.com/news/world-africa-24051371> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 24.)

¹⁶ Carlotta Gall: Show of Power by Libya Militia in Kidnapping. http://www.nytimes.com/2013/10/11/world/africa/libya.html?_r=0 (Letöltés időpontja: 2014. 11. 24.)

összetűzésekké alakult át, ami jelentősen megnehezítette az ott található energiaforrások kiaknázását.

A legjelentősebb összecsapásra a csádi felmenőkkel rendelkező tebu törzs és a környező arab törzsek között került sor.¹⁷ A tebukat származásuk miatt a Kadhafi-éra alatt mindvégig marginalizálták és diszkriminálták, majd pedig az arabizációs politika szellemében leplezetlenül üldözték őket a hatóságok. A polgárháború után emiatt az addig hátrányosan megkülönböztetett törzs korábbi sérelmeik orvoslását, valamint szélesebb körű társadalmi és politikai jogokat követelt magának.¹⁸

A zувajja törzssel kialakult nézetkülönbségek miatt februárban Kufrában fegyveres küzdelem robbant ki, amely június végéig húzódott el, és legkevesebb 270 halálos áldozatot követelt. Egy személyes vita az Abu Szeif törzs tagjaival Szebhában hasonlóan súlyos harcokat robbantott ki, amelyekben hat nap alatt több mint 160 személy vesztette életét. Az összecsapásoknak mindkét esetben a líbiai hadsereg megérkezése vetett véget, de a konfliktust nem tudta végérvényesen és megnyugtatóan megoldani.

A feszültség állandósult a tebuk és a többi törzs között, majd az ellentétek 2014 januárjában újult erővel törtek felszínre, miután a tebuk elrabolták, majd pedig megölték a Szebha környékén állomásozó forradalmi dandár egyik parancsnokát. A következmények ezúttal is rendkívül súlyosnak bizonyultak. A kéthetes magánháború alatt a meggyilkoltak száma meghaladta a százat, megbénult a helyi kereskedelmi és politikai élet, a város melletti repülőtér bezárása miatt a déli régiók légi összeköttetése az összeomlás szélére került, a Szarir erőmű átmeneti bezárása miatt pedig az ország északi része elveszítette energia-utánpótlását.¹⁹

Az addig elfojtott etnikai ellentétek ekkorra már országos szinten mutatkoztak meg. 2012. május 14-én például tízen haltak meg a tunéziai határ melletti Gadamisz városában az arabok és tuaregek között kialakult ellentétben.²⁰ Az átmeneti kormány minden kísérlete hiábavalónak bizonyult az ellentétek megoldására, erejéből legfeljebb ideiglenes tüzszünetek tető alá hozására futotta. Így Líbiában is hamarosan bebizonyosodott, hogy az arab tavasz néven ismert folyamat nem hozott pozitív változást, stabilitást az ország életében, sőt a korábban elfojtott ellentétek még nagyobb erővel törtek ki.²¹

¹⁷ Besenyő János – Hetényi Soma Ambrus – Jagadics Péter – Resperger István: Országismertető – Csád. Az MH ÖHP tudományos kiadványa, Székesfehérvár, 2010, 61–62.

¹⁸ A kölcsönös erőszak eluralkodásában minden bizonnyal ugyanolyan, ha nem nagyobb súllyal esett latba az a tény, hogy a felkelők oldalára állt arab törzseknek a győzelem után sikerült befolyásuk alá vonni a déli városokat. A tebuk emiatt tartottak attól, hogy újabb diszkriminatív intézkedésekre számíthatnak, valamint kiszorítják őket a megélhetésüket biztosító csempészútvonalakról. LIBYA: Uneasy calm in Sebha after clashes. <http://www.irinnews.org/report/95446/libya-uneasy-calm-in-sebha-after-clashes> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 21.)

¹⁹ Riccardo Dugulin: Inter-Tribal Clashes in Southern Libya: A Factor of Local and National Instability. <http://securityobserver.org/inter-tribal-clashes-in-southern-libya-a-factor-of-local-and-national-instability/> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 21.)

²⁰ Az eset következményeként mintegy 1600 helyi tuareg lakost a közeli Dirzs városába telepítettek át, amire tiltakozásul lemondott a Nemzeti Átmeneti Tanács tuareg képviselője. (UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL: Report of the Secretary-General on the United Nations Support Mission in Libya. UN Document S/2012/675, August 30, 2012.)

²¹ Az arab tavaszt a kezdetekben szinte egész Európában forradalomnak tekintették, amely pozitív irányban változtatja meg az arab világot és elhozza a tényleges demokráciát. Néhányan azonban szkeptikusak voltak és óvatosságra intettek. Közéjük tartozik Besenyő János, aki két tanulmányában is jelezte az arab tavasz esetleges veszélyeit Európa számára. Az egyik tanulmány 2011-ben jelent meg az „Arab tavasz – politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban”, illetve a másik a Strategic Impactban a „Can the »Arab Spring« present a real threat to Europe?” címmel.

ISZLAMIZMUS ÉS TERRORIZMUS

Az átmeneti kabinet helyzetét tovább bonyolította az erőszakos vallási intolerancia felbukkanása. Szélsőséges fegyveres iszlamisták már 2011 végén elfoglaltak egy szúfi iskolát, berendezését összetörték, az épületet pedig szalafista mecsetté alakították át. A következő év során előszeretettel intéztek támadásokat az eretneknek tartott szúfi muszlimok által tisztelt szent helyek ellen. Január 13-án Kelet-Bengáziban bulldózerrel tettek a földdel egyenlővé egy régi temetőt, ahol 29 köztiszteletnek örvendő bölcs és tudós földi maradványait hantolták ki.²² Augusztus végén a szalafisták lerombolták Abdul-Salam al-Aszmar sejk mauzóleumát Zlitanban, Ahmed Zaroug sírboltját Miszrátában és a Szidi al-Sa'ab szentélyt Tripoliban. A történetek hatására több város szúfi lakossága spontán őrséget szervezett kegyhelyeik megóvására. Szeptember 7-én emiatt tűzharc alakult ki Radzsmában, amikor szélsőségesek egy csoportja megpróbálta romba dönteni az ott található szent helyet. A „bálványimádók” ellen vívott magánháború ekkor négy életet követelt.²³

A muszlimok ugyanakkor nemcsak egymás ellen viseltek hadat, hanem más vallások követőit is rendszeresen megtámadták. A legkirívóbb esetre 2012. december 30-án került sor, amikor ismeretlen merénylők bombát robbantottak Dafnijában a kopt keresztény közösség templomának közelében. Akkor ketten meghaltak, ketten pedig megsérültek.²⁴

Az ország keleti felében ugyanakkor a forradalmat sokan az iszlám törvénykezésen alapuló állam régóta vágyott megteremtése lehetőségének tekintik. Az iszlamista tendenciák megerősödése, illetve az erős központi hatalom hiánya rövid idő alatt olyan helyi terrorista csoportok létrejöttét eredményezték, mint pl. az Anszar as-Saría Líbiában. A terrorszervezet, amelynek eleinte főleg a keleti Dernában és Bengáziban voltak bázisai, kétségkívül kapcsolatban állt az amerikai konzulátus ellen 2012. szeptember 11-én elkövetett merénnyel, amikor három amerikai állampolgár mellett életét veszítette John Christopher Stevens nagykövet is.²⁵

Az eset ekkor már nem számított egyedülállóknak. Az év korábbi szakaszában már több egyéni terrortámadás történt kormányépületek és nyugati külképviseletek ellen. Habár a tripoli kormány a bengázi támadás után a külvilágot a milíciák elleni határozott fellépéséről biztosította, ütőképes fegyveres erő hiányában nem tudott érvényt szerezni szavainak. Sőt, 2013-ban folytatódtak a véres leszámolások a korábbi rendszer tisztségviselőivel, valamint számos akciót hajtottak végre az új kormány képviselői és intézményei ellen. A fővárosra is áttértek a támadások, amelyek közül a francia külképviseletet ért pokolgépes merénylet bizonyult a legsúlyosabbnak.²⁶

A helyzet 2014 májusában újabb nem várt fordulatot vett, amikor Khalifa Haftar tábornok széles körű légi és szárazföldi offenzívát indított az iszlamista csoportok ellen Bengáziban. A hadművelet és az iszlamista jelöltek indulásának ellehetetlenítése a parlamenti választásokon az addig megosztott milíciákat erejük egyesítésére sarkallta. Az így létrejött

²² Tom Heneghan: Freed from Gaddafi, Libyan Sufis face violent Islamists. <http://www.reuters.com/article/2012/02/01/us-libya-sufis-idUSTRE810LA20120201> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 24.)

²³ United Nations Security Council: Report of the Secretary-General on the United Nations Support Mission in Libya. UN Document S/2013/104, February 21, 2013, 4.

²⁴ Uo.

²⁵ Zway Suliman Ali – Kareem Fahim: Angry Libyans Target Militias, Forcing Flight. http://www.nytimes.com/2012/09/22/world/africa/pro-american-libyans-besiege-militant-group-in-benghazi.html?_r=0 (Letöltés időpontja: 2014. 11. 24.)

²⁶ David D. Kirkpatrick: Car Explodes Outside French Embassy in Libya. <http://www.nytimes.com/2013/04/24/world/africa/french-embassy-in-libya-is-attacked.html?pagewanted=all> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 24.)

Bengázi Forradalmárok Súra Tanácsa nemcsak feltartóztatta Haftar tábornok erőit, hanem július 29-én egy merész akcióval magához ragadta a kezdeményezést. Másnapra a repülőter egy részének kivételével Bengázi egésze az ellenőrzésük alá került. Mohamed al-Zavahi, az Anszar as-Saría vezetője a győzelem után a várost iszlám emirátusnak kiáltotta ki.²⁷ Haftar tábornok légierijének intenzív csapásai és az iszlamisták elleni harchoz nyújtott tekintélyes külföldi segítség ellenére október elejére Dernát is iszlám emirátussá kiáltották ki, az Anszar as-Saría pedig hűséget fogadott az Iszlám Államnak.²⁸

FEGYVERKERESKEDELEM

A Kadhafi-rendszer bukásának számos következménye közül mégis talán a legriasztóbb a kiugróan magas arányú illegális fegyverkereskedelem. Líbia már a harcok kirobbanása előtt is elrettentő fegyverarzenállal rendelkezett.²⁹ Mindehhez járult még a Franciaország, Katar és a többi állam által a felkelőknek nyújtott katonai támogatás.³⁰

A NATO-hadműveletek alatt a líbiai fegyveres erők érzékeny veszteségeket szenvedtek el, harceszközeik jelentős része pedig megsemmisült. A brit MI6 szolgálat becslése szerint azonban még így is több millió tonna fegyver maradt hátra gyakorlatilag őrizetlenül a polgárháború végén.³¹ A különféle harceszközök közül sok került magánkézbe, amelyeket azután a kormányhatalom gyengesége és a nem túl szigorúan őrzött déli határszakasz miatt tulajdonosaik különösebb gond nélkül tudtak értékesíteni a fegyverpiacon. Líbia ennek köszönhetően a világ egyik vezető fegyverexportőrévé vált, és az elmúlt hónapok során rendszeresen szállított titokban fegyvereket terrorista csoportoknak Szíriába, Algériába, Csádba, Maliba, Tunéziába és Libanonba.³²

A kockázatokat növeli, hogy az értékesített katonai felszerelések között a különféle könnyűfegyverek, aknák és egyéb robbanószerkezetek mellett olyan, nagyobb célpontok megsemmisítésére alkalmas fegyverek is találhatóak, mint például a páncéltörő rakéták, aknavetők, BM–21 Grad rakéta-sorozatvetők vagy szovjet gyártmányú vállról indítható légvédelmi

²⁷ Andrew McGregor: Libya's Ansar al-Shari'a Declares the Islamic Emirate of Benghazi. [http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews\[tt_news\]=42729&tx_ttnews\[backPid\]=7#VHMc_GchCbf](http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews[tt_news]=42729&tx_ttnews[backPid]=7#VHMc_GchCbf) (Letöltés időpontja: 2014. 11. 24.)

²⁸ Video: Libya's Islamist militants parade with ISIS flags. <http://english.alarabiya.net/en/News/africa/2014/10/06/Video-Libya-s-Islamist-militants-parade-with-ISIS-flags.html> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 24.)

²⁹ Az International Institute for Strategic Studies 2011-ben Líbia fegyveres erejét 76 000 aktív szolgálatot ellátó katonára és 40 000 tartalékosra becsülte. A hasonló helyzetben lévő országokkal egybevetve arra a megállapításra jutottak, hogy az ország fegyverkészlete 250 000 és 750 000 lőfegyver között lehetett. Ugyancsak az átlagos tendenciák alapján feltételezték, hogy ennek 70–80%-a könnyű Kalasnyikov rohamfegyver volt. (UNITED NATIONS: Transnational Organized Crime in West Africa. Unites Nations Office on Drugs and Crime, Vienna, 2013, 36.)

³⁰ Katar például a több 10 millió dolláros anyagi segítség mellett katonai kiképzőkkel és több mint 20 000 tonna katonai felszereléssel támogatta a felkelőket. Franciaország könnyűfegyvereket, géppuskákat, RPG gránátvetőket és MILAN páncéltörő rakétákat adott át az ellenzéki erőknek. Sam Dagher – Charles Levinson – Margaret Coker: Tiny Kingdom's Huge Role in Libya Draws Concern. <http://online.wsj.com/articles/SB10001424052970204002304576627000922764650> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 19.); Richard Spencer: France supplying weapons to Libyan rebels. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/libya/8606541/France-supplying-weapons-to-Libyan-rebels.html> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 19.)

³¹ Mark Hookham: MI6 warns Libyan arms dumps are 'Tesco for world terrorists'. http://www.thesundaytimes.co.uk/sto/news/uk_news/National/article1274615.ece (Letöltés időpontja: 2014. 11. 19.)

³² Michelle Arrouas: Libyan Arms Fuel Conflict and Terrorism, U.N. Experts Say. <http://time.com/22835/libyan-arms-fuel-conflict-and-terrorism-u-n-experts-say/> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 19.)

rakéták. Utóbbiból a szakértők például a harcok kirobbanása előtt körülbelül 22 ezer darabot feltételeztek Líbia háborús arzenáljában. 2011 októberére ebből alig ötezer maradt meg, a többinek nyoma veszett.³³

Mivel ez a harceszköz különösen veszélyes a teher- és az utasszállító repülőgépekre nézve, így az Amerikai Egyesült Államok mindent megtett, hogy a lehető legtöbbet felkutassa. Dél-afrikai vállalkozók közreműködésével külön programot indított az elveszett rakéták visszaszerzésére, 2012 szeptemberéig azonban alig kétezret tudott lefoglalni és megsemmisíteni.³⁴

A legnagyobb veszélyt mégis Kadhafi vegyifegyver-arszenálja jelentette. Az elismert mintegy 24,7 tonna mustárgáz és 1390 tonna egyéb vegyi származék, a vegyi töltetek célba juttatására alkalmas 3563 darab lövedék és a vegyi fegyverek előállítására alkalmas három üzem megsemmisítése 2004-ben vette kezdetét a Líbiára kifejtett nemzetközi nyomás következményeként. Ebből 2011 februárjáig semlegesítették a mustárgázmennyiség 51%-át, az egyéb vegyi származékok 40%-át, az összes megtöltetlen lövedéket, valamint a három gyár közül kettőt leszereltek, a megmaradt egységet pedig átalakították gyógyszeripari termékek előállítására.

A megmaradt tekintélyes készlet mellett az új líbiai vezetés közel kétezer tonna, addig eltitkolt vegyi fegyver létezését jelentette be a győzelem után. A lövedékekbe és bombákba töltött, valamint műanyag tartályokban tárolt mustárgáz mellett még ugyanabban az évben 6400 hordó dúsított uránt azonosított be a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség Szabha városának egyik gyengén őrzött raktárában, ami még Kadhafi korábbi nukleáris programjából maradt vissza.³⁵ Mivel mind az átmeneti kormánynak, mind pedig a Nyugatnak közös érdeke volt a bevetésre alkalmas készletek mihamarabbi elpusztítása, így az Amerikai Egyesült Államok, Németország és Svédország közreműködésével 2014. január 26-án az utolsó lövedéket is megsemmisítették, mielőtt az kikerülhetett volna a nemzetközi fegyverpiacra, vagy a terroristák birtokába juthatott volna.^{36, 37}

A JELENLEGI TENDENCIÁK

Napjainkban nem beszélhetünk hatékony nemzeti kormány fennállásáról Líbiában, sőt. A hadsereg antiiszlamista álláspontját kihasználva a hivatalos kabinet 2014 novemberében nyílt háborút robbantott ki a Miszrátát is ellenőrzése alatt tartó iszlamista koalíció ellen. A merényletek és robbantások mindennaposá váltak országszerte, az amúgy is súlyos krízist pedig még tovább terhelték a szövetségeseiket aktuális érdekeiknek megfelelően váltogató milíciák öntörvényű magánháborúi. A fegyveres összecsapások a 2015. január 16-án bejelentett tűzszünetig tartottak, amikor a felek kölcsönösen beleegyeztek az ENSZ által támogatott

³³ United Nations: Transnational Organized Crime in West Africa. Unites Nations Office on Drugs and Crime, Vienna, 2013, 37.

³⁴ Sharyl Attkinsson: Thousands of Libyan missiles from Qaddafi era missing in action. <http://www.cbsnews.com/news/thousands-of-libyan-missiles-from-qaddafi-era-missing-in-action/> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 19.)

³⁵ Anthony Loyd: Al-Qa'ida eyes Gaddafi's missiles and uranium. <http://www.theaustralian.com.au/news/world/al-qaida-eyes-gaddafis-missiles-and-uranium/story-fnb64oi6-1226744779397?nk=9b3d99357650fa0c1918b87db702efac> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 19.)

³⁶ Libya: Facts and Figures. <http://www.opcw.org/the-opcw-and-libya/libya-facts-and-figures/> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 19.)

³⁷ Eric Schmitt: Libya's Cache of Toxic Arms All Destroyed. http://www.nytimes.com/2014/02/03/world/africa/libyas-cache-of-toxic-arms-all-destroyed.html?_r=0 (Letöltés időpontja: 2014. 11. 19.)

egyeztető tárgyalások folytatásához Genfben.³⁸ Az országot azóta két kabinet és parlament próbálja egyszerre irányítani. Az egyik a nemzetközileg elismert, Tobrukban székelő at-Táni-kabinet és a Helyettesek Tanácsa, amit még 2014-ben demokratikusan választottak meg. A testület élvezi Haftar tábornok és az általa vezetett hadsereg, valamint Egyiptom, Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírátságok támogatását. A vele rivalizáló, Omár al-Haszi vezette iszlamista kormány és az Új Általános Nemzeti Kongresszus a fővárosban rendezkedett be. Ezt a Muzulmán Testvérek vezette testületet együttműködéséről biztosította a Líbiai Hajnalként ismert szélesebb iszlamista koalíció, külföldről pedig Szudán, Törökország és Katar segíti működését.³⁹ Ezzel párhuzamosan említést kell tennünk Bengáziról is. A harci övezetté vált várost és környékét ugyanis a két kormány valamelyikéhez vagy a dzsihadista erőkhöz hű helyi milíciák uralják, amelyek szinte napi szinten csapnak össze egymással.

A belpolitikai anarchiát elmélyíti az ISIS növekvő aktivizálódása és látványos térnyerése. A terrorszervezet líbiai ága 2015. február 15-én videót tett közzé, amelyen 21, korábban Szirtében foglyul ejtett egyiptomi kopt keresztény vendégmunkás lefejezését mutatta be.⁴⁰ Megtorlásként Egyiptom katonai hadműveletet indított, és légierejével csapásokat mért a dzsihadisták hadállásaira.⁴¹ A fegyveres beavatkozás azonban nem tudta ellehetetleníteni az ISIS működését az országban. Áprilisban egy újabb videó került fel a világhálóra 29 etióp líbiai kivégzéséről. A terrorszervezet által kiképzett fegyveresek emellett 20 külföldi turistát gyilkoltak meg márciusban egy tuniszi múzeumnál és további 38, többségében brit állampolgárságú nyaralót egy tunéziai üdülőhelyen.⁴² A brutális akciók mellett különösen aggasztó, ahogy egyre tekintélyesebb és értékeesebb régiók kerülnek a befolyása alá. Tény, hogy 2015. július 30-án az al-Kaidához kötődő rivális milíciák kiűzték az utolsó ISIS-harcost is Dernából.⁴³ Előtte azonban még sikerült elfoglalniuk Kadhafi szülővárosát, Szirtet, ostrom alá venni Miszrátát, valamint beszivárogni Bengáziba és Tripoliba. A nemzetközileg elismert líbiai kormány képtelennek bizonyult a feltartóztatására, ezért többször is az Arab Liga és a nyugati világ segítségét kérte, mindhiába.⁴⁴ A Nyugat nemcsak a direkt katonai beavatkozástól határolódott el, hanem nem volt hajlandó feloldani a Líbia ellen bevezetett fegyverembargót annak ellenére sem, hogy a hadsereg készletei gyakorlatilag kimerültek.

³⁸ Feras Bosalum – Ahmed Elumami: Libya parties agree to more talks; two factions call ceasefire. In: Reuters, January 16, 2015. <http://www.reuters.com/article/2015/01/16/us-libya-security-idUSKBN0KP0VL20150116> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 01.)

³⁹ Chris Stephen: War in Libya – the Guardian briefing. In: The Guardian, August 29, 2014. <http://www.theguardian.com/world/2014/aug/29/-sp-briefing-war-in-libya> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 01.)

⁴⁰ Ian Black: Isis claim of beheading Egyptian Copts in Libya shows group's spread. In: The Guardian, February 15, 2015. <http://www.theguardian.com/world/2015/feb/15/isis-21-egyptian-coptic-christians-beheading-libya> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 01.)

⁴¹ Ahmed Tolba – Yara Bayoumi: Egypt bombs Islamic State targets in Libya after 21 Egyptians beheaded. In: Reuters, February 16, 2015. <http://www.reuters.com/article/2015/02/16/us-mideast-crisis-libya-egypt-idUSKBN0LJ10D20150216> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 01.)

⁴² Jon Lee Anderson: ISIS Rises in Libya. In: The New Yorker, August 4, 2015. <http://www.newyorker.com/news/news-desk/isis-rises-in-libya> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 01.)

⁴³ Essam Zuber: Libya officials: Jihadis driving IS from eastern stronghold. In: AP, July 30, 2015. <https://news.yahoo.com/libya-officials-jihadis-driving-eastern-stronghold-140440469.html> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 01.)

⁴⁴ Ian Black – Chris Stephen: Libya urges Arab allies to launch air strikes against Isis. In: The Guardian, August 21, 2015. <http://www.theguardian.com/world/2015/aug/21/libya-arab-allies-air-strikes-isis> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 01.)

Elzárkózó magatartásuk felveti a felelősség kérdését. 2011-ben széles nemzetközi összefogás jött létre a Kadhafi-rendszer megdöntésére és egy új, a nyugati értékeknek megfelelő berendezkedés létrehozására. A győzelem után azonban elhibázottan befejezettnek tekintették küldetésüket és a rommá vált országot magára hagyták ahelyett, hogy részesei lettek volna az újjáépítésének. Az eltelt évek-hónapok során az erőfeszítések alapvetően egy, az európai normák szerint elfogadható intézményrendszer létrejöttének támogatására irányultak. Megfeledeztek azonban arról, hogy stabil intézmények létehez és hatékony működéséhez kiegyensúlyozott belpolitika szükséges, amire az anarchiába süllyedt országban jelenleg nem sok kilátás van. Alapvető feladat lenne emiatt a politikai élet mielőbbi hatékony rendezésének támogatása. Nem lehet emiatt egyetérteni azzal az irányelvvel sem, hogy tartózkodó álláspontjuk feladását a líbiai nemzeti egységkormány létrejöttétől teszik függővé, amire az aktuális körülmények között ugyancsak kevés remény van. Ebben a tekintetben egyetértünk Franziska Brantner német parlamenti képviselő véleményével, aki a testület megalakulását két előfeltétel teljesülésével tartja elképzelhetőnek. Az első és talán a legfontosabb, hogy a jelenlegi két kormány egyenlő elbírálás alá essen. Amíg ugyanis a tobruki kormány kizárólagosan élvezi a nemzetközi elismertséget, addig nem lesz érdekelt a hatalom megosztásában. A második szempont Európa regionális szövetségeseivel kapcsolatos, akiknek ugyancsak változtatniuk kell aktuális politikájukon. Addig ugyanis, amíg a tárgyalóasztal mellett a megbeszélések fontosságát hangsúlyozzák, a valóságban azonban fegyverekkel és politikailag támogatják Tobrukot, addig utóbbi az ország feletti uralom kizárólagos birtokosának tekinti magát.⁴⁵

Európa aktívabb szerepvállalását sürgeti a líbiai helyzet rendezésében a menekültügyi helyzetben bekövetkezett radikális fordulat. Az anarchiába süllyedt országból tömegek vágnak neki a Földközi-tengernek az embercsempészek által jó pénzért biztosított, sokszor életveszélyes szükséghajókon a szomszédos olasz partok felé. És itt nem csak a polgárháború vagy az ISIS elől elmenekülő líbiai családokról vagy egyedülállókról van szó. Nagyon sok közöttük az Afrika más országaiból származó személy, aki a gyengén őrzött líbiai partok lehetőségét kihasználva próbál a jobb élet reményével illegális úton Európába jutni. A biztonsági kockázatokat tovább növeli ebben a tekintetben, hogy számos, önmagát líbiainak valló, de a valóságban más állampolgársággal rendelkező személy is van közöttük, akit érvényes okiratok hiányában lehetetlen ellenőrizni. Elég ezzel kapcsolatban talán csak az ISIS 2015 februárjában nyilvánosságra jutott tervére utalnunk, amelynek értelmében menekülteknek álcázott harcosokkal kívánja elárasztani Dél-Európát, hogy ott meglepetésszerű támadásaikkal vérfürdőket rendezzenek és káoszt alakítsanak ki.⁴⁶ A kialakult migrációs nyomás, az azzal együtt járó terhek és a benne rejlő veszélyek természetesen nem egyformán érintik a Kadhafit megbuktató koalíció tagjait. Ha csak a földrajzi különbségekre utalunk, akkor is könnyen belátható, hogy mennyiben érdekelt a kérdés mielőbbi megoldásában Washington egy óceányi távolságból, a közbeeső Gibraltárról nem is beszélve, valamint Európa, amit alig 500 kilométerről elérhetnek az olasz Lampedusa szigeténél. És itt már nem csupán a felelősség kérdéséről van szó az öreg kontinens esetében, hanem jól felfogott önös érdekeiről. Ebben a helyzetben a líbiai partok lezárására meghirdetett tengeri blokád és az

⁴⁵ Franziska Brandtner: The Libyan context of the migration crisis. In: European Council On Foreign Relations, May 22, 2015. http://www.ecfr.eu/article/commentary_the_libyan_context_of_the_migration_crisis3040 (Letöltés időpontja: 2015. 09. 01.)

⁴⁶ ISIS plans to invade Europe through Libya – report. In: RT, February 18, 2015. <http://www.rt.com/news/233335-isis-islamic-libya-europe/> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 01.)

embercsempészek lélekvesztőinek elsüllyesztése már elégtelen a probléma megoldásához. A krízis maradéktalan felszámolása csak az aktuális líbiai belpolitikai állapotok mielőbbi konszolidálásával képzelhető el, amihez a Nyugatnak mielőbb és minél szélesebb körű támogatást kell nyújtania.

KÖVETKEZTETÉSEK

Líbiában a legjelentősebb problémát jelenleg a tartós, stabil közbiztonság hiánya jelenti. Az egymással rivalizáló kormányok ebben a helyzetben nem tudják megteremteni a szükséges feltételeket, amelyek lehetővé tennék például a rendvédelmi szervek, az igazságszolgáltatás, a szociális ellátás vagy a mindennél fontosabb kőolaj-kitermelés hatékony és zavartalan működtetését. Mindezek hiányában pedig a különféle milíciák továbbra is ragaszkodni fognak a közrend fenntartásának jogához, amire hivatkozva nem lesznek hajlandók letenni fegyvereiket.

Mellettük további súlyos biztonsági problémát jelentenek nemcsak hazai, hanem nemzetközi szinten az ország területén működő különféle iszlamista csoportok és az ISIS. A dolgok jelenlegi állása szerint kevés az esély arra, hogy bármelyik is átvegye az irányítást az állam felett. Ennek ellenére jelenlétük komoly gondot és potenciális veszélyforrást jelent a jövőre nézve. Aktivitásukat és lehetséges terjeszkedésüket megkönnyíti, hogy a líbiai állam kiadásai fokozatosan növekednek, miközben bevételei a 2011 előtti szint töredékére estek vissza. Tobruk és Tripoli rivalizálása miatt jelenleg csekély a remény a részekre esett ország újraegyesítésére és hatékony kormányzására. Emellett meg kell említeni a gyengén ellenőrzött határövezetek problémáját, valamint a széles körű fegyverkereskedelmet, ami kellő tőke és megfelelő kapcsolatok birtokában gyakorlatilag bárki számára lehetővé teszi bármilyen harceszköz beszerzését.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ali, Zway Suliman – Fahim, Kareem: *Angry Libyans Target Militias, Forcing Flight*. http://www.nytimes.com/2012/09/22/world/africa/pro-american-libyans-besiege-militant-group-in-benghazi.html?_r=0
- Anderson, Jon Lee: *ISIS Rises in Libya*. In: *The New Yorker*, August 4, 2015. <http://www.newyorker.com/news/news-desk/isis-rises-in-libya>
- Anti-government protesters killed in Libyan clash. http://usatoday30.usatoday.com/news/world/2011-02-17-libya-protests_N.htm
- Arrouas, Michelle: *Libyan Arms Fuel Conflict and Terrorism, U.N. Experts Say*. <http://time.com/22835/libyan-arms-fuel-conflict-and-terrorism-u-n-experts-say/>
- Attkisson, Sharyl: *Thousands of Libyan missiles from Qaddafi era missing in action*. <http://www.cbsnews.com/news/thousands-of-libyan-missiles-from-qaddafi-era-missing-in-action/>
- Benstead, Lindsay – Kjaerum, Alexander – Lust, Ellen – Wichmann, Jakob: *Libya's security dilemma*. <http://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2014/04/07/libyas-security-dilemma/>
- Besenyő János – Marsai Viktor: *Országismertető – Líbia*. „Seregszemle”-kiadvány, az MH ÖHP kiadása, Székesfehérvár, 2012. ISBN: 978-963-89037-5-4, http://kalasnyikov.hu/dokumentumok/orzagismerteto_libia.pdf

- Besenyő János – Miletics Péter: *Országismertető – Mali*. Az MH Geoinformációs Szolgálat kiadványa, Budapest, 2013. ISBN: 978-963-08-7010-8, <http://www.scribd.com/doc/171269967/Beseny%C5%91-Janos-Miletics-Peter-Orszagismertet%C5%91-Mali>
- Besenyő János – Hetényi Soma Ambrus – Jagadics Péter – Resperger István: *Országismertető – Csád*. Az MH Összhaderőnemi Parancsnokság tudományos kiadványa, Székesfehérvár, 2010. ISBN: 978-963-89037-0-9
- Besenyő János: *Arab tavasz – politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban*. Kül-Világ, a nemzetközi kapcsolatok folyóirata, VIII. évfolyam, 2011/4. <http://www.kul-vilag.hu/2011/04/beseny.pdf>
- Besenyő János: *Can the „Arab Spring” present a real threat to Europe?* Strategic Impact, ISSN: 1841-5784, No. 1/2014, <http://www.scribd.com/doc/241476196/Can-the-Arab-Spring-present-a-real-threat-to-Europe>
- Black, Ian: *Isis claim of beheading Egyptian Copts in Libya shows group’s spread*. In: The Guardian, February 15, 2015. <http://www.theguardian.com/world/2015/feb/15/isis-21-egyptian-coptic-christians-beheading-libya>
- Black, Ian – Stephen, Chris: *Libya urges Arab allies to launch air strikes against Isis*. In: The Guardian, August 21, 2015. <http://www.theguardian.com/world/2015/aug/21/libya-arab-allies-air-strikes-isis>
- Bosalum, Ferar – Elumami, Ahmed: *Libya parties agree to more talks; two factions call ceasefire*. In: Reuters, January 16, 2015. <http://www.reuters.com/article/2015/01/16/us-libya-security-idUSKBN0KP0VL20150116>
- Brandtner, Franziska: *The Libyan context of the migration crisis*. In: European Council On Foreign Relations, May 22, 2015. http://www.ecfr.eu/article/commentary_the_libyan_context_of_the_migration_crisis3040
- Chivvis, Christopher S. – Martini, Jeffrey: *Libya After Qaddafi. Lessons and Implications for the Future*. RAND Corporation, 2014.
- Dagher, Sam – Levinson, Charles – Coker, Margaret: *Tiny Kingdom’s Huge Role in Libya Draws Concern*. <http://online.wsj.com/articles/SB10001424052970204002304576627000922764650>
- Donovan, Daniel: *Armed to the Teeth: The Security Problem with Libya and its Weapons Cache*. <http://foreignpolicyblogs.com/2014/03/31/armed-to-the-teeth-the-security-problem-with-libya-and-its-weapons-cache/>
- Dugulin, Riccardo: *Inter-Tribal Clashes in Southern Libya: A Factor of Local and National Instability*. <http://securityobserver.org/inter-tribal-clashes-in-southern-libya-a-factor-of-local-and-national-instability/>
- Gaddafi forces encroaching on Benghazi. Libyan leader’s army assault rebel stronghold as French warplanes conduct reconnaissance overflights across country. <http://www.aljazeera.com/news/africa/2011/03/201131934914112208.html>
- Gall, Carlotta: *Show of Power by Libya Militia in Kidnapping*. http://www.nytimes.com/2013/10/11/world/africa/libya.html?_r=0
- Gamal, Rania El – GAYNOR, Tim: *Gaddafi killed as Libya’s revolt claims hometown*. <http://af.reuters.com/article/topNews/idAFJOE79J09O20111020>
- Jawad, Rana: *Why gunmen have turned off Libya’s oil taps*. <http://www.bbc.com/news/world-africa-24051371>
- Heneghan, Tom: *Freed from Gaddafi, Libyan Sufis face violent Islamists*. <http://www.reuters.com/article/2012/02/01/us-libya-sufis-idUSTRE8101LA20120201>
- Hookham, Mark: *MI6 warns Libyan arms dumps are ‘Tesco for world terrorists’*. http://www.thesundaytimes.co.uk/sto/news/uk_news/National/article1274615.ece

- ISIS plans to invade Europe through Libya – report. In: RT, February 18, 2015. <http://www.rt.com/news/233335-isis-islamic-libya-europe/>
- Kirkpatrick, David D.: *In Libya, Fighting May Outlast the Revolution*. http://www.nytimes.com/2011/11/02/world/africa/in-libya-the-fighting-may-outlast-the-revolution.html?_r=0
- Kirkpatrick, David D.: *Car Explodes Outside French Embassy in Libya*. <http://www.nytimes.com/2013/04/24/world/africa/french-embassy-in-libya-is-attacked.html?pagewanted=all>
- Libya: Facts and Figures. <http://www.opcw.org/the-opcw-and-libya/libya-facts-and-figures/>
- Libya opposition launches council. Protesters in Benghazi form a national council „to give the revolution a face”. <http://www.aljazeera.com/news/africa/2011/02/2011227175955221853.html#>
- Libya: US, UK and France attack Gaddafi forces. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12796972>
- Libya: Uneasy calm in Sebha after clashes. <http://www.irinnews.org/report/95446/libya-uneasy-calm-in-sebha-after-clashes>
- Libyan demonstrators say they'll soldier on despite violent crackdown. <http://edition.cnn.com/2011/WORLD/africa/02/19/libya.protests/>
- Libyan police stations torched. Clashes reported across the country, as security forces and government supporters confront demonstrators. <http://www.aljazeera.com/news/africa/2011/02/20112167051422444.html>
- Loyd, Anthony: *Al-Qa'ida eyes Gaddafi's missiles and uranium*. <http://www.theaustralian.com.au/news/world/al-qaida-eyes-gaddafis-missiles-and-uranium/story-fnb64oi6-1226744779397?nk=9b3d99357650fa0c1918b87db702efac>
- McGregor, Andrew: *Libya's Ansar al-Shari'a Declares the Islamic Emirate of Benghazi*. [http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews\[tt_news\]=42729&tx_ttnews\[backPid\]=7#.VHM_cGchCbf](http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews[tt_news]=42729&tx_ttnews[backPid]=7#.VHM_cGchCbf)
- McQuinn, Brian: *After the Fall. Libya's Evolving Armed Groups*. Small Arms Survey, Graduate Institute of International and Development Studies, Geneva, 2012.
- Murder rate up 500% in two years. <http://www.libyaherald.com/2013/01/09/murder-rate-up-500-in-two-years/#axzz3K0JYrqfo>
- Schmitt, Eric: *Libya's Cache of Toxic Arms All Destroyed*. http://www.nytimes.com/2014/02/03/world/africa/libyas-cache-of-toxic-arms-all-destroyed.html?_r=0
- Spencer, Richard: *France supplying weapons to Libyan rebels*. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/libya/8606541/France-supplying-weapons-to-Libyan-rebels.html>
- Stephen, Chris: *War in Libya – the Guardian briefing*. In: The Guardian, August 29, 2014. <http://www.theguardian.com/world/2014/aug/29/sp-briefing-war-in-libya>
- Tolba, Ahmed – Bayoumi, Yara: *Egypt bombs Islamic State targets in Libya after 21 Egyptians beheaded*. In: Reuters, February 16, 2015. <http://www.reuters.com/article/2015/02/16/us-mideast-crisis-libya-egypt-idUSKBN0LJ10D20150216>
- United Nations: Transnational Organized Crime in West Africa. Unites Nations Office on Drugs and Crime, Vienna, 2013.
- United Nations Security Council: Report of the Secretary-General on the United Nations Support Mission in Libya. UN Document S/2012/675, August 30, 2012.
- United Nations Security Council: Report of the Secretary-General on the United Nations Support Mission in Libya. UN Document S/2013/104, February 21, 2013.
- Video: Libya's Islamist militants parade with ISIS flags. <http://english.alarabiya.net/en/News/africa/2014/10/06/Video-Libya-s-Islamist-militants-parade-with-ISIS-flags.html>
- Zuber, Essam: *Libya officials: Jihadis driving IS from eastern stronghold*. In: AP, July 30, 2015. <https://news.yahoo.com/libya-officials-jihadis-driving-eastern-stronghold-140440469.html>

Csengeri János főhadnagy:

REPÜLŐTEREK TÁVOLI KÖRNYEZETÉNEK MEGFIGYELÉSI LEHETŐSÉGEI

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző tanulmányában röviden kifejti a műholdak megfigyelésre történő alkalmazásával kapcsolatos gondolatait, beszámol a pilóta nélküli légi járművek tulajdonságairól, felszereltségéről, képességeiről, majd pedig általánosan ismerteti a ballonokat, számba veszi gyártóikat, felépítésüket, tulajdonságaikat, értékeli alkalmazhatóságukat. Végül pedig számot ad a repülőterek vagy bázisok távolabbi környezetének megfigyelési koncepciójáról.

KULCSSZAVAK: műhold, pilóta nélküli légi jármű, ballon, megfigyelés, repülőtér, bázis

BEVEZETÉS

Úgy gondolom, nem sok ellenvetéssel találkoznék azzal a megállapítással kapcsolatban, hogy a repülőterek kiemelt és elsődleges célpontok, és ezek tüzérségi és légi eszközökkel könnyen sebezhetőek. A légi műveletek rendszeréből könnyen levezethető lenne, hogy melyek azok a légi szembenállási műveletek, a felszíni erők elleni műveletek, a stratégiai légi műveletek, melyek célpontjai a repülőterek, de jelen írásomban inkább a napjaink konfliktusaiban jellemző aszimmetrikus szembenállás sajátosságaiból adódó körülmények okozta fenyegetést helyezem előtérbe. Az ellenség magányos vagy néhány fős zaklató földi erőinek a mozgását nehéz észlelni és figyelemmel követni, majd megakadályozni. A műveleti területről hazatérő számos bajtársunktól hallani élménybeszámolójukban veszélyeztetésekről, illetve a táborokba történő „belövésekről” is. Az ellenség kis csoportjai könnyen mozgatható tüzérségi eszközökkel és egyéb kézfegyverekkel is nagy károkat okozhatnak a technikai eszközökben és az élőerőben egyaránt, különösen olyan érzékeny üzem esetében, mint a repülés. Ezért gondolom, hogy szükséges olyan megoldásokat találni az erők megóvása feladatkörben, amelyek által képesek vagyunk megelőzni a repülőterek, azok berendezései és a repülőgépek mint nagy fontosságú célpontok üzemének veszélyeztetését, károsítását, illetve a távolabbi területek biztonságának a fokozását.

Írásomban számba veszem azokat a lehetséges technikai megoldásokat, melyeket érdemesnek tartok a fenti célok megvalósításához, illetve bemutatom azt a módszert, amely eddig bevált (főleg az amerikai haderő tapasztalatai állnak rendelkezésemre), és véleményem szerint ebben a feladatkörben a legkomplexebb megoldást kínálja. A címben csupán a *repülőtér* szó szerepel, de az alábbi megoldások alkalmazhatóak lennének egyéb bázisok és táborok távoli környezetének a megfigyelésekor is.

MŰHOLDAK

A műholdak technikai tulajdonságainak részletezésétől most eltekintek, inkább csak elméleti síkon foglalkozom velük. A világűrben telepített eszközök alkalmazása nyilvánvalóan túlságosan drága megoldás lenne egyetlen repülőtér vagy bázis megfigyelésére. Ha csak egyetlen eszközt alkalmaznak erre a feladatra, úgy az egységköltség lenne túl magas, illetve

ha váltásban használják őket, akkor a folyamatos megfigyelés van veszélyben. Elképzelhető azonban olyan eset, amikor egyéb eszköz híján és a körülmények diktálta okoknál fogva minden lehetséges eszközt meg kell ragadni a megfigyelés végrehajtásához. Gondolok itt olyan helyzetre, amikor a fenyegetettség magas, a repülőtérré olyan nagy fontosságú eszköz (fegyver, prototípus, légi jármű) vagy személy (politikai, vallási vagy katonai vezető) érkezik, amelynek, illetve akinek a biztosítását a lehető legmagasabb színvonalon kell végrehajtani, de egyéb eszköz hiányában az csak műholddal lehetséges. A műholdak végeredményként nem egy-egy bázis, repülőtér stb. megfigyelésének a támogatására hivatottak, hanem egy átfogó kép szolgáltatására a hadszíntérről, de legfelső elemét képezhetik egy megfigyelési rendszernek. A folyamatos pásztázás segítséget nyújthat a fenyegetések kezdeti kiszűrésében, a további megfigyelést és elemzést a következőkben ismertetendő eszközök hajtják végre.

PILÓTA NÉLKÜLI LÉGI JÁRMŰVEK

Bárhogy is nevezzük ezeket az eszközöket, illetve eszköz- vagy rendszerszinten tekintjük őket, mára világossá vált, hogy számos ágazat – és nem csak a hadviselés – jövőbeli megreformálói és alakítói. A tárgyalt feladatkörben, vagyis a repülőterek távolabbi környezetének megfigyelésében is kivehetik – nem is kis mértékben – a részüket.

Pilóta nélküli mivoltuk, azaz hogy kezeljük nem a fedélzeten foglal helyet és onnan irányítja a repülőeszközt, olyan előnnyel szolgál, hogy alkalmazásukkor nem szükséges figyelembe venni a humán fiziológiai faktorokat. Időközönkénti kezelőváltásokkal vagy akár programvezérléssel nagymértékben kitolható a repülési idő, ennek már csak a technikai, esetleg meteorológiai tényezők emelhetnek gátat. Továbbá, ami napjainkban nagyon fontos, a repülőgépek lezuhanása, megsemmisülése esetén nem veszítjük el egyik pilótánkat, vagy ha katapultáláskor túléli a földre érkezést, akkor nem szükséges a költséges és nagy kockázattal járó harci kutató-mentő (Combat Search And Rescue – CSAR) feladat végrehajtása.

A pilóta nélküli légi járművek (UAV¹) máig egyik elsődleges feladatköre az adatgyűjtés, általuk számos hírszerzési, megfigyelési és felderítési, azaz ISR- (Intelligence, Surveillance, Reconnaissance) tevékenység megoldható, melyek a következők:

- képi szenzorokkal – képi felderítés (IMINT – Imagery Intelligence):
  - hagyományos vagy nagy felbontású légi fényképek és mozgókép;
  - infravörös tartományban készült fényképek és mozgókép;
  - képi radarszenzorok (SAR²) által készített képek és mozgókép;
  - mozgó célpontok felderítése (MTI³);
- nem képi szenzorokkal – rádióelektronikai felderítés (SIGINT – Signals Intelligence):
  - rádiófelderítés (COMINT – Communications Intelligence);
  - rádiótechnikai felderítés (ELINT – Electronic Intelligence).

A terhelhetőségüket illetően a néhány kilogrammtól a tonnás nagyságrendig találhatunk UAV-okat korunk kínálatában. A fegyverzet hordozására is alkalmas MQ-9 Reaper 1700 kg, az RQ-4 Global Hawk pedig – mely fegyverzet nélkül hajt végre nagy magasságú felderítési feladatokat – 1360 kg hasznos terhet szállíthat.⁴

¹ Unmanned Aerial Vehicle – pilóta nélküli légi jármű.

² Synthetic Aperture Radar – szintetikus apertúrájú radar.

³ Moving Target Indication – mozgócél-felderítés.

⁴ Dr. Palik Máttyás (szerk.): Pilóta nélküli repülés profiknak és amatőröknek. Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Budapest, 2013, 145.

1. táblázat A pilóta nélküli légi járművek osztályozása különböző jellemzőik alapján

Megnevezés	Rövidítés*	Maximális felszállótömeg (kg)	Maximális repülési magasság (m)	Hatósugár (km)	Repülési időtartam (óra)
<i>Harcászati</i>					
Nano	n	< 0,025	100	< 1	< 1
Micro	μ	< 5	250	< 10	1
Mini	Mini	< 30	150–300	< 10	< 2
Közeli hatótávolságú	CR	150	3000	10–30	2–4
Rövid hatótávolságú	SR	200	3000	30–70	3–6
Közepes hatótávolságú	MR	150–500	5000	70–200	6–10
Közepes hatótávolságú, megnövelt repülési időtartamú	MRE	500–1500	8000	> 500	10–18
Kis repülési magasságú, áthatoló	LADP	350	50–9000	> 250	0,5–1
Kis repülési magasságú, hosszú repülési időtartamú	LALE	< 30	3000	> 500	> 24
Közepes repülési magasságú, hosszú repülési időtartamú	MALE	1000–1500	14 000	> 500	24–48
<i>Stratégiai</i>					
Nagy repülési magasságú, hosszú repülési időtartamú	HALE	2500–12 500	20 000	> 2000	24–48
<i>Speciális feladatú</i>					
Pilóta nélküli harci légi jármű	UCAV	10 000	10 000	~ 1500	~ 2
Harci	LETH	250	250	300	3–4
Elterelő	DEC	250	250	< 500	< 4
Sztratoszférában repülő	STRATO	TBD**	TBD	> 2000	> 48
Sztratoszférától magasabban repülő	EXO	TBD	TBD	TBD	TBD
Űr	Space	TBD	TBD	TBD	TBD

* Az oszlop rövidítéseinek a kibontása: CR – Close Range; SR – Short Range; MR – Medium Range; MRE – Medium Range Endurance; LADP – Low Altitude Deep Penetration; LALE – Low Altitude Long Endurance; MALE – Medium Altitude Long Endurance; HALE – High Altitude Long Endurance; UCAV – Unmanned Combat Aerial Vehicle; LETH – Lethal; DEC – Decoy; STRATO – Stratospheric; EXO – Exo Stratospheric.

** TBD – to be defined – meghatározásra vár.

Forrás: Dr. Palik Mátvás (szerk.): Pilóta nélküli repülés profiknak és amatőröknek. Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Budapest, 2013, 66. és http://uvs-info.com/phocadownload/05_3a_2011/P151_Referenced-Unmanned-Aircraft-Systems.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 03. 05.)

Az ember nélküli légi járműveket számos tulajdonságuk alapján és a hadviselés szintjeit figyelembe véve több kategóriába sorolják. Így megkülönböztetnek harcászati, stratégiai, illetve speciális feladatú eszközcsoportokat. Az áttekinthetőség és a későbbi következtetések levonhatósága érdekében az 1. táblázatban foglalom össze a kategóriákat.

A hagyományosan, pilóta által vezetett repülőgépekhez képest sokkal hosszabb az egyhuzamban levegőben eltölthető idejük, de az a 24–28⁵ óra is eltörpül a ballonok többnapos, akár egyhetes repülési ideje mellett.⁶ A táblázat alapján láthatjuk, hogy sok kategória esetében a hosszú repülési időtartam mellé viszonylag rövid hatósugár társul. E távolságnak túlnyomórészt az irányítóegységtől való eltávolodás megengedhető mértéke szab határt.

BALLONOK

A levegőnél könnyebb repülőeszköz, azaz a ballon (melyet az angol szakterminológia leggyakrabban *aerostatként* emleget, illetve amelynek kipányvázott változata a *tethered aerostat*) sokakban nem a korszerű technológia és megoldás képét kelti, hanem a repülés hajnalát idézi, a levegőbe emelkedés legkezdetlegesebb eszközének emlékét ébreszti. A levegőnél könnyebb, gázzal töltött, fedélzeti személyzet nélküli, különböző felderítési információt gyűjtő szenzorokkal ellátott ballonok azonban a reneszánszukat élik, és ez az új időszak nem is tekint olyan rövid múltra vissza. Az amerikai haderő már 2004-ben, Irakban is alkalmazta ezeket az eszközöket területfelderítésre.⁷

A legutóbbi harcászati alkalmazásuk pedig az ISAF- (International Security Assistance Force – Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő) misszióban ismert, ahol az amerikai katonák szolgáltatottak információt a kabuli nemzetközi repülőtér környezetéről, illetve a különböző tartományokban már 2007-től üzemeltettek ilyen megfigyelőrendszereket.⁸

De kik gyártják ezeket az eszközöket, mik is ezek, milyen tulajdonságokkal rendelkeznek, és milyen célra lehet őket alkalmazni?

Gyártók

A „ballonpiacon” számos szereplő képviselteti magát, leginkább amerikai cégek a gyártók, de találhatunk orosz, holland és izraeli ballonkészítő vállalatokat is.

Aerial Products. A floridai cég múltjáról a honlapjuk nem árul el sokat, de a termékeikről nagyon informatívan beszámolnak az oldalon. Balloncsaládjuk a jégmadárról (kingfisher – alcedo atthis) kapta a nevét, mely állat híres a hosszú egy helyben lebegésről; összesen 12 modell tartozik a kínálatba.⁹

⁵ Dr. Palik: i. m. 283.

⁶ Például: TCOM 22M. <http://www.tcomlp.com/aerostat-platforms/operational-class-aerostat-systems/#22m-anchor> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 18.)

⁷ Graham Bowley: Spy Balloons Become Part of the Afghanistan Landscape, Stirring Unease. The New York Times, Asia Pacific, 2012. http://www.nytimes.com/2012/05/13/world/asia/in-afghanistan-spy-balloons-now-part-of-landscape.html?pagewanted=all&_r=3 (Letöltés időpontja: 2015. 03. 04.)

⁸ Bowley: i. m.

⁹ <http://www.aerialproducts.com/surveillance-systems/kingfisher-wind-capable-aerostat.html> (Letöltés időpontja: 2015. 04. 06.)

Aeronautics. Izraeli cég, mely nagyon széles termék- és szolgáltatásválasztékkal rendelkezik, többek között pilóta nélküli légi járművek gyártása, felderítőrendszerek, adatkapcsolatok fejlesztése stb. tartozik tevékenységi körébe. Két harcászati ballon van a kínálatukban.¹⁰

Aeroscraft. A 25 éve alapított cég központja a kaliforniai Montebellóban van, számos ballonfajta gyárt, az általam tárgyalt kategóriában öt különböző méretű eszközt vonultatnak fel.¹¹

Exelis. A korábban ITT-ként (International Telephone and Telegraph) ismert, 1920-ban alapított cég rengeteg terméket és szolgáltatást kínál a védelmi szektor számára. A honlapjukon csupán egyetlen ballontípus található, amit radarral szereltek fel, így nagy távolságot lefedő felderítési képességgel rendelkezik.¹²

Lockheed Martin. Ez a globálisan jelen lévő, a biztonsági és a repülési szektorokban tevékenykedő amerikai cég ballonokat is gyárt, honlapjuk alapján legalább két típust. Mindkettő nagy méretű, hosszúságuk 30 m felett van. Az afganisztáni műveletekben ezek a légi járműveik is részt vettek.¹³

Raytheon. A szintén amerikai, massachusettsi központú cég ugyancsak világszerte jelen van a védelmi szektor piacán. Nem gyárt sokféle ballont, de egyike azon vállalatoknak, amelyek rendszerszinten gondolkodnak a ballonokat illetően. Ilyen termékük az ún. JLENS (Joint Land Attack Cruise Missile Defense Elevated Netted Sensor System). Ez, ahogy a nevéből is kitűnik, egy robotrepülőgépeket felderíteni képes védelmi rendszer eleme. Két kipányvázott, radarral felszerelt ballonból áll, kísérleti jelleggel optikai kamerát is hordoz.¹⁴

Raven Aerostat. Központja a dél-dakotai Sioux Fallsban van. A 60 éves múltra visszatekintő cég a ballonokon kívül számos más katonai ágazatban is érdekelt. Ballonból 13 modellt tartanak a kínálatukban, megkülönböztetnek „harcászati, érzékeny és kitartó” kategóriákat, melyeknél a méret és a hasznos teher az előző sorrendnek megfelelően növekszik. Eszközeiket alkalmazták az afganisztáni műveletekben.¹⁵

RosAeroSystems. Az 1991-ben alapított orosz cég országa vezető, levegőnél könnyebb légi jármű gyártójának vallja magát, kínálatában az öt kipányvázható, fedélzeti személyzet nélküli ballon mellett megjelenik az utasokat is szállító fajta, illetve egy ATLANT-nak keresztelt, jövőbe tekintő teherszállító projekt is.¹⁶

SkySentry. A 2003-ban, alapvetően a sztratoszférában végrehajtandó kutatásokra alapított cég mára jóval szélesebb profillal rendelkezik, gyárt pilóta nélküli légi járműveket, felderítési és kommunikációs szolgáltatásokkal, tanácsadással is foglalkozik. Kínálatukban hét modell található.¹⁷

TCOM. A több mint 40 éve alapított amerikai cég szintén azok közé tartozik, amelyeknek határozott elképzelésük van a ballonokat illetően. Eszközeiket három kategóriára osztják, harcászati, művelési és stratégiai, kategóriánként két rendszerrel. Még ha úgy is gondoljuk, hogy ennek a felosztásnak nincs létjogosultsága, a gondolkodásmód figyelemkeltő.

¹⁰ http://www.aeronautics-sys.com/skystar_300_aerostat_system (Letöltés időpontja: 2015. 04. 06.)

¹¹ <http://aeroscraft.com/aerostat/4575666089> (Letöltés időpontja: 2015. 04. 06.)

¹² [http://www.exelisinc.com/solutions/Tethered-Aerostat-Radar-System-\(TARS\)/Documents/TARS%20Datasheet.pdf](http://www.exelisinc.com/solutions/Tethered-Aerostat-Radar-System-(TARS)/Documents/TARS%20Datasheet.pdf) (Letöltés időpontja: 2015. 04. 06.)

¹³ <http://www.lockheedmartin.com/content/dam/lockheed/data/ms2/documents/Lighter-Than-Air-brochure.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 04. 06.)

¹⁴ <http://www.raytheon.com/capabilities/products/jlens/> (Letöltés időpontja: 2015. 04. 06.)

¹⁵ <http://ravenaerostar.com/solutions/aerostats/tethered-aerostat-overview> (Letöltés időpontja: 2015. 04. 06.)

¹⁶ <http://rosaaerosystems.com/aero/> (Letöltés időpontja: 2015. 04. 06.)

¹⁷ <http://www.skysentry.net/elevated-system-solutions> (Letöltés időpontja: 2015. 04. 06.)

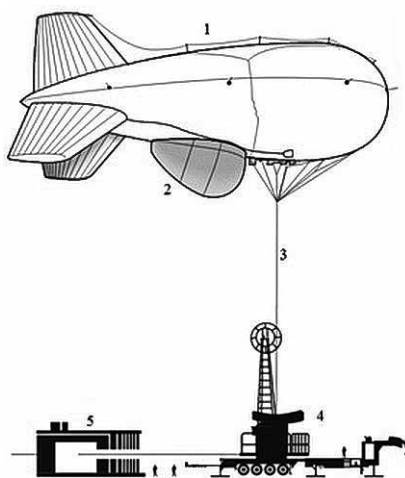
Fő tevékenységi körük a ballonok gyártása, valamint felderítési és megfigyelési megoldások állnak még kínálatukban.¹⁸

Vigilance. Az eindhoveni központú holland cég fő tevékenységi köre a megfigyelési rendszerek fejlesztése. Két balloncsaláddal rendelkezik, de honlapjukon nem deríthető ki, hogy családonként hány típusal.¹⁹

Láthatjuk tehát, hogy számos vállalat, a legnagyobbaktól a kisebbekig, a világ több térségéből foglalkozik a megfigyelési szenzorokkal ellátott, fedélzeti személyzet nélküli, kipányvázott (de áttelepíthető) ballonok gyártásával. Egy középtávú elemzés²⁰ szerint a „ballonpiac” a jelenlegi 3,93 milliárdról 2020-ra 9,96 milliárd dollárra növekszik, azaz az elterjedésük és alkalmazásuk nagymértékben növekedni fog a következő öt évben.

Felépítés és tulajdonságok

Természetesen érdekesebb ezt az eszközt is rendszerszinten értékelnünk, ugyanis önmagában a ballon nem rendelkezik különösebben hasznos tulajdonsággal, habár a felhajtóerő „szolgáltatása” esszenciális fontosságú. Fel kell szerelni szenzorokkal, ezek jelét továbbítani kell egy a feldolgozásukra képes munkaállomásnak. A ballonnak stabil alap kell, ahová kikötözik, illetve itt csörlővel szabályozhatják magasságát vagy vonhatják be, továbbá az áramellátás biztosításához valamilyen generátor is szükséges. Tekintsük tehát át a rendszer általános felépítését.

1. ábra A rendszer sematikus ábrája. A <http://apps.washingtonpost.com/g/page/business/surveillance-aircraft-floating-high-above-maryland/752/> alapján szerkesztette a szerző (Letöltés időpontja: 2015. 04. 07.)

1. *Ballon.* Héliummal töltött, belső merevítés nélküli szerkezet, ez biztosítja a felhajtóerőt a szenzorok felemeléséhez. Nagy célpontot mutat, de több lövedék ütötte lyuk sem képes azonnal földre kényszeríteni, azaz nem zuhan le találat esetén, mint egy erre sokkal érzékenyebb forgó- vagy merev szárnyú konstrukció.²¹ A hélium nem robbanékony (ellentétben a korábban használt hidrogénnel), továbbá a ballon nem túlnyomásos, így nem robban fel ilyen okból

¹⁸ <http://www.tcomlp.com/our-company/> (Letöltés időpontja: 2015. 04. 07.)

¹⁹ <http://www.vigilance.nl/fb-series-aerostats.html> (Letöltés időpontja: 2015. 04. 07.)

²⁰ <http://www.marketsandmarkets.com/PressReleases/aerostat-systems.asp> (Letöltés időpontja: 2015. 04. 07.)

²¹ Bowley: i. m. utolsó három bekezdése.

sem találat esetén. Minél nagyobb a ballon, annál nagyobb a rendelkezésre álló felhajtóerő, és annál nagyobb hasznos teher (nagyobb hatékonyságú rendszerek) emelhető fel vele. A méret természetesen a repülési időt is befolyásolja, a nagyobb méretűek tovább képesek fent maradni, lévén jóval nagyobb a térfogatuk, a ballon héján ugyanis lassan, de átdiffundál a környező levegő, ami elnehezíti a szerkezetet. A legjellemzőbb az 1. ábrán látható formájú ballon, de találkozhatunk gömb alakúval is, hasán kis méretű „vitorlával”, amely a jobb emelkedést szolgálja. Ilyen van pl. a Vigilance harcászati megnevezésű kategóriájában.

2. *Függesztmény.* A fent felsorolt gyártók a ballonjaikat túlnyomórészt háromfajta szenzorral szerelik, kategóriáktól függően. A harcászati alkalmazásra szántak (hosszuk 15–17 m) nagy felbontású videokamerát és elektrooptikai infravörös érzékelőket kapnak, a hadműveleti szintű eszközöket (hosszuk 20 m körül van) már radarral is, a hadászati célú alkalmazásra készülteket (hosszuk 30 m körüli) pedig csak radarral szerelik fel. Ezek az eszközök nappal és éjjel, tiszta és átláthatatlan légkör esetén is képesek felderítési információkat biztosítani. A ballont a fenti eszközökön túl felszerelhetik antennákkal, navigációs fényekkel, transzponderrel (válaszjeladóval), műholdas és inerciális helymeghatározó rendszerekkel stb.

3. *Kábel.* A kikötözéshez használt kábel nem csupán a ballon eltávolodását gátolja meg az állomástól, hanem biztosítja az adatkapcsolatot a földön található jelfeldolgozó központ és a szenzorok között, valamint ellátja elektromos árammal a fedélzeti rendszereket.

4. *Dokkolóállomás.* A rendszernek ez az eleme számos funkcióval rendelkezik: biztosítja a stabil alapot a ballonnak, amihez az rögzítve van, behúzás esetén itt hajtják végre a hélium utántöltését, a szenzorok és a ballon általános karbantartását (ha szükséges), valamint itt található a csörlő, amely a behúzást és a felengedést végzi. A vontatható alvázon levő felépítmény forgatható, ami lehetővé teszi, hogy egy közelgő vihar esetén az ilyenkor behúzott állapotban lévő ballont szélirányba forgassák, és így a legkevesebb légellenállást elérve megóvják a rendszert a sérülésektől. A ballon orrát ilyenkor a torony tetején található tányér formájú felülethez rögzítik, így lesz a rendszer stabilan mozgatható a földön.

5. *Szenzorjel-feldolgozó és áramfejlesztő központ.* Innen adnak utasításokat a különböző fedélzeti szenzoroknak, változtatják a megfigyelési irányukat, a szenzorokról érkező adatokat innen továbbítják a különböző parancsnokságokhoz, itt végzik az adatok archiválását stb. Hozzávetőleg ugyanerről a helyről biztosított a földi és a függesztményként hordozott elektromos berendezések áramellátása is. Ha a rendszert kiépített infrastruktúra mellett alkalmazzák, ott természetesen érdemesebb azt a hálózati áramforrásra csatlakoztatni, míg ennek hiányában különböző áramfejlesztő eszközöket alkalmaznak.

Alkalmazhatóság²²

Ezen a területen akár gyorsan át is léphetnék egy rövid válasszal, ami úgy szólna: a megfigyelés. Szeretném azonban árnyalni, ugyanis a ballonméretek meghatározzák az alkalmazható függesztmények skáláját, tehát ha csak a néhány kilométeres látóhatáron belül kívánunk megfigyelést végrehajtani, akkor kisebb eszköz is elégséges, míg nagyobb terület lefedéséhez magasabbra emelkedő, tehát fizikailag nagyobb ballon szükséges, amely képes fedélzeti radart is felemelni (ezek jellegzetessége, hogy a ballon hasán egy nagy méretű „radar-dóm”, azaz *radom* található).

²² A felsorolt gyártók leírásai, termékmismertetői alapján kialakult szemléletem.

A korábban említett gyártók alkalmazási szint szerinti kategorizálása (harcászati, hadműveleti, hadászati) talán elhamarkodott vagy túlzó, főleg a hadászati kategória. Erről bizonyára sok vitát lehetne folytatni, de mindenképpen tükrözi a gyártóknak azt a helyes elgondolását, hogy legalább kétféle használhatósági szintet célszerű megkülönböztetni.

Az egyik a rövid, néhány kilométeres (10–30 km) hatótávolságú, optikai szenzorokkal felszerelt eszközök, 15–22 m-es ballonhosszúsággal, 300–900 m-es repülési magassággal, 7–14 napos folyamatos repülési idővel. Már az ebbe a kategóriába tartozó ballonok is meglehetősen nagy szélellenállással rendelkeznek, 75–90 km/h szélereősségig végezhetik feladatukat. A kategória nagyobb méretű képviselői már elláthatóak fedélzeti radarral is, így a felderítési távolság 100 km+ nagyságrendűvé „ugrik”. A rádiólokátor képes föld- vagy vízfelszíni célokat felderíteni, ezeket követni, illetve olyan kisméretű légi célok azonosítását elvégezni, mint a robotrepülőgépek (amelyek nem keverendők össze a pilóta nélküli légi járművekkel). A levegőből alkalmazott radar előnyei a földön telepítetthez képest, hogy nincsenek előtte zavaró terepakadályok, nagyobb távolságra „lát”, és jobb rálátást biztosít a megfigyelt területre. Hátránya a képalkotó szenzorokhoz képest, hogy nem vagyunk képesek általa járműtípusokat, rendszámokat, egyenruhákat, ismertetőjeleket stb. azonosítani, csak objektumok jelenlétét a tér egy adott részében.

A másik kategória, amelyet személy szerint elkülönítenék, a csak radarral felszerelt, nagy méretű, 30 m körüli ballonhosszúsággal rendelkező, nagyságrendileg 3000 m magasságban üzemelő és 30 napos repülési időt elérő, közepes hatótávolságú (250–350 km) rendszerek. Az ebbe a kategóriába tartozó eszköz jóval nagyobb radart képes hordozni (akár egytonnásat is), mint az előző kategória, illetve a nagyobb repülési magasság is növeli a felderítési távolságot. Mindegyik rendszer biztosítja a 360°-os „körbelátást”. A 3000 m körüli működési magasság azt is jelenti, hogy a földről kézifegyverek segítségével a ballon már „elérhetetlen”, a földi rendszer elemek védelme azonban mindkét kategória esetében elengedhetetlen.

A következő pontokban a külföldön eddig beazonosított konkrét feladattípusokat, illetve rendszermegnevezéseket ismertetem.^{23, 24}

TARS (Tethered Aerostat Radar System – Kipányvázott Ballonfedélzeti Radarrendszer). A rendszert jelenleg az amerikai vámszolgálat használja a déli határ mentén nyolc helyszínen, 2013-ig a légierő üzemeltette. Legfőbb célja a drogcsempészet és az illegális bevándorlás megakadályozása, és a vámszolgálat szerint a rendszer igen sikeres. Az 1980-as évektől aktív program hatására drasztikusan csökkent a repülőgépek alkalmazása drogcsempészetre: míg az alacsonyan, kis sebességgel repülő kis méretű gépek berepüléseinek a száma akkoriban elérte az évi 8500-at, az utóbbi időszakban ez évi 10 (tíz!)²⁵ darabra csökkent.

JLENS (Joint Land Attack Cruise Missile Defense Elevated Netted Sensor System – Robotrepülőgépek Ellenlégi Egyesített Légi Kipányvázott Szenzorrendszer). A program fejlesztése 1996-ban kezdődött. A TCOM cég kínálatából választott két 71 m hosszúságú ballon emeli magasba az érzékelőket, a rendszer felderítési távolsága 370 km. Az egyik ballon egy távolfelderítő, a másik egy célkövetésre alkalmas radart hordoz. Ez utóbbi a közeledő

²³ A magyar megnevezéseknél nem a tükörfordításra, hanem a rendszerek tulajdonságainak a kifejezésére törekedtem.

²⁴ Andreas Parsch: Tethered Aerostats, 2005. <http://www.designation-systems.net/dusrm/app4/aerostats.html> (Letöltés időpontja: 2015. 04. 09.)

²⁵ U.S. Customs and Border Protection (CBP) hivatalos oldala. <http://www.cbp.gov/frontline/2014/10/frontline-november-aerostats> (Letöltés időpontja: 2015. 04. 09.)

robotrepülőgépek megsemmisítéséhez szükséges cél- és útvonaladatokat dolgozza ki a föld-levegő rakéták számára. A radarok tömege hozzávetőlegesen egy tonna.

RAID (Rapid Aerostat Initial Deployment – Sürgős Kezdeti Ballonalkalmazás). Az amerikai haderő által az afganisztáni műveletek kezdetekor (2001) rövid időn belül kialakított felderítőképesség, nevezhetjük a JLENS „kis testvérének”. Kis hatótávolságú fegyverek (rakéták, aknavetők) detektálására.

REAP (Rapidly Elevated Aerostat Platform – Gyorsan Felemelkedő Ballonrendszer). Rövid idő, mintegy öt perc alatt felengedhető rendszer, felderítési távolsága 33 km, elektrooptikai és éjjellátó szenzorokkal felszerelt. 2003-ban Irakban alkalmazták először.

PTDS (Persistent Threat Detection System – Tartós Fenyegetést Észlelő Rendszer). Szintén radar nélküli, csak kamerákkal felszerelt rendszer, a TARS alatti kategóriaként értelmezhető. Maximum 225 kg-os hasznos terhet képes felemelni 760 m magasra. 2004-ben Irakban alkalmazták először;

MARTS (Marine Airborne Re-Transmission System – Tengerészeti Légi Átjátszórendszer). Az iraki műveletek idején a tengerészgyalogság részére sürgősen kialakított átjátszóállomás, 125 km-es hatótávolsággal, a TCOM cég 32 m-es ballonjával. Egyhuzamban 14 napig üzemel, utána a héliumot kell utántölteni. 2005-ben Irakban alkalmazták először.

A harcászati tulajdonságokat összegezve megállapíthatjuk a ballonos rendszer főbb képességeit, jellemzőit:

- elektrooptikai szenzorok segítségével mozgó- és állókép biztosítása éjjel és nappal akár 30 km felderítési távolságig;
- radar segítségével földi és vízfelszíni, illetve légi célok felderítése, követése bármilyen légköri viszonyok mellett akár 350 km távolságig;
- az előző két képesség lehetőséget ad szituációs helyzetkép biztosítására és továbbítására különböző parancsnokságok felé, vagy más szenzorjel-feldolgozó központba (pl. CAOC,²⁶ CRC²⁷);
- rádiójelek átjátszása;
- gyors telepíthetőség (öt perctől néhány óra, mérettől függően);
- mobilitás (vontatható alvázra épített felépítményen, moduláris felépítésének köszönhetően);
- a merev és forgószárnyas, fedélzeti pilótával ellátott vagy a nélküli légi járművekhez képest lényegesen hosszabb repülési idő (7–30 nap);
- nagyszámú, kézfegyverekkel okozott találat esetén sem zuhan le, nem robban fel;
- viszonylag nagy szélesség (70–120 km/h) esetén is üzemeltethető;
- üzemeltetése olcsó a hasonló képességekkel rendelkező merev vagy forgószárnyas repülőeszközökhöz képest;
- repülőtéren telepítve a légiforgalmi irányítók könnyebben elkülöníthetik a helyi forgalomtól, mint egy hasonló rendeltetésű mozgó rendszert (pl. UAV-ot), hiszen ez is egy álló, illetve alig mozgó akadály lesz az ő szempontjukból (esetenként persze számolniuk kell a ballon szél általi kitérítésével);

²⁶ Combined Air Operation Centre – Egyesített Légi Hadművelési Központ, a NATO légi vezetési rendszerén belüli vezetési elem.

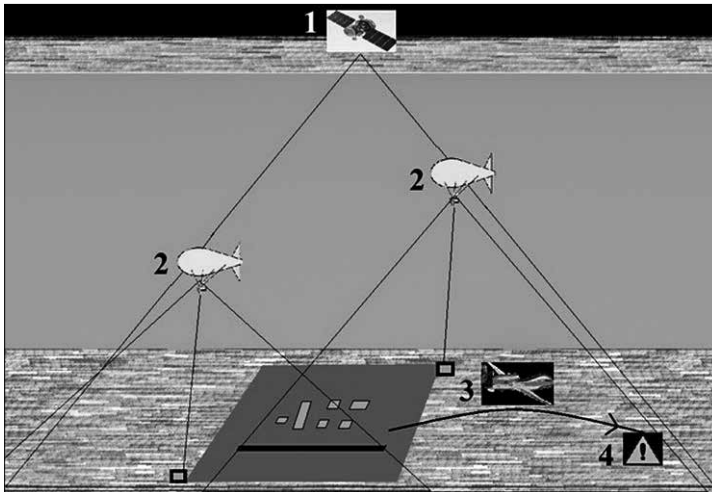
²⁷ Control and Reporting Centre – Irányítási és Jelentő Központ, a CAOC-ok alárendeltségébe tartozó, de szintén harcászati szintű vezetési elem (házánkban Veszprémben diszlokál).

- eddig nem alkalmazott megoldás, de elképzelhető lézeres célmegjelölő telepítése a ballon fedélzetére, így közvetlen légi támogatás végrehajtásakor segítségével célmegjelölés hajtható végre a támadó repülőeszköz segítése céljából, illetve ugyanennél a feladatnál a kárfelmérés is támogatható a rendszerrel.

REPÜLŐTEREK VAGY BÁZISOK TÁVOLABBI KÖRNYEZETÉNEK MEGFIGYELÉSI ARCHITEKTÚRÁJA, KONCEPCIÓJA

Egy fontosabb repülőtér vagy bázis biztonságának érdekében az eddig említett összes eszköz is bevonható a védelmi rendszerbe.

A 2. ábrán látható a rendszerek együttműködésének sematikus ábrázolása, ahol az 1-es elem a műhold, a 2-es a ballon, a 3-as a pilóta nélküli légi jármű, a 4-es pedig maga a fenyegetés.

2. ábra A repülőtér vagy bázisok távolabbi környezetének megfigyelési architektúrája, koncepciója (Szerkesztette a szerző)

Az első elem, azaz a műhold segítségével képesek vagyunk átlátni a művelési terület és a repülőtér vagy bázis legtágabban értelmezett környezetét is, így észlelhetjük a fenyegetést. Bár már a műholdak felvételein is azonosíthatóak a harcjárművek, a kisebb célpontok, de nem érdemes ezt a nagy értékű erőforrást egy-egy esetleg kisebb fenyegetés elemzésére pazarolni. Ilyenkor célszerű a potenciális fenyegetéssel kapcsolatos információt és adatokat továbbítani a repülőtér vagy bázis biztonságáért felelős földi rendszernek.

Ha a műholdak érzékelői valamilyen gyanús tevékenységet, eszközt stb. észlelnek, akkor a ballonokon elhelyezett szenzorok segítségével nagyobb felbontású felvétel, de akár mozgókép is készíthető, amelyen már egészen pontosan meg lehet határozni, hogy valós fenyegetésről van-e szó, ez milyen jellegű, milyen erőt alkalmazzanak ellene, bázison belül milyen óvintézkedéseket tegyenek meg stb. Akár az említett célmegjelölő eszköz is a beavatkozó erők segítségére lehet.

A harmadik lépésként alkalmazható további adatok szolgáltatására egy pilóta nélküli légi jármű és pilóta nélküli harci légi jármű (UCAV²⁸) alkalmazásával esetleg rövid időn

²⁸ Unmanned Combat Aerial Vehicle.

belül tüzerő is szállítható az adott helyszínre. Természetesen ezt a lépést végrehajthatja pilóta által vezetett merev vagy forgósárnyas repülőeszköz vagy gyorsreagálású készenléti erő stb. is, a diszponálható parancsnok döntésének megfelelően.

ÖSSZEFOGLALÁS

Nem vitatom, hogy a felderítés és a hírszerzés terén a nagy vagy akár a kis repülési hatósugárral rendelkező UAV-ok a ballonoknál előnyösebb tulajdonságokkal is rendelkeznek, de az utóbbiak egy meghatározott terület megfigyelésére sokkal alkalmasabbak, ugyanis ebben a feladatban a folyamatos jelenlét, a folyamatos adatszerzés az elsődleges. Váltással az UAV-ok esetében is megoldható a feladat, de kérdés, hogy milyen áron. Roppant magas költséget jelentene az ilyen légi járművek folyamatos levegőben tartása. Ezzel szemben a ballonok mintha erre a feladatra „születtek” volna. A kezdeti légi járműveket hozzávetőleg két évszázaddal ezelőtt – amelyek szintén a levegőnél könnyebb konstrukciók voltak – ugyanilyen feladatrendszerrel alkalmazták, mint manapság teszik. A jóval fejlettebb anyagoknak és technikai berendezéseknek köszönhetően a rendszer képességei mára megtöbbszörözödtek. A ballonok alkalmazásának az újrafelfedezése abban is megnyilvánul – a gyártók honlapját és a videómegosztók releváns felvételeit böngészve –, hogy tervezik a ballonokat óriási kapacitású légi teherszállító eszközökként alkalmazni, melyek külső függesztményként is hordozhatják szállítmányukat, illetve a felderítőképesség áthelyezését még nagyobb magasságba, akár a sztratoszférába emeléssel, egyfajta műholdként.

A ballonok jelenléte a műveleti területen olyan pszichológiai hatást is kifejt, amelyek különösen hasznára válnak a béketámogató – és bármilyen más – műveleteknek. Demonstrálja, hogy jelen vagyunk, és minden rajta tartjuk a szemünket. Az ellenség és szimpatizánsaik nem felejthetik el, hogy bármilyen támadással, merénnyel készüljenek, azt jó eséllyel még időben fel tudjuk deríteni, és akkor beavatkozunk. A ballonok működési magasságukból adódóan ugyanis a tájon vagy városon végigtekintve mindig a látótér részei. Szinte biztos vagyok benne, hogy néhány ellenséges akciónak még a hatáskifejtés előtt történő megakadályozása különböző viszonyok között (nappal, éjjel, tiszta vagy felhős, esős időben) hamar elejét venné sok próbálkozásnak.

Egy ilyen megfigyelőképesség létrehozása a Magyar Honvédségben szerintem nagy figyelmet és elismerést kelthetne. A kutatásaim során kiderült, hogy a ballonrendszerek alkalmazása még az elején tart, de egyre több ország figyelme fordul feléjük. A bekerülési költség nem túl magas, az üzemeltetése még alacsonyabb, és humán erőforrásban sem igényel sokat, mert egy rendszer 4–8 emberrel üzemeltethető, a méretétől függően.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bowley, Graham: *Spy Balloons Become Part of the Afghanistan Landscape, Stirring Unease*. The New York Times, Asia Pacific, 2012. http://www.nytimes.com/2012/05/13/world/asia/in-afghanistan-spy-balloons-now-part-of-landscape.html?pagewanted=all&_r=3

<http://aeroscraft.com/aerostat/4575666089>

<http://apps.washingtonpost.com/g/page/business/surveillance-aircraft-floating-high-above-maryland/752/>

<http://ravenaerostar.com/solutions/aerostats/tethered-aerostat-overview>

<http://rosaerosystems.com/aero/>

- http://uvs-info.com/phocadownload/05_3a_2011/P151_Referenced-Unmanned-Aircraft-Systems.pdf
- <http://www.aerialproducts.com/surveillance-systems/kingfisher-wind-capable-aerostat.html>
- http://www.aeronautics-sys.com/skystar_300_aerostat_system
- <http://www.cbp.gov/frontline/2014/10/frontline-november-aerostats>
- [http://www.exelisinc.com/solutions/Tethered-Aerostat-Radar-System-\(TARS\)/Documents/TARS%20Datasheet.pdf](http://www.exelisinc.com/solutions/Tethered-Aerostat-Radar-System-(TARS)/Documents/TARS%20Datasheet.pdf)
- <http://www.lockheedmartin.com/content/dam/lockheed/data/ms2/documents/Lighter-Than-Air-brochure.pdf>
- <http://www.marketsandmarkets.com/PressReleases/aerostat-systems.asp>
- <http://www.raytheon.com/capabilities/products/jlens/>
- <http://www.skysentry.net/elevated-system-solutions>
- <http://www.tcomlp.com/our-company/>
- <http://www.vigilance.nl/fb-series-aerostats.html>
- Dr. Palik Mátyás (szerk.): *Pilóta nélküli repülés profiknak és amatőröknek*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2013. ISBN: 978-963-08-6923-2
- Parsch, Andreas: *Tethered Aerostats*. 2005. <http://www.designation-systems.net/dusrm/app4/aerostats.html>

Tóth Eszter százados:

A KATONAI ALKALMASSÁGVIZSGÁLATOK MÚLTJA, JELENE ÉS LEHETSÉGES JÖVŐJE

ÖSSZEFOGLALÓ: A honvédségen belül a pszichológia komoly múltra tekint vissza, hiszen már az első világháborúban is részt vettek szakemberek a katonajelöltek kiválasztásában. Napjainkban a pszichológia mind az egyes NATO-tagállamokban, mind itthon elismertségnek örvend. Ezt bizonyítják a széles körű pszichológiai feladatok az alkalmasságvizsgálatól kezdve a mentálhigiénés gondozáson és a missziós felkészítéseken keresztül a csapatpszichológusok munkájáig. A jelenleg is kialakítás alatt lévő új közszolgálati életpálya azonban további változást, fejlődést, elismerést hozhat a pszichológiai munkát, az alkalmasságvizsgálatot, a kiválasztást illetően.

KULCSSZAVAK: kiválasztás, katonapszichológia, csapatpszichológusi hálózat, sorozóközpontok, közsféra-specifikus toborzási rendszer

A KATONAPSZICHOLÓGIÁRÓL

Amióta az emberiség történetében megjelent a hadsereg, azóta beszélhetünk a katonák kiválasztásáról is. Vegyük példának a természeti népeket, ahol a jövődöbéli vadásznak/harcosnak próbákon kellett bizonyítania „alkalmasságát” a feladatra. A katonaság hamar felismerte, hogy a kiválasztás folyamatában komoly segítséget nyújthatnak azok a szakemberek, akik az emberi pszichét vizsgálják, hiszen ők „ismerik” az embereket, ezáltal meg tudják mondani, hogy ki az, aki nagy valószínűséggel be fog beválni katonaként. A katonapszichológia az alkalmazott pszichológia egyik ága, amely a hadsereg pszichológiai problémáit vizsgálja. (Pavlina–Komar 2007) A katonapszichológia tárgyát képezi az állomány alkalmasságvizsgálata, a kiválasztás, felkészítés, fejlesztés, a pszichikai prevenció, tanácsadás, pszichikai hadviselés, és még sok egyéb más is.

A katonák pszichés állapotának tanulmányozása egyidős a hadseregek kialakulásával. A katonai vezetők korán rákényszerültek embereik alapos megismerésére annak érdekében, hogy egy adott katona el tudja-e végezni a feladatát, rendelkezik-e a megfelelő motivációval, megbízható-e. Már Szun-ce is foglalkozott a Háború művészete című munkájában a katona pszichés felkészültségével, a pszichológiai kiválasztással, a közösségi szellemmel. (Pavlina–Komar 2007) A katonák kiválasztásáról a Biblia is említést tesz (Bírák Könyve). Platón megfigyelte, hogy az emberek különböznek képességeik tekintetében, van, aki az egyik mesterség művelésére alkalmas, van, aki egy másikéra. (Nagné 2008) Spártában a kiválasztást már kora csecsemőkorban elvégezték. A kiválasztottakat speciális harci nevelésben részesítették, ezzel készítve fel őket a későbbi csatákra, háborúkra. (Tarnóczy 2007)

A pszichológia születése a 19. század végére tehető, amikor Wilhelm Wundt 1879-ben megalapította első kísérleti pszichológiai laboratóriumát. Az általa elért eredményeket már a hadseregben is alkalmazták.

A katonapszichológia fellendülése, külön pszichológiai ágként való megjelenése az első világháború idején következett be. Amikor az USA belépett a háborúba, gyorsan nagy

létszámú és nagy ütőerejű hadseregre volt szüksége. Ennek érdekében munkapszichológusokat kértek fel, hogy segítsék az újoncok kiválasztását, beosztásba helyezését, kiképzését. (Pavlina–Komar 2007) A pszichológusok 1 700 000 katona képességvizsgálatát végezték el. A pszichológiai osztály kidolgozta az Army Alpha és Beta tesztet, melyek a francia Binet kutatásaira épültek. Kiderült, hogy ez az individualista módszer nem alkalmas és nem is gazdaságos nagy létszámú vizsgálatokra. Tehát új intelligenciamérő eljárás kialakítására volt szükség. Az írni, olvasni tudó katonák az Army Alpha nevű tesztet kapták meg, amit csoportosan, 40-50 perc alatt kellett megoldaniuk. Aki ezen nem felelt meg, vagy nem tudott írni, olvasni, esetleg nem beszélt angolul, az az Army Beta tesztet tölthette ki, ami a nem verbális képességeket mérte. Aki ezen sem felelt meg, azt alávetették a Stanford–Binet-próbának. Érdemes azonban megjegyezni, hogy a tábornoki kar elismerése ellenére sem vették figyelembe a tesztek eredményeit a kiválasztás során, így a vizsgálatok gyakorlati hasznáról nincsenek adatok. Viszont ezzel a vizsgálat sorozattal a pszichológia alkalmazása a hadseregben legitimé vált. Az első világháborút követően csökkentették a hadsereg létszámát, ebben a folyamatban is jelentős szerepet kapott a pszichológia. Az emberek kiválasztása során, minősítésekor és beosztásba helyezéskor továbbra is alkalmaztak pszichológiai eszközöket. (József 2003)

A két világháború között Németországban 22 kutatóállomáson mintegy 250 pszichológus dolgozott. Csakúgy, mint az USA esetében, a katonapszichológusok foglalkoztak a kiválasztással, beosztásba helyezéssel, a vezetéssel, a készenlét problémáival. Ez egészen 1942-ig tartott, amikor Hitler megszüntette a pszichológiai szolgálatot.

A második világháborúban az amerikai hadsereg továbbra is pszichológiai módszerek segítségével sorozta be az újoncokat. Az angol hadsereg szakemberei főleg a szelekció kérdéseivel foglalkoztak, valamint a parancsnoki állomány képzésével és gyakorlatoztatásával.

A második világháború után létrejött bipoláris világrend kettőssége megfigyelhető a katonapszichológia fejlődésében is. A nyugati demokráciákban a katonapszichológia gyorsan fejlődött, az alakulatoknál pszichológusok tevékenykedtek, képezték az állományt, tudományos vizsgálatokat folytattak. Ezzel szemben a szocialista országokban nem végeztek kiválasztást, nem foglalkoztak a harci készenlét problematikájával, a pszichológusok ideológiai nyomásnak voltak kitéve.

A KATONAPSZICHOLÓGIA FEJLŐDÉSE MAGYARORSZÁGON

Magyarországon a katonapszichológia kezdete az első világháború idejére tehető. Gustav Kafka és Révész Géza munkásságának köszönhetően 1918-ban vezették be az Osztrák–Magyar Monarchiában a katonai alkalmasságvizsgálatot, a baumgarteni III. számú hadikórházban. Az alkalmasságvizsgálat célja elsősorban a pilóták és gépkocsivezetők kiválasztása volt. Az intézmény nem volt hosszú életű: 1919-ben felfüggesztették a működését. (Andó 1998)

A következő jelentős állomás 1927 volt, amikor Bálint Antal segítségével több pszichotechnikai laboratóriumot hoztak létre, amelyek pályaválasztási tanácsokat adtak és a leszerelő katonáknak nyújtottak segítséget, útmutatást, illetve segítettek a civil életbe való visszailleszkedésben. Először 1931-ben merült fel egy átfogó pszichológiai alkalmasságvizsgálati rendszer bevezetése, melynek következtében 1933-ban létrehozták a Magyar Királyi Honvéd Központi Képességvizsgáló Intézetet, melynek szakmai vezetője Harkai Schiller Pál volt. Az intézet fő feladatai közé tartozott a katonai alkalmasságvizsgálatok elvégzése, valamint a civil életbe való visszairányítás. (Andó 1998)

A második világháborút követően a katonapszichológiai rendszer nem működött tovább, a tudományág egészen az '50-es, '60-as évekig háttérbe szorult. A polgári életben már az '50-es évek végén megjelent a pszichológia. Minden nagyobb állami vállalatnak (MÁV, Csepel Művek, Ózdi Kohászati Művek, TAURUSZ stb.) volt saját alkalmasságvizsgáló pszichológiai laborja. Ezekben a műhelyekben olyan képességeket vizsgáltak, melyekkel növelhető a termelékenység és csökkenthető a balesetek száma.

A hadseregben az 1960-as években, a katonai tanintézeti hallgatók felvételénél találkozhatunk ismét a pszichológiával. 1961-ben a MÁV Pályaalkalmassági Vizsgáló Intézetével együttműködve egy komplex képességvizsgálati eljárást állítottak össze. Ez tartalmazta a különböző ismeretek írásbeli felmérését, a figyelem, gondolkodás, emlékezet, megfigyelőképesség, szervezőképesség és fizikai állóképesség vizsgálatát. 1966-ban már külön parancsnoki és technikus profil szerint történtek a vizsgálatok. 1968-ban egy komplex rendszert dolgoztak ki, amely a pszichológiai képességeken túl vizsgálta az egészségügyi alkalmasságot, a fizikai erőnlétet és állóképességet, a matematikai képességeket. A repülési területre készülőknl mérték a fizikai írásbeli intelligenciát, az orosz nyelv ismeretét, valamint az érdeklődést és motivációt. A parancsnoki profil vizsgálata során a szervező- és döntési képességek kerültek előtérbe, a technikus profil esetében pedig a műszaki értelmesség vizsgálatára helyezték a hangsúlyt.

1972-ben egy pszichológia laboratóriumot hoztak létre a Központi Katonai Kórház területén. A labor feladata volt a katonai alkalmasságvizsgálati rendszer működtetése, és az úgynevezett „problémás emberek” kiszűrése. (Nagyné Bereczki 2008) Ebben az időszakban alakult meg a Kecskeméti Repülőorvosi, Egészségvizsgáló és Kutató Intézet, ahol a légierő számára folytattak vizsgálatokat. Itt történt a katonai pilótajelöltek, növendékek, a már kiképzett repülőállomány, a repülést kiszolgáló földi állomány (repülésirányítók, műszakiak) alkalmasság- és szűrővizsgálata. Az intézet kiemelt feladata volt 1977-ben az első magyar űrhajósjelöltek kiválasztása.

1978-ban megalakult a Központi Sorozóbizottság. A katonai osztály alárendeltségében működött az egészségügyi osztály és a pszichológiai osztály. A pszichológiai osztály feladata volt a beosztásprofilok megalkotása, munkaköri leírások elkészítése és a vizsgálati eszközök bemérése. Az osztály meghatározta a katonai beosztások sajátosságait és az ehhez szükséges követelményrendszert. A pszichológiai osztályon vizsgálták a műszaki értelmességet, az érzékelést, figyelmet, valamint az értelmi nívót. Ezenkívül ajánlást dolgoztak ki a RAVEN-teszt rövidített változatának alkalmazására a sorozáson azok esetében, akik magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek.

Az 1980-as évek elején az ország több városában (Veszprém, Debrecen, Budapest) megkezdtek működésüket a helyi sorozóközpontok, melyek a Központi Sorozó Bizottság regionális tagozódását jelentették. (Nagyné Bereczki 2008)

1992-ben megalakult az MH Egészségügyi Alkalmasságvizsgáló Intézet. A feladatok a korábbiakhoz képest nem változtak, azonban újdonságként jelent meg a hivatásos és szerződéses (azelőtt továbbszolgáló) állományba jelentkezők esetében a fizikai alkalmasságvizsgálat.

1993-ban felállt a Magyar Honvédség Humán Szolgálat. A szolgálaton belül alakították ki a csapatpszichológia hálózatot. A Humán Szolgálat megjelenésével a katonapszichológiának az eddigiektől eltérő, új feladatrendszernek kellett megfelelnie. Az volt az elképzelés, hogy a csapatpszichológus a katonai szervezeten belül, annak teljes jogú tagjaként működik. Ez azzal járt, hogy a pszichológus diplomával rendelkező kollégának hivatásos állományú tisztként kellett végeznie munkáját, igazodva az alakulat szolgálati életéhez. A pszichológusok a legfelső vezetői szintektől a középszintű rétegen át egészen az alacsonyabb szintű katonai

alakulatokig megtalálhatóak voltak. A csapatpszichológusok egyik legfontosabb feladata a tanácsadás volt, egyrészt a katonai állomány részére, másrészt pedig a vezetők irányában. További feladataik közé tartozott a szűrővizsgálati tevékenység, ennek keretén belül az alakulathoz történő beillesztés, a speciális beosztásoknak való megfelelés vizsgálata. A sorkatonák szűrésekor a pszichológus feladata volt a szociális és mentálhigiénés állapotfelmérés. Ezt a feladatot 1998 után rendszeresen, évente elvégezték a hivatásos és szerződéses állomány körében is. A mentálhigiénés tevékenység keretén belül zajlott a diagnosztikai munka, valamint a drog- és alkoholprevenciós programok működtetése. A pszichológus feladatai közé tartozott a humán tanácsadó telefonszolgálat felügyelete és a krízishelyzetek kezelése. (Szilágyi 1998)

A csapatpszichológiai hálózatot 2004-ben a sorkatonaság megszűnésével együtt felszámolták, csupán néhány alakulatnál maradtak lélektannal foglalkozó szakemberek.

1997-ben a haderőreform keretében megalakult az MH Egészségvédelmi Intézet. Ez a szervezet végezte a megelőző orvostani, járványügyi, élelmiszer-egészségügyi, állat-egészségügyi, egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságvizsgálati tevékenységeket. Az intézet 2007-ben, addigi formájában, megszűnt. Helyette jogutódként, a feladatok átvételével megalakult a Magyar Honvédség Dr. Radó György Honvéd Egészségügyi Központ, mely magában foglalja a korábbi MH Központi Honvédkórházat, az MH Egészségügyi Kiképző Központot, az MH Kecskeméti Repülőkórházat, valamint az MH Egészségvédelmi Intézetet.

A 2000-es évek elején megalakult a Pszichológiai Osztály, melynek feladata az MH honi és külföldi katonai szolgálatot teljesítő személyi állománya pszichológiai készenlétének és pszichológiai egészségének fenntartásával kapcsolatos szakmai feladatok tervezése, szervezése, végrehajtása. Jelenleg, többszörös átszervezés után, de a feladatok megtartásával a Pszichológiai Osztály az MH Egészségügyi Központ Védelem-egészségügyi Igazgatóság Védelem-egészségügyi Intézet alárendeltségébe tartozik. Az osztálynak két alosztálya van: a Szervezetlélektani Alosztály és a Mentálhigiénés Alosztály.¹

2007-ben szűnt meg a BM Kórház, melynek következtében az MH dr. Radó György Honvéd Egészségügyi Központ végzi a rendvédelmi szervek (rendőrség, tűzoltóság, büntetés-végrehajtás) alkalmasságvizsgálatát is.

A katonapszichológia következő jelentős állomása a csapatpszichológusi hálózat újjáéledése volt. A 2010-ben kiadott 89/2010 (X. 22.) HM utasítás rendelkezik a Csapatpszichológiai Szolgálat kialakításáról és működési rendjével összefüggő egyes feladatokról.²

2011 során a rendvédelmi vizsgálatok visszakérültek a társszervezetekhez. Ebben az időszakban (2011–2012) több átszervezés is történt, amelyek azonban nem érintették az alkalmasságvizsgáló működését, feladatrendjét.

2013-ban az Egészségügyi Hatósági és Haderővédelmi Igazgatóság Alkalmasságvizsgáló Intézete Katonai Alkalmasságvizsgáló Osztály (az MH dr. Radó György Honvéd Egészségügyi Központ jogutódja) néven integrálódott a Magyar Honvédség Egészségügyi Központ Védelem-egészségügyi Igazgatóság kecskeméti telephelyén található Repülőorvosi, Alkalmasságvizsgáló és Gyógyító Intézet szervezetébe.³ Jelenleg a katonai alkalmasságvizsgálatok és a repülőhajózó-állomány kiválasztása és éves szűrővizsgálata is ebben az intézményben zajlik.

¹ Pszichológiai Osztály felépítése, működése, 2012. <http://www.honvedkorhaz.hu/cikk/341> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 01.)

² Jogszabályfigyelő, 2010. http://portal.zmne.hu/download/Jogszabalyfigyelo_2010_11.pdf (Letöltés időpontja: 2014. 10. 01.)

³ Kecskemétre költözött az alkalmasságvizsgálat, 2013. <http://www.honvedkorhaz.hu/cikk/643> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 01.)

A pszichológia magas fokú elismertségét és fontos szerepét igazolja az a tény, hogy a pszichológus beosztás megjelent a külföldi missziók állományában is. Először a '90-es években rendszeresítettek szakembert arra, hogy a balkáni hadszíntéren biztosítsa az állomány pszichés jóllétét és segítsen megküzdeni a felmerülő problémákkal. Ezt követően a 2000-es években Irakban és Afganisztánban is megjelent a csapatpszichológus. Ez az időszak egészen 2013-ig tartott, amikor is felszámolták Afganisztánban a magyar tábornokot. A közelmúltban indult iraki misszióba terveztek pszichológus beosztást.

AZ ALKALMASSÁGVIZSGÁLATRÓL

A katonapszichológia történetéből világosan látszik, hogy a jelentkezők és az újoncalomány alkalmasságvizsgálatának és kiválasztásának már a kezdetektől fogva fontos szerepe volt a hadseregekben. Ezért szeretném kicsit alaposabban leírni, hogy mi is az az alkalmasságvizsgálat és milyen jelentősége van a szervezetben. Először kifejtem az alkalmasságvizsgálatok elméleti hátterét, majd rátérek a katonai alkalmazására. Végül bemutatom, hogyan működik jelenleg a Magyar Honvédség alkalmasságvizsgáló rendszere.

Ahogy Klein fogalmaz: „Az alkalmasságvizsgálat arra törekszik, hogy a dolgozók későbbi munkahelyi magatartását (teljesítményüket, munkájuk minőségét) a belépéskor elvégzett vizsgálatokkal előre jelezze. Az alkalmasságvizsgálat legfőbb értéke az, hogy segítségével növelhető azok aránya, akik kiválóan megfelelnek, beválnak az új munkahelyükön.” (Klein 1998) Egyszerűen megfogalmazva: az alkalmasságvizsgálat során azokat a prediktorokat (változókat, viselkedésmintázatokat) keressük, amelyek a későbbi beválást előre jelzik.

A vizsgálat célja lehet, hogy egy meghatározott munkakörre kell megkeresni a megfelelő embert, el kell utasítani az alkalmatlan személyeket, akik vélhetően nem megfelelően fogják ellátni a munkájukat, osztályba kell sorolni a jelentkezőket, vagy be kell sorolni a jelentkezőt egy adott munkakörre. Továbbá előléptetés, áthelyezés esetén is sor kerülhet alkalmasságvizsgálatra. (József 2003)

Amennyiben abból a feltételezésből indulunk ki, hogy a megfelelő ember a megfelelő feladatot végezze el, akkor fontos megvizsgálni a személy képességeit, készségeit, az adott munkafolyamat elvárásainak megfelelően. Ennek kapcsán olyan kérdések merülnek fel, hogy mit, milyen eszközzel, módszerrel vizsgáljunk, melyek a legfontosabb vizsgálandó tulajdonságok, milyen számú képesség vizsgálata lesz elegendő az adott munkakörhöz, érdemes-e több vizsgálatot elvégezni a minél pontosabb eredmény érdekében. (József 2003) A vizsgálati eszközök kiválasztása során nem szabad figyelmen kívül hagyni az eszközök előre jelző érvényességét, azaz, hogy milyen valószínűséggel jósolja be a későbbi beválást.

A vizsgálatokban alkalmazott pszichológiai eszközöket több csoportba osztják. Csirszka (1985) felosztása szerint vannak tudás- és ismeretvizsgáló, valamint teljesítmény- és személyiségvizsgáló eljárások. Ezek a módszerek egyszerűek és kevésbé időigényesek. Egy másik felosztás (Klein 1998) képességvizsgáló teszteket, objektív személyiségteszteket (ún. papír-ceruza, önkitöltős tesztek), projektív teszteket (melyek a személyiség mélyebb dimenzióinak feltárására szolgálnak), az önéletrajzi adatokat és a pszichológiai explorációt nevesíti. Ezekkel az eszközökkel alaposabban meg lehet vizsgálni a jelentkezőket, árnyaltabb, pontosabb képet kaphatunk, ugyanakkor a vizsgálatok elvégzése hosszadalmas folyamat.

A vizsgálati eljárásokkal szemben fontos elvárás az objektivitás, a pontosság és az, hogy azt a személyiségjegyet mérje, amit mérnie kell. Ezenfelül elvárás egy normacsoport megléte, amihez hasonlítani lehet az eredményeket, valamint olyan tulajdonságokat kell mérnie az eszközöknek, amelyekre igény van. (József 2003) A leggyakrabban alkalmazott

alkalmasságvizsgáló/kiválasztási eszközök közé tartozik az intelligenciateszt, a képességteszt, a munkapróbateszt, a szituációs gyakorlat, az értékelő központ (AC), az interjú, az életrajzi kérdőív (biodata), a dolgozók/jelöltek egymást történő értékelése, az önértékelés, a referencialevél. (Juhász 2010)

ALKALMASSÁGVIZSGÁLAT A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN

A honvédségen belül az alkalmasságvizsgálatokat a 7/2006-os (III. 21.) HM rendelet szabályozza. A rendelet részletesen kitér arra, hogy milyen esetekben van szükség alkalmasságvizsgálatokra, ezen belül is pszichológiai vizsgálatokra:

- katonai állományba vételnél (potenciális szerződéses és önkéntes állomány),
- katonai oktatási intézményekbe és külföldi tanfolyamokra jelentkezőknél,
- speciális beosztásba kerülőknél (búvár, ejtőernyős, tüzserész stb.),
- külföldi katonai szolgálatra tervezett állománynál, és külföldi szolgálatról visszaérkezők esetében,
- speciális beosztású katonák (repülőhajózó-állomány, tüzserészek, ejtőernyősök, búvárok, légiforgalmi irányítók) éves szűrésekor,
- a különböző alakulatoktól érkezők soron kívüli pszichológiai vizsgálata.

Általánosságban elmondható, hogy pszichológiailag alkalmas az a személy, aki várhatóan hosszú távon megfelel a katonai szolgálat által támasztott szellemi, figyelmi, személyiségbeli, értékrendi és pályamotivációs követelményeknek. A katonai alkalmasságvizsgálatok célja kiszűrni azokat a vizsgálati személyeket, akik az MH különböző katonai szervezeteiben, békekörülmények között a várható beosztással szemben támasztott pszichológiai követelményeknek aktuálisan és várhatóan hosszabb távon nem felelnek meg. A vizsgálatok további célja azon személyek kiválogatása, akik várhatóan katonai (tábori) körülmények között, hosszan tartó fizikai megterhelés alatt, megnövekedett pszichés igénybevétel mellett csoportmunkában, kiképzési feladatok elsajátítására és tartós munkavégzésre, feladatvégrehajtásra nem alkalmazhatóak (pl. ISAF, KFOR stb.).

A pszichológiai alkalmasságvizsgálat a képesség-, személyiség- és mentálisteljesítményvizsgálat mellett kiterjed a motiváció és a pályakép feltérképezésére is. A személy képességeinek, készségeinek, személyiségjegyeinek feltárása érdekében több személyiségtesztet, intelligenciavizsgáló eljárást, illetve műszeres, figyelemvizsgáló eljárásokat használunk. A leggyakoribb módszerek közül több is – az intelligencia- és a képességtesztek, valamint az interjú a mindennapi vizsgálatokban – megjelenik a honvédségi vizsgálatok során. Az értékelő központ (AC) alkalmazására speciális beosztások esetében kerül sor.

A JELENLEGI ALKALMASSÁGVIZSGÁLATI RENDSZER BEMUTATÁSA

Az alkalmasságvizsgálatot jelenleg a Magyar Honvédség Egészségügyi Központ Védelem-egészségügyi Igazgatóság Repülőorvosi, Alkalmasságvizsgáló és Gyógyító Intézet végzi.

A katonai szolgálatra jelentkezőnek, valamint a katonának egyrészt meg kell felelni valamennyi beosztásban, rendfokozatban a pszichikai alapkövetelményeknek (Pa), továbbá az egyes fegyvernemi munkakörökben az adott munkakörre jellemző pszichikai készségeknek is (Pm). Az átlagos megterheléstől lényegesen eltérő beosztásokban különleges pszichikai elvárásoknak is eleget kell tenni (Pk). Vezető beosztásokban az átlagot meghaladó vezetői, szervezői készségekre van szükség az alkalmassághoz (Pv).

A pszichikai alapkövetelmények (Pa) négy fő csoportja: személyiségjellemzők, értelmi szint, szenzomotoros és percepciós képességek. A személyiségjellemzők vizsgálata során kiemelt jelentőséggel bír az érzelmi, indulati élet kiegyensúlyozottsága, a szociabilitás, az önkontroll, a magabiztosság, a felelősségtudat, a bajtársiasság, a frusztrációs tolerancia, a terhelhetőség, az önismeret. Az értelmi szint megállapításánál az általános intelligenciát, az emlékezetet és a kommunikációs készséget nézzük. A szenzomotoros teljesítmény összetevői a mozgáskoordináció, a reakcióidő és az ingerdiszkrimináció. A percepciós teljesítmény pedig az érzékelésből és az általános figyelmi képességből tevődik össze.

A rendelet hét munkakörcsoportot különböztet meg; az egyes „családokra” vonatkozó kritériumok részletesen ki vannak dolgozva. Például egyértelműen megkülönböztethetők a lövész beosztást ellátókkal szembeni követelmények a harcjárművezetőkkel, az oktatásban részt vevőkkel, a logisztikusokkal és a díszelgő katonákkal szembeni elvárásoktól.

A rendelet szerint különleges követelményeknek kell megfelelni egyes speciális beosztásokban (például tüzserész), illetve külszolgálat esetében (Pk). Ebből a kategóriából szeretném részletesen megvizsgálni, hogy milyen képességekkel kell rendelkeznie a misszióba készülő állománynak. Ha a személyiségjegyeket nézzük, szükséges a megfelelő kapcsolatteremtő készség, monotoniatűrés, együttműködési készség, megbízhatóság, önállóság, szélsőséges körülményekhez való alkalmazkodás képessége, szabálytudat. Egy misszióba készülő katonának rendelkeznie kell logikai és információfeldolgozó képességgel, kreatívnak kell lennie és jó problémamegoldónak. Fontos számára a két kéz koordinációja és a kez ügyesség, valamint a pontosság. Tudnia kell koncentrálni, megosztania a figyelmét. Ezenkívül szüksége van a figyelem flexibilitására és a téri tájékozódás képességére.

Az utolsó csoportba a katonai vezetőkkel szembeni követelmények (Pv) tartoznak. Itt három nagy csoportot vizsgálunk: a személyiségjegyeket, az értelmi szintet, valamint a vezetői, szervezői készséget. A személyiségjegyeken belül egy vezetőnek rendelkeznie kell kapcsolatteremtő, kezdeményező és együttműködési képességgel. Fontos, hogy megbízható, rugalmas és erkölcsös legyen. Rendelkezzen empátiás képességgel, megfelelő igényszinttel, szabálytudattal, megfelelő pszichés tempóval. A vezető legyen önálló és elkötelezett. Az értelmi szint vizsgálatakor nézzük a logikai készségeket, a kreativitást és a lényeglátás képességét. A vezetői, szervezői készség ellenőrzése során nagy hangsúly kerül a tervezői, döntési és problémamegoldó készségre, az információkezelésre, a stratégiai gondolkodás vizsgálatára, a csapatépítési készségre, a menedzselési és motiválóképességre, a kommunikációs készségre, a kritika elviselésére, az intellektuális hatékonyságra és a szellemi terhelhetőségre. Ezekkel a képességekkel rendelkeznie kell a hatékony katonai vezetőnek.

A munkaköri követelményekkel összhangban a vizsgált személy tervezett, illetve betöltött beosztásától, feladatától függően a minősítés „Pszichikailag alkalmas” vagy „Pszichikai követelményeknek nem felelt meg”. „Pszichikailag ideiglenesen alkalmatlan ...-ig” minősítést kell adni abban az esetben, ha a vizsgált személy átmeneti élethelyzete, aktuális pszichés állapota nem teszi lehetővé képességei, személyiségjegyei megbízható értékelését. Az ideiglenesen alkalmatlan minősítés legfeljebb egy évre adható.

Az egyes pszichikai funkciócsoportok vizsgálata és értékelése tesztvizsgálatokkal, kérdőívvel, pszichológiai műszerek alkalmazásával és célzott beszélgetéssel történik.

A pszichikailag alkalmas minősítés egy évig érvényes. A pszichikai alkalmasság ismételt vizsgálatát egy éven belül csak akkor kell elvégezni, ha az érvényes minősítésnél szigorúbb követelményszintű alkalmassági minősítésre kerül sor.⁴

⁴ 7/2006. (III. 21.) HM rendelet.

Szeretném megjegyezni, hogy az itt bemutatott alkalmasságvizsgálati rendszer a jelenlegi formájában nem sokáig lesz hatályban, folyamatban van az új rendelet megalkotása.

AZ ALKALMASSÁGVIZSGÁLAT LEHETSÉGES JÖVŐJE

Ha alaposabban megnézzük az egyes NATO-tagállamok alkalmasságvizsgálati, kiválasztási metodikáját, találhatunk hasonlóságot a nálunk jelenleg alkalmazott vizsgálati rendszerrel. Például a lengyel légierő pilótáival szemben támasztott kritériumok és a használatban lévő tesztek sok esetben hasonlóságot mutatnak az itthon is használt eszközökkel és felvételi követelményekkel. Továbbá azért is lehet érdekes megfigyelni a különböző tagországok kiválasztási módszereit, mert tanulhatunk belőle, ezáltal fejleszthetjük, karbantarthatjuk saját alkalmasságvizsgálati rendszerünket. Például a német, holland és lengyel haderő esetében megjelenik a kompetenciaprofil fogalma. Ezt a profilt az egyes munkakörök alapos ismeretével, valamint a már bevált katonák segítségével hozták létre. A jelentkező állománynak ennek a profilnak kell megfelelnie.

Ehhez hasonló, kompetenciaalapú kiválasztással itthon is találkozhatunk több fegyveres testületnél. A büntetés-végrehajtás kompetenciaprofilját és az erre épített kiválasztási protokollt a BV szakemberei a honvédség pszichológusaival közösen dolgozták ki.

Jelenleg a belügyi szerveken belül folyik egy nagyszabású munka, amely magában foglalja a rendészeti vezetők tudományosan megalapozott kiválasztási és fejlesztési programját. A munka ebben az esetben is a vezetők számára szükséges kompetenciák azonosításával indult, azaz létrehoztak egy vezetői kompetenciaszótárt, és ez alapján választották ki a vizsgálati eljárás során alkalmazott eszközöket. (Csató 2013)

A honvédség berkein belül is találkozhatunk kompetenciaalapú kiválasztással. A téma alaposabb feltárása érdekében röviden áttekintem a kompetenciával kapcsolatos tudnivalókat. A kompetencia fogalmát nehéz meghatározni, sokféle megközelítése és sokféle definíciója létezik. Általánosságban elmondható, hogy mindegyik meghatározás megemlíti a személyiségjegyeket, a tudást, a képességet és a készségeket. Ez egybecseng azzal az elgondolással, hogy a kompetencia tartalmát három tényező alkotja: a szakmai felkészültség vagy szaktudás, a tevékenységhez szükséges személyiségjegyek, készségek, jártasságok, képességek, valamint a beállítódás vagy attitűd. (Kertész–Nemeskéri 2010) A kompetenciáknak három fajtájával találkozhatunk. Az általános kompetenciákat a képzés alakítja ki, ezekre épülnek a funkcionális kompetenciák, amelyek a kiváló teljesítményt szolgáló szakmai tudást jelentik. A harmadik kompetenciatípust a kulcskompetenciák alkotják, amelyek egy szervezet vagy intézmény stratégiai célját szolgálják. (Jakó dn.) A kompetenciákat felmérhetjük interjú, ezen belül kompetenciaalapú interjú során. Segítségül hívhatunk egy fókuszcsoportot, tölthetünk ki kérdőíveket, tesztek. Igénybe vehetünk számítógépes alapú szakértői rendszert. Készíthetünk munkakörelemzést, valamint alkalmazhatjuk a megfigyelés módszerét. (Kertész–Nemeskéri 2010)

FELMERÜLŐ KÉRDÉSEK, GONDOLATOK

„Az új közszolgálati életpályamodell célja az életpályamodell elemeinek kidolgozása és megújítása, a személyügyi menedzsmentszolgáltatások bevezetése, hozzájárulva ezzel a hatékony állami feladat-végrehajtás humán feltételeinek megeremtéséhez, a hosszú távú és kiszámítható életpályák mentén a közigazgatás, a rendészet és a honvédelem személyi állományának stabilizálásához, e hivatások vonzóvá tételéhez, a minőségi munkavégzés felté-

telrendszerének javításához.”⁵ A projekt a Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal vezetésével valósul meg, a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium és a Belügyminisztérium részvételével. Együttműködő partnerként részt vesz a megvalósításban a Honvédelmi Minisztérium. Elvárt eredmény az életpályamodell elemeinek kidolgozása, a személyügyi menedzsment szolgáltatások bevezetése, a közszolgálati életpályák összehangolása, a közigazgatáson belüli átjárhatóság biztosítása. A változások fő iránya a munkaköralapú rendszer bevezetése. Az új életpálya révén csökkenhet a fluktuáció, nőhet a közszolgálat iránti érdeklődés.

A fontosabb célkitűzések közé tartozik a vezetői és beosztotti munkakörök elemzése, a munkaköralapú kiválasztás módszertana, atipikus foglalkoztatási formák bevezethetőségének vizsgálata, egyéni és csoportos kompetenciákat vizsgáló mérőeszközök mentori rendszerének fejlesztése, az egyéni teljesítményértékelés tapasztalatai, a vezetőikiválasztásnál alkalmazandó kompetenciaalapú hagyományos és online tesztkészlet, 360 fokos értékelési rendszer, értékelési módszertan kidolgozása.⁶

Az új közszolgálati életpályamodell egyik célkitűzése az átjárhatóság megvalósítása a rendvédelem (rendőrség, büntetés-végrehajtás, katasztrófavédelem stb.), a honvédség és a közzsféra egyéb területei között. Az új rendszer alapját a munkaköralapú személyzeti gazdálkodás képezné.

Ehhez az első lépés egy közzsféra-specifikus munkaerő-toborzási rendszer kialakítása. A munkaerő-toborzás célja, hogy a megüresedett vagy újonnan létrehozott munkakörre, munkakörökre a megfelelő szakembert meg kell találni. (Szemes–Világi 2002).

Erre az alábbi módszerek lehetnének a legmegfelelőbbek: KÖZIGÁLLÁS pályázati rendszere (Közszolgálati Állásportál); belső pályáztatás; internetes hirdetés, keresés; külső szolgáltató igénybevétele (személyzeti tanácsadó, fejtámasz); nyomtatott sajtóban megjelenő hirdetési felület; rokon, baráti és egyéb ismeretségek, ajánlások; spontán jelentkezők saját adatbázisai; állásbörzék, gólyatáborok, egyéb nyilvános rendezvények; saját szervezésű toborzó munka; rendészeti és honvédelmi fakultációs középiskolai képzések kínálta lehetőségek; átszervezések, áthelyezések.

„A kiválasztás célja annak a munkatársnak a megtalálása, aki a legnagyobb valószínűség szerint beválik.” (Nemeskéri–Pataki 2007) Ez alapján elmondható, hogy a hangsúly a beváláson van. Egy alaposan átgondolt kiválasztási rendszer mind a szervezet, mind a munkavállaló számára hasznos, hiszen a beosztottak ott érzik jól magukat, ahol képességeiket, készségeiket a lehető legteljesebb mértékben kamatoztathatják, emellett anyagi és erkölcsi megbecsülésben részesülnek. (Szabó 2013) A fentiekhez kapcsolódóan érdemes elgondolkodni azon, hogy a rendvédelmi szervezetek számára célszerű lenne-e egy közös toborzási, alkalmasságvizsgálati és kiválasztási folyamatot kialakítani. Amennyiben ez elképzelhető, kérdés, milyen keretek között, hogyan valósulhatna meg. Visszatérve a kompetenciaalapú kiválasztás lehetőségéhez, felvethető mint lehetőség: a jelentkezőt először felmérnénk, és ezután tennénk javaslatot a jövőbeli munkakörére. A vizsgálat során kiderítenénk a jelölt érdeklődését, motivációját, tesztekkel, interjú(k) segítségével felmérnénk a képességeit, személyiségét, tudását. Ezek után kerülhetne sor javaslattételre, hogy milyen beosztásokra, melyik szervezethez, milyen munkakörre lenne alkalmas a jelentkező. Így az ideális jelölt nagy valószínűséggel a képességeinek megfelelő munkakört töltené be, sikeres lenne a beosztásában, jobban végezné munkáját, ezáltal növelnénk a dolgozói elégedettséget.

⁵ Új közszolgálati életpálya, 2013. <http://goo.gl/nz9HIM> (Letöltés időpontja: 2015. 01. 13.)

⁶ Uo.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 7/2006. (III. 21.) HM rendelet a hivatásos és szerződéses katonai szolgálatra, valamint a katonai oktatási intézményi tanulmányokra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasság elbírálásáról, továbbá az egészségügyi szabadság, a szolgálatmentesség és a csökkentett napi szolgálati idő engedélyezésének szabályairól. http://www.hadkiegeszites.honvedseg.hu/container/files/attachments/28/7_2006_alkalmassagi_vizsg_hm_r.pdf
- A Magyar Honvédség Kecskeméti Repülőkórház története és szerepe a katona-egészségügyben, <https://www.aeromed.hu/new/tortenet.php> (Letöltés időpontja: 2014. 11. 01.)
- Andó Sándor: *A pszichológia érvényesülése a katonai alkalmasságvizsgálatok kezdetétől 1945-ig*. Szakdolgozat, KLTE, 1998.
- Atkinson, R. L. (és mások): *Pszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest, 1999.
- Csató Péter: *Rendészeti vezető kiválasztás*. Előadás, 2013. www.bm-tt.hu/cuccok/letolt/mtuun2013/.../1008_0920Csato_Peter.ppt (Letöltés időpontja: 2014. 11. 03.)
- Jogszabályfigyelő. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2010. http://portal.zmne.hu/download/Jogszabalyfigyelo_2010_11.pdf
- József István: *Szerződéses katonák alkalmasságvizsgálatának és munkahelyi szocializációjának elemzése a Magyar Honvédségben*. PhD-értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2003.
- Juhász Márta: *A kiválasztás pszichológiai alapjai*. Oktatási segédlet, BME GTK Ergonómia és Pszichológia Tanszék, Budapest, 2010.
- Kecskemétre költözött az alkalmasságvizsgálat, 2013. <http://www.honvedkorhaz.hu/cikk/643>
- Kertész Adrienn – Dr. Nemeskéri Gyula: *A kompetencia fogalma és elemzési módszerei*. Oktatási segédlet, BME GTK, Pszichológia Mesterszak, Budapest, 2010.
- Klein Sándor: *Munkapszichológia*. SHL kiadó, Budapest, 1998.
- Nagyné Bereczki Szilvia őrnagy: *A szakmaspecifikus pszichológiai alkalmasságvizsgálat helye és szerepe a Magyar Honvédségben, a haderőreform tükrében*. PhD-értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2008.
- Nemeskéri Gyula – Pataki Csilla: *A HR gyakorlata*. Ergofit Kft, Budapest, 2007.
- Pavlina, Zelimir – Komar, Zoran: *Katonapszichológia I*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2007.
- Pszichológiai Osztály felépítése, működése – 2012. <http://www.honvedkorhaz.hu/cikk/341>
- Szabó Szilvia: *A közszolgálati életpálya modell – emberi erőforrás áramlás a közszolgálatban 2013*. http://magaryprogram.kormany.hu/download/5/0b/a0000/07_HR_EletpalyaModell_AROP2217.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 01. 13.)
- Szemes László – Világi Rudolf: *Személyügyi feladatok rendszere*. PTE FEEFI, Pécs, 2002.
- Szilágyi Zoltán: *Csapatpszichológusok a Magyar Honvédségben*. Iskolakultúra, 1998. 10. szám. http://epa.oszk.hu/00000/00011/00020/pdf/iskolakultura_EPA00011_1998_10_090-096.pdf (Letöltés időpontja: 2014. 11.01.)
- Tarnóczyi Richárd: *A határainkon túl szolgálatot teljesítő katonai állomány kiválasztási rendszerének kialakítása*. PhD-értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2007.
- Új közszolgálati életpálya. <http://goo.gl/nz9HIM>

Kerti András alezredes – Nyikes Zoltán százados:

INFORMÁCIÓBIZTONSÁGI KÉRDÉSEK A SZOLGÁLATI ÉS MAGÁNTULAJDONÚ MOBIL INFOKOMMUNIKÁCIÓS ESZKÖZÖK ESETÉBEN¹ (2.)

ÖSSZEFOGLALÓ: A publikációban a szolgálati és magántulajdonú okostelefonok és mobil eszközök biztonsági kérdéseit, azok fontosságát mutatják be a szerzők. Az elmúlt időszakban a mobil eszközök biztonsági fenyegetettsége jelentősen megnőtt. A mobil eszközök vállalati alkalmazásában az MDM²-eket és BYOD³-kat mint lehetőségeket vezették be. A publikáció ezen lehetőségek alkalmazása esetén megvalósítandó biztonsági követelményeket és azok szabályozásának fontosságát hangsúlyozza a közfeladatot ellátó szervezetek vonatkozásában. A tanulmány bemutatja a szerzők egyike által létrehozott „fake Wi-Fi-hotspot”⁴-ot, azaz egy konkrét mobil biztonsági sebezhetőséget, egy konkrét eset tanulmányozásán keresztül.

KULCSSZAVAK: hotspot, sérülékenység, vírus, hardverbiztonság, közzsféra, Mobile Device Management, Bring Your Own Device, ál Wi-Fi-hotspot, SSID

A „HÁTSÓ KAPUK” BEZÁRÁSA

A szolgálati célú alkalmazások tekintetében kihívást jelent az e-mail-kliensek biztonságának szavatolása. Az elektronikus levelezés integrált része a céges kommunikációnak, ugyanakkor nem felel meg minden igénynek napjainkban. Ez onnan ered, hogy annak idején a papíralapú levelezést helyezték át digitális alapokra ahelyett, hogy teljesen újratervezték volna a kommunikáció módszerét. Vagyis egy már régóta létező eszközt próbáltak olyan funkciók és feladatok ellátására kényszeríteni, amelyekre alapjában véve nem alkalmas. Az e-mail több okból is nehézségeket vet fel. Először is, a legtöbb levelezőrendszerben az alapbeállítások mellett nincs logika a levelek elrendezésében, minden üzenet ugyanabba a fiókba érkezik. Másodsor, az e-mailezés biztonsági kockázatot hordoz magában, hiszen a legtöbb e-mailt alacsony biztonsági szintű levelezőrendszerben kezelik, amely mögött nincs szervezeti szintű kontroll és biztonsági rendszer. Az is gondot okoz, hogy nagy a „zaj”, túl sok olyan e-mailen kell a felhasználóknak átverekedniük magukat, amihez igazából nincs közük. Ráadásul rengeteg olyan e-mail-kliens létezik, ami nem tud lépést tartani azzal a változással, hogy ma már mobilon és tableten is olvassák az e-maileket. Ezek a problémák mind hozzájárulnak ahhoz, hogy a végfelhasználók nem kezelik megfelelően az e-maileket, ami csökkenő teljesítményhez és csökkenő biztonsághoz vezet. [11]

¹ A tanulmány a „Kommunikáció 2014” című kiadványban, „A mobil eszközök biztonsági kérdései, avagy hogyan használjuk a nyilvános Wi-Fi-hálózatokat” címen megjelent írás továbbfejlesztett változata. – A szerzők.

² Mobile Device Management.

³ Bring Your Own Device.

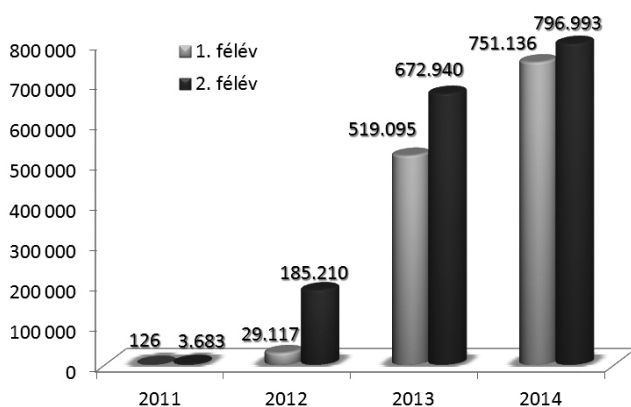
⁴ Nyilvános, vezeték nélküli internet-hozzáférési pont, amely hamis.

Arról sem szabad elfeledkezni, hogy a telefonokon a felhasználók java része nem alkalmaz biztonsági szoftvereket, vagy ha alkalmazza is azokat, akkor nincsenek rendszeresen frissítve. Egy téves „beidegződés” következtében – amely onnan ered, hogy a telefonok operációs rendszerei nagy többségben nem a Microsoft által készített rendszerek, hanem Android vagy iOS, netán ettől is eltérő, ezért azokra „nem létezik” kártékony program, tehát úgy gondolják, hogy nem kell ilyen módon védelmi alkalmazást futtatni – sok felhasználó nem is alkalmaz biztonsági szoftvert a telefonján. Ezzel végkép nyitott utat adunk a rossz szándékú bűnelkövetők számára.

A német G Data információbiztonsági cég vírusstatisztikája szerint az új androidos kártevők száma 6,1%-kal emelkedett egy év alatt. A kínai áruházakból letölthető alkalmazások egynegyede lehet fertőzött, emellett a német cég szakértői előre telepített trójait találtak a Xiaomi nem hivatalos forrásból származó telefonjain is.

Az Android egyértelműen a világ legnépszerűbb okostelefonos operációs rendszere, egy piacelemző cég szerint részesedése megközelíti a 80%-ot. Népszerűsége azonban vonzóvá teszi a Google platformját a bűnözők számára is.

2014 második felében a biztonsági szakértők majdnem 800 ezer új androidos kártevőt regisztráltak, így a teljes 2014-es évre vonatkoztatva ezek száma elérte a másfél milliót. A német Initiative D21 kutatóintézet felmérése szerint mindeközben az internetbankolók 34%-a használja okostelefonját vagy tabletjét pénzügyeinek intézésére, egy tanácsadó cég szerint pedig az okostelefonnal rendelkezők 60%-a érdeklődik a mobilbankolás iránt. A megfertőződés egyik leggyakoribb forrását a független alkalmazás-áruházak jelentik. A szakértők szerint az európai és észak-amerikai áruházak viszonylag biztonságosnak számítanak, bár még ezekben is három-négy alkalmazás fertőzött minden százból. Az orosz és a kínai áruházakban azonban ennél sokkal rosszabb a helyzet – utóbbiakban az alkalmazások akár egynegyede is fertőzött lehet. Ezeknek fele vírust tartalmaz, másik fele pedig a potenciálisan kártékony program (PUP⁵) kategóriába tartozik, azaz valami olyan műveletet hajt végre a telefonon, amihez a felhasználók nagy valószínűséggel nem járulnának hozzá.

1. ábra Új androidos kártevők számának emelkedése (Készítették a szerzők a Prím Online alapján)

Naponta 4,5 ezer új kártevő jelenik meg Androidra. Prím Online, 2015. 03. 29. http://hirek.prim.hu/cikk/2015/03/29/naponta_4_5_ezer_uj_kartevo_jelenik_meg_androidra (Letöltés időpontja: 2015. 04. 09.)

⁵ A PUP, azaz potenciálisan kártékony program, engedély nélkül beépülhet minden telepített böngészőbe, majd ezeken keresztül kártékonyan működésbe kezdhet, az addiginál feltűnően több hirdetést (felugró, reklámsávot, szövegvégi hirdetést stb.) jelenít meg.

Nem mindig kell azonban az internetről letölteni a kártevőt, akad olyan eset is, amikor a telefon már fertőzötten érkezik a vásárlóhoz. A fent említett információbiztonsági cég, a G Data 2014-ben publikálta a Star N9500 mobilok esetét, melyekre a gyárban telepítettek komplex kémprogramot. A biztonsági szakemberek már akkor azt jósolták, hogy az eset valószínűleg nem egyedülálló. Nemrég ez a sejtésük beigazolódtott, mivel sikerült azonosítani olyan Xiaomi Mi4 készülékeket, melyek nem hivatalos forrásból származtak, és előre telepített trójai programot tartalmaztak. A szakértők úgy sejtik, hogy az utóbbi fertőzéshullám mögött egy közbeeső kereskedőcég állt, amely módosította a készülékek gyári programját az eladás előtt. Az információbiztonsági cég előrejelzése szerint mindezek mellett 2015-ben még három veszéllyel kell szembenézni. Az elsőt az SSL⁶-titkosítás hiányosságait kihasználó kémprogramok jelentik, melyek az asztali számítógépek után a mobilokon is jelentkezni fognak. A második a hamis banki alkalmazásokhoz kapcsolódik, melyek kifejezetten a bankoláskor megadott adatainkat próbálják megszerezni. Végül a németek veszélyt látnak a különböző fitness- és egyéb egészségügyi alkalmazásokban is, melyek nagy tömegben rögzítik a felhasználók legszemélyesebb adatait. [10]

A Panda információbiztonsági cég szerint 2014 második negyedévében 15 millió fajta új kártevő jelent meg. Ez napi szinten 160 000 új férget, vírust és kémprogramot jelent, amelyek közül néhány sikeres akciót hajtott végre még az eBay⁷ és a Spotify⁸ ellen is. A kártevők többsége, 62,8%-a a statisztika alapján trójai program. Ezekben az a közös, hogy a gépekre jutásuk után „hátsó kaput” nyitnak, ami biztosítja a konkrét géphez, illetve egyre gyakrabban az okostelefonhoz a támadóknak a hozzáférést. A második legnagyobb arányban, 7%-ban a kémprogramok fordultak elő, míg a klasszikus vírusok és a férgek részesedése 2,6-2,6% volt. A trójaiak közül 58% volt friss termék. A legérintettebb Kína, ahol minden második számítógép fertőzött. A legjobban Svédország, Norvégia és Németország áll, ahol a PC-k és egyéb eszközök az adatok szerint a legbiztonságosabbak. [4]

A dán Secunia biztonsági cég 2014-ről szóló jelentése szerint az úgynevezett nulladik napi sérülékenységek⁹ száma a 2013-as 14-ről 25-re nőtt 2014-ben. Ezek a sebezhetőségek a legveszélyesebbek közé tartoznak és a kiberbűnözők körében a legnépszerűbbek, mivel az áldozatok kiszolgáltatott helyzetben vannak a javítófolt hiánya miatt. A webböngészőkben 2014-ben 1035 hibát fedeztek fel, szemben az előző évben talált 728-cal, állapította meg a biztonsági cég. Különösen érintettek az Adobe PDF-alkalmazásai, amelyek széles körű elterjedtségük miatt a legtöbbször támadott szoftverek közé tartoznak. A 85%-os piaci részesedéssel rendelkező Adobe Readerben 2014-ben 43 sérülékenységet találtak. [8]

A mobiltelefonok másik nagy sérülékenysége az átviteli út biztonságában rejlik. Az egyik ilyen probléma maga a mobiltelefon GSM¹⁰-szabvány-alapú hálózata és az ott alkalmazott átviteli szabványok számos hiányossága, amelyek révén már szinte gyerekjáték a telefonbeszélgetés lehallgatása és a telefon – háromszögellés révén történő – nyomon követése.

A másik átviteliút-probléma a Wi-Fi mint a vezeték nélküli internet egyik lehetősége. A Wi-Fi biztonsága kétségeket von maga után. Könnyen kompromittálható, feltörhető, az alkalmazott védelmi megoldásai kijátszhatóak.

⁶ Secure Socket Layer, webböngészésnél az SSL biztosítja a biztonságos kommunikációt a kliens (böngésző) és a szerver (webszerver) között.

⁷ Internetes aukciós weboldal.

⁸ Egy ingyenesen is használható, a kereskedelmi zenét streamelő szolgáltatás.

⁹ Olyan kijavíthatatlan biztonsági rések, amelyeket a támadók aktívan kihasználnak.

¹⁰ Global System for Mobile Communication.

Több gyártó Wi-Fi-routerei is érintettek voltak abban a támadásban, amely során több mint 300 ezer eszközt törtek fel. A hackerek nemcsak bejutottak az eszközök adminisztrációs felületére, hanem rosszindulatú módosításokat is elvégeztek. A támadók az adminisztrációs felületre bejutva a DNS¹¹-beállításokat módosították, ami a gyakorlatban azzal jár, hogy banki és egyéb jelszavakat ellopó szerverekre és weboldalakra tudják átirányítani böngészés közben a felhasználókat. A jelentés szerint a legtöbb érintett router vietnami; nem is olyan messze, Lengyelországban és Ukrajnában is több tízezer feltört eszközt találtak. [15]

Az új technikával, egy kis felkészüléssel pillanatok alatt feltörhetőek a Wi-Fi-routerek. A biztonságtechnikával foglalkozó svájci 0xcite cég alapítója egy olyan támadási formát fedezett fel, amivel pillanatok alatt bevehető a legtöbb Wi-Fi-router védelme. A támadó – a Wi-Fi Protected Setup- (WPS-) eszközök gyenge, vagy egyáltalán nem létező titkosításának révén begyűjtött adatokból – offline módban kalkulálja ki a jelszót. [14]

Az átviteli utak biztonságát tekintve a szakemberek már jó ideje nem fedeztek fel olyan durva biztonsági rést, mint amilyen a FREAK.¹² Ez olyan hiba, ami szinte mindenkit érint. Az mindig komoly probléma, ha a titkosított kommunikációs kapcsolat kulcsa, az SSL/TLS¹³-protokollokban vagy az azokat támogató alkalmazásokban találunk biztonsági rést. A FREAK azonban, amely az SSL/TLS-protokollokat veszélyezteti, minden eddiginél durvább. Ráadásul nem is új keletű a probléma: története visszanyúlik az 1990-es évekre. A fejlesztőknek az amerikai, nemzetbiztonsági megfontolásokból bevezetett exportkorlátozások miatt ugyanis gyengébb titkosítási eljárásokat is be kellett építeniük az alkalmazásaikba, már ha azt akarták, hogy a szoftvereiket az USA-n kívül lehessen értékesíteni. Az SSL-be akkor belekerült egy olyan üzemmód, amelynek révén 512 bites – akkor még viszonylag erősnek számító, de ma már kifejezetten gyenge – RSA-kulcsokkal lehetett megvalósítani a kommunikáció védelmét. A FREAK – a Heartbleedhez¹⁴ és a POODLE¹⁵-hez hasonlóan – óriási károkat okozhatna. Az első felmérések szerint ugyanis a világ legnépszerűbb egymillió weboldalának több mint 12%-a volt sebezhető. Ebbe a 12%-ba tartozott például az americanexpress.com, agroupon.com, a bloomberg.com, a marriott.com, de még az IBM, a Symantec, sőt, hogy a dolog poénos is legyen, ott van a whitehouse.gov és az NSA publikus webhelye is. De sebezhetőek a Mac OS X-es Apple-gépek, valamint az iOS-es és androidos eszközök is. [5]

A hardverbiztonság tekintetében az USB¹⁶-port használata mind adatátvitelre, mind töltés céljából óriási biztonsági kockázatot rejt a telefon számára, de a másik eszköz – ami általában PC – számára is. A biztonsági hibáknak megvan az a kényelmetlen szokásuk, hogy kiszivárognak. A Black Hat biztonsági konferencián, 2014 augusztusában bemutatott BadUSB nevű hibának két hónap kellett ehhez. A világ most kicsit kevésbé biztonságos, ezért ajánlatos „USB-

¹¹ Domain Name System.

¹² Factoring RSA Export Keys. A hibát megtaláló és dokumentáló szakemberek szerint a FREAK elnevezésű támadás egy, a korai '90-es évek óta ismert, beépített gyengeséget aknáz ki.

¹³ Secure Socket Layer/Transport Layer Security. A TSL az SSL-protokoll utódja, csak a konstansokban van eltérés, a protokoll maga lényegében változatlan.

¹⁴ A Heartbleed néven hivatkozott bug lehetőséget ad az érintett OpenSSL-verzióval védett rendszerek memóriájának olvasására, hozzáférhetővé válnak a kommunikációs csatornák titkosítására használt privát kulcsok, és az adatlopás mellett utat nyit a szolgáltatások vagy felhasználók megszemélyesítésére is.

¹⁵ A POODLE néven elhíresült biztonsági probléma az SSL 3.0 eddigi legjelentősebb sérülékenysége. A biztonsági hiba kihasználásával közbeékelődéses támadások indíthatók, és jogosulatlan adatszerzésre nyílnak lehetőségük a támadóknak. Olyan adatokhoz is hozzáférhetnek, amelyek alapvetően titkosított csatornán közlekednek, azonban a sérülékenység miatt visszafejthetővé válhatnak.

¹⁶ Universal Serial Bus.

kondomot” használni. Eddig sem volt rossz biztonsági tipp, hogy ismeretlen USB-eszközt ne dugjanak a számítógépükbe. Valójában azonban senki nem tartotta be a szabályt. Az USB megkerülhetetlen szabványa a számítástechnikának, olyan, mint a szivargyújtó az autókban. Az égvilágon minden USB-vel működik. Kivételt talán csak a különutas Apple néhány eszköze jelent, de még az ő laptopjain is ott a csatlakozó. A szabvánnyal egy baj van: az eszközökben használt elektronika vezérlőkódját át lehet írni úgy, hogy egészen ijesztő dolgokat csináljon. Gépelhet, kódot telepíthet, átveheti az uralmat a gép felett. A pendrive, amelyet most aggódba a kezében szorongat az olvasó, nem egy olyan doboz, amelybe bele lehet dobálni a munkához kellő fájlokat, hanem egy kis számítógép. [13]

AZ OKOS MOBIL ESZKÖZÖK ALKALMAZÁSA A KÖZSZFÉRÁBAN

A Gartner jelentése szerint az a tendencia figyelhető meg, hogy 2020-ra a legnagyobb cégek felső vezetőinek 30 százalékát már közvetlenül megtámadták és meg fogják támadni. A közvetlen támadásoknak pedig alapvetően családi okai vannak. A cégvezetők vagy családtagjaik ugyanis nem körültekintőek, a közösségi média segítségével tulajdonképpen kiteszik az ablakba személyes adataikat. Ha a vállalatvezetők tudatosabban foglalkoznának a biztonsággal, talán kevesebb kár származna belőle. A gyakorlatban ott, ahol nem megengedett a saját mobil eszköz használata, inkább vállalati tulajdonú mobil eszközöket biztosítanak, ezzel próbálják „kiváltani” a jogi és adatkezelési problémákat. Bár a mobil eszközök korlátozása csökkentheti a személyes tartalmak beáramlását, de a felhőmegoldások életre kelésével a biztonsági kockázatok továbbra sem szűntek meg. Ennek értelmében nem csak az eszközök tulajdonlásával kialakult kérdésekkel kell foglalkozni. Felhasználói oldalról egyébként továbbra is a kényelem a legfontosabb tényező, s ha a felhasználók gondolkodása nem változik meg, akármilyen zseni szoftver védi őket, könnyedén támadhatóak. [12]

Ezért is válhatott nagy üzletté a mobilbiznisz vagy a mobility, hiszen a felhasználók, céges alkalmazottak a mobil eszközeiktől nem szeretnek még kis időre sem megválni. Ha a jelenlegi okoseszközök az asztali gépeket, laptopokat nem is tudják teljes mértékben kiváltani, funkcionalitásban vetekszenek velük. Ezért érthető, hogy a munkavállaló a munka közben is saját eszközének a használatát szeretné elérni. Viszont még mindig érzékeny területnek számít a téma, hiszen a vállalatok/szervezetek nagy része továbbra sem készült fel arra, vagy nem is tervezi, hogy saját infokommunikációs hálózatát megnyissa a magán mobil eszközök számára, mivel egy külső mobil eszköz mondhatni tökéletes biztonsági rést nyithat egy vállalat tűzfalán. [2]

Napjainkban az üzleti alkalmazások széles körű alkalmazása lehetséges a mobil eszközökön, pl. a munkavégzést igazoló munkalapprőgzítő alkalmazások használata, vagy rendelések felvétele. Az ilyen jellegű alkalmazások használatával nő a hatékonyság: az adatfeldolgozás rendkívül felgyorsulhat, csökkenthető a hibás adatbevitel lehetősége. A mobil eszközök integrációja akkor lehet sikeres, ha a felhasználói élmény nem csökken és a cég adatai is biztonságban vannak. Olyan megoldást kell választani, amihez nem szükséges lépten-nyomon a név és jelszó megadása, hanem az azonosítást tanúsítványok alkalmazásával lehet megvalósítani. Az intranet eléréséhez elegendő egy biztonságos böngésző elindítása, amely képes titkosított csatornán kommunikálni a tűzfal mögött működő kiszolgálóval. A céges dokumentumtár eléréséhez ne kelljen a teljes hálózatra nyitott VPN¹⁷-elérést felépíteni.

¹⁷ Virtual Private Network.

A céges erőforrások eléréséhez szükséges beállítások pl. a Wi-Fi, VPN, levelezőrendszer, automatikusan be legyenek állítva. A megoldás rugalmasan kialakítható, az integrált szabályrendszer segítségével automatikusan biztosítja a felhasználók számára a céges adatvagyon és erőforrások biztonságos elérését. Üzemeltetői beavatkozás nélkül gondoskodik arról, hogy a szabályrendszernek nem megfelelő eszközökről eltávolításra kerüljenek a cég által publikált alkalmazások és adatok. Lehetővé teszi az alkalmazás- és adatkontenerizációt, vagyis biztosítja, hogy az üzleti adatok titkosítva és a magánjellegű adatoktól elkülönítve tárolódjanak az eszközökön, és csak az általunk engedélyezett alkalmazásokkal lehessen hozzáférni. A mobil eszközök alkalmazására szabott üzleti folyamatokkal, valamint azal, hogy a dolgozók mobilitását támogatjuk és számukra kedves munkaeszközt biztosítunk, jelentősen növelhetjük a termelékenységet és nem utolsósorban a dolgozói elégedettséget. [9]

A gazdasági szektorban már elterjedt mobil megoldások lehetőségeit a közigazgatási szektor is próbálja alkalmazni. Ami az egyik esetében jól működik, a másik miért ne vehetné át annak alkalmazási lehetőségét? Viszont akadnak problémák. Míg a vállalati szektorban nincs megkötés a beszerzéseket és a fejlesztéseket illetően, annak kizárólagos határát a pénzügyi lehetőségek és a cég szükségletei korlátozzák, addig a közszféra esetében a nagyon gondosan megtervezett költségvetés, a jogszabályi előírások és nem utolsósorban a közbeszerzési eljárás lefolytatása lassítja vagy esetleg meg is akadályozza a szükséges fejlesztések, beruházások megindítását, lefolytatását. Szerencsére látszik, hogy a felsorolt nehézségek ellenére azért az állami szektorban is megindultak a mobilitás irányába az első lépések, a szolgáltatási laptopok, tabletek, okostelefonok beszerzésével és alkalmazásával. Habár a vezeték nélküli hálózatok, azok sebezhetősége okán, a közigazgatásban még nem elterjedtek, viszont az előfizetéses internetről elérhetőek különböző közigazgatási weboldalak, munkahelyi elektronikus levelezőrendszerek. Látható, hogy ezeknek az eszközöknek az alkalmazását is szabályozni és felügyelni kell. Ezekre a feladatokra a gazdasági életben már alkalmazott MDM, azaz Mobile Device Management megfelelő megoldás lehet. Továbbá már számos helyen lehetőség adódik a belső e-mail fiók szinkronizációjára a saját tulajdonú okostelefonok esetében, ami már a BYOD, azaz Bring Your Own Device mint alkalmazási lehetőség bevezetése felé vezető út.

A BYOD

A Bring Your Own Device- (BYOD-) jelenség 2007 körül vette kezdetét, amikor a vállalati vezetők elkezdték használni privát okostelefonjukat és táblagépeiket munkavégzésük során. A jelenséget erősítette, hogy a 20 és 29 év közötti munkavállalók, az ún. Y generáció sajátossága, hogy szeretik áthágni a szabályokat saját eszközük munkahelyi használata érdekében, s céljukat el is érték. Erre rátett még egy lapáttal, hogy ezután a munkavállalók is elvárták saját eszközeik használatát. Egyszerűen, a BYOD miatt váltunk napi 24 órában elérhetővé és totálisan terhelhetővé. Azonban az, hogy megnövekedett a saját tulajdonú mobil eszközök használata a vállalati környezetben, még nem jelentette azt, hogy a jogi szabályozás is készen állt a helyzet kezelésére. [12]

Ezzel kapcsolatban a vélemények ellentmondóak. Egyfelől a munkaadók egy része kértelkedik a BYOD gazdasági előnyeinek fenntarthatóságában, úgy vélik költséges a védelmi infrastruktúra és a személyes rendszergazda-támogatás. Másfelől a BYOD-szabályozásokkal sok pénzt lehet megtakarítani, miután a saját eszközök kiválthatják a költséges céges

infrastruktúra beszerzését. Emellett szól még, hogy egyre több az igény arra is, hogy bizonyos vállalati eszközök elérhetővé váljanak mobil eszközökön is (például BI¹⁸-rendszerek). [12]

A kérdés ezzel kapcsolatban az, hogy kié a felelősség? Egy esettanulmány alapján az alábbiak állapíthatók meg. Amikor a rendszergazda adatmentést végez, de a felhasználó magánképeit is szinkronizálja, amelyek ezáltal felkerülnek a vállalati felhőbe, akkor a BYOD-eszközöknél a személyes adatok védelme a vállalatok vállán fog nehezedni. Tehát a kérdésre a válasz: a vezetőké, ők azonban menekülnek a felelősség elől. A mobility hatására úgyszólván olyan közeg alakult ki, ahol nehezen választható szét a privát és a céges szféra, s miután a felhasználónak kényelmetlenséget okoznak a korlátozások, a vezetők inkább szigorúbb szabályokat, esetleg tiltásokat alkalmaznak. Azoknál a vállalkozásoknál, ahol a vállalati kultúra magasabb, talán nem kérdés, hogy az ilyen jellegű kérdéseket szabályozzák. S ha már szabályozzák, akkor oktatják is. A tudatos felhasználó mellé azonban szükség van egy tudatos vállalatra is. [2]

A saját eszközök vállalati infrastruktúrában való használata évek óta az egyik leggyakrabban emlegetett jelenség a vállalati IT-szakemberek körében. A hazai szervezetek többsége azonban még mindig csak részben vagy egyáltalán nem gondoskodik arról, hogy biztonságossá tegye a privát vagy vállalati tulajdonú mobil készülékek használatát a vállalaton belül. Pedig a megfelelő eszközök és intézkedések bevezetése nem csupán biztonságossá, de egyszerűbbé és hatékonyabbá is teszi a mobil munkavégzést. Az alábbi lépések és megoldások javasoltak az átfogó BYOD-stratégia kialakításához:

1. A felhasználók oktatása.

A biztonságos BYOD-stratégia egyik alappillére, hogy a vállalat/szervezet vezetői és alkalmazottai egyaránt tisztában vannak a saját eszközök használatából eredő veszélyekkel, illetve a különféle biztonsági intézkedések okaival. Folyamatosan oktatni kell a felhasználókat az újonnan felmerülő fenyegetésekről is. Bizonyos időközönként pedig érdemes tesztelni az alkalmazottak tudását és reakcióit.

2. A hozzáférés-felügyeleti házirendek betartása.

Meg kell győződni arról, hogy csak a megfelelő személyek és eszközök számára biztosított hozzáférést a cég az adataihoz és alkalmazásaihoz! Nem megengedhető, hogy egy adott okostelefon vagy táblagép elérje a vállalati erőforrásokat.

3. A mobilról történő hozzáférések felügyelete.

Gondoskodni kell a nem szabványos készülékekről elért és használt vállalati/szervezeti információk felügyeletéről. Külön beállításokat kell alkalmazni többek között olyan esetekre, amikor az alkalmazottak távoli helyről dolgoznak az adatokkal. A céges fájlokat soha ne a készülékre mentse a rendszer, így biztonságban maradnak az érzékeny adatok.

4. A SIEM¹⁹-megoldások monitorozási képességeinek használata.

A biztonsági információ- és eseménykezelő (SIEM) rendszerek segítségével monitorozható minden eszköz, amely hozzáfér a vállalati erőforrásokhoz, így azonnal felhasználható, személyazonosságokhoz köthető és szükség esetén auditálható információk kaphatók.

5. Az eszközfelügyelet a mobilkészülékekre is történő kiterjesztése.

Ha az alkalmazottak az okostelefonokat és a tableteket ugyanúgy használják napi munkájukhoz, mint az asztali számítógépeket, akkor ezeket a mobilkészülékeket ugyanúgy kell felügyelni, mint a biztonságos vállalati infrastruktúrában belül található eszközöket.

¹⁸ Business Intelligence.

¹⁹ Security Information and Event Manager.

6. Az érzékeny adatok logikai védelme.

Célszerű logikai védelemmel tárolni minden olyan, nem szabványos eszközön tárolt adatot, ami céges tulajdonnak számít, beleértve az alkalmazottak vállalati/szervezeti e-mail-üzeneteit. Így akkor sem kerülnek illetéktelen kezekbe a céges információk, ha elveszítik vagy ellopják a készüléket. [6]

MI AZ AZ MDM?

A BYOD-jelenség hatására alakult ki a Mobile Device Management (MDM) mint megoldás a felmerülő problémára. Az MDM-eszközök elérhetőek egy ideje, azonban akkor értékeldnek fel igazán, amikor bekövetkezett az információbiztonsági incidens, illetve abban az esetben, ha a szomszéd vagy a konkurencia is rendelkezik MDM-megoldással. Azonban sok kérdést vet fel a biztonsági oldalról történő megközelítése az MDM lehetőségének; ha bárki is belekezd, érdemes a funkcionalitás oldaláról elkezdenie. [2]

Az MDM a mobil eszközök és a rajtuk tárolt információk, alkalmazások, illetve a kommunikációs folyamatok központi, távoli védelme, flottában történő menedzselése.

Az MDM fő funkciói

Üzembe helyezés: a készülék beszerzése, üzembe helyezése, cégprofil kialakítása, a device management rendszerhez csatlakoztatása távolról (OTA – Over The Air).

Távoli eszközmenedzsment napi szinten: alkalmazásmenedzsment, távsegítség, hibaelhárítás, eszközvédelem, törlés, zárolás, biztonsági előírások betartatása.

Adatbiztonság: biztonsági mentések, telepített szoftverek nyilvántartása, készülékbeállítások követhetősége, készülék-tartalom – tárolt adatok és beállítások – gyors visszaállítása. Jelentések készítése az üzemeltetésről, felhasználásról.

Az MDM előnyei a felhasználók számára

- A munkatársaknak az esetek nagy részében nem kell a vállalati IT helpdesket személyesen felkeresniük.
- Nem kell időt tölteniük a készülék karbantartásával, így hatékonyabban végezhetik a munkájukat.

Az MDM előnyei a vállalat és az üzemeltetés számára

- Nagyobb hatékonyság a mobilalkalmazások, illetve a naprakész információk rendelkezésre állásával.
- A vállalati mobil készülékek központilag proaktívan menedzselhetők.
- Nagyobb IT-biztonság.
- Rövidebb telepítési idő.
- A támogatásra fordított idő csökkenthető.
- Alacsonyabb üzemeltetési költségek.
- Hatékonyabb eszköz- és alkalmazásmenedzsment (pl. alkalmazások tömeges implementálása).
- A készülékeken futó alkalmazások kontrollja.
- Gyors problémamegoldás, hibaelhárítás. [7]

Egy, a mobil eszközök felügyeletére (MDM) létrehozott biztonsági politika, amely integrálódik a meglévő végpontbiztonsági szoftverrel, hatalmas értéket képviselhet a mobilbiztonsági kihívásokkal szembesülő IT-szakemberek számára. Ha ugyanazon a konzolon történik az MDM-politika megvalósítása és más végpontbiztonsági szoftverek kezelése, a

rendszergazdák minden egyes alkalmazott esetében egyedi módon szerezhetnek érvényt az előírásoknak. [1]

EGY MOBILBIZTONSÁGI KÉRDÉS VIZSGÁLATA ÁL WI-FI-HOTSPOT ALKALMAZÁSÁVAL

A WLAN²⁰-képes mobil eszközeinket előszeretettel használjuk olyan környezetben, ahol az internetért nem kell fizetni. Ez a felhasználói magatartás teljesen természetes. Senki sem az ellensége saját zsebének, ez esetben az internet-előfizetésben szabott kvótájának, persze, ha rendelkezik ilyen szolgáltatással. Magyarországon is, mint általában a világon mindenhol, egyre több és több az ingyenes Wi-Fi-elérési lehetőség, melyet úgynevezett hotspotok biztosítanak.

A hotspot

A hotspot többnyire nyilvános vezeték nélküli internet-hozzáférést biztosító szolgáltatás. Általában a hatótávolsága megközelítőleg 50 méter. A hotspot szolgáltatását mindenki használhatja, ha rendelkezik olyan mobil eszközzel, aminek van Wi-Fi-adaptere. Az internet elérése lassan már az alap emberi jogok közé tartozik, azaz mindenkinek joga van a világháló infrastruktúrájának használatára. Ezt szolgálja az egyre több telepített, a közjót szolgáló nyilvános hotspot. Először kereskedelmi és vendéglátóhelyeken telepítették, majd egyre több közforgalmú helyen. A hotspotokon keresztül általában ingyenesen lehet az internetre csatlakozni, de előfordul, hogy azt valamilyen feltételhez kötik. Ez a feltétel lehet a fogyasztás függvénye, vagy egy emelt díjas SMS²¹-sel aktivált időkorlátos csatlakozás. Ezenkívül még az üzemeltetők alkalmazhatnak egy úgynevezett captive portált. Ez egy speciális szoftver, mely a routeren vagy egy külső gépen fut, és kezeli a hozzáféréseket, ezzel biztosítva a jogosulatlan felhasználók kiszűrését. A captive portál lényege, hogy a böngésző addig nem tölt be a bejelentkezési lapon kívül mást, ameddig a felhasználó nem azonosítja magát. De előfordul az is, hogy az adott hotspot nincs védve semmilyen jelszóval vagy azonosítóval, egyszerűen csak csatlakozni kell. Ebben az esetben a felhasználó szinte korlátlan hozzáférést kap az internethez az adott hotspoton keresztül. A mobil eszközök operációs rendszerei eltárolják ezeket a csatlakozási pontokat, sőt adott esetben a jelszavakat is. Így, a legközelebbi csatlakozás esetén már nem kell azonosítania magát az illetőnek, illetve nem kell engedélyezni a kapcsolódást. Amennyiben a mobil eszköz Wi-Fi-je aktív állapotban van, akkor a rendszer automatikusan csatlakozik a hotspothoz anélkül, hogy arról a felhasználó bármilyen tudomást is szerezne. A felhasználó csak azt érzékeli, hogy van internet. Csak abban az esetben jut tudomására az adott hotspothoz történő csatlakozás, ha a menüben azt ellenőrzi.

A hackerek ezt a jóhíreműséget és könnyelműséget kihasználva juthatnak el a mobil eszközeinkhez és a rajta tárolt adatainkhoz, vagy azon keresztül az általunk használt szolgáltatásokhoz úgy, hogy azt mi, tulajdonosok észre sem vesszük, sőt mi magunk „hagytuk azt jóvá” azzal, hogy korábban csatlakoztunk egy publikus hotspothoz.

És hogyan teszik mindezt? Egy pofonegyszerű dologgal. Létrehoznak egy ál (angolul: fake) Wi-Fi-hotspotot egy meglévő publikus hotspot SSID²²-jének a felhasználásával.

²⁰ Wireless Local Area Network.

²¹ Short Message Service.

²² Service Set Identifier.

A szerzők egyike elvégzett egy kísérletet, melyben azt vizsgálta, hogy hogyan lehet ilyen környezetet kialakítani: valóban csatlakoznak-e az eszközök a fake Wi-Fi-hotspothoz.

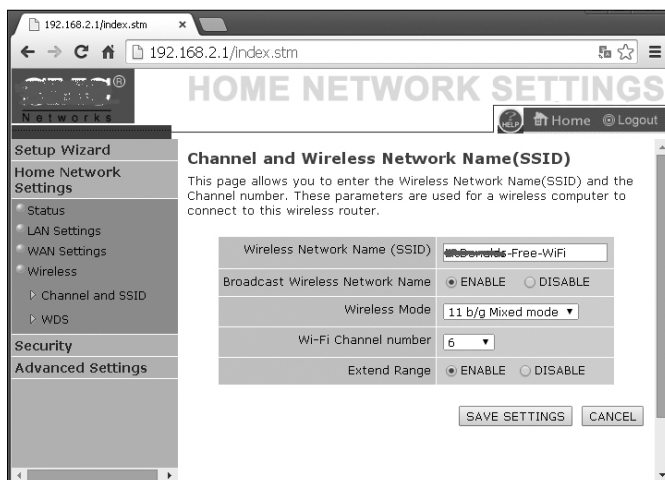
A kísérletbe a vizsgálatot végző szerző háztartásában fellelhető mobil eszközök lettek bevonva, úgymint egy már nem használt Wi-Fi-router és egy asztali számítógép.

A KÍSÉRLET

A vizsgálatot végző szerző egy nyugat-magyarországi megyeszékhelyen folytatta le a kísérletet. A megyeszékhely belvárosának különböző pontjain a mobil eszközöket csatlakoztatták a nyilvános hotspotokhoz. A csatlakoztatott nyilvános internetelési pontok között volt telefonszolgáltatók által biztosított elérési pont, éttermek és kávézók elérési pontjai, valamint a városi önkormányzat által biztosított nyilvános és ingyenes Wi-Fi-hotspotok. Ezeknek a hotspotoknak az SSID-jét pontosan, karakterhűen egy telefon jegyzetömbjébe feljegyezték. A vizsgálat ezen szakaszában 10 szolgáltató azonosítóját rögzítették, amelyekhez csatlakoztatták a háztartási mobil eszközöket, ezáltal azok adatbázisába ezek a pontok mind bekerültek.

A vizsgálat következő szakaszában, a háztartás egyik asztali számítógépe és egy használaton kívüli Wi-Fi-router segítségével létrehoztak – kizárólag a kísérlet elvégzése céljából – a feljegyzett SSID-k megadásával egy-egy fake hotspotot. A mobil eszközök rövid időn belül érzékelték a már „ismert” hotspotot, és mind csatlakozott is hozzá úgy, hogy arról a kísérletet végzőt, mint felhasználót, már nem is „értésítették”. Az eljárást több SSID alkalmazásával megismételték. Az eredmény minden esetben megdöbbentő volt. Az eszközök feltétel nélkül mind csatlakoztak a létrehozott fake hotspothoz.

A vizsgálat következő elemeként leválasztották a kísérletben részt vevő mobil eszközöket a létrehozott hotspotról, majd mindegyikben kikapcsolták a Wi-Fi-elérési alkalmazást. Majd a routert bizonyos időre bekapcsolták mint ál hotspotot. A sejtés beigazolódtott. A népszerű, a fiatalok körében gyakran látogatott gyorsétteremlánc helyi kirendeltségének SSID-jére a szomszédos lakók közül többen is rácsatlakoztak. Tették mindezt úgy, hogy ők maguk mit sem sejtettek az egésztől. A vizsgálatot követően az ál hotspotot megszüntették. A vizsgálat dokumentálása a képernyőképek mentésével és a router-tevékenységnapló állományának mentésével lett végrehajtva. Ezt követően a másik 3 SSID alkalmazásával megismételték a vizsgálatot. A begyűjtött adatok elemzése során megállapítást nyert, hogy a kísérlet

2. ábra Az ál Wi-Fi-hotspot beállítása (Készítették a szerzők)

3. ábra A saját eszközök csatlakoztatása (Készítették a szerzők)

környezetében élők körében a vizsgálatot végző által begyűjtött és beállított 4 hotspot közül csak egy „örvend” népszerűségnek. Természetesen a fenti vizsgálat csak abban az esetben működőképes, hogyha az adott eszköz éppen nem csatlakozik egy Wi-Fi-hálózathoz sem.

A vizsgálat bebizonyította az elméletet, miszerint ha a mobil eszközünk egyszer csatlakozik egy nyílt Wi-Fi-hotspothoz, és nem töröljük később az adatállományból ezt a tételt, akkor a mobil eszköz, ha nincs másképp beállítva, automatikusan csatlakozik minden olyan Wi-Fi-hotspothoz, amelyik SSID-ja fellelhető az adatbázisában. A vizsgálat kizárólag ennek a ténynek a megállapítására szolgált, a begyűjtött információk kizárólagosan a hipotézis alátámasztásául szolgálnak. Azokkal semmilyen formában a vizsgálatot végző nem élt vissza. A nem saját eszközök csatlakozását követően a kísérletet leállították, folytatása nem volt.

A vizsgálatot, majd az adatok elemzését követően a következők voltak megállapíthatók.

A mobil eszközök a csatlakozáshoz minden esetben a router részére megadják a saját MAC²³-azonosítójukat, ha be van állítva, akkor a nevüket, valamint androidos eszköz esetében azt, hogy azon Android-rendszer fut. A csatlakozó eszközről ezeket az adatokat a router log állománya tárolja. A MAC-cím első hat karakteréből beazonosítható az adott eszköz gyártója. A megszerzett információk birtokában a vizsgálatot végző képes lett volna egy hálózati adat-elemző szoftver alkalmazásával kideríteni, hogy az adott eszköz milyen irányba kommunikál és milyen típusú adatokat küld vagy kap. Módja lett volna az eszközön tárolt, megosztott fájlokhoz hozzáférni, beállítástól függően azokat törölni vagy felülírni. Ezekon túlmenően egy hacker szinte bármire képes lehetett volna, és adott esetben képes is. Képes az adatforgalmat figyelni, manipulálni, az eszközt feltörni, arra rossz szándékú szoftvereket juttatni, azokat futtatni, „hátsó kaput” nyitni és ezzel az adatokhoz hozzáférni (ezáltal azokkal már azt tud csinálni, amit csak akar). Továbbá botnet részévé tudja tenni az eszközt, és ezt követően a csatlakoztatott eszköz máris önmaga követ el bűncselekményeket úgy, hogy a tulajdonos arról mit sem tud.

De a megszerzett MAC-címmel, annak klónozásával is visszaélések követhetők el. Például ismerve az elmúlt időszakban megtörtént és felderített rendszerfeltöréseket, lehet tudni, hogy az elkövetők úgy jutottak be a különböző rendszerekbe, hogy kulcspozícióban lévő személyek adatait szerezték meg. Azokat felhasználva, azokkal visszaélve jutottak be a

²³ Media Access Control.

4. ábra Az idegen eszközök csatlakozása (Készítették a szerzők)

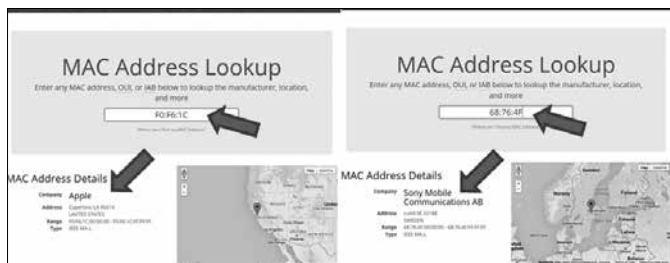
kiszemelt rendszerbe, ugyanis ezek a személyek szinte korlátlan jogosultsággal rendelkeztek az adott hálózatban és azok erőforrásai felett. [3] Könnyen megállapítható, hogy ha egy felső vezető céges vagy szolgálati okostelefonját ilyen jellegű támadás éri, akkor az adott vezető céges rendszerébe történő behatolás már idő kérdése.

Amennyiben az ál hotspotot egy olyan környezetben alakítják ki, ahol maga a környezet „Wi-Fi-szegény”, akkor egy ilyen módszerrel szinte az összes, a hatáskörébe kerülő mobil eszköz csatlakozni fog az álhálózathoz. Elegendő egy kiszemelt helyszín közelében parkoló autó akkumulátoráról működtetett Wi-Fi-router. A hackernek elegendő a hatótávolságban tartózkodnia, és egy mobiltelefon segítségével menedzselheti az álhálózatot. Ilyen helyszínek általában azok a közigazgatási intézmények lehetnek, amelyek esetében erőforrás hiányában nincs, vagy egyszerűen biztonsági okokból tiltott a Wi-Fi-hálózat kiépítése, alkalmazása. Viszont ezeken a helyszíneken is sok embernek bekapcsolt állapotban van a telefonján a Wi-Fi, valamint, mint ahogyan azt írásunkban már említettük, a közigazgatásban is egyre terjed a vezetői szinteken a céges/szolgálati okostelefonok alkalmazása. Ennek ismeretében a védelmi megoldások alkalmazása során a szabályozás kérdése rendkívül fontos, valamint egyre jobban látszik a felhasználók – képzés és tájékoztatás útján történő – biztonságtudatossága fokozásának szükségessége.

A SZOLGÁLATI OKOSMOBILOK ALKALMAZÁSÁNAK INFORMÁCIÓBIZTONSÁGI JAVASLATAI

A fentiekből jól tükröződik, hogy az okosmobilok szolgálati célból történő biztonságos használatának rengeteg feltételét kellene megteremteni, úgymint:

- Az eszközök beszerzése során a biztonságért felelős szakállomány bevonása a projektbe és a javaslatoknak figyelembevétele a döntéskor.
- Folyamatos kockázatmenedzsment.
- Hardver- és szoftvertámogatott eszközök beszerzése, alkalmazása.
- Hatékony szabályozás és szigorú szankcionálás.
- Naprakész biztonsági szoftverek alkalmazása (tűzfal, vírusvédelmi alkalmazás).
- Távmenedzsment folyamatos biztosítása (helpdesk).
- A tárolt információk identitás szerinti szeparációjának biztosítása.

5. ábra A MAC cím beazonosítása a www.macvendorlookup.com oldalon (Készítették a szerzők)

- Az alkalmazások telepítésének központosítása, a felmerülő igények és az alkalmazások vizsgálatát követően.
- A nyílt Wi-Fi-hálózatok használatának tiltása.
- A szolgálati előfizetéshez tartozó internetelérés vezeték nélkül történő megosztásának szabályozása úgy, hogy azt kizárólag szolgálati okoseszköz részére lehessen megosztani, magántulajdonú részére tiltva legyen.
- A szolgálati okoseszközök vállalati, belső hálózathoz történő csatlakoztatása csak abban az esetben váljon lehetséggé, amennyiben kimondottan ilyen alkalmazások vannak használatban az adott szervezetnél. Amennyiben csak a levelezőrendszer szinkronizálódik a telefonnal, akkor teljesen szükségtelen a mobil eszközt akár vezetékes (USB) módon, akár vezeték nélküli módon csatlakoztatni. Kivétel az üzemeltetésért felelős rendszer adminisztrátori állomány.
  - Az akkumulátor töltése – belső hálózatra USB-vel történő csatlakozással – kizárólag olyan USB összekötő kábellel váljon lehetséggé, amelyben csak a tápáram ellátásának portjai aktívak, a többi, adattovábbításra szolgáló port inaktív.
- A felhasználók magas szintű, naprakész információbiztonsági tudatosságának folyamatos biztosítása a szervezet vezetőjének transzparens elkötelezettségével, az oktatás, képzés eszközeivel és egyéb módszerekkel.

A MAGÁNTULAJDONÚ OKOSMOBILOK ALKALMAZÁSÁNAK INFORMÁCIÓBIZTONSÁGI JAVASLATAI

Amennyiben a felhasználó szolgálati okoseszköz hiányában kénytelen a saját eszközét alkalmazni, és ezt a szervezet információbiztonsági politikája és stratégiája nem tiltja, illetve támogatja azt, abban az esetben a felhasználó részére ajánlott betartani az alábbi javaslatokat:

6. ábra AI Wi-Fi-hotspot működése „Wi-Fi-szegény” környezetben (Készítették a szerzők)

- Csak akkor szinkronizálja a telefonját a belső levelezőrendszerrel, hogyha az engedélyezett.
- Amennyiben webes felületről elérhető a belső levelezőrendszer, abban az esetben használja (ha engedélyezett).
- A levelek csatolmányait csak akkor töltsse le az eszköz tárolójába, hogyha az engedélyezett. De ilyenkor egy védett, szeparált logikai tárolót (mappát) kell kialakítani és használni, hogy a különböző identitású információk fájlok ne keveredjenek.
- Bizonyos webböngészők esetében lehetséges az adott csatolmány megjelenítése le-töltés nélkül, amennyiben elengedhetetlenül szükséges a csatolmány megtekintése, kizárólag olvasási céllal nyissa meg a csatolmányt, amennyiben az nem tiltott.
- A belső levelezőrendszer kizárólag védett vezeték nélküli hálózat használatával történjen. A nyílt, ingyenes Wi-Fi-hálózatok használatának mellőzése.
- Amennyiben a felhasználó saját eszközén használja a belső levelezőrendszert, tartózkodjon a nem hivatalos helyről származó vagy gyanús APP-ok használatától. Valamint a gyanús, avagy vélhetően fertőzött weboldalak látogatását mellőzze.
- Használjon naprakész tűzfal- és vírusvédelmi alkalmazásokat.
- A korábban használt nyílt Wi-Fi-hotspot SSID-k törlése a telefon adatbázisából.

ÖSSZEGZÉS

Látható, hogy az okos mobil eszközök sérülékenységei mennyire figyelemre méltóak, főleg akkor, ha nemcsak a magánjellegű adatokat tároljuk rajta, hanem a vállalati/szervezeti adatokat is. Ezért elengedhetetlen egy olyan lehetőség alkalmazása, amely a közigazgatásban bevezetendő okoseszközök távfelügyeletét biztosíthatja a kor színvonalának megfelelő elvárások teljesítése mellett. A bemutatott kísérlet is azt erősíti, hogy mennyire védtelen még mindig a vezeték nélküli technológia. A „mobilizáció”, ahogyan a jelenünket, úgy a jövőnket is nagyban fogja befolyásolni, nemcsak a munkahelyünkön, de magánéletünkben is.

A szakértők véleménye is nagyon eltérő a mobility kérdésében. A probléma: a gyártókat kényszerítjük rá a biztonsági alkalmazások használatára, avagy azokat az operációs rendszerben kell megoldani. Elfogadott lenne az is, ha olyan eszközöket gyártanának, amelyekben kevésbé van jelen a mesterséges intelligencia. Azaz egy „butított” eszköz kevésbé kockázatos.

A technológia fejlődése megállíthatatlan, és az irányát nehéz koordinálni. A megoldás a tesztelés és a pilot időszak lehet. Abban egyetértenek a szakértők, hogy egy előre meghatározott biztonsági stratégiát szükséges követniük a szervezeteknek. A szolgálati célú okoseszközök információbiztonsági hatékonyságát kizárólag a szigorú jogosultságkezelés és kialakított irányelvek alkalmazása teszi lehetővé.

Az elkövetkezendő időszakot tekintve elképzelhető, hogy nemsokára már nem mobilizációról beszélünk már, hanem az ún. Virtual Life²⁴-ről. [2]

(Vége)

²⁴ Virtuális élet – a fizikai valóból kibertérbe áthelyeződött, vagy párhuzamosan végzett mindennemű tevékenység, amely befolyással van a felhasználó életére.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Az alkalmazottak késve jelentik mobil eszközeik ellopását. 2014. szeptember 22. http://hitek.prim.hu/cikk/2014/09/22/az_alkalmazottak_kesve_jelentik_mobil_eszkoeik_ellopasat (Letöltés időpontja: 2014. 09. 25.)
- [2] Az ISACA 2015. február 11-én tartott „Mobilbiztonság – Ön dönt, hogy merre tart?” című konferenciáján beszélt.
- [3] Az ISCD 2014 konferencián elhangzott előadások alapján, Budapest, 2014. 09. 08–09.
- [4] Harangi László: *Egyre több a kártevő*. 2014. szeptember 24. <http://pcworld.hu/kozosseg/egyretobb-a-kartevo.html> (Letöltés időpontja: 2014. 09. 26.)
- [5] Ilyen durva biztonsági sztori még nem volt. Ez tényleg mindenkit érint. 2015. március 06. <http://bitport.hu/ilyen-durva-sztori-meg-nem-volt-mert-nsa> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 20.)
- [6] mattheus: *6 tipp a biztonságos „dolgozz saját eszközzel” stratégia kialakításához*. 2014. július 16. <http://www.technokrata.hu/www/2014/07/16/6-tipp-a-biztonsagos-dolgozz-sajat-eszkozzel-strategia-kialakitashoz/> (Letöltés időpontja: 2014. 09. 25.)
- [7] MDM! De, mi is ez? <http://www.infobex.hu/hirek/mdm!-de-mi-is-ez/hu> (Letöltés időpontja: 2014. 09. 25.)
- [8] Mészáros Csaba: *Jelentősen nőtt a nulladik napi sérülések száma*. 2015. március 26. <http://computerworld.hu/cio/jelentosen-nott-a-nulladik-napi-serulekenysegek-szama.html> (Letöltés időpontja: 2015. 04. 05.)
- [9] Mi az a mobil eszközmenedzsment? http://mdm.humansoft.hu/MDM_-_Mobil_eszkozok_a_munkaban/Mi_az_a_mobil_eszkozmenedzsment.html (Letöltés időpontja: 2014. 09. 26.)
- [10] Naponta 4,5 ezer új kártevő jelenik meg Androidra. 2015. március 29. http://hitek.prim.hu/cikk/2015/03/29/naponta_4_5_ezer_uj_kartevo_jelenik_meg_androidra (Letöltés időpontja: 2015. 04. 09.)
- [11] Novell trendek: Itt az ideje újraértelmezni az e-mailt? 2015. március 26. <http://ceginform.computerworld.hu/netiq-novell-suse-magyarorszag-kepvisolet/novell-trendek-itt-az-ideje-ujraertelmezni-az-e-mailt.html> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 30.)
- [12] Sebők Viktória: *Mobilbiztonság – Ön dönt, hogy merre tart?* 2015. március 12. <https://www.isaca.hu/index.php/hitek/isaca-budapest-chapter/item/315-mobilbiztonsag-on-dont-hogy-merre-tart> (Letöltés időpontja: 2015. 04. 20.)
- [13] Szedlák Ádám: *Használjon óvszert! Minden USB-eszköz fertőzőtté válhat*. 2014. október 3. http://vs.hu/magazin/osszes/hasznaljon-ovszert-minden-usb-eszkoz-fertozove-valhat-1003?utm_source=hrkrs&utm_medium=rss#!s1 (Letöltés időpontja: 2014. 10. 05.)
- [14] T. Gábor: *Egy másodperc alatt feltörrik a WiFi routerek*. 2014. augusztus 31. <http://pcworld.hu/kozelet/egy-masodperc-alatt-feltorik-a-wifi-routered.html> (Letöltés időpontja: 2014. 09. 15.)
- [15] Több százezer Wifi routert törtek fel – ellenőrizze beállításait! 2014. március 5. http://hitek.prim.hu/cikk/2014/03/05/tobb_szazezer_wifi_router_tortek_fel_-_ellenorizze_beallitasait (Letöltés időpontja: 2014. 09. 15.)

Kassai László ny. ezredes:

EMLÉKEZTETŐ GONDOLATOK A KATONAI SZOLGÁLATI FEGYELEMRŐL ÉS A KATONÁK FEGYELMI FELELŐSSÉGÉRŐL

ÖSSZEFOGLALÓ: Az utóbbi két-három évben a honvédségi folyóiratokban sem a jogásztársadalom, sem a katonatudósok, de még a katonai elit részéről sem történt semmilyen publikált észrevétel a katonai szolgálati fegyelemmel és a katonák fegyelmi felelősségével foglalkozó néhány törvényi megfogalmazásra vonatkozóan, ezért a szerző arra az elhatározásra jutott, hogy észrevételt tesz néhány, az általa is művelt területet érintő kérdésben. Írásában a katonai szolgálati fegyelem bemutatásán keresztül vizsgálja a régóta használt „fegyelemsértés” tényállását, a katonai szolgálati viszonyból eredő fegyelmi felelősséget, a katonai szolgálati fegyelmi vétség fogalmát és tényállási elemeit, a katonai szolgálatra való méltatlanság egyes kérdéseit, valamint a fegyelmi felelősséghez és a fegyelmi eljáráshoz kapcsolódó intézményes fogalmakat.

KULCSSZAVAK: fegyelemsértés, fegyelmi felelősség, szolgálati fegyelem, fegyelmi vétség, méltatlanság

A címben feltüntetett emlékeztető gondolatokat a Magyar Honvédség személyzeti politikájának alapját képező katonai szolgálati törvény¹ tükrében – mint az adott témával korábban behatóan foglalkozó jogász és katona – kívánom felvetni. A törvény a honvédség tényleges katonai szolgálatot teljesítő katonájától – egyebek mellett – magas fokú fegyelmet követel meg,² megállapítja, hogy fegyelemsértést követ el az állomány tagja, ha a szolgálati viszonyból eredő kötelezettségét szándékosan vagy gondatlanul megszegi.³ A törvényi szöveg lényegében egyrészt megmutatja, hogy a törvényalkotó miként és hogyan gondolkodik a katonai szolgálati fegyelemről, valamint a katonák fegyelmi felelősségéről, másrészt, hogy milyen mértékben tartja fontosnak a katonai szolgálati fegyelmet a hadsereg eredményes működése szempontjából.

ELMÉLKEDÉS A FEGYELEMSÉRTÉSRŐL

Nem először foglalkoztat az a gondolat, hogy a honvédség tevékenységét és működését meghatározó jogszabályok, belső rendelkezések, az egyes tudományos munkák és egyéb írások, de a katonai közvélekedés is az alapvető magyar jogelveknek megfelelően használják-e a „fegyelemsértés” tényállását, illetve fogalmát? Ezen kérdés felvetését azért tartom indokoltnak, mert a korábbi jogalkotói tévedések időnként ma is jelen vannak egyes jogszabályokban. Természetesen nem tagadom azt a tényt, hogy az idő minden jogszabályban, műben stb. benne van. Írásomban arra törekszem, hogy a fegyelemsértés tényállásával

¹ A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény.

² Uo. a törvény bevezetője.

³ Uo. 145. § (1) bekezdés.

összefüggő megállapításaim a magyar jogban használatos jogelveknek feleljenek meg. Ezen általam támasztott igény csak úgy valósítható meg, ha a következőkben egyrészt bemutatom a katonai szolgálati fegyelem lényegét és alapját, másrészt a katonai szolgálati fegyelmet sértő egyéb intézményesített cselekményeket és magatartásformákat.

A KATONAI SZOLGÁLATI FEGYELEM LÉNYEGE ÉS ALAPJA

A katonai szolgálati fegyelem mint jogi kötelezettség azoknak az összes kötelezettségeknek a teljesítését jelenti, amelyek a katonát a szolgálati jogviszonya alapján terhelik. Ez az alapja annak a szoros kapcsolatnak, amely egyébként a katonai kötelezettségek és a katonai fegyelem között valósul meg. Felfogásom szerint ugyanis a katonai szolgálati fegyelem ebben az összefüggésben a katona összes – a szolgálati viszonyával összefüggő és ahhoz kapcsolódó – kötelezettségeinek gyűjtőelnevezéséül szolgál. Ezen megállapításom a lényeget tekintve teljesen megegyezik a Szolgálati Szabályzat előírásaival, mely szerint „A katonai fegyelem a jogszabályokban, belső rendelkezésekben és az előjárók által meghatározott követelmények, feladatok minden katona és katonai szervezet részéről történő teljesítését, végrehajtását jelenti. Ennek megvalósítása és fenntartása minden katona kötelessége. A katonai fegyelem alapját a katonai élet- és szolgálati viszonyok rendezettsége adja, melyhez szorosan kapcsolódik a katona tudatos kötelességérzetén, a haza védelméért érzett személyes felelősségén alapuló aktív öntevékeny kezdeményezéssel és együttműködéssel párosuló engedelmisségi készsége.”⁴ Vizsgálódásom tárgyával kapcsolatban itt csak a katonák fegyelmével foglalkozom és eltekintek a katonai szervezetek fegyelmének taglalásától.

A katonai szolgálati fegyelmet sértő cselekmények és magatartások

A jogalkotó által az előzőekben meghatározott katonai szolgálati fegyelmet az adott cselekmények társadalmi veszélyességének súlyától és jellegétől függően, számos intézményesült sérelem érheti. Ezek a katonai szolgálati fegyelmet sértő cselekmények nagyon vázlatosan, a belső tartalmuk részletezése nélkül, a következők:

a) Jelentős mértékben sérti a katonai szolgálati fegyelmet, ha a katona olyan cselekményt vagy magatartást tanúsít, amit a Büntető Törvénykönyv bűncselekménynek minősít.

b) Sérti a katonai szolgálati fegyelmet az a katona is, aki szabálysértésnek minősülő jogellenes tevékenységet vagy mulasztást követ el.

c) Sérti a katona a katonai szolgálati fegyelmet akkor is, ha a szolgálati viszonyával összefüggésben a polgári jogi viszonyokra vonatkozó szabályokat megszegi.

d) Az előzőeken túl az állam által Magyarország függetlenségének, területi épségének és határainak védelmére, a nemzetközi szerződésből eredő, közös védelmi és békefenntartó feladatok ellátására, valamint humanitárius tevékenység végzésére létrehozott és fenntartott Honvédség⁵ tevékenységének, működésének és a katonai belső rendtartást meghatározó jogszabályoknak és egyéb rendelkezéseknek a katona részéről történő megsértése szintén sérti a katonai szolgálati fegyelmet.

Tehát, mint az előzőek mutatják, a jogalkotó által rendszeresen a fegyelmi felelősség tényállásaként használt „fegyelemsértés” fogalom egygyé, egy egészszé forrasztja a katona

⁴ A 24/2005 (VI. 30.) HM rendelettel kiadott Szolgálati Szabályzat 29.1. pontja.

⁵ Magyarország Alaptörvényének 45. cikk (1) bekezdése írja elő ezen feladatokat a Magyar Honvédség számára.

büntető-, szabálysértési, polgári és fegyelmi jogi felelősségét. A vázolt különböző felelősségi formák ilyen együttes kezelése egyrészt nem jelzi egyértelműen azt a társadalmi igényként is felfogható sajátos katonai szükségletet, amelyre az állam által kialakított katonai fegyelmi felelősség intézménye irányul, másrészt ezzel megbontja a sajátos katonai szolgálatból eredő fegyelmi jog rendszerét.

Ismereteim szerint a jogalkotó először az 1974-ben kiadott Szolgálati Szabályzatban⁶ használta a fegyelmi felelősség tényállásaként a „fegyelemsértés” kifejezést. „Ha a katona a szolgálati viszonyával kapcsolatos kötelességét, a katonai rendet és fegyelmet vétkesen (szándékosan vagy gondatlanul) megszegi, valamint katonához nem méltó magatartást tanúsít – amennyiben cselekménye súlyosabb elbírálás alá nem esik –, fegyelemsértést követ el. Aki fegyelemsértést követ el, azt felelősségre kell vonni.”

Egy más összefüggésben már a fegyveres erők és fegyveres testületek hivatásos állományának szolgálati viszonyáról szóló 1971. évi 10. törvényerejű rendelet is használja ezt a fogalmat. „Nem lehet fenyítést kiszabni, ha a fegyelemsértés felfedezése óta három hónap, illetőleg elkövetése óta egy év már eltelt.”⁷

A témával kapcsolatban az eddig elmondottak, úgy gondolom, szükségszerűen vetik fel azt a tényt, hogy a szolgálati törvény legközelebbi módosítása során a törvényalkotónak, a szakmai és a logikai indokokra is figyelemmel, egyfajta pontosítást kell végrehajtania. Ezt a katonai szolgálati fegyelmi felelősség pontos szóhasználata és az ennek megfelelő tartalom is indokolja. Ezt a javaslatomat 2000-ben a katonai fegyelemről írt tanulmányaimban is megtettem,⁸ de sem a katonai felső vezetés, sem a szakma nem reagált. Elképzelhetőnek tartanám, ha a katonai fegyelmi jogban már korábban használt fogalom, egy kissé kiegészítve kerülne megfogalmazásra, pl. „katonai szolgálati fegyelmi vétség”.

A KATONAI SZOLGÁLATI FEGYELMI FELELŐSSÉG

A szolgálati törvény „A fegyelmi felelősség” alcím alatt elhelyezett 145. § (1) bekezdése szerint „*Fegyelemsértést követ el az állomány tagja, ha szolgálati viszonyából eredő kötelezettségét szándékosan vagy gondatlanul megszegi*”. Sajnálattal kell megállapítanom, hogy az idézett szöveg – a fegyelmi felelősség lényegét tekintve – üres, a tartalmi lényegét nem tükröző téves, hiányos, a korábbi törvényi szabályozástól lényegesen eltérő hibás fogalmazás.

Miért e kemény kritika? Elsősorban azért, mert nem tartalmazza a korábban helyesen használt és elfogadott vétkességet mint a köteleességszegés felróhatóságának lényeges tartalmát. Ugyanis a fegyelmi vétség jogellenessége mellett vétkes magatartás is, amely veszélyt jelent a honvédség szolgálati rendjére és fegyelmére. Másrészt a fegyelmi vétségben a fegyelmi felelősség általános vonása jelenik meg, ugyanis ez a fegyelmi felelősség alapja, ami nem helyettesíthető csupán a vétkesség fokának (szándékosság, gondatlanság) megjelenítésével. A szándékosság és a gondatlanság – mint a vétkesség súlyosabb és enyhébb foka – a fegyelmi vétségben mint általános fogalmon belül jelenik meg, így önálló használata értelmetlen.

⁶ A 2/1974 (VI.) HM számú rendelettel kiadott Magyar Népköztársaság fegyveres erői Szolgálati Szabályzat 655. pontja.

⁷ A fegyveres erők és a fegyveres testületek hivatásos állományának szolgálati viszonyáról szóló 1971. évi X. számú törvényerejű rendelet 37. §-a.

⁸ Dr. Kassai László ny. ezredes: A katonai fegyelemről II. Új Honvédségi Szemle, 2000/10., 39. Dr. Kassai László ny. ezredes: A katonai fegyelmi felelősség alapja és sajátosságai. Fegyelmi kézikönyv. A Honvéd Vezérkar Jogi és Igazgatási Iroda kiadványa, II. fejezet, 41.

Azon túl, hogy a szolgálati törvény 145. § (1) bekezdésében – mint azt az előzőekben kifejtettem – a törvényalkotó nem utalt az elkövető vétkességére, megfeledkezett arról is, hogy még ebben a szakaszban – mint fontos garanciális elemről – *rendelkezni kellett volna az elkövető kötelező fenyítéséről*. Ugyanis a honvédség erről a szükségszerű igényéről nem mondhat le. Ezt a kérdést az előző törvény úgy rendezte, hogy „A fegyelemsértést elkövetőt – a (4) bekezdés kivételével – az e fejezetben megállapított fenyítésben kell részesíteni”. A (4) bekezdés pedig arról rendelkezett, hogy a fegyelmi eljárás elrendelése, illetve a fenyítés kiszabása mellőzhető, ha a fegyelemsértés csekély súlyú, és figyelembe véve az elkövető magatartását és egyéb enyhítő körülményeket, a figyelmeztetés is elégséges.

Áttekintve az általam ismert hatályos szolgálati törvénynek⁹ a fegyelmi felelősséggel foglalkozó fejezetét, az előzőek során érintett jogi tévedéseken túl, megállapítom, hogy az évtizedek során jól kiforrott és szerkesztett jogszabályi fejezetet szükségtelenül bontották meg, illetve szerkesztették át. Csak példaként említem, hogy megbontotta a fegyelmi eljárás rendjét, áttért a kétszintű szabályozásra, nem helyének megfelelően kezeli a méltatlanság intézményét stb. A katonai szolgálati fegyelmi jog alapos ismerete nélkül kockázatosnak tartom a törvényalkotó megtévesztését. Úgy gondolom, ha a szerkesztő nem csupán a bontásra, hanem a gyarapításra, fejlesztésre fordította volna figyelmét, akkor az esetlegesen jelentkező új igényeket a szakmai és a katonai követelményeknek megfelelően rendezni lehetett volna.

A következőkben szükségszerűen merül fel az az igény, hogy a katonai szolgálatból eredő fegyelmi felelősség néhány vonásával foglalkozzam.

A katonai szolgálati fegyelmi felelősség intézményének rendeltetése és helye a felelősségi rendszerben

Mindenekelőtt meg kell állapítanom, hogy nincs fegyelem felelősség nélkül. A katonák szolgálati fegyelmi felelősségével kapcsolatos kérdések kifejtésénél pedig abból az alapállásból indulok ki, hogy a katonai szolgálat az állami szolgálat egyik sajátos formája. A más állami szolgálattól történő megkülönböztetését, illetőleg elhatárolását éppen a katonai szolgálat – más tevékenységtől szükségszerűen eltérő – jellege és tartalma adja. A katonák – a honvédség tevékenységének sajátos társadalmi, politikai, szervezeti és jogi jellege miatt – a szolgálati viszony keretében tevékenykednek. Ebből következik, hogy a katonák tekintetében a jogi felelősség rendszerében az állami szolgálat fegyelmi felelősségének egy teljesen önálló, elkülönült és egységes rendszerbe foglalt formájával állunk szemben, melynek forrása az államhatalomban keresendő. A szolgálati törvényben – figyelemmel a katonai tevékenység jellegére – a törvényalkotó döntötte el, hogy a honvédség keretében milyen jellegű és terjedelmű fegyelmi jog gyakorolható, tekintettel arra, hogy a fegyelmi jog csak állami felhatalmazás alapján létesíthető. További fejtegetéseink is erre az alapvető következtetésre, illetőleg kialakult történelmi tényre épülnek.

Az előzőekkel szoros összefüggésben – a történeti hűség kedvéért – kívánom megjegyezni, hogy a katonai szolgálat jogi szabályozása jóval megelőzte az egyéb munkaviszonyok szabályozását, így a katonák fegyelmi felelősségének intézménye is igen hosszú múltra tekint vissza. Ez az intézmény az államok, illetőleg a hadseregek többségénél alapvető céljukat tekintve azonos módon, de a részleteket illetően kisebb-nagyobb eltérésekkel funkcionál. Történelmi tény, hogy a katonai szolgálat fegyelmi joga – számos ellentétes törekvés és hatás ellenére – az

⁹ A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény, XIII. fejezet, 86. fegyelmi felelősség.

állam igényének megfelelően megőrizte önállóságát és szükségszerű elkülönültségét. Így sem a múltban, sem a jelenben nem olvadt be az általános fegyelmi jogba, mint az a más állami szolgálatok esetében megfigyelhető. Megítélésem szerint, amíg a hadsereg és annak jellegéből eredő szolgálati viszonyok léteznek, addig a katonai fegyelmi jog objektíve sem olasztható be az általános fegyelmi jog keretébe. A jogtudomány neves hazai művelői az állami szolgálat taglalása során még utalásként sem tesznek említést az állami szolgálat ezen sajátos fegyelmi felelősségi intézményéről. Így az intézmény továbbfejlesztésével, szerepének és jelentőségének megfelelő funkcionáltatásával a Magyar Honvédség keretei között kell foglalkozni.

A katonai szolgálati fegyelmi felelősség és a fegyelmi fenytés egyike azoknak az eszközöknek, amelyekkel a parancsnokok a hadsereg társadalmi rendeltetéséből adódó követelményeket megvalósítják. Ez az intézmény a szolgálati rendet és a katonai fegyelmet biztosító, valamint a katonák nevelését szolgáló eszközök sorában – társadalmi funkciójánál fogva – fontos szerepet tölt be. A fegyelmi felelősségre vonási lehetőség a pusztá létével, alkalmazásának kilátásba helyezésével számottevő mértékben motiválja a katonák magatartását, és éppen ezen keresztül válik alkalmassá a honvédség szolgálati rendjére veszélyes és káros magatartások megelőzésére.

A katonai szolgálati fegyelmi felelősség intézményének eredményes funkcionáltatása – éppen a katonai szolgálat állami jellege és a fegyelmezés által védendő jogtárgy miatt – ösztársadalmi érdek, ezért meg kell akadályozni annak mindenfajta inflálódását, aminek számtalan jelével lehet találkozni. Ennek egyik példája a korábban említett vétkesség törvényi használatának mellőzése. A fegyelmi vétségek egy részét sok helyen informálisan, rossz értelemben felfogott nevelési jellegű beszélgetésekkel, figyelmeztetésekkel, szankciók nélkül, a fegyelmi eljáráson kívül rendezik.

A katonai szolgálati viszonyból származó fegyelmi felelősség

A jogi felelősség minden esetben valamilyen jogi kötelezettség megszegése esetén keletkezik. Ebből következik, hogy minden felelősség másodlagos jogviszony, illetve az elsődleges jogviszonyból származó kötelezettség megszegéséből származik. Következésképpen a felelősségi jogviszony célja éppen az említett és az alapul szolgáló elsődleges jogviszony zavartalanosságának biztosítása.¹⁰ Azok a katonai kötelezettségek, amelyeknek a megszegése a jogi felelősséget életre hívják, nem mások, mint a katonai szolgálat teljesítésének, a fegyelem és a rend megtartásának kötelezettsége.

A katonai szolgálat teljesítésének, a fegyelem és a rend megtartásának kötelezettsége a katonai szolgálati jogviszonyból származik. A szolgálati törvény szerint ez „A szolgálati viszony az állam és az állomány tagja (a továbbiakban együtt: felek) között szolgálatteljesítés céljából létesített különleges közszolgálati jogviszony, amely alapján a közzsférában megvalósuló foglalkoztatási jogviszonyokkal szükségszerűen együtt járó kötelezettségeken és jogosultságokon túlmenően, mindkét felet a szolgálatteljesítéssel összefüggő többletkötelezettségek terhelik, és jogosultságok illetik meg.”¹¹ A katonai szolgálati viszony tartalmát pedig alapvetően a katonai szolgálat fegyelmezett teljesítése adja, amelynek általános és részletes követelményeit jogszabályok, belső rendelkezések és az előjárók rendelkezései határozzák meg. Ezek zavartalan teljesítését, végrehajtását biztosítja a felelősségi jogviszony.

¹⁰ Kertész István: A fegyelmi felelősség alapkérdései a munkajogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1986, 56–57.

¹¹ A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény 3. § (1) bekezdése.

Ha a fent leírtakat közelebbről is megvizsgáljuk, akkor megállapítható, hogy a katonai szolgálattal járó kötelezettségek részletes felsorolása itt és most, széles körű differenciáltságuk miatt szinte lehetetlen, de egyszerűsített céltalan is lenne. Mint ismeretes, a magyar állam a katonai szolgálatot teljesítő katonától a katonai tevékenységnek megfelelő, annak eredményes végrehajtását biztosító számos sajátos és általános politikai, akarati, jellembeli, fizikai tulajdonságot és magatartást követel meg.¹²

Lényegében ezek azok a kötelezettségek, amelyek a katonát a szolgálati jogviszonya alapján terhelik, illetőleg a fegyelmi felelősség alapjául szolgálnak. A szolgálati viszonyból származó kötelezettségek megszegéséért a katona attól függően, hogy magatartása milyen súlyú, illetve jellegű megítélés alá esik, különböző felelősséggel tartozik. Nevezetesen a normákat súlyosabban sértő cselekmények a büntetőjogi, a kisebb súlyúak pedig a fegyelmi vagy szabálysértési stb. felelősség körébe tartoznak.

A katonák szolgálati fegyelmi felelősségének terjedelme és sajátosságai

A fegyelmi felelősség nem más, mint a katonai szolgálati viszonyból származó kötelezettségek megszegéséért való helytállás, amely alapjául szolgál a fegyelmi szankciók alkalmazásának, illetve azok kilátásba helyezésének. A katonák szolgálati fegyelmi felelőssége fokozottabb, mint más állampolgároké. Ez abból ered, hogy a katonai élet jogi normái meglehetősen széles körűek és bennük a katona magatartásával szembeni követelmények két irányban jelentkezhetnek: egyrészt a minden állampolgárra egyaránt vonatkozó normák; másrészt a katonai élet sajátos normái. A katonák a katonai életviszonyok sajátosságaiból folyó olyan magatartásokért is felelősséggel tartoznak, amelyek megtartása a polgári lakosság számára egyáltalán nem kötelező, vagy az elvárt norma megsértése esetleg csak erkölcsi rosszallást vált ki.

A katonákkal szembeni társadalmi elvárások, követelmények magasabbak, ezért velük szemben a jogi felelősség is szigorúbb abban a vonatkozásban, hogy mint említettük, kiterjed olyan csekélyebb súlyú magatartásokra is, amelyek a polgári lakosság esetében jogilag közömbösek. A jogi felelősség megállapítása szempontjából figyelemre méltó, hogy a katonákra vonatkozó normatív magatartási követelmények egy sor területen erkölcsi értékekre is támaszkodnak és etikai követelmények érvényesítésére törekszik. Ezek az etikai követelmények a katona számára viszont követendő magatartási szabályként jelentkeznek.

A katonai élet sajátja, hogy a hadsereg céljából és feladatából kiindulva – a mindenkori viszonyoktól függően – arra törekszik, hogy a katona tevékenységét minél szélesebb körben szabályozzák, mind a szolgálattal, mind a szolgálaton kívül. Tehát a hadsereg igyekszik egyetemlegesen nevelni és ellenőrizni tagjait. Az ellenőrzés alá vont magatartások köre, mint azt a gyakorlati élet is bizonyítja, a katonák szolgálati hierarchiában elfoglalt helyük szerint változik. E vonatkozásban például más az elvárás egy szerződéses és más egy hivatásos állományú katonával szemben.

Annak ellenére, hogy az egyes állománycsoportok magatartásával szemben különbözőek az elvárások, *a fegyelmi felelősség tekintetében a teljes egység valósul meg*. A fegyelmi felelősség vonatkozásában a teljes egységről kell beszélnünk még akkor is, ha a tényleges állomány többfajta szolgálati viszony alapján teljesít szolgálatot. Nevezetesen a hivatásos,

¹² Ezen követelményeket a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény bevezetője és a 24/2005 (VI. 30.) HM rendelettel kiadott Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának 6–10. pontjai tartalmazzák.

a szerződéses, a tartalékos stb. szolgálat. Ez a tartalmában és formájában is számottevően differenciált katonai szolgálati viszonyra alapított fegyelmi felelősség alapja – minden katona tekintetében egységesen – a szolgálati viszonnal kapcsolatos köteleesség vétkes és jogellenes megszegése. Eltérések állománycsoportok vonatkozásában csupán az egyes fenytések alkalmazhatóságában és az eljárás lefolytatásában jelentkeznek.

A katonát a szolgálati viszonyból folyó kötelezettség a szolgálati viszony kezdetétől terheli. *Ebből következik, hogy a katona a tényleges szolgálati viszony tartama alatt fegyelmi felelősséggel tartozik.* A katonának a szolgálati viszony alapján jelentkező kötelezettsége – így a fegyelmi felelőssége is – megszűnik a szolgálati viszonyának megszűnésével. Tehát a szolgálati viszony megszűnése utáni magatartása a fegyelmi felelősséget nem váltja ki.

A katonai szolgálati fegyelmi vétség fogalma és elhatárolása a bűncselekményektől és a szabálysértéstől

Ismeretes, hogy a katonák különböző okokra visszavezethetően kisebb-nagyobb mértékben megsértik a rendelkezések előírásait, illetőleg nem teljesítik maradéktalanul kötelezettségeiket. Ezeket a kötelezettségszegéseket a jogtudomány *fegyelmi vétségnek tekinti*. Természetesen a katonai szolgálati fegyelmi vétséget csak valamely kötelezettség vétkes megszegése valósíthat meg. De ahhoz, hogy ebben a kérdésben helyes megállapítást tegyünk, szükséges és nélkülözhetetlen a bűncselekménynek és a katonai szolgálati fegyelmi vétségnek az összehasonlítása.¹³

A Büntető Törvénykönyv (Btk.) meghatározza, hogy: „Bűncselekmény az a szándékosan vagy – ha e törvény a gondatlan elkövetést is bünteti – gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre a törvény, büntetés kiszabását rendeli.”¹⁴ A fenti meghatározásból három ismérvet kell kiemelnünk. Elsősorban az *alaki* ismérvet, amely a bűncselekménnyé nyilvánításban jelentkezik. Másodsorban a *materiális* elemet, ami a cselekmény társadalomra való veszélyességében jelentkezik, valamint az *alanyi bűnösséget*.

Ahhoz, hogy a bűncselekmény és a katonai szolgálati fegyelmi vétség között fennálló különbséget jól megértsük, vizsgálat alá kell vonni az alaki és az anyagi (materiális) oldalon keletkező azonosságokat és különbségeket. A bűncselekmény és a katonai szolgálati fegyelmi vétség között alaki ismérvtől való elhatárolásában *azonosság jelentkezik* abban, hogy mindkettő valamely kötelezettségnek vagy tilalomnak a jogellenes megszegését valósítja meg. A bűncselekmény azonban mindig csak az, amit a törvény annak minősít, és ha a cselekmény a törvényben írt valamennyi tényállási elemét megvalósította. Lényegében ugyanez vonatkozik a katonai szolgálati fegyelmi vétségre is. Katonai szolgálati fegyelmi vétségnek is csak olyan magatartás tekinthető, amit a jogszabályok, illetve a belső rendelkezések kötelezettségként határoznak meg. Azaz nem lehet megsérteni olyan kötelezettséget, amely nincs előírva, mint kötelező norma.

Lényeges különbség áll fenn a bűncselekmény és a katonai szolgálati fegyelmi vétség között abban, hogy a jogszabály hogyan határozza meg a törvényi tényállást, amelyhez bűncselekmény esetén büntetőjogi, katonai szolgálati fegyelmi vétség esetén pedig fegyelmi szankció is fűződik. A büntetőjog egyedi és konkrét módon meghatározza azt a magatartást, amelyhez büntetőjogi szankciót fűz. A fegyelmi jog – ezzel szemben – keretszerűen,

¹³ A fegyelmi vétségnek a bűncselekménytől való elhatárolásához figyelembe vettem a dr. Weltner Andor által alkalmazott modelleket, illetőleg megoldást, amely megjelent a Munkafegyelem című könyvében. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1966, 8–11.

¹⁴ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 4. § (1) bekezdés.

általánosított módon határozza meg a katonai szolgálati fegyelmi vétség tényállását. Ugyanis a katonai szolgálati fegyelem betartására irányuló kötelezettség nem egy konkrét magatartásra irányuló kötelezettséget jelent, hanem azt, hogy a katona fegyelmezetten tartozik eleget tenni a katonai szolgálattal járó minden kötelezettségének.

Ezeket a konkrét kötelezettségeket – mint arról korábban már szót ejtettem – különböző jogszabályok és belső rendelkezések határozzák meg, tehát ezeket mind felsorolni nem tudjuk, mivel számuk igen nagy. Ebből ered az, hogy a szolgálati törvény az összes katonai szolgálati fegyelmi vétség felsorolását sem kísérli meg.

Ha a bűncselekmény anyagi (materiális) oldalát vizsgáljuk, akkor egyik ismérvként a társadalomra való veszélyessége jelentkezik a törvényi meghatározásból. Nem elegendő csupán annak megállapítása, hogy a cselekményre a törvény büntetés kiszabását rendeli, hanem szükség van arra is, hogy a cselekmény veszélyes legyen a társadalomra. A társadalomra való veszélyesség az elsődleges ismérv, amely a parancsnokokat eligazítja a cselekmény büntetőjogi értékelésében. Célszerűnek látszik arra az álláspontra jutni – a katonai szolgálati fegyelmi vétség esetében is –, hogy a katonai kötelezettségek megszegése csak abban az esetben igényel felelősségre vonást, ha azt a társadalom, illetve a szolgálat érdeke indokolta teszi. Éppen ezért van különös jelentősége a katonák általános és különös kötelezettségeinek pontos és körülhatárolt megfogalmazásának.

A katonai szolgálati fegyelmi vétségek esetében nem szükséges, hogy a materiális elem olyan cselekmény legyen, amely súlyosan veszélyezteti a társadalom érdekeit. A büntetőjog csak a társadalomra bizonyos fokig veszélyes magatartásokat nyilvánít bűncselekménnyé. Ebből tehát az is következik, hogy magasabb fokra helyezi a veszélyesség mértékét, és a büntetőjogi felelősségre vonás köréből kirekeszt olyan magatartásokat, amelyek csak kisebb mértékben veszélyesek a társadalomra, de katonai szolgálati fegyelmi vétséget valósítanak meg.

A gyakorlatban számos olyan enyhébb kötelezettségszegés fordul elő, amely csak kisebb mértékben veszélyes a társadalomra, de a fegyelmi felelősségre vonás ez esetben is indokolt. Ha például a belszolgálattal kapcsolatos kötelezettségét valamelyik katona megszegi, cselekménye úgy jelent veszélyt a társadalomra, hogy sérti a hadsereg, közelebbről az alegység működési rendjét és szervezettségét.

A katonai szolgálati fegyelmi jog elsősorban a hadsereg szervezeti és működési rendjét védi, tehát a katonai szolgálati fegyelmi vétség fogalmának materiális elemét az olyan kisebb fokú társadalmi veszélyességgel bíró kötelezettségszegés valósítja meg, amely a hadsereg szervezeti vagy működési rendjét veszélyezteti. Mivel a hadseregben a katonai szolgálati fegyelem, a feladatok teljesítésének szükségessége, a szervezet működésének biztosítása fontos össztársadalmi érdek, ezért a törvény a hadsereg belső szervezeti és működési rendjének megsértése közül is a leglényegesebbeket bűncselekménynek minősítette. Annál is inkább, mivel ezek elkövetése veszélyezteti a harcászaltséget, tehát a társadalmi veszélyessége sokkal súlyosabb elbírálás alá esik. Ezeket foglalja össze a Btk. katonai bűncselekmények cím alatt.

A bűncselekmény második materiális eleme a bűnösség, amit szándékos vagy gondatlan magatartás valósíthat meg. Alapvető szabály az, hogy bűncselekményt csak szándékos magatartás valósíthat meg. A gondatlan cselekmény csak akkor von maga után büntetőjogi felelősségre vonást, ha azt a jogszabály kifejezetten úgy rendeli.

A katonai szolgálati fegyelmi jog szerint a katonai szolgálati fegyelmi vétséget szintén szándékosan, vagy gondatlanul lehet elkövetni, melynek mérlegelése a katonai szolgálati fegyelmi vétség megítélésénél a fegyelmi jog gyakorlásánál bír nagy jelentőséggel. A szándékosan elkövetett cselekményt mindig súlyosabbnak kell megítélni, mint a gondatlan elkö-

vetést, bár mindkét esetben megvalósult a vétkes magatartás. A katonai szolgálati fegyelmi jog ebben a kérdésben a büntetőjogtól eltérően más megoldást választ, mivel a fegyelmi jog intézményének éppen az a feladata, hogy bármely felróható magatartás is lehetővé tegye a megfelelő szankciók alkalmazását. Ennek alapján a jelenleg hatályos szolgálati törvény sem tesz különbséget a szándékos és a gondatlan magatartások között. A fenti fejtegetésből az következik, hogy a kisebb fokú társadalmi veszélyességgel bíró kötelezettségszegést csak vétkes magatartással lehet megvalósítani, amihez azonban elegendő a vétkesség legalacsonyabb foka, a legenyhébb gondatlanság is. Természetesen a gondatlanságnak is ugyanolyan a felelősséget megalapozó hatása, mint a szándékosságnak.

Az elmondottak alapján megállapítható, hogy a katonai szolgálati fegyelmi vétség a következő tényállási elemeket tartalmazza:

- a katonai szolgálati fegyelmi vétség valamely kötelezettségnek vagy tilalomnak a jogellenes megszegése;
- a katonai szolgálati fegyelmi vétség tényállása keretszerűen, általánosított módon van meghatározva, így a katonai szolgálati fegyelmelem nem egy konkrét magatartásra irányuló kötelezettséget jelent, hanem azt, hogy a katona fegyelmezetten tartozik eleget tenni a szolgálattal járó minden kötelezettségének;
- a katonai szolgálati fegyelmi vétség a hadsereg szervezeti vagy működési rendjét veszélyeztető kisebb fokú társadalmi veszélyességet magában foglaló magatartás;
- a katonai szolgálati fegyelmi vétséget csak vétkes magatartással lehet megvalósítani, a felróhatóságnak (fenyítésnek) csak a vétkes magatartás esetében van helye.

Figyelemmel a magyar jogban használatos egységes felelősségi rendszerre és a kötelezettségszegés felróhatóságának pontosabb megfogalmazására, indokoltnak látszik a korábban már használt „vétség” fogalom újbóli törvényi használata. Részemről a vizsgált témával összefüggésben elképzelhetőnek tartanám a következő törvényi tényállást: Ha a katona a szolgálati viszonyából eredő kötelezettségét vétkesen (szándékosan vagy gondatlanul) megszegi – amennyiben cselekménye nem minősül bűncselekménynek vagy szabálysértésnek –, katonai szolgálati fegyelmi vétséget követ el, és e fejezetben meghatározott fenyítésben kell részesíteni.¹⁵

A katonák a bűncselekményeken és a katonai szolgálati fegyelmi vétségen kívül elkövethetnek olyan – a felelősség szempontjából releváns – jogellenes cselekményeket is, amelyeket a törvény *szabálysértésnek minősít*.¹⁶ Ezért itt és most szükségesnek látszik a szabálysértés és a katonai szolgálati fegyelmi vétség összehasonlításának a vizsgálata is. „Szabálysértés, azaz e törvény által büntetni rendelt tevékenység, vagy mulasztás, amely veszélyes a társadalomra.”¹⁷ „E törvény alkalmazásában az a tevékenység, vagy mulasztás veszélyes a társadalomra, amely a bűncselekményként történő büntetni rendeléshez szükségesnél kisebb fokban sérti, vagy veszélyezteteti az Alaptörvény szerinti állami, társadalmi vagy gazdasági rendet, a természetes- és jogi személyek, valamint jogi személyiség nélküli szervezetek személyét, vagy jogait.”¹⁸ Ezek a törvényi meghatározások adják lényegében a szabálysértés legfontosabb tartalmi jegyeit és ismérveit.

¹⁵ Meg kell jegyezni, hogy a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény katona helyett egységesen az állomány tagját említi.

¹⁶ A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény.

¹⁷ Uo. 1. § (1) bekezdés.

¹⁸ Uo. 1. § (2) bekezdés.

A fenti törvényi meghatározásból megállapítható, hogy a szabálysértés is – mint a katonai szolgálati fegyelmi vétség – valamilyen cselekmény, emberi magatartás, amely állhat *tevésből vagy mulasztásból*, azaz tevékenységtől való tartózkodásból. Amíg a katonai szabályoktól való minden eltérés katonai szolgálati fegyelmi vétségnek minősül, addig a törvény szerint nem minden rossz cselekmény, illetve magatartás szabálysértés, csupán azok, amelyeket a jogalkotó tényállásszerűen kifejezetten annak minősít. A jogalkotó ilyen irányú szándékának kinyilvánítása csak törvényben, kormány- és önkormányzati rendeletben történhet.

A szabálysértés másik tartalmi jegye – áttételesen – a társadalomra való kisebb fokú veszélyesség. Ez azt jelenti, hogy mind a szabálysértés, mind a katonai szolgálati fegyelmi vétség esetében a bűncselekményhez viszonyítva nem azonos súlyúak a támadásnak kitett érdekek, a különbség a támadás erejében és mértékében van. Tehát úgy is megfogalmazhatjuk a kérdést, hogy a társadalomra nagyobb fokban veszélyes cselekményeket a törvény bűncselekménynek minősíti, a csekélyebb mértékben veszélyes cselekményeket pedig szabálysértésnek. A büntetőjogi és a szabálysértés miatt viselendő felelősség olyan magatartáshoz kapcsolódik, amelyek mindössze a támadás súlya szempontjából különböznek egymástól, irányuk azonban, illetve külső megjelenésük is azonos. A büntetőjogi és a katonai szolgálati fegyelmi felelősség tekintetében is megtalálható a társadalmi veszélyesség alapján való különbözőség, míg a szabálysértéshez viszonyítva a katonai szolgálati fegyelmi vétség támadási iránya és külső megjelenési formája is eltérő.

Mint már említettem, a szabálysértések lényegében azok a jogsértő magatartások, melyek a bűncselekményhez képest enyhébb fokban sértik vagy veszélyeztetik az állami, társadalmi vagy gazdasági rendet, a természetes és jogi személyek, valamint jogi személyiség nélküli szervezetek személyét vagy jogait. A katonai szolgálati fegyelmi jog viszont elsősorban a hadsereg belső szervezeti működési rendjét védi, tehát az ezt veszélyeztető kisebb súlyú társadalmi veszélyességgel bíró cselekményeket sorolja a katonai szolgálati fegyelmi vétség fogalomkörébe.

Az eddig elmondottak alapján megállapítható, hogy a szabálysértések és a katonai szolgálati fegyelmi vétségek – eltérő jellegük ellenére is – lényegében azonos szintű jogellenes cselekmények, mindegyik kisebb fokú társadalmi veszélyességet foglal magában, tehát nem bűncselekmények. A szabálysértéshez képest a katonai szolgálati fegyelmi vétség speciális magatartás, mely a hadsereg sajátos életviszonyaiból, helyzetéből adódik.

A szabálysértés és a katonai szolgálati fegyelmi vétség közötti elvi különbségeken túl indokoltnak tartok két dolgot megjegyezni. Egyrészt, hogy a törvény szerint „A katona által a szolgálati viszony tartama alatt, a szolgálati helyen, illetve a szolgálattal összefüggésben elkövetett szabálysértést – a szabálysértési elzárással is büntethető szabálysértés kivételével – fegyelmi eljárás keretében kell elbírálni”.¹⁹ Másrészt, a gyakorlatban sok problémát okozhat az egyidejűleg szabálysértést is és katonai szolgálati fegyelmi vétséget is megvalósító katona magatartásának helyes elbírálása. A katonai szolgálati fegyelmi vétség speciális sajátossága éppen az, hogy amennyiben a jogellenes magatartás a szabálysértéssel együtt katonai szolgálati fegyelmi vétséget is megvalósít, úgy az elkövető katona terhére szabálysértést kell megállapítani. Ez azzal magyarázható, hogy míg a szabálysértés tényállása egyedi és konkrét módon, addig a katonai szolgálati fegyelmi vétség keretszerűen, általánosan van meghatározva. Tehát mindig a konkrétan körülhatárolt tényállásszerű magatartási formának célszerű az elsőbbséget megadni az egyes cselekmények minősítésénél.

¹⁹ Uo. 28. § (2) bekezdés.

Néhány egyéb megjegyzés a szolgálati törvény egyes rendelkezéseit érintően

Egyik – figyelmet érdemlő és talán az érintettek érdeklődését is felkeltő – megjegyzésem a jelenleg hatályos szolgálati törvénynek a *katonai szolgálatra való méltatlansággal* kapcsolatos kérdések rendezésével függ össze. A szolgálati törvény XIII. fejezetének címében a törvényalkotó egyrészt a fegyelmi felelősséget, másrészt a méltatlanságot egymással alárendeltségi viszonyban nem lévő – a felelősség szempontjából – önálló magatartási formaként jelöli meg. Ezzel a megoldással a törvényalkotó a katonai szolgálatra való méltatlanságot a Magyarországon kialakult és működő egységes jogi felelősségi rendszer kiegészítéseként – a katonai szolgálati fegyelmi felelősség mellett – mint új felelősségi formát intézményesített. Ezen tények igazolására szolgál a szolgálati törvény azon rendelkezése is, hogy az állomány tagjának a szolgálati viszonya – a törvény erejénél fogva – egyrészt fegyelmi fenyítés alapján, másrészt a katonai szolgálatra való méltatlanság megállapítása esetén szűnik meg.²⁰

A következőkben – a terjedelmi korlátok miatt – nem kívánom részletesen kifejtetni a törvényalkotóknak a katonai szolgálatra való méltatlansággal kapcsolatba évtizedek óta követett szabályozási gyakorlatát. Azt viszont meg kell állapítanom, hogy az állam szükségszerűen elvárja, sőt mi több, megköveteli a tényleges katonai szolgálatot teljesítő katonától, hogy katonához illő és őt megillető, a katonai meggyőződéshez méltó, valamint a honvédség társadalmi megbecsülését elősegítő és azt elvárható módon reprezentáló, példamutató magatartást tanúsítson.

Az előzőekben leírtak alapján felmerül a kérdés, hogy a törvényalkotó az állam által, a katonával szemben szükségszerűen támasztott igényeket, az ismert jogelveknek megfelelően milyen elgondolás alapján, illetve milyen formában oldja meg. Ezzel összefüggésben – az általánosság szintjén és tézisszerűen – kiindulási alapként néhány, a témával kapcsolatos elméleti kérdést kívánok felvetni. Ezek a következők, amelyeket véleményem szerint érdemes volna megvitatni.

a) Mint azt korábban már jeleztem, a bűncselekmények és a szabálysértések tényállás-szerűen vannak meghatározva. A katonai szolgálati fegyelmi vétség pedig keretszerűen, általánosított formában. Ez a katonai szolgálati fegyelmi vétségek esetében azt jelenti, hogy a katona a szolgálati viszonyából eredő minden kötelezettségszegésért fegyelmi felelősséggel tartozik. Meg kell jegyezni, hogy a méltatlanság ténye általában a kötelezettségszegő magatartás súlyától és jellegétől függően – ha indokolt – szóba jöhet, illetve felmerülhet mind a szolgálati viszonnal, mind az érintett szolgálati beosztással kapcsolatos tényállás megállapításánál, valamint a fenyítés formájának megválasztásánál. Az itt leírtak alapján megállapítható, hogy a méltatlanságnak a fegyelmi jogban nincs *önálló* tényállási eleme, az alapvetően a kötelezettségszegő magatartás tényállásának minősítésére, indokolására szolgál, illetve szolgálhat.

Ez a tény pedig azt jelenti, hogy a tényállás-szerűen felrótt vétkes kötelezettségszegés jellege vagy súlyossága teszi vagy teheti méltatlanná a katonát a katonai szolgálatra, vagy az adott beosztás ellátására. Tehát a méltatlanság minden esetben az adott kötelezettségszegő magatartáshoz kapcsolódik. Ezt a tényt támasztja alá – természetesen más összefüggésben – a szolgálati törvény 163. § (2) bekezdésének a) pontjában a törvényalkotó is, mely szerint, méltatlansági eljárás csak akkor rendelhető el, ha a munkáltatói jogkört gyakorló tudomására

²⁰ A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény 68. § (1) bekezdés k) és az m) alpontja.

jutott tények alapján megalapozottan feltételezhető, hogy az állomány tagja által elkövetett cselekmény alkalmas a méltatlanság megállapítására.

b) A szolgálati törvény²¹ a szolgálati rend és fegyelem védelme, valamint másoknak a kötelezettségzegéstől való visszatartása érdekében, a katonával szemben az erkölcsi jelleget, a vagyoni hátrányt okozó és a szolgálati állást érintő fenyegetések széles skálája található meg, így a szolgálati viszony megszüntetése is. Ezért szerintem nincs elfogadható, illetve a fegyelmi jog szempontjából megalapozott indoka annak, hogy a fegyelmi felelősség intézménye mellett, abból a felelősségi rendszerből kiragadva, azzal párhuzamosan – a szolgálati viszony megszüntetésére – egy másik felelősségi rendszer is működjön. Álláspontom szerint a méltatlanságnak – a bíróság által meghatározottak kivételével – a katonai fegyelmi felelősség körében van a helye.

Említést kívánok tenni végül a szolgálati törvény által használt két alapvetőnek tekinthető fogalom meghatározásával kapcsolatban. Ezek a következők:

a) A szolgálati törvény²² a szolgálati viszonyt mint „különleges közszolgálati jogviszony”-t határozza meg. Az állam és az állomány tagja között létrejött megállapodás és a konkretizált²³ jogi tények számomra azt jelentik, hogy a katonai szolgálati viszony különleges állami szolgálati jogviszony. A jogviszony lényegét – ebben az összefüggésben – egyrészt a jogviszony jellegének a más foglalkoztatási jogviszonytól eltérő lényeges vonásainak összessége adja, másrészt a jogviszony az állam és az állomány tagjának alanyi jogosultságaiban és jogi kötelezettségeinek kölcsönös viszonyában jelenik meg. Az igaz, hogy a katonai szolgálati viszony – tágabb értelemben – mint közszolgálati jogviszony is értelmezhető, de megítélésem szerint a közszolgálati jelleget elsődlegesen az Alaptörvényben is megfogalmazott állami közcélúság jeleníti meg. Így nem biztos, hogy annak a szolgálati törvényben történő kinyilatkoztatása indokolt volna. Ezért ebben az összefüggésben, mint már jeleztem, kifejezőbb és konkrétabb volna a közszolgálati jogviszony helyett, az *állami szolgálati jogviszony* meghatározás alkalmazása.

b) A törvényalkotó a szolgálati törvényben egyértelműen állást foglalt abban, hogy a katona minden más foglalkozási jogviszonytól eltérően katonai szolgálati viszony alapján teljesíti vállalt kötelezettségét. Ennek a jogtudomány által is elfogadott alapvető megállapításnak ellentmond az a tény, hogy a szolgálati törvényben a törvényalkotó a katonai intézményrendszerben és a honvédelmi törvényben is megállapított egységes elöljárói intézményrendszer egyes elemeit, különösen az állományilletékes parancsnokot és a szolgálati elöljárót stb. mellőzve, tudatosan a *munkáltatói jogkört gyakorló* elnevezést használja.²⁴ Ez a törvényi megállapítás teljesen idegen a szolgálati jog intézményétől, mivel a szolgálati viszony nem munkaviszony, nem közalkalmazotti, illetve nem köztisztviselői viszony. Szerintem helyénvalóbb lenne, ha a törvény a szolgálati jogviszonynak megfelelően a *foglalkoztatói jogkört gyakorló* elnevezést használná.

²¹ Uo. 147. § (1) bekezdés szerint a katonai szolgálati fegyelmi vétséget elkövető katonával szemben: feddés, megrovás, szigorú megrovás, beosztási illetmény csökkentése, kötelező várakozási idő meghosszabbítása, szolgálati viszony megszüntetése és lefokozás fenyegetése is adható.

²² Uo. 3. § (1) bekezdés.

²³ A konkretizált jogi tény, hogy az állam és az állomány tagja közti megállapodás szolgálatteljesítés céljából létesült.

²⁴ A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény 3. alcíme és a hozzá tartozó 3. §.

*

Az eddig leírt – megítélésem szerint többségükben vaskos hibák – objektíve, észrevétlenül is káros hatást fejthetnek ki a Magyar Honvédség működési rendjére. Amíg a szolgálati törvény érzékelhetően, pontosabban megfogalmazott szigorúbb követelményeket állít a szolgálatot teljesítő katonával szemben, addig annak fegyelmi fejezetének egyes megfogalmazásai liberálisabb, engedékenyebb, elnézőbb képet mutatnak.

Emlékeztető gondolataim alapvetően arra is irányultak, hogy az utóbbi időben elhanyagolt katonai szolgálati fegyelem és fegyelmi jog alapvető elméleti és gyakorlati kérdéseivel többet, elmélyültebben és szakszerűbben kellene foglalkozni. Az elméleti tisztázatlanság ugyanis rendkívül bonyolulttá teheti a katonai szolgálati fegyelmi felelősségi viszonyokat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A 2/1974 (VI. 6.) HM számú rendelettel kiadott a Magyar Népköztársaság fegyveres erői Szolgálati Szabályzat 655. pontja.
- A 24/2005 (VI. 30.) HM rendelettel kiadott Szolgálati Szabályzat 29.1. pontja. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0500024.HM
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200100.TV
- A fegyveres erők és a fegyveres testületek hivatásos állományának szolgálati viszonyáról szóló 1971. évi X. számú törvényerejű rendelet 37. §-a.
- A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200205.TV
- A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200002.TV
- Dr. Kassai László: *A katonai fegyelemről II.* Új Honvédségi Szemle, 2000/10.
- Dr. Kassai László: *A katonai fegyelmi felelősség alapja és sajátosságai.* Fegyelmi kézikönyv. A Honvéd Vezérkar Jogi és Igazgatási Iroda kiadványa.
- Kertész István: *A fegyelmi felelősség alapkérdései a munkajogban.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1986.
- Magyarország Alaptörvénye 45. cikk (1) bekezdés. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV
- Dr. Weltner Andor: *Munkafegyelem.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966.

Gáspár Tibor ny. mk. vezérőrnagy:

A KATONAI LOGISZTIKAI VEZETŐ FŐBB JELLEMZŐI

ÖSSZEFOGLALÓ: A katonai logisztikai vezetővé válás hosszabb folyamat eredménye. A szakterület tisztjei a felsőfokú tanintézetben egy-egy szakterület műveléséhez szükséges elméleti ismereteket sajátítják el, s első tiszti beosztásukat is a logisztikai terület egy-egy szűkebb részterületén töltik be. Innen a logisztikai vezetővé válás sok tanulóssal és a gyakorlati tapasztalatok megszerzésével érhető el. A szerző a vezetővé váláshoz szükséges képességeket és kompetenciákat, valamint a gyakorlati tapasztalatok megszerzésének szükségességét mutatja be írásában.

KULCSSZAVAK: logisztika, ágazati szakterületek, logisztikai vezető

BEVEZETŐ GONDOLATOK

A katonai logisztikai vezetőnek egyidejűleg kell rendelkeznie a tiszttel szembeni elvárásokkal és a szakmai kompetenciával. A tiszttel szembeni elvárásokat már többen megfogalmazták az elmúlt időszakban; a legfontosabbakat dr. Benkő Tibor vezérezredes egyik tanulmányából idézem.¹

A szerző ismerteti a tiszttel szembeni általános elvárásokat, részletesen felsorolja, hogy a kognitív kompetenciákon belül mivel rendelkezzen, mire legyen képes és alkalmas, majd megfogalmazza a szociális és személyes kompetenciákat is. Benkő Tibor ezt követően megállapítja: „Az általános elvárások mellett a tisztekkel szemben, a szakképzettségüknek és fegyvernemüknek megfelelően, természetesen megfogalmazódnak a speciális és a katonai vezetői alapképzettségek is. Így a pályakezdő tiszttel szemben – mint kezdő katonai vezető – azt a követelményt támasztjuk, hogy rendelkezzen olyan katonai, szakmai, vezetői ismeretekkel, melyek birtokában képes a honvédelmi szervek területén alegységeket vezetni, irányítani, az alapfokozat birtokában a szakképzettségének megfelelő beosztást betölteni. Továbbá folytatni a képzés második ciklusában (mesterképzésben) a következő, majd az azt követő vezetői szintekre történő felkészítést. Ez bizony nem kevés követelmény, mégis »csupán« egy jól felkészült tiszttel szembeni elvárás.”²

A fentieket szeretném kifejteni a katonai logisztikai vezető vonatkozásában, személyes tapasztalataimat is felhasználva.

A katonai logisztikai vezetővé válás folyamata, az egyéni adottságok mellett, a katonai felsőfokú intézményben kezdődik. A logisztika területén tanuló fiatalnak választani kell egy szakirányt (fegyverzeti, páncélos- és gépjármű-technikai, valamelyik hadtápágazat, közlekedés), ahol a kezdő tiszti beosztásban megkezdje katonai pályafutását. A választott szakirány mellett a logisztika többi szakágáról tanulmányai során szerez ismereteket, tehát a logisztika egészére van némi rálátása az első tiszti beosztásban.

¹ A Magyar Honvédség Évkönyve 2007. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008, 103–110.

² Uo. 106–107.

Kikerülve a napi életbe, saját beosztása, szakterülete mellett a környezete hatására is gyarapodnak tapasztalatai a logisztika más területéről is. A logisztikai alegységben vagy törzsben végzett közös munka lehetőséget ad arra, hogy más szakterületekre is bepillantást nyerjen a fiatal tiszt. Ehhez viszont nyitott szemmel és füllel kell az életben tevékenykedni. Elsőre nem is gondolja az egyén, hogy az így felszedett ismeretek, tapasztalatok még hasznosak lehetnek a későbbi pályafutása során. A napi eligazítások, feladatszabások, a különféle bizottságokban végzett tevékenység, a kollégákkal folytatott beszélgetések, tapasztalatcserek, mind-mind lehetőséget adnak a tapasztalatok gyűjtésére, az ismeretek bővítésére.

A következő állomás a magasabb beosztásba kerülés, ahol már több logisztikai ágazat együtt jelentkezik. Ilyenek lehetnek a javítóalegység-parancsnoki, logisztikai törzsbeli, tervezői beosztás, vagy az egyre gyakoribb missziós szakbeosztás, ahol a váratlan helyzetek több szakterület gondját is felvethetik.³ Ezen időszakban a szakági tapasztalatok és vezetői ismeretek mellett nagyon hasznos tapasztalatok gyűjthetők össze a logisztika egész területéről is. Természetesen, ha valakinek távlati céljai vannak, nagyon fontos a folyamatos önképzés is.

A kellő gyakorlat megszerzése után következhet az újabb tanulás, ahol már a logisztika egészére vonatkozó elméleti ismeretek szerezhetők meg. A mesterképzés után magasabb haditechnikai, hadtáp vagy logisztikai beosztásban tovább kell gyarapítani a gyakorlati tapasztalatokat. Itt dől el, alapvetően az egyéni rátermettség és egyéni adottságok alapján, ki az a néhány személy, aki logisztikai vezetővé válik.

A katonai logisztikai vezetővé válás folyamatában jelentős szerepe van a környezetnek is. A logisztikai rendszer eredményes működése szempontjából a legmegfelelőbb a feladatorientált (küldetésorientált) vezetési modell. A feladatorientált vezetés lényege, hogy az alárendelt számára csak keretjellegű célt határoznak meg a feladatszabás során, de a célhoz vezető utat nem. Az előljáró azokon a területeken, amelyeket a jól felkészült alárendeltjei – helyzetüknél fogva – jobban ismernek, rájuk bízva a döntés jogát. A döntési jogkör átadása az alárendeltnek számára kedvez az önállóságnak, fejleszti a kezdeményezőkézséget. Az alárendeltnek önálló döntései – az előljáró által elgondolt keretek között – nagyon fontosak a logisztikai rendszer hatékony működése szempontjából.⁴

A katonai logisztikai vezetőnél igen lényeges tulajdonság az önismeret. Tudnia kell, hogy honnan jött, hol van és hova akar eljutni. Ismernie kell saját korlátait, mit tud és mire képes. Sokszor megfigyelhető, hogy a jó középvezető, előlépve magasabb pozícióba, már nem képes kellően uralni a helyzetet, a képességeinél nagyobb feladatot vállalt. Az ilyen helyzet sem a szervezetnek, sem az egyénnek nem jó. Mindenkinnek tudni kell nemet mondani a csábítónak tűnő ajánlatokra is. Ismerni kell a szakmai tisztesség határait is. A szakmai tisztességen kívül eső felkérések esetén merni kell nemet mondani, végső esetben felállni.

A polgári logisztikai szakirodalomban több írás is található a logisztikai vezetőkkel szemben megfogalmazott elvárásokról.⁵ Mivel a polgári logisztika egy kissé különbözik a katonaitól, megkísérlem az ottani megfogalmazásokat átültetni a hadsereg viszonyai közé.

³ Besenyő János: The first military operation between European Union and African Union. The European advisors role in Darfur. AARMS, Volume 6, Issue 4. 2007, 771–784. <http://www.zmne.hu/aarms/docs/Volume6/Issue4/pdf/18bese.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 05. 10.)

⁴ Lippai Péter: A küldetésorientált vezetés történelmi tapasztalatai. Hadtudomány 2004/2., 77–89.

⁵ Donald H. Weiss: A sikeres menedzser. Park Könyvkiadó, Budapest, 1993.; Bobbi Linkemer: A jó értekezlet titka. Park Könyvkiadó, Budapest, 1987.; Dr. Kocsis József (szerk.): Menedzsment műszakiaknak. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1994.; Lakatos Péter – Hampel Márta: A vezető logisztikus. Katonai Logisztika 2014/1., 92–101. és Lakatos Péter – Sebestyén Pál: Jó logisztikai vezető. Katonai Logisztika 2014/2., 123–136.

Csak néhány, önkényesen kiválasztott követelményt vizsgálók, mivel ezek száma szinte végtelen, ha az ideális vezetővel szembeni elvárásokat akarjuk megfogalmazni.

A LOGISZTIKAI VEZETŐI KÖVETELMÉNYEK ÉS TULAJDONSÁGOK

A szükséges ismeretek és képességek köre

Megtanulható ismeretekkel, szakmai tudással még nem oldható meg a vezetés komplex feladata, olyan képességekre is szükség van, amelyek az érzelmi képességek körét foglalják össze. Itt kell megemlíteni az emberi méltóság kérdését. Kissé patetikus hangzása miatt ritkán beszélünk róla, pedig az emberi jogok körében egyenértékű az élethez való joggal, melyet ma az európai demokráciákban senki nem kérdőjelezhet meg. Értékrendünk legmagasabb helyére téve és gyakorolva a mindennapi életben sok buktatótól megóv: nagyképűségtől, a másik megalázásától, semmibe vételétől, a megértés hiányától. Segít mindenkivel megtalálni a helyes hangot, kifejezni megbecsülésünket a jól végzett munka esetén, az objektív, segítő kritika kifejezésében.⁶

Rendszerszemlélet és koordináció

A katonai logisztika szakterületei – haditechnika, hadtáp, közlekedés, elhelyezés és az ezeket alkotó szakágak – egy bonyolult, sok kérdésben összefüggő rendszert alkotnak. A logisztikai vezetőnek „illik” olyan szintet elérni, hogy megértse és ellenőrizni tudja a szakágak feladatait és munkavégzésüket. Erre az alapra épül a *rendszerszemlélet*, vagyis a szakágak együttes működésének a megértése. A katonai logisztikában minden szakterület egyaránt fontos, csak az egész tevékenység komplex együttműködése eredményezhet sikeres feladatmegoldást. Ez a rendszerszemlélet a feltétele a sikeres koordinációnak. A szakterületek sikeres együttműködéséhez az alapot a feladatok megosztása, megszabása és a megfelelő kommunikációs utak megtervezése és bevetése adja meg. Változó világunkban a feltételek (szervezeti felépítés, szabályzók stb.) olyan gyorsan változnak, hogy az írásos szakmai útmutatók (szakági szabályozók) nem tudnak lépést tartani az élettel. Ezért nagyon fontos a vezetői útmutatás, koordináció.

Problémamegoldó képesség

A katonai logisztikai vezetőnek a perspektivikus tevékenységét rövid távú eredményekkel kell megalapoznia, ezért operatív gondolkodásra is szüksége van. Ennek mottója: megvalósult-e és hogyan a tervezett tevékenység, kielégítők-e az eredmények és a működés fő paraméterei? A problémamegoldó képesség magában foglalja a kapott parancs, keletkezett probléma megértését, a megoldási lehetőség kidolgozását, a feladatszabást és a végrehajtás figyelemmel kísérését, ellenőrzését, majd a tevékenység értékelését.

Mi a különbség a probléma és a feladat között? A probléma olyan helyzet, melynek még nem ismerjük a megoldását, a feladat pedig tartalmazza elvégzésének módszerét, lépéseit. A meghatározásból kitűnik, hogy egy megoldott probléma akkor válik feladattá, ha a megoldásból módszert, végrehajtandó lépéseket tudunk alkotni és ezt az érintettek részére

⁶ Lakatos Péter – Hampel Márta: i. m. 93.

elérhetővé tudjuk tenni. Máskülönb fennáll annak veszélye, hogy a probléma mindig újra felmerül és rengeteg energia befektetésével mindig más megoldást nyer.⁷

Szervezőkészség, delegáció, számonkérés

Szervezési készségünk minősítése mindig saját munkánk megszervezésénél kezdődik: rögzítjük az előttünk álló, rendszeresen visszatérő vagy eseti típusú feladatokat, és meghatározzuk azok prioritását és időigényét. A beérkező feladatokat elintézésük módja és sürgőssége alapján rangsoroljuk: azonnal, személyesen, később, személyesen elvégzendő, delegálható és informatív (döntést nem igénylő). Korunkban, egy vezető napi munkaidejének kb. 60–70%-a tervezhető. Ezt figyelembe véve nem célszerű túlszűfolni a napot, amivel elkerülhető a tornyosuló feladatok miatti stressz. A másnapi napirend esti végiggondolása, megtervezése is biztonságot ad, de nem jelenthet merevséget, ha változtatás szükséges.

A feladatszabásnál, a feladatok delegálásánál figyelniük kell a következőkre: pontos megfogalmazás, a teljesítés feltételeinek biztosítása, a végrehajtás határideje és formája.⁸

Döntésképeség

A vezetők munkájának magas hányadát képezi a döntések előkészítése. Egyes kutatások szerint az értékteremtés szempontjából fontos döntések az összes döntés kb. 15%-át teszik ki, míg értékben 65%-ot képviselnek. Ez igaz lehet a katonai logisztika területén is. E megállapítás is alátámasztja a feladatok fentebb említett prioritizálásának szükségességét. Mivel minden döntés annyit ér, amennyi megvalósul belőle, a döntési folyamatba bele kell vonnunk azokat, akiken a megvalósulás múlik. Minél jobban megvilágítjuk egy döntés okait, szükségességét, minél jobban tudatosítjuk a különböző – esetleg ellenirányú – érdekeket, annál valószínűbb a siker.

A gondos megalapozás fontosságát is meghaladja a döntés időbeli meghozatala. Egy döntés halogatása általában rosszabb hatású, mint egy rossz döntés, mert az utóbbinál lehetőség van a felismerést követő korrekcióra, a döntés módosítására.⁹

Kommunikációs készség

Szinte folyamatosan kommunikálunk, közösen meghatározott értelmű jelekkel (beszéd, írás, képek) osztjuk meg észrevételeinket, információinkat, kívánságainkat embertársainkkal. A témának jelentős irodalma van, e helyütt csak két fontos körülményre szeretném felhívni a figyelmet: az egyik a definíciók, a másik az objektivitás hiányából eredő problémák.

Kommunikáljunk „közös nyelven”, használjunk olyan kifejezéseket, fogalmakat, amelyeket partnerünk is ugyanúgy értelmez. Ha észleljük, hogy hiányzik a közös értelmezés evidenciája, tisztázzuk az eltéréseket.

Az objektív kommunikáció eléréséhez jó, ha ismerjük, hogy az információ objektív tartalmán túl mindig utal a beszélő és a hallgató kapcsolatára, ön- és partnerértékelésére is. Mivel mindig én-képünk megőrzésére törekszünk, a kritika általában nem a változás igényét, hanem védekezőreflexet vált ki, a szándékolttal pontosan ellenkező hatást okozva. Ezt figye-

⁷ Lakatos Péter – Hampel Márta: i. m. 95.; Donald H. Weiss: i. m. 47–49.

⁸ Lakatos Péter – Hampel Márta: i. m. 95.

⁹ Lakatos Péter – Hampel Márta: i. m. 95–96.

lembé véve jobb én-üzenetként megfogalmazni mondanivalónkat, mint a másik ítéleteként, hisz a saját érzéseinket partnerünk nem vonhatja kétségbe és könnyebben elfogadja. Ezzel elkerülhetjük, hogy partnerünk a kritikát személyének elutasításaként értelmezze.¹⁰

Kapcsolati, információs követelmények

A katonai logisztikai vezetőknek szervezete képviselőjeként szolgálati és társadalmi természetű szereplési kötelezettségei vannak (értekezletek, rendezvények, fogadások stb.), ahol kapcsolatokat építhet szervezete érdekében. Kapcsolattartóként közvetít az előjárói és saját szervezete között, valamint informális viszonyt tart fenn az együttműködő szervezetekkel. Ez alkalmat teremt a legkülönbözőbb információk gyűjtésére, arra, hogy jobban megértse környezetét és benne szervezete helyét és szerepét.

Fontos tevékenysége, hogy információt továbbítson a szervezetén kívülre saját szervezetének tevékenységéről és eredményeiről, ezzel biztosítva az elvégzett tevékenység jobb elismertetését.¹¹

Érzelmi intelligencia

Ezzel a kifejezéssel jelölöm azt a képességet, hogy hogyan tudunk a magunk és mások érzelmeivel bánni. A kulcsszó itt is az önismeret. Az empatikus, együttérző katonai logisztikai vezetővé válás elérhető célkitűzés, ha nemcsak jelszó szinten hangoztatjuk a „humán erőforrás” fontosságát, hanem embernek, egyéniségnek tekintjük beosztottainkat, akiknek érzelmeik, szükségleteik és elvárásai vannak, meghallgatjuk őket és elgondolkodunk javaslatukon, és folyamatosan jó példát adunk a konfliktusok konstruktív, békés kezelésére.¹²

Összefoglalva a kiragadott szempontok alapján végzett elemzéseket megállapíthatjuk, hogy a jó katonai logisztikai vezető nem egy idealizált típus, hanem egy személy, parancsnok vagy főnök, aki a ránehezedő felelősséget és mindennapi nyomást képes a beosztottai bevonásával és mozgósításával elviselni, illetve ellensúlyozni.

A vezetőtől elvárás a gyors tájékozódási és áttekintő-, a jó rendszerező-, tervezőképeség, valamint a jó emberismeret. A jó vezető feladata nem az, hogy ő legyen a szervezeti egység legokosabb tagja. Részletekbe menően a beosztottaknak kell ismerniük a feladatokat, ugyanakkor a jó vezető bármikor, bármelyik posztra odaállítható és képes helyettesíteni beosztottait. A vezetőknek semmiképpen sem feladata, hogy tudásban, teljesítményben konkurens legyen beosztottainak, vagy esetleg kizárólag a rendet, a munkavégzést felügyelje. Meg kell értetni beosztottaival, hogy az a pozíció, amit ő betölt a tervezésben, az irányításban, a koordinációban, a felkészülésben, az elvégzett tevékenység elemzésében egyedülálló feladatokat biztosít számára, amelyek színvonalas teljesítésétől a szervezeti egység sikere nagymértékben függ. A jó vezetők az a feladata, hogy azokról a területekről, amelyekre nincs kellő rálátása, megbízható visszajelzéseket kapjon, legyen, akinek az értékelésében teljes biztonsággal megbízhat, akire oda tud figyelni, akinek a tanácsát elfogadja.

¹⁰ Lakatos Péter – Hampel Márta: i. m. 96.; Donald H. Weiss: i. m. 29–32.

¹¹ Dr. Kocsis József (szerk.): i. m. 15–16.

¹² Lakatos Péter – Hampel Márta: i. m. 96–97.; Hegedüs Henrik: A katona kompetencia-készletének folyamatos fejlesztése (képesség – tudás – személyiség – motiváció). Hadtudomány, 2012/3–4., 129.; Dale Carnegie: Sikerkalauz 2. Gladiátor, Budapest, 1996.

A vezető feladata a munkafeltételek biztosítása, az arról való meggyőződés, hogy a kiadott munkához a beosztottak kellő szaktudással, a szükséges eszközökkel és információkkal rendelkeznek, amennyiben ezek nem biztosítottak, megszerzésükről is a vezetőnek kell gondoskodni. A jó főnök fontos feladata a beosztottak biztonságának és biztonságérzésének a megteremtése.

Egy jó vezető mindig előre felkészül a helyzetekre, ismeri a gyenge pontokat, kellő tartalékkal rendelkezik minden területen, forgatókönyve van a helyzetekre és a vészhelyzetekre is. Egy jó vezető takarékoskodik az erőforrásokkal, felesleges munkákkal nem terheli beosztottait, még nevelési céllal sem. A vezető feladata a csapatépítés, a beosztottakban a felelősségtudat, a kompetenciaérzés és a csapatszellem kialakítása, tudatosítása.

A beosztottak terhelhetősége, leterheltsége változó. A jó vezetőnek előre látnia kell azokat a gyenge pillanatokat, amikor a szervezeti egység teljesítménye leeshet, kimerült, vagy gondok lehetnek a gyenge színvonalú teljesítésből. Erre az esetre is alternatív forgatókönyvvel kell rendelkeznie. A legjobb taktika, ha lelkileg is és tudatilag is felkészíti a szervezeti egységet arra, hogy amikor nagy teljesítményre képes a szervezeti egység, akkor nagyon húzzon; a jó vezető a csapattal együtt teljesít, példát mutat és ösztönöz, de amikor a teljesítmény lankadni kezd, a jó vezetőben kell meglenni annak az erőnek, kapacitásnak, amivel a szervezeti egység teljesítményét egy jó közepes szinten lehet tartani. Nem jó vezető az, aki ostorral, kényszerrel akar vezetni. A jó teljesítményt csak az a szervezeti egység tudja produkálni, ahol minden beosztott maximálisan akar saját elhatározásából teljesíteni.¹³

SZEMÉLYES TAPASZTALATOK

Mint ahogy már írtam, a katonai logisztikai vezetővé válás egy hosszú folyamat. Ezt az utat szeretném bemutatni személyes pályafutásom egy-egy mozzanatával a továbbiakban.

Középiskolás éveimet kollégiumban töltöttem. A '60-as években a kollégiumokban még szigorú, katonás rend uralkodott. Kötelező napirend, ami ébresztővel és reggeli tornával kezdődött, a délutánt kötelező tanulás, majd egy kevés szabadidő töltötte ki, ezt követte a takarodó. A szobákban szobaparancsnok irányításával folyt az élet. Kimenő csak engedéllyel volt lehetséges. A harmadik és negyedik évben én is szobaparancsnok voltam. Az hiszem, hogy ez a léggör is hozzásegített a katonai pálya választásához.

Eredményes felvételi vizsga után, a volt Szovjetunióban, tüzér mérnöki képesítést szereztem. Kiváló eredménnyel végeztem, és főhadnagyi rendfokozatban, tolmács szintű orosz nyelvismerettel kezdtem meg a tiszti szolgálatot. Saját kérésemre csapathoz, javítóalegységparancsnoki beosztásba kerültem. Hadosztály-egyverjavító műhelynél lettem fegyver- és lövegjavító szakasparancsnok. Itt egy év alatt alkalmam volt a megfelelő szakmai gyakorlat megszerzésére. Megismertem a helyszíni javítások és ellenőrzések kapcsán a hadosztály alakulatait, a hadsereg gyakorló- és lötereit.

A következő évet parancsnokhelyettesként dolgoztam végig. E beosztás sajátossága az volt, hogy a hadosztály fegyverjavító műhelyének mint önálló századszintű szervezetnek ugyanazokat a tervezési, jelentési és nyilvántartási feladatokat kellett elvégeznie, mint a hadosztály többi szervezetének. Erre a feladatra náluk csak a parancsnok és helyettese volt rendszeresítve. Így alkalmam volt megismerni a teljes törzsmunkát, azokat a részeket is, melyek nem tartoztak szakmai területemhez. Ez az egy év a későbbiekre nézve nehéz, de nagyon hasznos időszak volt.

¹³ Lakatos Péter – Sebestyén Pál: i. m. 130–132.; Bobbi Linkemer: i. m. 53–62.

Életem következő időszak az 5. Hadsereg törzséhez kötött. A hadsereg fegyverzeti szolgálatánál töltöttem el a következő 17 évet szolgálati időmből. A tervezőiszti beosztásból indulva voltam tervező főtiszt, alosztályvezető, szolgálatfőnök-helyettes és egy évig – már az anyagi-technikai integráció időszakában – megbízott tervezési osztályvezető. Nagyon sok szép szakmai feladatban vettem részt ebben az időszakban. Ilyenek voltak: fegyverek, fegyverrendszerek rendszerbe állítása; szabályzatok, intézkedések kidolgozása; gyakorlatokon, helyszíni ellenőrzéseken való részvétel; új eljárások, munkamódszerek kidolgozása; a fegyverzeti és technikai, majd az anyagi-technikai integráció kidolgozása és megvalósításában való részvétel stb. Ezek a feladatok nagyon sok szakmai tapasztalattal gazdagítottak.

A törzsmunka fontos része volt az együttműködés a különböző részlegek között. A fegyverzeti szolgálat minden területen érintett volt. Én legtöbbet a tüzér-, légvédelmi, hadművelési, hadtáp-, kiképzési, páncélos és gépjármű-technikai főnökségek, osztályok munkatársaival dolgoztam együtt. Nagyon jó kapcsolatot alakítottam ki mindenkivel. Kölsönösen segítettünk egymásnak a feladatok megoldásában. A törzsben abban az időben a szakmai hozzáértés volt a legfontosabb, ezzel a rendfokozati különbségeket is át lehetett hidalni. Ez számomra nagyon jó volt, mivel nagyon fiatalon, főhadnagyként (1980-ban lettem százados) kerültem a hadseregtörzsbe, ahol zömében őrnagyok, alezredek szolgáltak. A „tábori akadémián”, ahogy a hadseregtörzset akkoriban nevezték, szerzett ismereteim és ismeretségeim elkísértek végig a katonai pályám során.

A tanulás is része volt ennek az időszaknak. 1980-ban az önjáró lövegek és a MASINA tüzvezetési rendszer megismerésére szervezett tanfolyamot, majd 1982 végén, 1983 elején mérnök-parancsnoki tanfolyamot végeztem el, melyeken sikerült elméleti ismereteimet felfrissíteni.

A rendszerváltozás a tudományos életet is felpezsdítette, megalakult a Magyar Hadtudományi Társaság (MHTT). Székesfehérváron létrejött az MHTT szárazföldi területi tagozata. A kezdetektől én is tagja lettem a szervezetnek. Az MHTT első pályázatán is részt vettem, pályaművemmel („A hadtudomány és a gyakorlati élet kapcsolata a haditechnikai szolgálatok területén”) harmadik díjban részesültem.

A székesfehérvári tagozat mellett tagja lettem a Láhner György Haditechnikai Klubnak, az MHTT Haditechnikai Szakosztályának, a Hadtudomány folyóirat szerkesztőbizottságának. 1994-től bekerültem a társaság szakértői csoportjába.

A szabadidőm nagy részét a tudományos munkának szenteltem. Több pályázaton indultam eredményesen. Az írásaim megjelentek a katonai sajtóban, tudományos konferenciákon szó-laltam fel a haditechnikai biztosítás aktuális kérdéseiben. A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia (ZMKa) tanárai felfigyeltek aktivitásomra, és biztattak, hogy jelentkezsek a doktori cím megszerzésére. Ezt meg is tettem, és 1993-ban eredményesen megvédtem egyetemi doktori értekezésemet, „A fegyverzettechnikai eszközök technikai biztosítása korszerűsítésének lehetőségei a szárazföldi csapatoknál” címmel.

Székesfehérvári szolgálati időm végén bekerültem a Zrínyi Miklós Akadémia Vezérkari Tanfolyamára, amit 1995-ben eredményesen elvégeztem. Már a tanfolyam utolsó részében új beosztásba kerültem, kineveztek a Magyar Honvédség Fegyverzettechnikai Szolgálatfőnökség fegyver-, műszer- és löszertechnikai osztályvezetői beosztásába. Itt a szakmai és vezető ismereteim bővítése mellett volt lehetőségem megismerni az MH Anyagi-Technikai Főcsoportfőnökség szerzteágazó tevékenységét is. Módom nyílt bekapcsolódni a nemzetközi katonai kapcsolatokba, többször jártam külföldön, sok mindent láttam, tapasztaltam.

1997-ben haditechnikai csoportfőnök-helyettes lettem. Fő feladatomban a csoportfőnökséghez tartozó szolgálati ágak – fegyverzettechnikai, páncélos és gépjármű-technikai,

repülő-műszaki, elektronikai, műszaki-technikai, vegyvédelmi-technikai és mérésügyi – tevékenységének koordinálása, a több szolgálati ágat érintő feladatok tervezése, irányítása és ellenőrzése képezte. Végeztem a csoportfőnökség egészét érintő jelentések összeállítását, javaslatok kidolgozását és különböző munkacsoportokban képviseltem a szervezetet. Egyik legsürgősebb feladat a soron következő szervezeti változások előkészítése volt. Aktívan kivettem részem a Logisztikai Főigazgatóság szervezetének kialakításában.

Az MH Logisztikai Főigazgatóság (MH LFI) megalakulása után, változatlan beosztásban, csoportfőnök-helyettesként dolgoztam tovább. Az átalakulás részeként megújult a hadsereg tájékoztatási rendszere is. A honvédelmi miniszter elrendelte, hogy minden nagyobb szervezetnél – így az MH LFI-n is – szóvivőt kell kijelölni, aki a sajtó tájékoztatásával foglalkozik. A főigazgató, nem kis meglepetésemre, engem jelölt ki. Sok munkát a feladat nem okozott, de mindent megtettem a hiteles tájékoztatás érdekében. Nagyon jó kapcsolatot sikerült kialakítani a sajtó képviselőivel. A következő évben elvégeztem egy kommunikációs felkészítő tréninget is, ami nagyon hasznos volt későbbi sajtókapcsolatom szempontjából.

A NATO-csatlakozás előtérbe helyezte az angol nyelv ismeretét. Lehetőséget kaptam egyéves angol nyelvtanfolyam elvégzésére, amit 2000-ben eredményes vizsgával fejeztem be.

2000 végén újabb átalakítás következett, magalakult az MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság (MH ÖLTP), ahol MH üzembentartási főnökként folytattam a munkámat. Ez a beosztás továbbra is a haditechnikai szolgálati ágak tevékenységének az irányítását jelentette, de bőséges lehetőséget biztosított az MH ÖLTP teljes működésének az áttekintéséhez és az MH teljes logisztikai rendszerének a megismerésére.

2001-ben lehetőséget kaptam egy ötletes kanadai tanulmányútra, ahol módom volt tanulmányozni a kanadai hadsereg logisztikai rendszerét, bővíteni angolnyelv-tudásomat, egy kissé megismerni ezt a csodálatos országot, és kanadai kollégáimmal tartós barátságot kötni. Az itt szerzett tapasztalatok nagyon hasznosnak bizonyultak a későbbiekben.

A következő év nyarán személyi változások történtek a logisztikai vezetésben, én lettem az MH ÖLTP parancsnoka. Kinevezésem és a beosztás átvétele közötti időben volt lehetőségem átgondolni eddigi pályafutásomat és felkészülni az újabb kihívásra, megfogalmazni, hogy mit kell tennem a parancsnoki beosztásban. Első parancsnokomtól azt tanultam, hogy mindenkivel emberséggel kell bánni. Abban az időben fogalmazódott meg a következő mondás: „Bánj rendesen a beosztottaddal, mert nem tudod, ki lesz a főnököd!” Következő előljáróm Ungvár Gyula mk. ezredes (később vezérőrnagy, altábornagy) volt. Tőle két dolgot tanultam. Az első, hogy bárkit, bármilyen beosztásba ki lehet nevezni, de az adott beosztásban meg is kell felelni az elvárásoknak. Megfelelni pedig csak az tud, aki képes kivívni emberi tartásával és szakmai felkészültségével a szakmai közvélemény tekintélyét, előljárói elismerését.

A második, amit megtanultam, hogy egy vezető nem lehet a legokosabb. Annak érdekében, hogy jól működjön a szervezet, a vezetőnek olyan beosztottakkal kell körbevennie magát, akik az adott szakterületen többet tudnak, mint a főnök. Ezt ő komolyan is gondolta. Én, főhadnagyként voltam optika- és műszermérnök a törzsében, szakkérdésekben mindig meghallgatta a javaslatomat, és csak azt követően döntött. Az ellenvéleményt is elfogadta, ha kellően indokoltuk álláspontunkat. Azt is akceptálta, ha valaki kapásból nem tudott válaszolni, de elvárta, hogy sürgősen megkeresse a helyes választ. Ezzel a szemlélettel nagyon jó szellemiséget és kellemes légkört sikerült kialakítania törzsében. Az 5. Hadsereg törzsében töltött idő alatt precizitást, pontos, alapos és visszaellenőrzött munkavégzést tanultam meg. Megtapasztaltam, hogy mindig időben dönteni kell. Egy rossz döntés is jobb, mint amikor egy vezető nem dönt. Az MH ATFCSF-en és az MH LFI-n elsajátítottam még a központi

gazdálkodás fogásait, ami nagyon fontos egy katonai logisztikai vezető számára. Ezeket gondoltam végig, és lassan összeállt bennem a kép, hogy milyen elvárásokat fogalmazzak meg magammal szemben mint parancsnok.

A beosztás átadás-átvételekor mondott beszédemből egy részt szeretnék még kiemelni, mivel az itt megfogalmazottak végigkísérték további tevékenységemet.

„A mai naptól vezetésemmel fog működni az MH ÖLTP. Mit ígérhetek a jövőt illetően? Először is sok munkát, értelmes feladatokat, pontos feladatszabást. Mit tudok ehhez biztosítani? Jó munkahelyi légkört, emberséges viszonyokat, a lehetőségek határain belüli maximális munkafeltételeket és munkasikereket. Minden körülmények között a legjobb tudásom szerint fogom képviselni a parancsnokság érdekeit. Mit várok el Önöktől? Precíz feladatvégrehajtást, a határidők szigorú betartását és magas fokú szakmai tudást. Az előtünk álló feladatok eredményes végrehajtásához az MH ÖLTP teljes személyi állományára szükség van. Mindenkinek – legyen tábornok, tiszt, tiszthelyettes vagy közalkalmazott – a maga beosztásában kell maximumot nyújtania a siker érdekében. A logisztikai rendszerben minden beosztás egyaránt fontos.”

A fentiek szellemében telt a több mint négyéves parancsnoki tevékenységem. Amikor 2006-ban, a logisztikai rendszer átalakításánál, a szakmai érveim nem voltak elegendőek, befejeztem katonai pályámat. A 2007. január 1-jével bevezetett új logisztikai rendszerrel szakmailag nem tudtam egyetérteni, így nem vállaltam a további munkát. Végigvittem az MH ÖLTP felszámolását, és utolsóként hagytam el a „hajót”, miután a lehetőségek határain belül gondoskodtam beosztottaim jövőbeni sorsáról.

Egyetértek Benkő tábornok úr – a már említett tanulmányában megfogalmazott – gondolataival:

„Lehetne sorolni további és mások által is megfogalmazott számtalan elvárást, kompetenciát, szükséges ismeretet, képességet és készséget, vezetési elveket és módszereket, gyakorlati tapasztalatokat, de úgy gondolom, akkor sem juthatunk a végére. El kell fogadnunk Fiedler kijelentését,¹⁴ és be kell látnunk, hogy a szó szoros értelmében a XXI. századra vonatkozó ideális parancsnokkal szembeni elvárásokat nem tudjuk teljes terjedelemben megfogalmazni. Tény, hogy az azokat meghatározó körülmények, események, feladatok, személyek és eljárások lehetőségeinek száma végtelen, így csak az adott időben és az adott helyzetből derül majd ki, hogy mely elvárás és kritérium szerinti tevékenység nevezhető ideálisnak. Viszont kijelenthetem, hogy minden szintű-rendű-rangú parancsnoknak törekedni kell az ideális vezetés elsajátítására és megvalósítására.”¹⁵

Ez a megállapítás a katonai logisztikai vezetőre is érvényes.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A korszerű katonai vezetésért. Beszélgetés Havril András vezérezredessel, a HM HVK főnökével. Új Honvédségi Szemle, 2007/11.

A Magyar Honvédség Évkönyve 2007. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008.

Besenyő János: *The first military operation between European Union and African Union. The European advisors role in Darfur.* AARMS, Volume 6, Issue 4., 2007. <http://www.zmne.hu/aarms/docs/Volume6/Issue4/pdf/18bese.pdf>

¹⁴ Hans Fiedler eszmefuttatása szerint ideális vezető nem létezhet.

¹⁵ A Magyar Honvédség Évkönyve 2007. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008, 110.

- Carnegie, Dale: *Sikerkalauz 2. Gladiátor*, Budapest, 1996.
- Gál Anna: *Az emberi igények és a szervezeti követelmények összhangja*. Hadtudomány, 2001/3.
- Gróf Ferenc: *Magabiztos parancsnok – hatékony törzs*. Új Honvédségi Szemle, 2007/11.
- Hegedűs Henrik: *A katona kompetencia-készletének folyamatos fejlesztése (képesség – tudás – személyiség – motiváció)*. Hadtudomány, 2012/3–4.
- Dr. Kocsis József (szerk.): *Menedzsment műszakiaknak*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1994.
- Lakatos Péter – Hampel Márta: *A vezető logisztikus*. Katonai Logisztika, 2014/1.
- Lakatos Péter – Sebestyén Pál: *Jó logisztikai vezető*. Katonai Logisztika, 2014/2.
- Linkemer, Bobbi: *A jó értekezlet titka*. Park Könyvkiadó, Budapest 1997.
- Lippai Péter: *A küldetésorientált vezetés történelmi tapasztalatai*. Hadtudomány, 2004/2.
- Lőrincz Kálmán: *Menetben. Egy katona gondolatai*. HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Budapest, 2009.
- Lőrincz Kálmán: *A vezetésről*. Hadtudomány, 2010/4.
- Weiss, Donald H.: *A sikeres menedzser*. Park Könyvkiadó, Budapest, 1993.

Bazala Csaba – Siposné Kecskeméthy Klára ezredes:

TOLNAY DEZSŐ ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA

ÖSSZEFOGLALÓ: Tolnay Dezsőt 1913. augusztus 18-án avatták hadnaggyá Wiener Neustadtban. Sikeres katonai karrierje során harcászatot és hadseregszervezést tanított a Ludovika Akadémián. Nevéhez fűződik az akadémia híres jelmondata: „A Hazáért mindhalálig!” Kétszer volt a Térképészeti Intézet parancsnokhelyettese. 1945. március 23-án kinevezték a Honvéd Térképészeti Intézet parancsnokává. Elévülhetetlen érdemeket szerzett a térképészeti szakanyagok összegyűjtésével, a felszerelés, a műszerek megmentésével, a térképészeti intézet épületeinek helyreállításával és a térképészek összefogásával. Az ötvenes években nyugdíját megvonták, több évre kitelepítették, lakásától és anyagi javaitól megfosztották. Szeretett-honban halt meg 1973. október 24-én.

KULCSSZAVAK: hadiakadémia, Ludovika Akadémia, HM Térképész Csoport, kitelepítés, Honvéd Térképészeti Intézet

EGY KATONA ÉLETE

1891. április 8-án született a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Törökszentmiklóson. Tomán Dezső néven anyakönyvezték, 1898-ig ezt a nevet használta. A szolgálati lapján két névváltoztatásra utaló bejegyzés található. 1931. szeptember 18-i dátummal „névírása helyesen: Tolnai, majd 1932. január 4-től Családi neve: Tolnay szerepel, ezután így írta a nevét.¹

Édesapja Tomán Ede MÁV vasúti raktárnok (altiszt), édesanyja Balogh Anna, a család római katolikus vallású volt.

Polgári iskolái között az 5 évfolyamos elemi, valamint a gimnázium 1–5. évfolyamát kell megemlítenünk. Katonai tanulmányait a kor neves katonai intézményeiben végezte. A nagyszombati Császári és Királyi Gyalogsági Hadapródiskola 1–3. évfolyamát „kiváló eredménnyel” végezte el 1907–1910 között. A Wiener Neustadt-i (Bécsújhelyi) Császári és Királyi Mária Terézia Katonai Akadémia 1–3. évfolyamát „igen jó eredménnyel” 1913-ban fejezte be. Belgrádban vezérkari tanfolyamon – „eredményéről nincs adat” – tanult 1918 május és június havában.

A magyar királyi Ludovika Akadémia tiszti továbbképző tanfolyamán (1921–1923) vezérkari képzésekben részesült, azt „igen jó eredménnyel” fejezte be. A személyügyi kartonján feltüntették a nyelvismeretét is, ezek szerint németül tökéletesen, franciául és szlovákul gyengén beszélt.

¹ Tolnay Dezső személyi okmánygyűjtője. Hadtörténelmi Levéltár AKVI 1891/1236.

A Wiener Neustadt-i Akadémián avatták hadnaggyá 1913. augusztus 18-án. Állományba vételére 1913. november 1-jével került sor, a volt egri cs. és kir. 60. gyalogezred² III. zászlóalj 12. századánál. 1914. augusztus 4. és 1918. október 9. között az ezredével részt vett az első világháború keleti hadszíntéren zajló harcaiban, ahol az ellenséggel szemben tanúsított vitéz és bátor magatartásáért kitüntették. Itt többek között szakaszparancsnoki, századparancsnoki, zászlóalj- és ezredsegédtiszt beosztásokban tevékenykedett. 1916. december 14-én házasságot kötött Windt Ilona úrnővel. Egy gyermekük született, ifj. Tolnay Dezső.³ 1917. szeptember 1-jén főhadnaggyá nevezték ki. Az elveszített háború következményeként a Monarchia hadereje felbomlott. 1918. december 4. és 1919. november 1. között a 60. gyalogezred felszámoló pótkeretének a segédtisztje volt. Ezt követően az egri gyalogezred, majd annak utóda, az egri 14. honvéd gyalogezred segédtisztje, később tisztje volt 1921. szeptember 20-ig.⁴ 1921. szeptember 1-jén századossá nevezték ki; katonai karrierje szépen ívelt felfelé. 1921. szeptember 20-ától 1923. szeptember 1-jéig a Ludovika Akadémia tisztii továbbképző tanfolyam (a későbbi Hadiakadémia) hallgatója. Sikeres tanulmányai befejezésével a miskolci 7. vegyesdandár gyalogsági parancsnokának vezérkari tisztje lett 1923. szeptember 1. és 1927. szeptember 1. között. 1929. november 1-jén őrnaggyá nevezték ki. Ezt követően 1931. szeptember 1-jéig a m. kir. honvéd Ludovika Akadémia harcászati- és hadseregszervezés tanára volt. Nevéhez fűződik az akadémia híres és a Magyar Honvédségnél 2009. augusztus 20-i tisztavatáson újra visszaállított, hadnagyavatás során felhangzó jelmondata: „A Hazáért mindhalálig!”⁵

1931 szeptemberétől 1936. november 1-jéig a HM 9. osztály osztályvezető-helyettesi posztján szolgált. Időközben 1934. május 1-jén alezredessé nevezték ki. 1936. március 7-én az Oktatófilmek Országos Bizottságába kirendelték tagnak. 1936-ban elvált a feleségétől. 1936. november 1. és 1939. május 1. között az egri m. kir. „Dobó István” 14. honvéd gyalogezred III. zászlóalj parancsnoka lett Gyöngyösön. Ott készült róla a cikkünkben felhasznált, egyetlen, jó minőségben fennmaradt fotó.

² Az egri cs. és kir. 60. honvéd gyalogezred 1798-ban alakult meg. Alapítója: I. Ferenc császár. Az ezred 1799-ben Luciensteignél esett át a tűzkeresztségen. Emléknapi napjuk az 1809. május 21-i asperni csata napja. Részt vettek az 1848-as forradalom és szabadságharc csatáiban, 1866-ban a porosz háborúban, valamint az első világháború orosz és olasz hadszíntéren zajlott ütközeteiben. Utóda 1919 után az m. kir. egri 14. honvéd gyalogezred lett.

³ Ifj. Tolnay Dezső: Tolnay Dezső és Windt Ilona egyetlen gyermeke. 1935-ben lett a m. kir. honvéd Ludovika Akadémia II. Főcsoport akadémikusa. Itt pánccelos, ezen belül pánccélvonalos kiképzést kapott. 1939. január 15-én avatták hadnaggyá. Tolnay Dezső százados 1944. szeptember 13-án pánccélvonalával elfoglalta Arad vasútállomást és környékét. Szeptember második felében a tordai csatában támogatta a magyar csapatok védelmét, ekkor érte találat a szerelvényen. A súlyosan megsebesült Tolnayt a békéscsabai kórházba szállították. Itt a lábán lévő seb elfertőződött, de nem engedte, hogy lábát amputálják. Néhány nap múlva behalt sebesülésébe. Édesanyja felhozatta a testét Pestre, a Kerepesi temetőben helyezték örök nyugalomra. A sírja ma már nincs meg. A Magyar Érdemrend Lovagkeresztjét édesapjának adták át. Fia elvesztésének fájdalmában Windt Ilona 1946. október 29-én öngyilkos lett. Lásd: Vass Dénes levelei R-3115, A két Tolnay, Tolnay Dezső pánccelos százados, Rada Tibor II. kötet, 960.

⁴ Az 1919. évi 52. számú Rendeleti Közlönyben foglalt 14550/el. 31. – 1919. sz. Körrendelet szerint az igazoló eljárást lefolytatták, eredménye alapján Tolnay Dezső főhadnaggyot igazolták. Rendeleti Közlöny, 1919. november 5. 85. szám, 1855.

⁵ Az 1928/29. tanévben hirdetett pályázatot a Ludovika Akadémia címerének megtervezésére az akadémikusok körében az akadémia parancsnoksága. A beérkezett 24 pályázatból az első díjat Szigethy Árpád akadémikus nyerte el, akinek tervezete legjobban kifejezte az akadémia múltját, jelenét és jövőjét. A címer felső részén olvasható az akadémia jelmondata, „A Hazáért mindhalálig!”, melyet Tolnay Dezső vkszt. őrnagy javasolt, és amit a tanári kar 1929-ben fogadott el a ludovikások hivatalos jelmondatának. A címer domborművét Turi-Jobbágy Miklós szobrászművész készítette el.

1939. május 1-jével ezredessé nevezték ki, és a Térképészeti Intézet állományába került. A magyar katonai felső vezetésről és a tábornoki karról szóló monográfiákban az szerepel, hogy 1939. május 1-jétől a Térképészeti Intézet parancsnokhelyettesi beosztását töltötte be. A személyi okmánygyűjtője szerint azonban 1940. november 28. és 1942. június 30. között volt a m. kir. honvéd Térképészeti Intézet parancsnokhelyettese.⁶ A fentiek alapján 1939. május 1-jétől vélhetően a Katonai Földrajzi Osztály vezetője volt.

1942. október 1-jével kinevezték vezérőrnaggyá (1942. szeptember 29-i ranggal). Ekkor már javában folyt a második világháború. 1942. június 30-án kinevezték a 9. „Székely” hártárvadászdandár parancsnokának Gyergyószentmiklósról. 1943. február 1-jén felmentették és áthelyezték a m. kir. honvéd Térképészeti Intézethez Budapestre, ahol 1943. február 1. – 1944. július 1. között ismét parancsnokhelyettes volt.⁷

A hadihelyzet alakulása, a háborús készültség és a front közeledtével a fővárosban, így a Térképészeti Intézetben is, a bombázások miatt egyre nehezebbé vált a munka. 1944. április 3-a után, az angolszász légitámadások megindulása miatt az intézet, az intézetparancsnokság és a mozgatható részlegek kitelepültek a fővárosból. Az intézet Budapestről történő evakuálása utáni települési helyének, gyepűszállásának a Fejér megyei Mór községet jelölték ki.⁸

1944. május végén vasúti szállítással és tehergépkocsikon a Parancsnokság, a Térképrajzi Csoport, a Földrajzi Osztály, az Anyagraktár, a Műszerészüzem és a Legénységi Különítmény települt ki. A Háromszögöl és a Terepfelmérő Csoport beosztottai terepmunkálatokon voltak, így csak az intézetben visszamaradt anyaguk került a gyepűszállásra. A Fotogrammetriai és Műszaki Csoport azonban Budapesten maradt és ott folytatta tevékenységét november közepéig.⁹

Tolnay Dezső 1944. július 15-től egészségügyi szabadságon volt. Saját leírása szerint „folytatólagos betegszabadság meghosszabbításokkal vészeltem át a náci és nyilasuralom időszakát, valamint az ostromot Budapesten”,¹⁰ így vonta ki magát a szolgálat alól, valójában így vészelte át az ostromot és a nyilas vézskorszakot, amivel nem tudott azonosulni.

1945. január 7-ei felülvizsgálatának eredménye: „Mindennemű szolgálatra alkalmatlan, nyugállományba vételére előterjesztés megtéve.”¹¹

⁶ Lásd Maruzs Roland: Tábornoki kar 1945–1956 című monográfiájának 141–142. oldalát, valamint Szakály Sándor: A magyar katonai felső vezetés 1938–1945 című munkájának 349–350. oldalát.

⁷ Tolnay Dezső személyi okmánygyűjtője. Hadtörténelmi Levéltár AKVI 1891/1236, valamint a magyar kir. Honvédség és Csenedőrség tisztjeinek és hasonló állásúaknak évente kiadott rangsorolásából kitűnik, hogy hosszú katonai pályafutása alatt számos háborús és béke, illetve külföldi kitüntetésben részesült. Rendjelek és kitüntetések: Magyar Érdemrend Tisztikeresztje (1942); Magyar Érdemkereszt IV. osztálya (1934); Katonai Érdemkereszt III. osztálya hadidíszítménnyel, kardokkal; Ezüst Katonai Érdemérem hadiszalagon, kardokkal; Bronz Katonai Érdemérem hadiszalagon, kardokkal; Magyar Koronás Ezüstérem vörös-fehér szegélyes sötétzöld szalagon (1939); Magyar Koronás Bronzérem vörös-fehér szegélyes sötétzöld szalagon (1928); Károly Csapatkereszt; Sebesültek Érme, szalagján két sávval; Magyar Háborús Emlékérem kardokkal és sisakkal; Tiszti Szolgálati Jel II. osztálya (1943); Tiszti Szolgálati Jel III. osztálya (1933); Vöröskereszt II. osztályú Diszjelvénye hadidíszítménnyel; Felvidéki Emlékérem (1939); Erdélyi Emlékérem (1941). Külföldi kitüntetései: Olasz Korona Rend parancsnoki keresztje (1936); Olasz Korona Rend Tisztikeresztje (1933); Pápai „Pro Ecclesia et Pontifice” Érdemkereszt (1937).

⁸ A Móra kitelepült részlegek felsőbb utasításra 1944 novemberében áttelepültek a Sopron megyei Nagygeresd környékére. Az intézet 1945. március 29-én lépte át a nyugati határt, ezzel megszűnt az 1919-ben alapított intézet.

⁹ A háború szolgálatában (1939–1945), 43–44. In: A Magyar Honvédség Térképészeti Hivatal 1919–1999, Budapest MH TÉHI, 115.

¹⁰ Tolnay Dezső 1957. március 12-én kelt rehabilitálására vonatkozó kérelme.

¹¹ Tolnay Dezső személyi okmánygyűjtője. Hadtörténelmi Levéltár AKVI 1891/1236.

A HONVÉD TÉRKÉPÉSZETI INTÉZET ÉLÉN – AZ 1945 UTÁNI KATONAI KARRIER

Pest 1945. január 15-én szabadult fel. A Pesten rekedt térképészek, hasonlóan más fegyvernemi tisztetekhez, szolgálatátételre jelentkeztek a HM Üllői úti kirendeltségén. Így tett Tolnay Dezső is 1945. január 20-án, aki aggódott a Térképészeti Intézet épületeinek lehetséges állapota miatt, és a megmaradt felszerelési tárgyak megmentését szorgalmazta. Budára azonban átjutni nem tudott, csak az onnan érkezőktől jutott ellentmondó információkhoz. Volt, aki az intézet teljes pusztulásáról, volt, aki arról számolt be, hogy az épületek még egyben vannak.

Tolnajt 1945. február 1-jén nyugállományba helyezték. 1945. március 20-án a kormány Debrecenbe rendelte. A romokban heverő Honvéd Térképészeti Intézet helyreállításával, újjászervezésével, valamint a Németország felé még folyamatban lévő hadműveletek térképellátásának megszervezésével bízták meg. Magyar–oroszlányú nyílt parancssal, a Vörös János vezérezredes által biztosított gépkocsin utazott fel Pestre, hogy megkezdhesse a Térképészeti Intézet újjászervezését. Megérkezve egyeztetette célját az illetékes szovjet hatóságokkal, és azonnal átsietett Budára. Döbbenetes pusztulás fogadta. Az épületek álltak ugyan, de körülöttük halomban heverték a különböző értékes és pótolhatatlan térképészeti eszközök, berendezések és felszerelések. Az intézet múzeuma az ostrom során megsemmisült. A könyvtár, az értékes térképgyűjtemény – közöttük Napóleon 1809-es kézi rajzolású győri térképe –, a pótolhatatlan pecsétgyűjtemény, a beszolgáltatott katonai falitérképek gyűjteménye odalett.

1945. március 21-én *„állományba vétetett a magyar honvédelmi minisztériumban és beosztott létszámfeletti állományba”*.¹²

1945. március 23-án a HM 4/61. sz. parancsa szerint kinevezték a Honvéd Térképészeti Intézet parancsnokává.¹³ Tolnay Dezső a háború utáni katonai térképészet létrejöttének legnagyobb szorgalmazója lett. Működése során milliós értékű gépi, műszer- és térképanyagot mentett meg, illetve szerzett vissza a Nyugatra elhurcolt és szétszórt, sokszor pótolhatatlan értékekből.

Tolnay megérkezése előtt, 1945. február 22-én a II. kerületi elöljáróság már elkezdte a takarítási munkákat. Rengeteg anyagot dobtak ki és pusztítottak el. A nyomdai részlegbe szovjet katonák költöztek. Az elöljáróság fertőzéstől és járványtól tartva égetést rendelt el. A munkások 8-10 máglyát raktak a jó és a szennyezett térképekből. Ezt Harangozó István altiszt vette észre, aki azonnal szólt az elöljáróknak, és a használható térképeket kimentette. Ezután Harangozó altiszt még többször is fellépett a barbár pusztítás ellen, és rengeteg értékes anyag pusztulását akadályozta meg. A különböző térképeket hullákról, elhullott állatok teteméről és a romok alól szedegették össze. A pusztítás azonban így is felbecsülhetetlen károkat okozott. Az intézet értékeinek és anyagi javainak mentésében Magassy Zoltán ezredes, Radványi Kálmán ezredes, Csizsár Sándor alezredes, Fülöp Sándor őrnagy, Bene András főhadnagy, Bokros Kamill alhadnagy, Barsi József alhadnagy, Harangozó István altiszt és Lantos Emma játszottak kiemelkedő szerepet.¹⁴

Tolnay Dezső vezérőrnagy erélyes kézzel irányította az újjáépítést. Összeállította és felterjesztette az újjáalakuló Honvéd Térképészeti Intézet állománytábláját. A honvédelmi miniszter 65 fős állománytáblát hagyott jóvá. Időközben Tolnay politikai magatartását a

¹² Tolnay Dezső Anyakönyvi Lap – AKVI 1891/1236.

¹³ A HM létszám feletti állományában maradt a HM 20966/el. II.-1945. sz. rendelet szerint.

¹⁴ MH Térképészeti Hivatal 1919–1999, Budapest MH TÉHI, 47.

HM állandó igazoló bizottsága 1945. április 5-én kelt határozata alapján „Igazolt”-nak jelentette ki.¹⁵

1945. április 8-i 1. sz. parancsában a Térképészeti Intézet újjáépítését és a vidékre kimenetelt, illetve ott szétszóródott térképészeti anyagok, eszközök összegyűjtését tűzte ki célul.

„A háborúban széthullott térképészeti anyagokból való újjáalakítása, hogy intézetünk ezzel a hadsereg és hazánk szolgálatában közreműködhesen, az előtalálható térképanyag, intézeti felszerelés, használati anyag szakszerű összegyűjtése, a romok és hulladékok eltávolítása, tisztaság és rend helyreállítása.”¹⁶

Hatalmas erőfeszítéseket tett a fogságba hurcolt térképésztisztek kiszabadításáért, adományokat gyűjtött, saját pénzét sem sajnálta az intézet újjáélesztése érdekében.

Sajnos minden erőfeszítése ellenére a Szövetséges Ellenőrző Bizottság nem nézte jó szemmel az intézet tevékenységét, és 1945. május 15-én felfüggesztették a Térképészeti Intézet működését.¹⁷ Az intézet tagjait szabadságolták, katonáit létszám feletti állományba helyezték, a többi dolgozót elbocsátották, az intézetet bezárták. Mindössze egy tíz főből álló szakmai csoport működhetett az V. kerület Markó u. 12. szám alatt. A csoport hivatalos neve HM Térképész Csoport, amelynek vezetője Tolnay Dezső vezérőrnagy, segédtitjtje Bene András főhadnagy volt. Továbbra is a romok eltakarítását, az intézet tatarozását, a térképtár rendezését és az értékek mentését tűzték ki célul, azaz a szakmai munka feltételeinek megteremtését. Ez a csoport 1946. február 7-éig állt fenn. A Térképészeti Intézet helyén 1946. február 10-én megalakult a „Meridián” Földrajzi Intézet Ipari és Kereskedelmi Rt.,¹⁸ amelynek személyi állományát nagyrészt volt katonatérképészek tették ki. Feladatuk a személyi állomány együtt tartása, foglalkoztatása, a térképészeti eszközök és berendezések állagmegóvása és működtetése, valamint a jelentkező térképigények biztosítása volt. A Meridián megkapta a volt Térképészeti Intézet összes megmaradt anyagát és felszerelését.

Tolnay Dezsőt 1946. február 10-én felmentették a szolgálatteljesítés alól, és áttették a HM létszám feletti állományába. Tolnay 1946. június 10-én kitöltötte az 5000/1946. M. E. rendelet végrehajtását szolgáló kérdőívet.¹⁹ Ez alapján 1946. augusztus 22-én az államháztartás helyreállítása érdekében kiadott 5000/M. E.-1946. sz. rendelet alapján „*mint nélkülözhetőt végelbánás alá vonta és ellátási igényeinek meghagyása mellett a tényleges szolgálatból elbocsátotta*”.²⁰

Tolnay Dezső szolgálati és nyugellátási kimutatása szerint 1946. szeptember hó 1-jétől „*nyugállományba helyeztetik állandóan*”.²¹

Tolnay Dezső, Beleznay István és Bene András szorgalmazására, Sólyom László altábornagy felterjesztésére a SZEB 1946. szeptember 26-án újra engedélyezte a katonai irányítású

¹⁵ 319/ig.biz-1945.sz. határozata alapján.

¹⁶ MH Térképészeti Hivatal 1919–1999, 47.

¹⁷ Szövetséges Ellenőrző Bizottság: (SZEB, Allied Control Commission) Budapest, 1945. január 20. – 1947. szeptember 15. között a fegyverszüneti szerződés ellenére a győztes nagyhatalmak képviselőiből létrehozott testület. A békeszerződések elfogadásáig működtek, ellenőrizték az állam kül- és belpolitikáját Magyarországon. Székhelye kezdetben Debrecen volt.

¹⁸ A Meridián Rt. 1946. február 10-én alakult magánvállalat, hivatalos nevén „Meridián” Földrajzi Intézet Ipari és Kereskedelmi Rt. Munkatársait a volt katonatérképészek alkották. Az rt. a honvéd kincstártól a volt Honvéd Térképészeti Intézet összes megmaradt szakanyagát és felszerelését megkapta.

¹⁹ Kérdőív az 5000/1946 M. E. sz. rendelet végrehajtásához, 3463-IV-111 sz. ügydarab.

²⁰ Tolnay Dezső közszolgálatból való elbocsátása véghatározata, kelt 1946. augusztus 22-én, valamint az 1949. november 14-én kelt változásjelentő szerint, AKVI 1891/1236.

²¹ Honvédelmi Minisztérium Számvévségi Osztály, 1946. I/267/7 fsz.

Térképészeti Intézet működését. Így 1946. október 1-jén a Meridián Rt. megszűnt, és 43 fővel (13 tiszttel, 10 tiszthelyettes, 20 polgári alkalmazottal) megalakult a Térképészeti Intézet, parancsnoka Tolnay Dezső, helyettese dr. Irmédi-Molnár László lett.²² A kinevezést már nyugállományból fogadta el. Nagy lelkesedéssel vetette bele magát ismét a munkába, de az ország és a hadsereg helyzetét reálisan mérlegelte, és figyelte a politikai ügyek alakulását is. Tolnay Dezső vezérőrnagy mulhatatlan érdemeket szerzett a felszerelés és a térképészeti szakanyagok összegyűjtésével, az intézet épületeinek helyreállításával, a térképész szakállomány összefogásával, a működés engedélyezésének előmozdításával. A megkezdett munka folytatását méltó kezekbe adta át, utóda Vásárhelyi János ezredes lett.²³

EGY EMBER TRAGÉDIÁJA – NYUGÁLLOMÁNYBAN, JOGFOSZTOTTAN, KITELEPÍTVE

Tolnay 1947. február 28-án kérte a végleges nyugállományba helyezését. 1947. február 28. – 1950. szeptember 1. között teljes tábornoki nyugdíjban részesült.²⁴

1950. szeptember 1-jén a nyugdíjának folyósítását, kollektív alapon, minden indok nélkül megvonták. Nagyon szép tágas polgári lakása volt Budapest XIII. kerületében, a Szent István park 24. V/2. szám alatt, de Tolnay Dezső mégis Pálosvörösmarton²⁵ élt egykori tisztiszolgája, Deme Sándor családjával. Emellett hatalmas szőlőbirtoka volt Felsőtárkányban. Amikor 1945-ben megszületett Deme Sándor lánya, Sarolta, a család természetesnek tartotta, hogy Tolnay Dezső legyen a kislány keresztapja.

Az 1950-es évek időszaka Tolnay Dezső számára is súlyos megpróbáltatásokat hozott. Magyarországon a régi rendszerrel bármilyen kapcsolatban álló személyek az új rendszer ellenségei lettek. Nyugdíjának megvonása után lakásától, javaitól is megfosztva kitelepítették. Az 1951. áprilisában készült adatlapján a foglalkozás rovatban a következőket olvashatjuk: „A múltban honvéd vezérőrnagy volt, 1946-tól nyugdíjas, a nyugdíját 1950. X. hóban elvonták, de azóta sem dolgozik. Jövedelme nincs, régi dolgait adogatja el, abból él.”²⁶

Tolnay Dezső számára az első kitelepítési határozatban Öcsöd, Bajcsy Zsilinszky u. 25. számú házat jelölték ki kényszerlakhelyként.²⁷ Ezt a határozatot azonban nem tudták kézbesíteni, mert mint a jelentésben írták, 1951. június 6-án Abasárra költözött és a budapesti lakását üresen találták. A következő véghatározat június 22-én keletkezett, amely Jászboldogháza, Csíkos 14. számú tanyát jelölte ki kényszerlakhelyként.

²² Dr. Irmédi-Molnár László – térképész, a BME Hadmérnöki Karának tanára. Az 1946. október 1-jén megalakult Térképészeti Intézet parancsnokhelyettese 1947-ben, 1948-ban és 1949-ben bekapcsolódott a tudományegyetemi térképészoktatásba is, meghívott előadóként rendszeresen tartott előadásokat a felsőbb éves földrajz szakos hallgatók számára. 1949-ben a kor szokásai szerint üzemi fiatalokat iskoláztak be. Ők olyan érettségizett fiatalok voltak, akik kedvet éreztek a térképezéshez, a terepfelméréshez. Irmédi-Molnár László térképész-professzor életét részletesen lásd: <http://lazarus.elte.hu/hun/irmedi/100ev.htm> (Letöltés időpontja: 2015. 05. 28.)

²³ Vásárhelyi János munkásságáról lásd Bazala Csaba – Siposné Kecskeméthy Klára: Vásárhelyi János élete és munkássága. Honvédségi Szemle, 2014/5., 127–136.

²⁴ A volt honvédségben viselt utolsó rendfokozatát és állományviszonyát 1945. október 23-án igazolták.

²⁵ Pálosvörösmart 1950 és 2006 között a tőle délre fekvő Abasár része volt. 2006. október 1-jétől ismét önálló község.

²⁶ Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára (a továbbiakban ÁSZTL), négyoldalas adatlap, az adatokat a házfelügyelő szolgáltatta. Lásd még: Pályafutásomon legnagyobb részt tudományos vonalon működtem. Dr. Tolnay Dezső vezérőrnagy. In: Papp Izabella: Törvényen kívül. Budapesti kitelepítettek Jászboldogházán. Boldog Bt., Jászboldogháza, 2013, 188–194. (sic! Tolnay Dezső nem rendelkezett doktorátussal – a Szerzők.)

²⁷ ÁSZTL 2.5.6.78/18.

Az egykori tábornoikat, földbirtokost, lakástulajdonost 1951 júniusában a jászboldogházai tanyavilágba telepítették ki. Így került Dalmadi Ferenc Csíkos 14. számú tanyájára. A háziak nagyon nagy tiszteletben tartották, családtagként kezelték. Két és fél évet töltött itt el, majd a kitelepítés megszűnése után, 1953. szeptember 8-án Abasárra költözött Deme Sándorékhoz, mert a régi lakásába nem térhetett vissza. Először a községházán talált munkát, elkészítette Abasár domborzati térképét is. Mindössze 26 forintot keresett ebben az időben. Az abasári életét és magatartását, alkalmi és társadalmi munkateljesítményét a Községi Tanács és a pártszervezet is méltányolta és elismerte. 1956-ig itt élt.

Az Abasár és környékén eltöltött évekről és a megpróbáltatásokról az alábbiakat írta: „...a legnagyobb igyekezetem mellett sem tudtam a koromnak és képességeimnek megfelelő oly állandóbb alkalmazást elérni, mely – nyugdíj nélkül – a minimális megélhetésemet biztosította volna. Csupán rövid tartamu, (sic!) alkalmi fizikai, vagy idénymunkákkal a legnagyobb nélkülözések közepette éltem... Számtalan próbálkozásom szerény kenyérkereset biztosítására eredménytelen maradt, egyrészt korommal járó munkaképesség csökkenés, de többnyire tábornoki rangom miatt...”²⁸

AZ 1956 UTÁNI ÉVEK

1956-ban a budapesti letelepedési tilalom feloldása után a kitelepítettek visszaköltözhettek a fővárosba. Tolnay 1956. szeptember 5-én ment vissza Budapestre, és az egykori Szent István parki lakásának háztömbjében egy cselédszobában tengődött albréletben.

A Bőr és Cipőkellék Ellátó Vállalatnál tudott elhelyezkedni mint segédmunkás. A 13. sz. raktárban fizikai munkásként, nehéz rakodómunkát végzett. Mint mindenhol, itt is megállta a helyét, kollégái szerették. Tolnay Dezső sorsa nem egyedi volt. Korábbi felettese, a Térképészeti Intézet egykori parancsnoka, vitéz Somogyi Endre altábornagy és vele egyetemben sok tisztvársa járt ugyanígy;²⁹ mégis, ezek az emberek fegyelmezetten állták meg a helyüket, viselték a sorsukat, dolgoztak bányában, rakodóként, segédmunkásként vagy kubikosként.

Tolnay Dezső egészségi állapota fokozatosan romlott. Az 1956-os forradalomban nem vállalt szerepet. 1957 februárjában a Kádár-rezsim 400 forint „átmeneti” nyugdíjat állapított meg neki, de az elszenvedett sérelmekért minden kérelme ellenére az „elvtársak” nem kárpótolták és a lakását sem adták vissza. 1957. március 7-én testi ereje elfogyott, így orvosi tanácsra abba kellett hagynia a nehéz munkát.

1957. március 12-én rehabilitálási kérelmet nyújtott be, amelyet „*Révész Géza altábornagy honvédelmi miniszter elvtársnak*” címzett. A kérelméből kiderült, hogy 1957. február 1-jén havi 400 Ft „átmeneti nyugdíjat” ítéltek meg részére (nyugdíjintézeti törzsszáma: 3.044.837), amely összeg a legalacsonyabb életszínvonal mellett sem volt elegendő a fenntartásához. Azt is leírta, hogy „*családom elhalálózása folytán (egyetlen fiam hősi halált halt 1944-ben) már senki oly hozzátartozom nincsen, aki fenntartásomról vagy ellátásomról gondoskodhatna, illetve segítségre lehetne.*”³⁰

Sérelmezte a vele szemben elkövetett kollektív eljárást (nyugdíjmegvonás, kitelepítés), és kérte – hivatkozással az 1956. október 12-én kelt 82224 sz. HM-ügyiratra – a rehabilitálási eljárás újbóli lefolytatását, az ismételten benyújtott kérelme alapján.

²⁸ Tolnay Dezső 1957. március 12-én kelt rehabilitálására vonatkozó kérelme, HM HIM 86/T-1.

²⁹ Siposné Kecskeméthy Klára: A térképész, a földrajztudós és a sportoló – Vitéz Somogyi Endre altábornagy élete. Hadtudomány, 2014/1., elektronikus szám, 68–79.

³⁰ Tolnay Dezső 1957. március 12-én kelt rehabilitálási kérelme, HM HIM 86/T-1.

Beadványában a rehabilitáció kapcsán az alábbiakat kérelmezte: „34 éves effektív szolgálati időm... a demokratikus Honvédség tábornoki nyugilletményei szerinti nyugdíjaim részemre megítélni és folyósíttatni”, „az 1950. szeptember 1.-től szüneteltetett nyugdíjaim elmaradásáért engem a lehetőséghez mértén kártalanítani és végül a kitelepítés következtében elvesztett lakásomat (Bp., XIII. Szt István park 24. sz. V. em. 2.) visszajuttatni szíveskedjék.”³¹

1958. május 13-án a vállalat személyzeti vezetője és párttitkára a XIII. ker. Kiegészítő Parancsnokság számára elkészítette Tolnay Dezső jellemzését.

„Nevezett 1956. szeptember 5. óta dolgozik vállalatunknál mint segédmunkás. Magas kora ellenére munkáját becsülettel és nagy szorgalommal végzi el. Munkatársaihoz való viszonya jó. Az októberi események alatt, amennyiben lehetőség volt a bejárásra, rendszeresen résztvett a munkában... Itt töltött ideje alatt sem politikailag, sem gazdaságilag nem merült fel ellene kifogás.”³²

Figyelembe véve a felterjesztett véleményt, a XIII. ker. Kiegészítő Parancsnokság még ugyanazon a napon elkészítette Tolnay Dezső jellemzését.

„Nevezett a fenti Vállalatnál mint fizikai munkás jó munkát végez. Az ellenforradalom ideje alatt munkahelyére rendszeresen bejárt, és az ellenforradalmat kezdettől fogva elítélte. Magatartása ellen kifogás nem merült fel. A fentiek alapján magatartását figyelembevéve (sic!) javaslom, hogy nyugdíjat továbbra is kapjon.”³³ Az ügydarabon a készítője aláhúzta a jellemzés utolsó sorát – nyugdíjat továbbra is kapjon –, és e mellé kézzel odairta, „de csak a 400 Ft-ot”.

A „Révész Géza altábornagy honvédelmi miniszter elvtársnak” szóló rehabilitációs kérelmére is ráírták kézzel „A nyugdíjat (400) megkapta. Más nem jár!”³⁴ A kérelmét elutasították. Ezek az odavetett szenttelen mondatok azonban megpecsételték Tolnay Dezső sorsát.

ZÁRSZÓ

Az 1960-as években került a Hungária körúti szeretetházba. Itt még egyszer felkereste keresztlányja, Deme Sarolta. Tolnay Dezső nagyon örült a találkozásnak, de már látszott rajta, hogy nagyon beteg. Mindenféle nyelven próbált beszélni keresztlányához, de magyarul már semmit nem tudott mondani.

Rendkívül nagy tudású, művelt, széles látókörű, pontos, rendszerető és nagyon határozott ember volt. Több nyelven beszélt, és nagyra becsülte a tudást. Hihetetlen lelkiereje volt – mindenét elveszítette, ami fontos volt, a családját, a hivatását, a házat és a javait. Egy időre a nyugdíját is megvonták. Csak egyetlen dolgot nem vehettek el tőle, a tudást, a szellemi értékeket és az emberi tartást, amit élete végéig megőrzött. Amikor már mindenét elvették, akkor is mindig újra fel tudott állni.

A kiválóan képzett katona, parancsnok megjárta a mennyet és a poklot. Harmincnégy éves katonai pályafutása során számos hazai és külföldi kitüntetésben részesült. A gyalogos hadnagyként avatott katona a ranglétrán eljutott a vezérőrnagyi rendfokozatig.

³¹ Tolnay Dezső 1957. március 12-én kelt rehabilitálási kérelme, HM HIM 86/T-1.

³² Bőr és Cipőkellék Ellátó Vállalat 1958. május 13-án a XIII. ker. Kiegészítő Parancsnokságnak írt jellemzés Tolnay Dezsőről.

³³ A XIII. ker. Kiegészítő Parancsnokság 1958. május 13-án kelt levele.

³⁴ Tolnay Dezső ny. vezérőrnagy rehabilitálása tárgyában írt kérelmét 5298/57 számon érkezettették a Honvédelmi Minisztériumba, HM HIM 86/T-1.

1945 után az akkori Magyarország csak rövid, átmeneti ideig tartott igényt a kiváló katona tudására és tapasztalatára. Élete utolsó két évtizedében nehéz körülmények között is méltósággal viselte a sorsát. Ezt a sorsot érdemelte egy olyan ember, aki közel 34 éven át szolgált a hazáját, aki megmentette és újjászervezte a magyar katonai térképészetet. Elvesztette a fiát a háborúban, és a feleségét is, aki egyetlen fia halála miatti fájdalomban öngyilkos lett. Elvették tőle az otthonát, a lakását, a birtokát, segédmunkásként régi háztömbje egyik lakásának a cselédszobájában lakott albérletben, ott tengette életét. Budapesten, a Hungária körúti szeretetotthonban halt meg 1973. október 24-én.³⁵ 1973. november 9-én temették a Megyeri temető 33-IV-61 sírhelyére.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Magyar Honvédség Térképészeti Hivatal 1919–1999. MH TÉHI, Budapest.
- Balla János: *A magyar katonai térképészet története, II. kötet*. MH Térképész Szolgálat, Budapest, 1992.
- Balla János – Hrenkó Pál: *A magyar katonai térképészet története, I. kötet*. Budapest, MH Térképész Szolgálat, 1991.
- Bazala Csaba – Siposné Kecskeméthy Klára: *Vásárhelyi János élete és munkássága*. Honvédségi Szemle, 2014/5.
- Irmédi-Molnár László – Tolnay Dezső: *Ideiglenes térképfüzet a közép és középfokú iskolák részére*. Magyar Földrajzi Intézet R. T., Budapest, 1946. 22 térképlap, a vallás- és közoktatásügyi miniszter 101.106/1946. V. K. M. III. sz. rendeletével segédeszközül engedélyezte.
- Karsai Ferenc: *Irmédi-Molnár László térképész professzor élete és munkássága*. Emlékkiadvány születésének 100. évfordulója alkalmából. Eötvös Loránd Tudományegyetem Térképtudományi Tanszéke és a Magyar Honvédség Térképész Szolgálatfőnöksége, Budapest, 1995. <http://lazarus.elte.hu/hun/irmedi/100ev.htm>
- Kogutowicz Károly: *Állami Térképíró és Földleíró Intézet*. Földrajzi Közlemények, 1919, 14–32.
- Maruzs Roland: *Tábornoki kar 1945–1956*. Hermanos Kiadó, Szeged, 2011. Pályafutásomon legnagyobb részt tudományos vonalon működtem. Dr. Tolnay Dezső vezérőrnagy. In: Papp Izabella: *Törvényen kívül*. Budapesti kitelepítettek Jászboldogházán. Boldog Bt., Jászboldogháza, 2013.
- Rada Tibor: *A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története (1830–1945), I. kötet*. Calgary–Budapest, 1998, 220. és 396.
- Rada Tibor: *A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története (1830–1945), II. kötet*. Calgary–Budapest, 2001, 328., 427. és 960.
- Siposné Kecskeméthy Klára: *A térképész, a földrajztudós és a sportoló – Vitéz Somogyi Endre altábornagy élete*. Hadtudomány, 2014/1., elektronikus szám, 68–79.
- Szakály Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945*. Ister Kiadó, Budapest, 2003.
- Térképészeti Intézeti Tudósítások (1940–1944). 1940-ben indul a Térképészeti Intézeti Tudósítások című intézeti lap, amelyben rendszeresen jelentek meg Tolnay Dezső szakmai cikkei.
- Tolnay Dezső személyi okmánygyűjtője. Hadtörténelmi Levéltár AKVI 1891/1236.
- Veress Zoltánné Deme Sarolta: *Büszke vagyok rá, hogy Ő volt a keresztapám*. In: Papp Izabella: *Törvényen kívül*. Budapesti kitelepítettek Jászboldogházán. Boldog Bt., 2013.

³⁵ Budapest Főváros Levéltára XXXIII.1.a Állami anyakönyvi másodpéldányok levéltári gyűjteménye 5105. sz. kötet, XIV. kerület, 1973. 1545. sz. folyószám.

Sztanó Zsuzsanna ny. őrnagy:

A KORKEDVEZMÉNYRE VALÓ JOGOSULTSÁG JELENLEGI SZABÁLYAI ÉS IGÉNYBEVÉTELÉNEK LEHETŐSÉGE

ÖSSZEFOGLALÓ: 2015. január 1-jétől megszűnt a lehetősége a karkedvezményes idő szerzésének, azonban – ennek kapcsán – egy fontos összefüggést szükséges tisztázni: az intézkedés nem a karkedvezményes nyugdíj igénybevételének a lehetőségét szüntette meg, hanem a továbbiakban karkedvezményre jogosító idő megszerzésére nincs lehetőség. Tehát, aki a korábbi jogszabályban meghatározott feltétellel rendelkezik, és a karkedvezményes nyugdíjra való jogosultságot már megszerezte, az ő számára a jelenlegi jogszabályi rendelkezések alapján az igénybevétel továbbra is lehetséges. A szerző írásában a karkedvezményhez kapcsolódó néhány gondolaton túl a feltételekkel és az igénybevétel lehetőségével foglalkozik.

KULCSSZAVAK: karkedvezmény, korhatár előtti törvény, a katonai szolgálat figyelembevételre, a szerződéses állomány karkedvezménye

A karkedvezményes nyugdíj kérdésének a tárgyalásához először érdemes feltenni a kérdést: *Mi a karkedvezmény tartalma?* Ez a nyugdíjjogszabályok szaknyelvén megfogalmazva a szervezet fokozott igénybevételével járó, továbbá az egészségre különösen ártalmas munkát végzők kedvezménye a nyugellátás igénybevételéhez. Számukra ez azt jelenti, hogy az irányadó öregségi nyugdíjkorhatár előtt annyi évvel korábban nyílik meg a nyugdíjazás lehetősége,¹ ahány év karkedvezményt szereztek. A karkedvezményre való jogosultság szabályait a nyugellátásról szóló törvény, míg a munkaköröket a törvényhez kapcsolódó munkaköri jegyzéke² határozta meg.

TÖRTÉNETI VISSZATEKINTÉS

A hazai nyugdíjrendszerben – a második világháborút követően – jelentős intézményi és finanszírozási átalakítás történt. Az átalakítási időszakban a korábbi nyugdíjszabályokat rendeleti szabályozással egészítették ki, majd ezt követte a dolgozók első, ún. egységes nyugdíjszabálya, az 1951. évi 30. számú törvényerejű rendelet. Ebben az öregségi nyugdíjkorhatár a férfiaknál 60 év, nők esetében pedig az 55 életév betöltése volt.

A jogszabály akkor karkedvezményről nem beszélt, azonban úgynevezett „felemelt öregségi nyugdíj” járt a nyugdíjra jogosultak közül annak a dolgozónak, aki meghatározott ideig – férfi esetében 25 évet, nő esetében 20 évet – föld alatti vagy egészségre ártalmas munkakörben dolgozott.

Az egészségre ártalmas munkahelyek körét külön melléklet tartalmazta. A törvényen túlmenően a 195/1951. minisztertanácsi rendelet a munkaköröket még tovább bővítette, és ezzel a jogosultak körét kiterjesztette – többek között – az egyes vasúti, postai, hajózásfor-

¹ Megjegyzés: korábban öregségi nyugdíj, 2012. 01. 01-jétől pedig korhatár előtti ellátás lehetősége.

² A társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI törvény (a továbbiakban: Tnytv.), 1. számú melléklet.

galmi és repülési munkakörökben dolgozókra is. Ebben a korai szabályban sem a törvény, sem a munkaköröket meghatározó rendeletek a katonai szolgálatról nem tettek említést. A katonák és a fegyveres testületek tagjainak a nyugellátását külön szabályok szerint kezelték.³

Később, 1954-től⁴ a föld alatti és az ellátók tekintetében nyílt meg a lehetőség a figyelembevételére. A végrehajtási szabály szerint ezeknél a munkaköröknél (és csak ezeknél!), a fegyveres erőknél a hivatásos állományban eltöltött időt is figyelembe kellett venni a „egészségre ártalmas munkát végzők esetében már az életkor csökkentésével adtak kedvezményt, vagyis az öregségi nyugdíj jogosultság megnyílása a férfiak esetében az 55 éves kor, míg a nők esetében az 50 éves kor elérése volt, de az eltöltött szolgálati idő mértéke nem változott. Az ezt követő szabály 1958-tól⁵ nem módosult és továbbra is megmaradt az 5 év korkedvezmény. A jogosultak körének bővítésére 1968 után került sor;⁶ ekkor a repülési és az ejtőernyős feladatokat korkedvezményre való jogosultság⁷ megállapításánál.

A korkedvezmény mai jól ismert szabálya a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. törvényben fogalmazódott meg. A szervezet fokozott igénybevételével járó, továbbá az egészségre ártalmas munkát végző férfiak esetében legalább 10 év (nők esetében 8 év) korkedvezményre jogosító munkakörben eltöltött idő után 2 év, minden további 5 év (nők esetében 4 év) után újabb 1 év korkedvezmény illette meg a jogosultat, vagyis az öregségi nyugdíjra előírt életkorhoz képest annyi évvel korábban nyílt meg a nyugdíjra való jogosultság. A munkaköröket továbbra is külön jegyzék tartalmazta. Ekkor a katonai szolgálat sajátos időszakait korkedvezmény szempontjából a törvényhez kapcsolódó végrehajtási szabályban rögzítették. A katonai szolgálattal eltöltött idő figyelembevétele a korkedvezmény szempontjából a következők szerint lett megfogalmazva:

R.⁸ 68. (1) Korkedvezményre jogosultság szempontjából figyelembe kell venni a fegyveres erők és fegyveres testületeknél:

a) hivatásos szolgálattal ténylegesen eltöltött időt

b) a nem hivatásos szolgálattal vagy más állam hadseregében eltöltött és az a) pont szerinti hivatásos szolgálattal beszámított időt, ha a hivatásos szolgálat 1954. szeptember 30. után nem jogvesztéssel szűnt meg.

(2) Korkedvezményre jogosultság szempontjából figyelembe kell venni a fegyveres erők és fegyveres testületek továbbszolgáló állományában 1960. december 17-e után eltöltött időt is.

(3) A fegyveres erők és fegyveres testületek továbbszolgáló állományában 1960. december 17-e előtt eltöltött időt, valamint a katonai szolgálattal töltött időt (R 138. §-a)⁹ abban az esetben lehet a korkedvezményre jogosultság szempontjából számításba venni, ha az igénylő e szolgálatát megelőző és követő harminc napon belül az I. sz. mellékletben felsorolt munkakörökben dolgozott. Különösen indokolt esetben e harminc naptól a társadalombiztosítási bizottság eltérhet.

A jogszabály a későbbiekben lényegében nem változott, viszont a végrehajtási szabály szöveges része az idők folyamán módosult, ami a katonai idők vonatkozásában bizony számos félreértést okozott, mivel a polgári szabályok a katonai élet és a katonai szolgálat

³ A katonai nyugellátás témakörével egy korábbi írásomban részletesen foglalkoztam. (HSz, 2014/5.)

⁴ Dolgozók társadalombiztosítási nyugdíjáról szóló 1954. évi 28. számú törvényerejű rendelet.

⁵ 1958. évi 40. sz. törvényerejű rendelet.

⁶ 7/1968. (IX. 10.) SZOT sz. szab.

⁷ Megjegyzés: A korábbi szabályok a „korkedvezmény” megjelölést még nem használták.

⁸ 1975. évi II. tv. végrehajtási utasítása.

⁹ Megjegyzés: Vhr. 138. § a sorkatonai szolgálatra vonatkozó szabály.

sajátos nyelvezetét nem szabatosan használták. Korabeli szakanyagokból kitűnik, hogy az időszakosan kiadott jogszabálygyűjteményekhez tartozó, ún. magyarázat részekben több olyan helyzetet is modelleztek, amelyek a korkedvezmény elbírálásához adtak támpontot az akkori ügyintézőknek.

A JELEN HELYZET ÖSSZEFÜGGÉSEI

Korkedvezmény szempontjából a honvédségnél eltöltött idő speciális területnek számít, mivel itt két állománykategória szempontjából is vizsgálni kell a kérdést. Külön érdemes beszélni a katonai pályát választók jogosultságáról, és feltétlenül külön kell említést tenni a munkaviszonyban állók (polgári dolgozók) korkedvezményes idejéről.

A jogszabályi rendelkezések szempontjából ez utóbbi állománykategória vizsgálata az egyszerűbb, mivel főszabályként a jogszabályhoz tartozó mellékletben felsorolt munkakörök érvényesültek. A honvédségnél dolgozó polgári alkalmazottak esetében a korkedvezmény szempontjából felvetődő vitás kérdéseket főleg a munkavégzés helye, illetve a munkáltató szervezet konkrét megnevezése adta. Az ONYF¹⁰ részéről időszakosan a nyugdíjbiztosítási szakállomány részére kiadott ún. ügyviteli utasításokban erre való utalásként csupán annyi szerepelt, hogy a honvédségnél eltöltött idők figyelembevétele külön jegyzék alapján történik.

A jegyzéket, ami a katonai szervezetek megnevezését tartalmazta, a HM részéről időről időre frissítették a katonai szervezetek sajátosságainak megfelelően, úgymint föld alatti, sugárveszélyes stb. munkahelyek. A jegyzéken szereplő szervezetek voltak jogosultak a korkedvezményes idő igazolására, vagyis ahol ilyen munkakörök az állománytábla szerint rögzítve voltak. A nyugdíj-megállapító szervek csak azokat az igazolásokat fogadták (fogadják) el, melyeket ezen szervezetek valamelyike állított ki. Sajátos probléma volt – az átszervezési időszakokban – a katonai szervezetek gyakori és gyors változása, ami nehezítette a szervezetek követhetőségét. A gondokat csak tovább fokozták a nyugdíjbiztosítási ágazat eljárási rendjének és az ottani ügyintézői szakállománynak a változásai is. Sajnos azt is le kell írnom, hogy nem csak a korkedvezmény kérdése az, ahol a nyugdíjbiztosítási szakterületeken – ma a kormányhivatalok – dolgozó munkatársak ismeretanyaga (számukra azonban fel nem róhatóan) a speciális szabályok tekintetében hiányos vagy egyáltalán nincsen, hiszen a nyugdíjbiztosítás számára a katonai terület ellátás szempontjából nem, vagy csak nagyon szűk körben volt kezelendő, mint például a korkedvezmény egyedi ügyei. Ennek köszönhetően csupán néhány magasabb – főleg vezetői – szintű szervezeti egységnél rendelkeztek megfelelő ismeretekkel. Megjegyzendő, hogy korábban a nyugdíjbiztosítás részéről jól működő, kialakított gyakorlat volt, hogy állásfoglalás szükségessége esetén a honvédség szakmai szervéhez¹¹ fordultak.

Visszatérve a korkedvezményre: tévedés azt hinnünk, hogy ez csupán az elmúlt évek problémája lenne. Az igaz, hogy az elmúlt időszakban – és különösen a korhatár előtti el-látásokra vonatkozó törvény megjelenését követő időben – felerősödtek a korkedvezmény körüli kérdések. Jómagam már a '90-es évek végén, a társadalombiztosítási témák feldolgozása során is találkoztam a probléma felvetésével. Az akkor hatályos munkaköri jegyzék szakmai szempontból történő felülvizsgálata és frissítése már szóba került. Azt követően éveken keresztül folytak szakmai egyeztetések, melyek a korkedvezmény átalakítására és nem a megszüntetésére irányultak, azonban ezek lényegi megoldást nem hoztak, csupán

¹⁰ Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság.

¹¹ A nyugdíjágazati szakirányú kérdésekben a honvédség pénzügyi szolgálata, illetve a szakterületen belül működő nyugdíj-megállapító szerv volt az illetékes.

csékély eredményként évek hosszú során keresztül az alkalmazás lehetőségének dátumát tolták ki egy-egy évvel.

Azok a szakmai szervezetek, melyeknek felelősségi területén nagymértékben vannak, illetve voltak ilyen munkakörök, már több éve teljes joggal várják, hogy az egyeztetések eredményre vezessenek. Talán meglepőnek tűnik a kijelentés, de azt gondolom, hogy a karkedvezményes járulék 2007. január 1-jétől történő bevezetése egyfajta eredménynek tekinthető. Az egyértelműség kedvéért hangsúlyozom, hogy ezt a karkedvezményes munkakörben dolgozó munkavállalók után kellett fizetniük a munkáltatóknak, és ezzel lényegében a megállapító szervek számára a későbbi elbíráláshoz egyértelművé tette a kedvezmény jogosságát és annak a figyelembevételét.

Megítélésem szerint a korhatár előtti törvény¹² hatálybalépése egyértelműen negatív változást hozott. Az új szabályozás szerint ugyanis a karkedvezményes ellátásban részesülő személyek nem tekinthetők öregségi nyugdíjasnak, és ők ezzel szinte minden, az öregségi nyugdíjhoz kapcsolódó korábbi jogosultságukat elveszítették. Azok számára, akik akkor még nem részesültek karkedvezményes ellátásban, a jogosultságot továbbra is a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló törvény¹³ 2011. december 31-ig hatályos szabálya adta meg, és ekkor 2012. december 31-ig, majd ezt meghosszabbítva 2014. december 31-ig volt a munkakör alapján karkedvezmény szerezhető. 2015. január 1-jétől viszont a jogosultságot biztosító szabály lett hatálytalanítva, és ezzel egyidejűleg a „karkedvezményes” járulékfizetési kötelezettséget is eltörölték a jogszabályalkotók, de az igénybevétel lehetőségét a korhatár előtti törvény továbbra is biztosítja.

FONTOS KÉRDÉSEK

Az új szabályozás, vagyis a jogosultság megszerzésének időbeni lezárása, természetesen fontos kérdéseket vett fel. Ezek közül legalább kettő érdemel említést. Az egyik, hogy mi történik azok esetében, akik a jogosultság megnyílásához szükséges minimális időt (10, illetve 8 évet) eddig még nem szerezték meg és ugyanazon munkakörben jelenleg is tovább dolgozva erre már nincs is lehetőségük. Kérdésként merül fel, hogy ez a helyzet az esetükben az eddig megszerzett idő elvesztését jelenti? Természetesen ez a dilemma főleg azoknál a személyeknél vetődik fel egyértelműen, akiknek csupán néhány hónap hiányzik a fordulónaphoz. Nos, a jelenlegi ismereteim szerint ezt mind ez ideig még átmeneti szabállyal sem rendezték, ami egyértelmű hátránnyal jár a nyugdíjjogosultság elérése szempontjából.

Mint már korábban utaltam rá, voltak ugyan elképzelések arra, hogy a karkedvezményes munkakörök felülvizsgálata megtörténjen, sőt volt olyan elgondolás, miszerint a jövőben ne nyugdíjkedvezményre jogosító idővel „váltsák meg” ezeket a veszélyes munkaköröket, hanem más úton. (Itt visszautalnék az '50-es évek jogszabályára, mikor a „felemelt nyugdíjösszeg” járt.) Ezek az elképzelések, úgy tűnik, a felvetés után lekerültek a napirendről. Végül az a döntés született, hogy a korengedményes idő szerzésének lehetősége megszűnik. Ami felveti a másik kérdést, hogy a jogosultság lezárásával milyen irányt vehet a karkedvezményes munkakörök jegyzékének megújítására való törekvés, továbbá, hogy hol vannak azok az új elképzelések, amelyek az ellátások rendszerében azok számára nyújtanának alternatívákat, akik a munkájuk során – munkakörüket, munkakörülményeiket tekintve – az átlagos élet-

¹² A korhatár előtti öregségi nyugdíjak megszüntetéséről, a korhatár előtti ellátásról és a szolgálati járandóságról szóló 2011. évi CLXVII. törvény (a továbbiakban: Khtv).

¹³ A társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény.

korhoz képest korábban „elhasználódnak”, ezáltal számukra az öregségi nyugdíjkorhatár elérése bizony nem egyértelmű. Megítélésem szerint az alábbi indokokra való tekintettel megfontolandó lett volna a felvetődő verzióknak társadalmi és legfőképpen szakmai szinten történő megvitatása, további tárgyalása.

Mint tudjuk, a munka világában továbbra is megtalálhatók azok a munkaterületek, ahol a „fokozott” igénybevétel negatív élettani hatásai (gyakran tudományos kísérletek és felmérések nélkül is) kimutathatók. Természetesen az is jól látszik, hogy a munka világát és a technológiák fejlődését is figyelembe véve időről időre szükséges a munkakörök változásának követése.

A nyilvánvaló katonai kötelem ellenére is elfogultság nélkül állíthatom: a katonai hivatás, a fegyveres szolgálat mindenkor a fokozott megterhelést jelentő feladatok közé tartozott. A magas követelményű fizikai és pszichikai elvárások, a szolgálatteljesítés követelményei, körülményei és annak lefolyása az átlagosnál hamarabb és – azt is lássuk be – eltérő módon jelentkeznek az emberi szervezet elhasználódása során.

A KATONAI SZOLGÁLAT FIGYELEMBEVÉTELE A KORKEDVEZMÉNY SZEMPONTJÁBÓL

A fegyveres szerveknél eltöltött időt karkedvezményre jogosultság szempontjából – a vonatkozó törvény szerint – az alábbiaknak megfelelően kell figyelembe venni:

- a hivatásos szolgálatban ténylegesen eltöltött szolgálati idő,
- nem hivatásos szolgálatban vagy más állam hadseregében eltöltött és beszámított idő,
- a továbbszolgáló állományban 1960. december 17-e után eltöltött idő,
- a továbbszolgáló állományban 1960. december 18-a előtt eltöltött idő,
- valamint a katonai szolgálatban (sorkatonai szolgálat) eltöltött időt abban az esetben lehet a karkedvezményre jogosultság szempontjából számításba venni, ha az igénylő e szolgálatát megelőző és követő harminc napon belül karkedvezményre jogosító munkakörben (munkahelyen) dolgozott.

Megemlítendő fontos szabály, hogy a különböző helyen megszerzett karkedvezményes időket össze kell számítani! A karkedvezményes idők számításához fontos azt tudni, hogy valamennyi szempontot a társadalombiztosítási nyugdíjszabályok szerint kell értelmezni, és ezek a szabályok – főszabályként – járulékfizetéshez kötik a szolgálati idő megalapozottságát. Lényeges, hogy a fegyveres szervek speciális, külön törvényben – és az ahhoz kapcsolódó rendeleti szintű szabályokban – megfogalmazott és a szolgálati viszony során alkalmazott szolgálati időkre vonatkozó számítási szabályok itt nem érvényesíthetők. Így a kedvezményesen számított, úgynevezett szorzós időt, a felsőfokú tanulmányi időt – 1998. január 1-je után –, a speciális szabály alapján beszámított szakközépiskolai tanulmányi időt és a sorkatonai időt is a társadalombiztosítási szabályoknak megfelelően kell figyelembe venni. Ezeknek az időknek a karkedvezmény szempontjából a Tnytv. alapján történő megítélése gyakran a „beszámított” idők értelmezésénél okoz félreértést, mivel a karkedvezmény szempontjából a „beszámított” idő nem azonos a Hszt¹⁴ és Hjt¹⁵ szolgálati nyugdíjjogosultság és szolgálati nyugdíjmértéke szempontjából megállapított (elismert) szolgálati idővel. Ennek oka az, hogy ez utóbbi szolgálati idők kizárólag a külön törvényben szabályozott ellátásokhoz való

¹⁴ A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak jogállásáról szóló 1996. évi XLIII. tv.

¹⁵ A Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény.

jogosultságot adták, a karkedvezmény esetén pedig a társadalombiztosítási ellátórendszer szabályai érvényesülnek. A felsorolt idők közül például a kedvezményesen számított szorzós idők túlnyomó részét és a beszámított szakközépiskolai időket az öregségi nyugdíjhoz történő szolgálati idők számításánál sem lehet figyelembe venni.

A másik igen fontos probléma a szerződéses állomány karkedvezményének a kérdése. Mint a fentiekből is jól látható, a jogszabály nem említi a katonai szolgálaton belül a szerződéses jogviszonyt. Ennek következménye, hogy a tisztán szerződéses állományban eltöltött katonai idő kizárólag a társadalombiztosítási szabályok alapján, vagyis a jogszabályhoz csatlakozó 1. számú mellékletben felsorolt munkakörök figyelembevételével történik, vagyis megegyezően a polgári állomány karkedvezményes idejének elbírálásával. Itt szükségesnek tartom hozzátenni, hogy a munkakörök jegyzéke a katonai fogalmakat – a beosztások megnevezését – értelemszerűen nem használja, ezért célszerűbb a munkakörök beazonosíthatóságára a katonai vonalon nagyobb figyelmet fordítani.

Azon szerződéses állományú tagok esetében, akiknek a szolgálati viszonya a Hszt. hatálybalépését követően a továbbszolgálati jogviszonyból – a törvény erejénél fogva – alakult át szerződéses jogviszonnyá, majd ezt közvetlenül már hivatásos állományú katonai szolgálat követte (esetükben a hivatásos szolgálatba a továbbszolgálati, valamint a szerződéses állományú szolgálat időt beszámították), a teljes idő karkedvezményre jogosító időnek minősül.

Az ONYF álláspontja szerint¹⁶ viszont azon szerződéses állományú katona esetében, akiknek a továbbszolgálati jogviszonya átalakult szerződéses jogviszonnyá és szerződésesként szűnik (szűnt meg), karkedvezményre csak a továbbszolgálati jogviszony tartama jogosít, vagyis legfeljebb az 1996. augusztus 31-ig terjedő idő ismerhető el. Nos, ez utóbbi esetben mindenképpen felhívom a figyelmet egy akkori átmeneti szabályra: azon katonatársak esetében, akik a katonai szolgálat szempontjából a fordulópontot jelentő 1996. szeptember 1-je előtt¹⁷ már továbbszolgálati állományban voltak, a hatályba lépő törvény egy átmeneti szabályt alkalmazott, mely szerint a továbbszolgálati jogviszonyt folyamatosnak kell tekinteni.¹⁸ Tudni kell, hogy ez a szabály egészen 2001-ig, a Hjt. hatálybalépéséig volt hatályos. Ennek alapján lehetőséget látok arra, hogy akik a katonai szolgálatot továbbszolgálatként kezdték meg, de a törvényi változás következtében – az átmeneti szabály hatályosságának ideje alatt – már szerződésesként fejezték be, az átmeneti szabályt is figyelembe véve kérik az elbírálását. Azonban arra mindenképpen fel kell hívnom a figyelmet, hogy az igénylőnek arra is fel kell készülnie, hogy az érvényesítéshez esetleg hosszabb jogi eljárás válhat szükségessé, melynek a kimenetele előre nem ismert, ezért ezt csak azok esetében javaslom meglépni, akiknél a várható eredmény ténylegesen igénybe vehető karkedvezményes éveket biztosít, vagyis kedvező elbírálás esetén rendelkeznek a minimálisan szükséges 10 év karkedvezményes idővel.

KONKRÉT PÉLDÁK

A karkedvezmény igénybevételére – az elismert karkedvezményes idő alapján – az öregségi nyugdíjkorhatár elérése előtt annyi évvel korábban van lehetőség, ahány év karkedvezményt

¹⁶ HM VGH-tájékoztató, 2013.

¹⁷ A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak jogállásáról szóló 1996. évi XLIII. tv. hatálybalépése.

¹⁸ A Hszt. 334. § (1) bekezdés szövege: „E törvény hatálybalépésével egyidejűleg a fegyveres erőknél tovább szolgálatot teljesítők szolgálati viszonya szerződéses szolgálati viszonná alakul át, ez azonban nem érinti a megszerzett továbbszolgálati jutalomra való jogosultságot.”

az igénylő megszerzett. A karkedvezményes nyugdíj – akár csak a szolgálati járandóság – a korhatár előtti törvény hatálya alá tartozik. A korhatár előtti törvény hatálybalépésének az időszakában többen kérdezték tőlem és más szakemberektől is: Lehet-e a karkedvezményt érvényesíteni a szolgálati járandóságban részesülők esetében? A kérdés azért vetődött fel, mert akkoriban elterjedt a híre annak, hogy a karkedvezményes nyugdíj esetében a katonák mentesülnek a szolgálati járandóságot érintő 16%-os csökkentés alól. Ennek kapcsán többen a Nyugdíjfolyósító Igazgatósághoz is fordultak a karkedvezmény megállapítása érdekében. A felvetés viszont nem vett figyelembe két fontos szabályt. Ebben az esetben a karkedvezmény megítélése a polgári szabályok szerint történik, vagyis a megállapítás alapját képező szolgálati idő nem azonos a katonai szabályok szerinti szolgálati idővel, továbbá azt, hogy az ellátás megállapításánál is a polgári szabályok érvényesülnek (például az 1988-tól számított bérek után megfizetett járulékok alapján). Gondot okozott továbbá az is, hogy a karkedvezményes nyugdíj – akárcsak a szolgálati járandóság – a korhatár előtti törvény hatálya alá tartozik. A két ellátásra vonatkozó jogszabályokat figyelembe véve megállapítható: a karkedvezményes nyugdíj nem öregségi nyugdíj; a szolgálati járandóság csökkentése az öregségi nyugdíjkorhatár betöltéséig történik, így a karkedvezménnyel számított életkor elérése – a karkedvezmény figyelembevétele – mentesülési okként nem szolgált.

Példaként egy 1957 után született és szolgálati járandóságban részesülő személy esete szolgálhat, aki 2012-ben kérelmezte a karkedvezményes idő megállapítását. A társadalombiztosítási szerv határozata szerint a volt katonatársunk a nyugállományba helyezésig lévő szolgálati ideje alapján 4 év karkedvezményre lett volna jogosult. A karkedvezményes ellátás megszerzésének jogosultsága viszont nem szerepel a törvényben felsorolt mentesülési okok között, ezért az a már folyósított szolgálati járandóság összegét nem befolyásolta, viszont a jogosultság alapján csak egy új korhatár előtti ellátást állapíthattak volna meg, melynek összegét az öregségi nyugdíjra vonatkozó szabályok alapján számolták volna ki.

A fentiek alapján nyilvánvaló volt, hogy a karkedvezmény megszerzése valójában az akkor még aktív állományúak részére ad majd lehetőséget arra, hogy a korábbi katonai (vagy más fegyveres szervnél teljesített) szolgálat alapján éljenek az öregségi korhatár előtti karkedvezményes ellátás igénybevételének lehetőségével.

A jelenlegi jogosultság megállapításához és annak igénybevételéhez a hatályos törvények közül két törvény szabályait kell figyelembe venni.¹⁹

Ezek szerint a mai szabályozás a következő:

- A korhatár előtti törvény fogalmai között meghatározásra került az öregségi nyugdíjkorhatár, melyet egyértelműen a társadalombiztosítási törvényben meghatározott életkorban jelöli meg (Khtv. 1. § c) és f) pont).
- Az elismert karkedvezményes idő alapján a karkedvezményes nyugdíj az irányadó öregségi nyugdíjkorhatárnál annyi évvel alacsonyabb életkorban vehető igénybe, ahány év karkedvezményt szerzett az igénylő (Khtv. 7. § (2) bekezdés).
- A karkedvezményes nyugdíj számítása a társadalombiztosítási szabályok alapján történik, vagyis az 1988-tól – a megállapításig elért – járulékköteles jövedelmek és tb. szabályok szerint számított szolgálati idő figyelembevételével.

Itt szükségesnek tartom felhívni a figyelmet arra is, hogy akik rendelkeznek ún. rögzített szolgálati nyugdíjjal – vagyis akiknek a szolgálati ideje a szolgálatinyugdíj-jogosultság

¹⁹ A jogosultságot a Tnytv. 2011. december 31-ig hatályos szabálya adja meg, az igénybevétel lehetőségét pedig a Khtv. biztosítja.

szempontjából 2011. december 31-én elérte (vagy már meghaladta) a 25 évet és a törvény szerint a nyugdíját a korábbi szabályok alapján rögzíteni kellett –, annak figyelembevételét (választás lehetősége) csak az öregségi nyugdíj megállapítása (öregségi nyugdíjkorhatár elérése) során érvényesíthetik (Khtv. 20. §).

Az eljárás menetéről tudni kell: a korkedvezményes idő elbírálása során nemcsak a szolgálati idők figyelembevétele történik a Tnytv. szabályai szerint, de a hatáskörre, a megállapítására, továbbá az eljárás megindítására és lefolytatására vonatkozóan is a fenti szabályt alkalmazzák. Jelenleg – a korábbi évek eljárási rendjétől eltérően – a korkedvezményes idő elbírálására (megállapítására) két lehetséges megoldás kínálkozik, úgymint az általános szabályok szerinti adategyeztetési eljárás, vagy a korhatár előtti nyugellátási igény benyújtása. Az adategyeztetési eljárás meghatározott korosztályok számára hivatalból induló eljárás, melynek során az ONYF a nyilvántartásában szereplő szolgálati időre vonatkozó adatok között a korkedvezményes időkről is ad kimutatást. Itt felhívom a figyelmet arra, hogy a polgári dolgozók esetében a nyilvántartás csak a korkedvezményes nyugdíj járulékfizetési kötelezettségének bevezetésétől tartalmaz adatokat, tehát akinek ettől eltérő – korábbi – ideje is van, szinte bizonyos, hogy csak utólagos észrevétellel tudja azt érvényesíteni, de a hivatásos állomány esetében is célszerű a vonatkozó kimutatást tüzetesen áttanulmányozni. Az adategyeztetési eljárás kérelemre is indulhat, azonban erre kizárólag az „e-ügyintézés” keretében van mód, melynek feltétele az ügyfélkapus regisztráció. (Az ügyfélkapus regisztráció a lakóhely szerint illetékes okmányirodában 15-20 perc alatt elintézhető, de a kezelésének az elsajátítása egy kis türelmet igényelhet.)

Tájékozódásom szerint a másik lehetőség a korhatár előtti ellátás megállapításának kezdeményezése. Ebben az esetben természetesen tisztában kell lenni azzal, hogy a „megállapítási kérelmet” valójában a jogosultsági feltételek hiányában ugyan elutasítják, de az eljárás alkalmas a társadalombiztosítási szabályok szerinti és ezen belül a korkedvezményes idő megállapítására. Erre utal az is, hogy az igénybejelentő nyomtatvány²⁰ erre vonatkozó adatokat kér a bejelentőtől. Az általános szabály szerint az elbírálásra (megállapításra) a lakóhely szerint illetékes nyugdíjbiztosítási szerv az illetékes. Ettől eltérő az aktív szolgálatot teljesítő katonák esete, akiknek a hatásköri szabályokra tekintettel a kérelmet – és a szükséges igazolásokat a mellékletekkel kiegészítve – az ONYF Nyugdíjfolyósító Igazgatóság Fegyveres Nyugellátási Osztályára²¹ kell benyújtani.

A korkedvezményes idő megállapítását követően válhat bizonyossá a korhatár előtti ellátásra való jogosultság megnyílásának időpontja. Tapasztalatból írom, hogy az aktív állomány számára ma még oly távolinak tűnő nyugdíjba vonulás néha rohamléptekre kapcsol, és akkor már célszerű a döntéshozatalhoz szükséges megfelelő információval rendelkezni. Többen is lesznek olyanok, akik számára a jelenlegi jogszabályok akár 2-3-féle időpont lehetőségét is megteremtik – korhatár előtti ellátás, nyugdíj előtti rendelkezési állomány, esetleg a tényleges nyugdíjkorhatár elérése –, nekik érdemes a kérdését megvizsgálni. Alig 5–8 évet kell várunk és a ma még olyan nagyon háttérbe szorított nyugdíjazási kérdések ismét napi szinten merülnek fel, amikor mindenképpen szükségesnek tűnik, hogy a döntések előkészítéséhez a szakembergárda rendelkezésre álljon.

Az elmúlt időszakban már többen is túl vannak a korkedvezménnyel, illetve a szolgálati idővel kapcsolatos eljáráson, és már szembesültek annak eredményével. Ezek közül egy igen tanulságos eset levezetésén keresztül tudom érzékeltetni a mindenkori társadalombiz-

²⁰ Az igénybejelentés az ONYF honlapon található K 03-as „Igénybejelentés a 2011. évi CLXVII. törvény alapján” nyomtatványon történhet.

²¹ Az ONYF Fegyveres Nyugellátási Osztály címe: 1087 Budapest, Fiumei u. 9/A.

tosítási szabályok érvényesülését a karkedvezmény, a szolgálati idő és a nyugdíjjogosultság elbírálásánál.

Az igénylő az '50-es évei közepén járó, jelenleg is fegyveres szervnél aktív szolgálatot teljesítő személy, akinek az esetében a reá irányadó (társadalombiztosítási szabály szerinti) öregségi nyugdíjkorhatár 65 év. Az igénylő a Nyugdíjbiztosítási Igazgatóság másodfokú határozata szerint 2014 decemberében, nyugdíjjogosultság szempontjából (az 1975. 09. 01. – 2001. 07. 15-ig és 2012. 01. 01. – 2014. 12. 15-ig terjedő időket figyelembe véve) 28 év szolgálati idővel rendelkezik. Karkedvezményre jogosultság szempontjából ez 24 év szolgálati időt jelent, mely alapján 4 év karkedvezményre jogosult.

Felvetődik a kérdés, hogy mi lehet a probléma? Ha megnézzük az életpályáját, máris megértjük az ügyfél aggodalmát.

A pálya (szolgálat) alakulása:

- 1975–1979 tanulmányi idő
- 1979–2001 Katonai szolgálat (ht.) (átszervezés miatt szolgálati nyugállomány)
- 2001–2002 kieső idő (folyósított szolgálati nyugdíj)
- 2002–2004 reaktiválás, ht. állomány (jogsabály alapján szünetelő ellátás)
- 2004–2008 önkormányzati köztisztviselő (nyugellátás melletti kereset)
- 2008-tól ismét reaktiválás, ht. állomány (jogsabály alapján szünetelő ellátás)

Hogyan lett a közel 39 év szolgálatból 28 év elismert idő? A magyarázat a társadalombiztosítási nyugdíjjárulék fizetésének szabályaiban rejlik. A 2001–2002 közötti folyósított szolgálati nyugdíj időszakát természetesen kiejtik, mint ahogy a 2004–2007 közötti nyugdíj melletti kereset időszakát is. Vitás kérdés a 2002–2004 év közötti reaktiválás és a 2007–2011 közötti időszak, mely utóbbira már nyugdíjjárulék-fizetés történt. E két időszak figyelmen kívül hagyása az akkori tb. szabály szerinti „saját jogú nyugdíjas” státus miatt történik, mivel a járulékfizetés e jogcímen kezelendő, így szolgálati idő figyelembevételére nem, csak a már megállapított ellátás meghatározott mértékű nyugdíj kiegészítésére ad jogot, ami a szolgálati idő szempontjából további kieső időt jelent.

Áttekintve a fenti esetet megállapíthatjuk, hogy nincs ok az aggodalomra, hiszen az ügyfél számára a jelenlegi szabályok több választási lehetőség is kínáltnak. Lehetőség van a volt szolgálati nyugdíj (ma szolgálati járandóság) újbóli folyósítására (amennyiben erre a korhatár betöltése előtt már sor kerülne, az összeg a jogsabály szerint csökkentésre kerül). Az öregségi nyugdíjkorhatár betöltésekor válik esedékessé az új ellátás megállapítása, és ekkor élhet a jogosult a választás lehetőségével, vagy akár a nyugdíj előtti rendelkezési állomány igénybevétele is szóba kerülhet.

ÖSSZEGZÉS

A fentiekből kirajzolódik, hogy azok, akik – és tudjuk, többségükben önhibájukon kívül – kényszerhelyzetben döntöttek a nyugdíjaztatásuk mellett, majd újra és újra a munkát választották, a nyugdíjhoz közeledve miként kerülnek egyre bizonytalanabb helyzetbe. Az ismertett eset kapcsán az is látható, hogy a különböző időpontok jogsabályai hogyan befolyásolták a majdani ellátás (nyugdíj) későbbi alakulását. A nyugellátásokat érintő jogsabályok időről időre történő – olykor drasztikus – változása hogyan jelenik meg a mindennapok szintjén és válhat kiszámíthatatlan tényezővé a nyugellátás tekintetében.

A példa nyomán talán felvetődhet a kérdés, mindez hogyan kapcsolódik a karkedvezményes nyugellátáshoz? Részemről a válasz annyi, hogy a konkrét példát inkább figyelemfelhívásnak szánom azok számára, akik hamarosan elérkeznek ahhoz a döntési ponthoz,

amikor a későbbi anyagi biztonságuk tekintetében kell felelős döntést hozniuk. Abban a reményben adom közre írásomat, hogy sikerült rávilágítani az időszakosan megszülető döntések során kialakuló helyzetek hatására, illetve az előkészítés és átalakítás során szükséges hosszú távú összhang megteremtésének fontosságára. Gondolatébresztőnek és segítségnek szánom dolgozatomat a szakma hivatalos művelői számára, abban bízva, hogy a szakmai érvek nagyobb figyelmet kapnak a jövőbeni döntések előkészítéséknél.

FELHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK

1958. évi 40. sz. törvényerejű rendelet.

7/1968. (IX. 10.) SZOT sz. szab.

A dolgozók első egységes nyugdíjszabálya 1951. évi 30. számú törvényerejű rendelet.

A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak jogállásáról szóló 1996. évi XLIII. törvény. <http://www.brdsz.hu/data/nyugdijas/1.pdf>

A korhatár előtti öregségi nyugdíjak megszüntetéséről, a korhatár előtti ellátásról és a szolgálati járandóságról szóló 2011. évi CLXVII. törvény. http://www.complex.hu/kzldat/t1100167.htm/t1100167_0.htm

A Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény. <http://www.complex.hu/kzldat/t0100095.htm/t0100095.htm>

A társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. törvény. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8505>

A társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI törvény. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700081.TV

Dolgozók társadalombiztosítási nyugdíjáról szóló 1954. évi 28. számú törvényerejű rendelet.

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

NEMZETKÖZI KATONAI ÉS HADITECHNIKAI SZEMLE

NEMZETKÖZI HADIJÁTÉKOK OROSZORSZÁGBAN

2015 augusztusának első felében 11 oroszországi lőtéren 17 ország 57 katonai csapata mérte össze szakmai tudását 14 szakterületen.¹ A korábbi években a harckocsizók és a pilóták számára már rendeztek nemzetközi versenyt, ám 2015-ben jelentősen kiszélesítették a versenyszámok körét, így például már a katonai szakácsok is megmérkőzhettek egymással. A versenyszámok közül a már hagyományosnak nevezhető harckocsibiatlon volt a legnépszerűbb, a leglátványosabb. Az Alabino gyakorlótéren rendezett döntőbe négy – a kazah, a kínai, az orosz és a szerb – csapat jutott, az első helyet az oroszok szerezték meg. A második helyen a kínaiak, a harmadikon a szerbek végeztek.² A verseny befejező szakaszát megtekintette a szerb védelmi miniszter is, aki elégedett volt az eredménnyel, bár megjegyezte, hogy az utolsó lőállásban a szerb harckocsi ágyúja meghibásodás miatt nem tudott három lövést leadni, ezért három büntetőkört kellett megtenni a pályán, ami kihatott a végeredményre. A pilóták az Aviadartsz-2015 verseny keretében mérték össze a tudásukat, itt mind a tíz versenyszámban oroszok nyertek.³ A rendezők felajánlották a kínai küldöttségnek, hogy a jövőben Kínában rendezzék meg a pilóták versenyét, de a kínai fél egy-két év haladékot kért, mert előbb biztosítania kell a megfelelő infrastruktúrát.⁴ Az összes versenyszám eredményeinek az összesítését követően Oroszország magasán az első helyen végzett.

AZ OROSZ ÉS A SZERB VÉDELMI MINISZTEREK TALÁLKOZÓJA

A nemzetközi hadijátékok befejezését követően Sojgu orosz és Gasics szerb védelmi miniszterek megbeszélést folytattak a két ország katonai együttműködéséről.⁵ Gasics szerint a katonai együttműködés erősödését bizonyítja, hogy 2012-ben még csak 12, 2014-ben már 34 közös tevékenység szerepelt az éves együttműködési programban, többségük a kiképzés és a gyakorlatok terén. A szerb védelmi miniszter kifejezte elégedettségét az orosz vezérkari főnök tervezett októberi szerbiai látogatása kapcsán, és egyidejűleg meghívta Sojgu minisztert, hogy 2016-ban látogasson el Belgrádba. Kérte orosz partnerét, hogy segítsen lerövidíteni két Mi-17V-5 helikopter szállítási határidejét. Sojgu gratulált partnerének a szerb harckocsizók sikeréhez, és tájékoztatta, hogy a két helikoptert a szerb haderő 2015 végéig megkapja. Megköszönte, hogy szerb partnere ebben az évben már másodszor látogat Oroszországba, és megerősítette, hogy az Orosz Föderáció támogatja a Szerb Köztársaságot területi egységének megőrzésében.

¹ <http://tass.ru/armiya-i-opk/2188987> (Letöltés időpontja: 2015. 08. 16.)

² http://www.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=8622 (Letöltés időpontja: 2015. 08. 16.)

³ <http://www.rzn.info/news/2015/8/8/v-chislo-pobediteley-mezhdunarodnogo-aviadartsa-voshli-ryazanskielechiki-spisok-prizerov.html> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 14.)

⁴ <http://www.vz.ru/news/2015/8/15/761412.html> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 14.)

⁵ http://www.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=8623 (Letöltés időpontja: 2015. 08. 16.)

KÖNNYÍTENÉK A BRIT SAS LEENDŐ TAGJAINAK A FELVÉTELI TESZTJÉT?

Nagy-Britannia egyik különleges rendeltetésű katonai egysége a Különleges Légi Szolgálat (SAS⁶), melynek soraiba évente több száz katona jelentkezik. Közülük különböző tesztek során választják ki azokat, akik végül a SAS tagjai lehetnek. Az egyik ilyen teszt egy 16 mérföldes menet Brecon Beacons (Wales) területén. Egy nemrég nyilvánosságra hozott halottkémi jelentés szerint 2013 júliusában egy ilyen menetet követően elhunyt két SAS-jelölt tartalékos katona halálában a teszt során elszennvedett hóguta is szerepet játszott.⁷ Egy harmadik társuk több mint két héttel később egy kórházban halt meg, részben szintén a hóguta miatt. A hóguta mellett az egyik katonánál a vízellátás elégtelensége is a halál okai között szerepelt. A halálesetek miatt 2016-tól könnyítik a menet feltételeit, azt nem indítják el, ha a hőmérséklet túl szélsőséges, valamint több vízvételi lehetőséget biztosítanak a katonák számára. Ez nemcsak a SAS-jelöltek esetében lesz így, hanem az aktív és a tartalékos SAS-állomány is ilyen feltételek mellett teljesíti majd a távot. A jelöltek részére lehetővé teszik a terep előzetes megismerését, az akklimatizálódást is. A teszt könnyítését sokan ellenzik, leginkább a SAS volt tagjai, valamint azok, akik voltak bevetésen olyan országokban (pl. Irakban), ahol a hőmérséklet akár az 50 fokot is eléri.

ÚJ OROSZ TENGERI DOKTRÍNA

Putyin elnök július végén elfogadta az orosz tengeri doktrína új változatát. Az előzőt – amely a tervek szerint 2020-ig lett volna érvényben – 2001-ben szintén ő írta alá.⁸ Szakértők szerint a doktrína megújítására a megváltozott geopolitikai körülmények, nevezetesen a Krím annektálása miatt volt szükség, mivel azóta Oroszország – néhány vélemény szerint – lényegében állandó háborús készenlétben van. Az új doktrína⁹ meghatározta a hat kiemelt irányt – az Antarktisz, az Arktisz, a Csendes-óceán, az Atlanti-óceán, az Indiai-óceán és a Kaszpi-tenger térségeit – és azok jelentőségét, valamint az ott elvégzendő feladatokat. Mindegyik térségben négy fő feladatot tárgyal: műveletek végrehajtása, szállítás, tudományos kutatások és a természeti erőforrások kiaknázása. A hat közül kiemelten foglalkozik az Atlanti-óceán és az Arktisz térségével.¹⁰ Összességében az eddigieknél fokozottabb jelenlétet ír elő a világtengereken. Külföldi elemzők felhívják a figyelmet arra, hogy a dokumentum nem tartalmaz határidőket, és nem nevezi meg a forrásokat sem, amelyek biztosítanak a feladatok végrehajtását. Szerintük az új tengeri doktrínával kapcsolatos bejelentés inkább erőfitogtatás, mert Oroszország nem rendelkezik a szükséges anyagi és műszaki háttérrel.

NAGY-BRITANNIA MEGERŐSÍTI A FALKLAND-SZIGETEK LÉGVÉDELMEÉT

A brit védelmi miniszter még 2015 elején bejelentette, hogy megerősíti a Falkland-szigetek védelmét, miután Argentína orosz és kínai repülőgépekkel szándékozik korszerűsíteni a

⁶ Special Air Service.

⁷ <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/defence/11791451/SAS-will-soften-selection-tests-after-Brecon-Beacons-deaths.html> (Letöltés időpontja: 2015. 08. 16.)

⁸ <http://russian.rt.com/inotv/2015-08-04/Novaya-Morskaya-doktrina-Rossii> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 14.)

⁹ <http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/uAFi5nvux2twaqjftS5yrIZUVTJan77L.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 16.)

¹⁰ <http://www.janes.com/article/53643/russia-s-new-maritime-doctrine> (Letöltés időpontja: 2015. 08. 16.)

légijerjét, és még mindig magának követeli a szigeteket.¹¹ Argentína az orosz féltől megfelelő hatósugarú bombázó-repülőgépeket szeretne lízingelni, de a várható költségek miatt a tárgyalások megszakadtak, Kínával pedig az FC-1 (F-17) és a J-10B repülőgépek eladásáról folytat tárgyalásokat. A szigeteken jelenleg a parancsnokság, egy lövészsorozat, logisztikai, műszaki és egyéb alegységek állomásoznak, állományuk összesen 1200 fő körül van. A szigetek körzetében négy Typhoon vadászrepülőgép hajt végre járőrözési feladatokat, a haditengerészet részéről pedig egy fregatt vagy romboló teljesít szolgálatot a térségben. Nagy-Britannia 47 millió font értékben szerez be 120 km-es felderítési távolságú mobil svéd Giraffe AMB radarokat, illetve korszerűsíti a már rendszerben lévőket. Az új radarok leszállítása még 2015-ben megkezdődik, ezekből jut néhány a Falkland-szigetekre. A Giraffe-program várhatóan 2018-ban fejeződik be. A brit védelmi minisztérium már elindította a szigetek légvédelmi rakétarendszereinek a korszerűsítését is. A jelenleg szolgálatot teljesítő, de már elavult Rapier légvédelmi rakétákat a jövőbeni lokális légvédelmi rendszerrel (FLAADS¹²) fogják leváltani.¹³

AZ AMERIKAI RAKÉTAVÉDELMI RENDSZER KORSZERŰSÍTÉSE

Ashton Carter, az Amerikai Egyesült Államok védelmi minisztere szeptember elején egy csapatlátogatás során kijelentette, hogy ideje korszerűsíteni a rakétavédelmi rendszer radarjait.¹⁴ A grönlandi amerikai katonai bázison (Thule) található az amerikai rakétavédelmi rendszernek az Északi-sarkhoz legközelebb lévő lokátora, amely így a legkorábban képes észlelni az Oroszország felől érkező interkontinentális ballisztikus rakétákat. Ezt a radart viszont az 1950-es években telepítették, ezért szükséges annak érzékenységét növelni, hogy a rakétákat nagyobb távolságban is észlelhessék. A miniszter hangsúlyozta, hogy Oroszország az utóbbi időben egyre nagyobb katonai jelentőséget tulajdonít az Északi-sark körzetének, oda korszerű fegyverrendszereket telepít, valamint növeli a térségben rendezett katonai gyakorlatok számát és méretét. A grönlandi radar mellett a miniszter szükségesnek tartja az esetleges kínai és észak-koreai rakétatámadás észlelésére szolgáló lokátorrendszerek korszerűsítését is.

PROFESSZIONÁLIS KATONÁK A MACEDÓN HADERŐBEN

Szeptember elején a macedón védelmi miniszter aláírta a parancsot, amelyben az első 125 professzionális katonát felvették a haderő soraiba.¹⁵ A védelmi minisztérium még 2015 januárjában hirdette ki a pályázatot, amelyben 250 fő részére lehetőséget biztosított, hogy önkéntesként csatlakozzon a hadsereghez. A jelentkezők az előzetes szelekciót követően 24 napos tesztsorozaton vettek részt, amelyet a különleges műveleti ezred szervezett számukra. Az év hátralevő részében további 125 hivatásos katona csatlakozik a haderőhöz.

¹¹ <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/southamerica/falklandislands/11824150/Britain-orders-46m-air-defence-radar-to-protect-Falklands-from-Argentina.html> (Letöltés időpontja: 2015. 08. 16.)

¹² Future Local Area Air Defence System.

¹³ <http://www.defensenews.com/story/defense/air-space/isr/2015/08/24/falkland-ground-based-air-defenses-get-radar-boost/32259481/> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 16.)

¹⁴ http://www.spacedaily.com/reports/US_Needs_to_Upgrade_Old_Radars_to_Detect_Russian_Missiles___Carter_999.html (Letöltés időpontja: 2015. 09. 02.)

¹⁵ <http://www.morm.gov.mk/?mainnews=mo-go-objavi-reseniet-za-priem-na-125-pfv&lang=mk> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 02.)

AZ OROSZORSZÁG SZÁMÁRA LEGYÁRTOTT FRANCIA HADIHAJÓK SORSA

Az Oroszország által megrendelt, de az orosz–ukrán konfliktus miatt végül át nem adott két Mistral osztályú helikopterhordozó hajó iránt Egyiptom, India, Kanada és Szingapúr is „komolyan” érdeklődik.¹⁶ A francia miniszterelnök katonai tanácsadója szerint Franciaországnak legalább 1,1 milliárd euróba kerülne, ha nem sikerülne eladnia a hajókat. A két hajó állomásoztatása és hadra fogható állapotban tartása Saint-Nazaire kikötőjében havonta 2 millió eurót igényel. Ehhez jön még a már beszerelt orosz berendezések márciusig tartó eltávolításának a költsége. Egy diplomáciai forrás szerint Franciaország megígérte Oroszországnak, hogy a hajókat nem adja el olyan vevőnek, melynek érdekei ellentétesek az oroszokéival. Egy később kiszivárgott információ¹⁷ szerint Oroszország beleegyezne abba, ha a hajókat Egyiptom vagy India vásárolná meg, akár a már beszerelt orosz berendezésekkel együtt. Sajtóinformációk szerint az egyiptomi vásárlást feltehetőleg Szaúd-Arábia finanszírozná. Egyes elemzők¹⁸ szerint – ha nem sikerül a hajókon túladni – Franciaország vesztesége elérheti a 2 milliárd eurót is. Ez az összeg az alábbiakból tevődik össze: vissza kell adni Oroszországnak a már kifizetett közel 1 milliárdot, ki kell fizetni 100 milliót a vlagyivosztoki kikötő és a hajó fedélzetére szánt helikopterek átalakításáért, 200 millióba kerülhet az orosz berendezések eltávolítása, 350 milliót követel a hajóépítő konzorcium és 400 milliót az a cég, amely 30 évre vállalta a hajók karbantartását. Egy szeptember közepén kiadott AFP-hír szerint Egyiptom veszi meg a francia hajókat. A vételárat nem hozták nyilvánosságra.¹⁹

FOLYTATÓDIK AZ ÚJ AMERIKAI KATONAI BÁZIS ÉPÍTÉSE OKINAVÁN

Az Okinava-szigeten lévő, az amerikai tengerészgyalogság által használt Futenma légbázis a sziget déli részén, sűrűn lakott területen található. A helyi lakosság már évtizedek óta panaszodik a nagy zajra, már 1996-ban felvetődött a bázis átköltöztetésének az ötlete.²⁰ A lakosság viszont azt szeretné elérni, hogy a bázist zárják be a szigeten, és költözzön máshová Japánon belül, vagy inkább el az országból. A két ország illetékesei megállapodtak, hogy a bázist áttelepítik északabbra, Henoko térségébe, és a munkálatok is elkezdődtek. A sziget kormányzója azonban – lakossági nyomásra – tiltakozott, és a bázis teljes bezárását követelte. Az új bázis építése augusztusban leállt, majd a kormány képviselői és a sziget kormányzója közötti tárgyalásokat követően szeptember elején újraindult. Az amerikai fél is egyetért azzal, hogy a bázis jelenlegi helye nem megfelelő, de a bezárására csak akkor kerülhet sor, ha az új bázis már működőképes lesz. Henoko kiválasztása már 2005-ben megtörtént,²¹ mert a part mentén a víz sekély, ott viszonylag könnyen építhető a tengerbe benyúló, atommeghajtású hajók számára is alkalmas kikötő.

¹⁶ http://www.spacewar.com/reports/Several_countries_eyeing_French_warships_withheld_from_Russia_official_999.html (Letöltés időpontja: 2015. 09. 14.)

¹⁷ <http://www.defenseindustrydaily.com/russia-to-order-french-mistral-lhds-05749/> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 20.)

¹⁸ <http://www.thelocal.fr/20150812/the-real-cost-of-frances-botched-warship-mistral-russia-deal> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 20.)

¹⁹ Népszabadság, 2015. szeptember 24., 8.

²⁰ http://www.spacedaily.com/reports/Japan_resumes_work_on_controversial_US_base_in_Okinawa_999.html (Letöltés időpontja: 2015. 09. 14.)

²¹ <http://www.japanfocus.org/-makishi-yoshikazu/1819/article.html> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 20.)

HOLLAND DANDÁRT INTEGRÁLNAK EGY NÉMET HADOSZTÁLY SZERVEZETÉBE

Szeptember közepén a német és a holland védelmi miniszterek a saját parlamentjeikben bejelentették, hogy a holland 43. gépesített dandárt integrálják a német 1. páncélosadosztályba.²² Az ezt rögzítő és szabályozó megállapodást még az év vége előtt aláírják, majd megkezdődik az integráció végrehajtása. Annak első lépéseként a holland dandárt megerősítik a Bundeswehr 444. páncéloszászlóaljával, amelybe viszont integrálnak egy – Leopard 2A6 harckocsikkal felszerelt – 100 fős holland harckocsiszázadot, melynek állomáshelye Bergen-Hohne lesz. A holland dandár többi alakulata Hollandiában marad. Az új összetételű magasabbegység 2019 vége előtt eléri a teljes műveleti készenlétet. A holland–német katonai együttműködésben ez a lépés nem egy új keletű elképzelés alapján valósul meg, a holland 11. légitámaszpont dandárt már korábban a német gyorsreagálású hadosztályba integrálták.

A BRIT HADITENGERÉSZETNEK AZ ÉVTIZED VÉGÉIG LÉZERFEGYVERE LESZ?

Sir George Zambellas tengernagy, a brit haditengerészet első embere reagált a Védelmi Minisztérium bejelentésére, miszerint a lézerfegyver kifejlesztéséhez és gyártásához keres vállalatot.²³ A tengernagy egy védelmi és biztonsági felszereléseket bemutató londoni kiállításon újságíróknak elmondta, hogy a Védelemtudományi és Technológiai Laboratórium²⁴ az évtized végéig bemutat egy irányított energiájú, a tengereken alkalmazható működő fegyvert. Az ilyen fegyver előnye, hogy nem igényel hagyományos lövedéket, ezért egy lövés a jelenleginél sokkal olcsóbb lesz, ami különösen fontos a rakétaárak gyors növekedése miatt. Ezért keresnek egy céget olyan lézeres eszköz prototípusának a létrehozására, amely képes észlelni, követni és megsemmisíteni a célt egy bizonyos távolságon belül, bármilyen időjárási viszonyok között és elfogadható pontossággal. Az Amerikai Egyesült Államok 2014-ben az Austin osztályú Ponce deszanthajóra már telepített két nagy energiájú lézerfegyvert, amelyekkel a kísérletek során sikerrel semmisítették meg pilóta nélküli repülőeszközöket, gyújtottak fel kis támadó motorcsónakokat és – kisebb teljesítménnyel alkalmazva – tettek használhatatlanná érzékelőket és egyéb eszközöket. A lézerfegyverek kis hatótávolságúak, de a brit haditengerészet mérnökei amerikai kollégáikkal együttműködve egy elektromágneses ágyún is dolgoznak, amely a lövedéket rendkívül nagy sebességre felgyorsítva a jelenlegi tüzérségi eszközöknél nagyobb távolságra juttathatja el, így hasznos fegyvere lehet a haditengerészetnek is.

²² <http://www.janes.com/article/54636/dutch-mechanized-brigade-to-be-integrated-into-german-panzer-division> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 20.)

²³ <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/defence/11867145/Royal-Navy-to-build-laser-cannon-by-end-of-the-decade.html> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 19.)

²⁴ Defence Science and Technology Laboratory. Feladata a műszaki tudományok terén elért eredmények mielőbbi alkalmazása a védelem és a biztonság terén. <https://www.gov.uk/government/organisations/defence-science-and-technology-laboratory> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 20.)

IRÁN MEGDUPLÁZTA A FATEH RAKÉTA HATÓTÁVOLSÁGÁT

Irán a rakétacsapatok korszerűsítése keretében kifejlesztette a Fateh 110 típusú ballisztikus rakéta megnövelt hatótávolságú változatát, amely a Fateh 313 elnevezést kapta.²⁵ 2015 augusztusában mutatták be a Fateh rakétacsalád új tagját, melynek 500 km a hatótávolsága, vagyis kétszer akkora, mint az elődjéé. Iráni források szerint a rakéta sorozatgyártása hamarosan megkezdődik. A Fateh 110 tömege 3,45 tonna, a harci rész tömege 450–650 kg, a változattól függően. A Fateh 313 adatait nem közölték, de a nyilvánosságra hozott képek alapján a szakértők úgy vélik, hogy a rakéta mérete lényegesen nem változott az elődjéhez képest.²⁶ A fő különbséget a megnyújtott orrkúpban és a kisebb vezérsíkokban látják. Az utóbbiak nagyobb repülési sebességet sugallnak, a megnyújtott orrkúp pedig kisebb harci részt, de nagyobb és hatásosabb vezérlőrendszert, vagyis nagyobb pontosságot jelenthet. Feltehetően a rakéta teste is nagyrészt nem fémből, hanem inkább szénszálas anyagból készült. Az 500 km-es hatótávolság lehetővé teszi Irán számára, hogy a kiválasztott célt több irányból is támadhassa, vagy a rakétaindító járműveket a határtól távolabb állomásoztassa, nehezítve ezzel azok felderítését, illetve megsemmisítését.

AZ SM–6 RAKÉTÁT ALKALMASSÁ TETTÉK BALLISZTIKUS RAKÉTÁK MEGSEMISÍTÉSÉRE IS

Az amerikai haditengerészet Aegis-rendszerrel szerelt hajóin rendszeresítésre szánt SM–6 típusú rakétát eredetileg arra tervezték, hogy megsemmisítse az ellenség támadó repülőgépeit, helikoptereit és robotrepülőgépeit. Július végén a Csendes-óceánon módosított, SM–6 Dual I változatú rakétákkal éleslövészetet tartottak, melynek során egy rakéta megsemmisített egy ballisztikus rakétát annak röppályája végső szakaszán, majd két másikkal sikeresen leküzdöttek két, földi, illetve légi indításúként szimulált robotrepülőgépet.²⁷ Ezzel az SM–6 Dual I az első olyan haditengerészeti rakéta lett, amely nemcsak manőverező légi célok, hanem ballisztikus rakéták megsemmisítésére is képes. A rakéta a kezdeti műveleti képességet várhatóan 2016-ban éri el. Az SM–6 Dual I rakéták alkalmazása jelentősen növelheti az amerikai haditengerészet felszíni hajóinak a biztonságát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

http://defense-update.com/20150803_sm-6_dual1_test.html#.Vf6moZXouUk

http://defense-update.com/20150822_fateh313.html#.Vf6l8ZXouUk

<http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/uAFi5nvux2twaqjftS5yrIZUVTJan77L.pdf>

<http://tass.ru/armiya-i-opk/2188987>

<http://www.defenseindustrydaily.com/russia-to-order-french-mistral-lhds-05749/>

<http://www.defensenews.com/story/defense/air-space/isr/2015/08/24/falkland-ground-based-air-defenses-get-radar-boost/32259481/>

²⁵ http://defense-update.com/20150822_fateh313.html#.Vf6l8ZXouUk (Letöltés időpontja: 2015. 09. 20.)

²⁶ <http://www.janes.com/article/53816/iran-unveils-extended-range-fateh-ballistic-missile> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 20.)

²⁷ http://defense-update.com/20150803_sm-6_dual1_test.html#.Vf6moZXouUk (Letöltés időpontja: 2015. 09. 20.)

<http://www.janes.com/article/53643/russia-s-new-maritime-doctrine>
<http://www.janes.com/article/53816/iran-unveils-extended-range-fateh-ballistic-missile>
<http://www.janes.com/article/54636/dutch-mechanized-brigade-to-be-integrated-into-german-panzer-division>
<http://www.japanfocus.org/-makishi-yoshikazu/1819/article.html>
http://www.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=8622
http://www.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=8623
<http://www.morm.gov.mk/?mainnews=mo-go-objavi-reseniet-za-priem-na-125-pfv&lang=mk>
<http://www.rzn.info/news/2015/8/8/v-chislo-pobediteley-mezhdunarodnogo-aviadartsa-voshli-ryazanskie-letchiki-spisok-prizerov.html>
http://www.spacedaily.com/reports/Japan_resumes_work_on_controversial_US_base_in_Okinawa_999.html
http://www.spacedaily.com/reports/US_Needs_to_Upgrade_Old_Radars_to_Detect_Russian_Missiles___Carter_999.html
http://www.spacewar.com/reports/Several_countries_eyeing_French_warships_withheld_from_Russia_official_999.html
<http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/defence/11791451/SAS-will-soften-selection-tests-after-Brecon-Beacons-deaths.html>
<http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/defence/11867145/Royal-Navy-to-build-laser-cannon-by-end-of-the-decade.html>
<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/southamerica/falklandislands/11824150/Britain-orders-46m-air-defence-radar-to-protect-Falklands-from-Argentina.html>
<http://www.thelocal.fr/20150812/the-real-cost-of-frances-botched-warship-mistral-russia-deal>
<http://www.vz.ru/news/2015/8/15/761412.html>
<https://www.gov.uk/government/organisations/defence-science-and-technology-laboratory>

Szakály Sándor:

MAGYAR SZÁRMAZÁSÚ KATONÁKRÓL ÉS AZ EGYKORI MAGYAR FEGYVERES ERŐKRŐL – ANGOLUL

A MAGYAR KIRÁLYI FEGYVERES ERŐKRŐL, AZAZ A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDSÉGRŐL

Bernád Dénes – Charles K. Kliment
szerzőpáros könyvéről

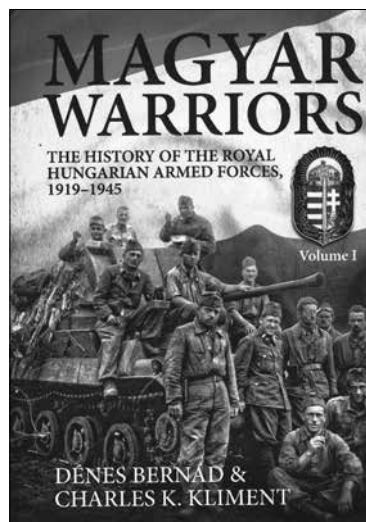
Kétségtelenül igaz az állítás, hogy a két világháború közötti magyar haderő – előbb Nemzeti Hadsereg, majd 1922. január 4-étől magyar királyi Honvédség – történetéről idegen nyelven szinte alig olvasható valami. Ami hozzáférhető, az többnyire rövid összegzése a mintegy negyedszázados időszak történéseinek, Magyarország második világháborús részvételének.

Az angolul olvasók most viszont kezükbe vehetik azt a kétszerzős munkát, amely az Egyesült Királyságban jelent meg, és amely a Nemzeti Hadsereg, illetve a volt magyar királyi Honvédség történetét mutatja be, nagy hangsúlyt fektetve a szervezet, a fegyverzet, a katonai nevelés és képzés kérdéseire is.

A magyar Bernád Dénes (Erdély szülötte) és a cseh Charles K. Kliment mérnöki munkájuk mellett szenteltek éveket szabadidejükből a magyar fegyveres erők történetének megismerésére, majd bemutatására. S hogy mit és mennyit is írtak eddig a témakörrel, az a kötetben közreadott publikációs jegyzékükből kiderül. (A két szerző elsősorban és alapvetően technikai kérdésekkel, páncélos járművek és repülőgépek „történetével” foglalkozott, és egy-egy típus történetét dolgozta fel kellő alaposággal angol, lengyel, cseh nyelven.)

Könyvük a jó értelemben vett tudományos-ismeretterjesztő kategóriába sorolható, amelyet alátámaszt a hatalmas mennyiségű – és nem egy esetben kevésbé ismert – fotóanyag. A képekkel kapcsolatban megjegyzendő, hogy a különböző katonai vezetőkről közölt felvételek feliratait nem mindig pontosak, és a rendfokozatok, intézmények nevei esetében is akadnak tévedések az angol megnevezések mellett „magyarázatul” közreadott magyar szövegekben. Mindezekkel együtt és mindezek ellenére elmondható, hogy a magyar fegyveres erők története iránt érdeklődők, de magyarul nem olvasók megfelelő képet kapnak a volt magyar királyi Honvédség történetéről.

A két szerző – jól érzékelve azt, hogy egy ilyen munka esetében fontos, hogy az érdeklődő olvasók a könyv tárgya mellett képet kapjanak az adott ország vagy nemzet történelméről is – rövid, a magyar nép történetét bemutató áttekintéssel indítja a kötetet. A magyar történelmet nem ismerő olvasó ennek a bevezető résznek az elolvasása után már könnyebben léphet előre a kötet lapjain.

Meglátásom szerint a szerzők hitelesen mutatják be az első világháborús vereséget követő történéseket, a Nemzeti Hadsereg, majd a magyar királyi Honvédség létrejöttét, a trianoni katonai előírások okozta nehézségeket és az azok „kijátszására” megtett lépéseket. A fejezethez kapcsolódó térképek, statisztikai adatok jól érzékeltetik azt a veszteséget, amelyet a magyar nemzet az első világháborús vereség következtében elszenvedett.

A második világháborús magyar részvétel kapcsán szólnak a területi visszacsatolásokról, a Szovjetunió elleni hadba lépés körülményeiről és a hadműveletekben való részvételről. A leírásokat számos apró, az olvasó számára érdekes „történettel” is színesítik, bár ezek esetében fontos lett volna néha kételyeket is megfogalmazniuk. Ilyen – kritikával kezelendő – sztori dr. Fuchs Jenő négyszeres olimpiai bajnok kardvívó munkaszolgálatos története, melynek lényege, hogy az önként munkaszolgálatra bevonult dr. Fuchs Jenő miként érdemelte ki a német II. osztályú Vaskeresztet. Magam mintegy két évtizeddel ezelőtt Gosztöny Péter jóvoltából ismerkedtem meg a történettel és az azt bizonyítani hivatott fénymásolt irattal – de közös „nyomozásunk” nem járt sikerrel. Nem találkoztunk a Legfelsőbb Elhatározások között az engedélyezési okirattal, a Honvédségi Közlönyben annak a kihirdetésével stb. Elmondható viszont, ha ilyen „történetek” lábra kaphattak egykoron, akkor azoknak valami alapjuk lehetett.

Természetesen nem a fentebb jelzett történetek teszik ki a kötet jelentős részét, hanem a honvédség működésével, szervezetével foglalkozó részek. Az olvasó megismerkedhet a magyar királyi Honvédség szervezeti változásaival, a hadtestek, hadosztályok, dandárok összetételével. A munkában a megértést könnyítendő számos fotó, táblázat és leírás található, amelyek jól érzékeltetik a fentebb említett változásokat. Nem mindegy ugyanis, hogy a volt magyar királyi Honvédség történetében 1939-ről vagy 1944-ről esik szó.

A két szerző mérnök mivolta és a haditechnika iránti elkötelezettsége, valamint érdeklődése okán is részletesen szól a volt honvédség fegyverzetéről, azon belül is elsősorban a páncélos fegyvernemről, annak a harc- és páncélgépkocsijairól, rohamlövegeiről.

A téma iránt érdeklődő, azzal alaposabban foglalkozó magyar olvasók, szakemberek számára új, eddig még nem ismert tények nem kerültek elő a kötetben, de a „célközönség” – amint arra már többször is utaltam – nem is magyar. Olyanok számára készült a könyv, akik a magyar múlt egy meghatározott időszaka és történései iránt érdeklődnek és ez idáig az érdeklődésük kielégítésére megfelelő angol nyelvű szakirodalom nem állt a rendelkezésre. Most már van ilyen is, és amint jeleztem, a szerzők jóvoltából lesz folytatás is. Utóbbihoz ajánlanám a szerzőknek, hogy állítsanak össze részletes forrás- és szakirodalmi jegyzéket, adják közre a rendfokozatok, megnevezések angol–magyar szószerkezetét, és kisebb keretes írásokban – az itt alkalmazott szövegeké helyett – egy-egy intézményről, személyről rövid bemutatkozó szöveget. Lehetőség szerint ellenőriztessék a szöveget – a jelen kötet egyébként nem kevés magyar „segítőt” sorol fel –, még akkor is, ha az angolul olvasó érdeklődők nem minden esetben veszik észre az apróbb elírásokat, tévedéseket, mint amilyen a gyalogsági tábornok Nagy Pál vezérőrnagyként történő szerepeltetése, a kormányzó fővezérként (főparancsnokként) 1921 márciusáig való jelölése stb.

Összegzésként elmondható: megfelelő színvonalú, a külföldi – angolul olvasó – érdeklődő számára haszonnal forgatható kötet állt össze a két szerző jóvoltából, amelynek ígéretük szerint folytatása is lesz. A tervezett második kötet elsősorban a légierővel, a folyami erőkkel foglalkozik majd, azok szervezetét, harci-technikai eszközeit és a második világháborút megelőző évek során történt fejlesztésüket, illetve a háború alatti működésüket mutatja majd be.

(Dénes Bernád – Charles K. Kliment: *Magyar Warriors. The History of the Royal Hungarian Armed Forces, 1919–1945. Volume I.* Solihull, Helion & Company Ltd., 2014, 404 oldal.)

AMERIKAI MAGYAROK – MAGYAR AMERIKAIK

Endre Szentkirályi „Cold War to Warm Cooperation” című kötetéről

Hogyan is nevezhetnénk másként azokat, akik magyar szülőktől az Amerikai Egyesült Államokban születtek, vagy kerültek még gyerekfejjel oda, és lettek előbb vagy utóbb az Amerikai Egyesült Államok haderejének katonái? Hogy hányan voltak/vannak ilyen személyek, nem tudjuk. Nem ismeretes, hogy készült volna valaha is ilyen felmérés, és azt sem tudjuk, hogyha készült volna, mennyire lehetne az teljes.

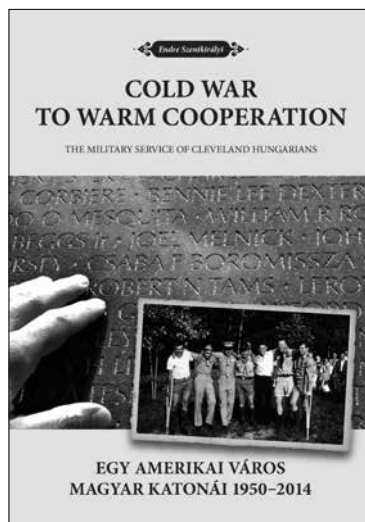
Az ún. emigrációkutatás – az ismertetés szerzőjének „önkényes” szóalkotása – számos értékes és érdekes könyvet, tanulmányt produkált az elmúlt évtizedekben, de hogy egy foglalkozási csoportra lebontva készült volna korábban ilyen, előttem nem ismeretes. Ahogy az sem, hogy vajon miként lehetséges egy hatalmas, lélekszámát tekintve százmillió nagyságrendű országban elvégezni egy ilyen kutatást.

Ami viszont tény: elkészült egy munka, mely az egykoron legnagyobb magyar eredetű lakossággal bíró amerikai egyesült államokbeli nagyváros, Cleveland és környéke esetében azokat a személyeket igyekezett összegyűjteni a kötet lapjain, akik 1950 és 2014 között az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi, légi, illetve haditengerészeti erőiben, netán a Nemzeti Gárda valamelyik egységében teljesítettek szolgálatot.

A kötet szerzője – Szentkirályi Endre – katonacsaládból származik. Dédnagyapja, nagyapja hivatásos tisztjei voltak az Osztrák–Magyar Monarchiának, illetve a Magyar Királyságnak, minek okán édesapja már csak „munkaszolgálatos katona” lehetett a Magyar Néphadseregben.

Az 1956 után az emigrációt vállalt családban azonban volt, aki a katonai hivatást választotta. A szerző testvére az Amerikai Egyesült Államok Szárazföldi Haderejének ezredese. A szerző viszont angol- és némettanár, PhD-fokozatát a Debreceni Egyetemen szerezte meg. Szentkirályi gyűjtőmunkája nem lehetett könnyű, mert hiába a még napjainkban is sokakat megmozgató és összefogó cserkészlet, a hétvégi magyar iskolák, a feladat óriási volt.

Hogy milyen eredménnyel oldotta meg a feladatot a szerző, azt az angol és magyar nyelven egy kötetben kiadott könyv igazolhatja. Magam úgy vélem, „reprezentatív módon”, hiszen bizonyára akadtak olyan személyek, akik nem kerültek a látókörébe és így nem tudható, hogy végül is hányan szolgáltak a „clevelandi magyarok” közül a különböző haderőnemeknél. Akik viszont szolgáltak, azokról rövid kis életrajzokat és fotókat találhatunk a kötetben. Több száz személyről van szó. Még élőkről és már elhunytakról, a tábournoki rendfokozatot elértekről és legénységi állományúakról egyaránt. Volt, aki Vietnamban járt, volt, aki Afganisztánban, más „csak” európai állomásokat tudhat maga mögött. Színes, változatos életutak. Olyan életutak, amelyekről – pontosabban az egyes személyek életéről – szívesen olvastam volna többet is. S mi mindent? Például a születési adatokat, a szülők foglalkozását, illetve azt, hogy kik voltak azok a katonák, akik a magyar királyi Honvédségben vagy a magyar királyi Csendőrségben teljesített szolgálatot követően lehettek az Amerikai Egyesült Államok fegyveres erőinek tagjai. S vajon mennyi ösztönzést adhattak a szülők a gyermekeiknek a katonai hivatás választásához?

Ahogy olvastam a neveket, nem egy esetben úgy tippeltem, hogy valamikor honvéd- vagy csendőrtisztekről, vagy azok gyermekeiről van szó – Beodray, Borgóy, Clementis-Záhony, Falk, Oszlányi... S miért vetem ezt fel? Mert úgy gondolom, egy hivatás iránti elkötelezettség, az elődök iránti tisztelet is motiválhatta a katonai hivatást választókat, amikor beléptek a haditengerészet, a tengerészgyalogság, a légierő, a szárazföldi haderő, avagy „csak” a Nemzeti Gárda tagjainak sorába.

Természetesen felmerülhet az a kérdés is, hogy vajon miért a kétnyelvű kiadás, és miért nem ugyanaz az angol és a magyar szöveg? A választ erre a szerző maga adta meg, aki úgy vélte, mást kell hangsúlyozni az amerikai és mást a magyar olvasó számára. Véleményem szerint ezzel együtt és ettől függetlenül nem igazán jelentős az így vagy az úgy hangsúlyozandó mondanivaló. A lényeg a rövid életrajzokban olvasható: magyarok voltak, amerikai állampolgárok lettek, és többségükben megőrizték magyar felmenőik emlékét és a magyar nyelvet (is). Szolgálták új hazájukat. Többen életüket áldozták a különböző harctereken, és akik még élnek közülük, tisztos polgári foglalkozást mondhatnak magukénak. Vannak közöttük mérnökök, tanárok, kereskedők, kisebb-nagyobb üzemek tulajdonosai, de egyetemi rektor is (az USA-ban az egyetemek rektorainak megnevezése elnök), nevezetesen dr. Ivány Róbert nyugállományú vezérőrnagy, aki Ronald Reagannek, az Amerikai Egyesült Államok elnökének a hadsegédéként is szolgált.

Aki rövid, érdekes életutakat kíván olvasni, az vegye kezébe a kötetet, és valószínűleg hozzám hasonlóan azzal teszi le minden alkalommal, hogy szívesen olvasott volna többet is egy-egy személyről, mert bizonyára sok minden „előhívható lenne” az életutak segítségével. Talán a szerző, Szentkirályi Endre veszi újra a fáradságot és egy körbeküldött, jól felépített kérdőív segítségével elővarázsolja még mindazt, ami fontos, hasznos és érdekes lehet.

(Endre Szentkirályi: *Cold War to Warm Cooperation. The Military Service of Cleveland Hungarians. Egy amerikai város magyar katonái 1950–2014.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2014, 290 oldal.)

Farkas Ádám hadnagy:

EGY KÜLSŐ SZEMLÉLŐ MÁSODIK VILÁGHÁBORÚS MAGYARORSZÁG-KÉPE

Paul Lemaire „A szabadság hídja” című visszaemlékezéséről

A második világháborúval kapcsolatos visszaemlékezések egyik meghatározó műveként jelent meg Paul Lemaire *A szabadság hídja* című, francia nyelven 1980-ban napvilágot látott kötete. A Zrínyi Kiadó kiadói műhelyében gondozott munkát dr. Balogh András József ezredes, a Honvédelmi Minisztérium Jogi Főosztályának vezetője ültette át magyar nyelvre.

A kötetet a Stefánia Palotában 2015. március 13-án mutatták be. A rendezvényen részt vett az akkor még hivatalban lévő Hende Csaba honvédelmi miniszter, valamint Roland Galharague, a Francia Köztársaság magyarországi nagykövete is.

Lemaire könyvével az olvasó – mint minden fogolynapló és visszaemlékezés esetén – egy kordokumentumot vehet a kézbe, amely nem csupán egy szűkebb kör, az egykori és mai katonák és a hadseregek iránt érdeklődők, valamint a történészek, politikatörténészek, diplomaták számára lehet érdekes, hanem a szélesebb olvasóközönség számára is. A kötetet olvasva ugyanis megismerhetjük egy tartalékos altiszt – civilben matematikatanár – katonaelményeit, majd a hadifogság mindennapjait.

A szerző így emlékezik az egyik tűzharcra: „*Az árny eltűnt! Talán én is elhibáztam? Hogyan tudtam hidegvérrel, így testközelből megcélozni egy másik embert? Ez lehetetlen, ez nem én vagyok! Ugyan már, ez volt a dolgom. A dolgom? Hogy megöljem? (...) nem is ismertem.*” (14. o.) Másutt a német fogolytábor szellemiségét, a foglyok érzésvilágát jeleníti meg. „*S íme, »Nummer 27 535« lettem. Megkopsztva, lenyírva, összetörve, lemérve: 12 kilót veszítettem az úton, pedig sosem voltam vastag. Most azonban a hátamon viselt hatalmas KG (Kriegs Gefangen – hadifogoly) világosan jelzi, hogy kész vagyok a szökésre.*” (20. o.) Ezek a sorok azonban már nemcsak a számtantanár gondolatait jelenítik meg, hanem a katonáét is – amit a könyvbemutatón a fordító, dr. Balogh András József ezredes külön is hangsúlyozott –: „*...a hadifogoly első számú kötelessége a szökés.*” (64. o.)

Lemaire visszaemlékezésében ír a német családokról, akiknél sorstársaikkal dolgoznak, a sűrű hétköznapiokról, melyek során mindvégig jelen van a szökés gondolata (ami ellen sok esetben érezhetően nem is igyekeznek mindent megtenni az őrzők), majd annak megvalósításáról, a magyar határ elérésekor, a csendőrök felbukkanásakor érzett félelemről és bizonytalanságról, ami csak a francia szökevények számára fenntartott balatonboglári „kis szigetre” érkezésekor, a vendégszerető fogadtatás megtapasztalásakor múlik el.

„*A peronon egy kedélyes és befogadó tekintetű magyar tiszt vár két fegyvertelen és ugyancsak szimpatikus közlegénnyel. Daróczy hadnagy a legtokéletesebb franciával fordul hozzánk: »Francia barátaink, üdvözljük Önöket; Örülünk, hogy fogadhatjuk magukat. Szíveskedjenek velem tartani a National Hotelbe.« Engedelmeskedünk, majd egy hatalmas teremben találjuk magunkat, ahol hatszemélyes asztalokhoz csoportosulunk: minden asztalon hat pohár, egy üveg pezsgő, két tál nápolyi. Nem hiszünk a szemünknek.*”

A magyar tiszt csendet kér és belekezd: »A francia Kormány kérésére a szálloda, valamint az innen néhány lépésnyire, a tóhoz közelebb eső Savoyai Szálló, és egy tucat villa áll az önök rendelkezésére. Amennyiben ez nem lenne elegendő, továbbiakat bocsátunk

majd rendelkezésükre. Remélem, hogy otthon érzik majd magukat nálunk, és magyarországi látogatásukról szép emlékeket fognak őrizni. Arról a látogatásukról, melyet a lehető legrövidebbnek kívánok, mivel bizonyára sietősen látnak vizont Franciaországot és családjukat. Magam is elidőztem Franciaországban a Nagy Háború idején, és több barátságot őrzök onnan. Az évszázadok során Magyarország és Franciaország sokszor mutatták ki barátságukat egymás iránt. Egyes királyaink francia hercegek voltak... Kívánom, hogy a magyar vendégszeretet szíviük mélyéig hatoljon. Durrantsák ki a dugókat! Igyanak igazi Champagne-t! Éljen Franciaország, éljen Magyarország!» (62. o.)

A történelmi események azonban máshogy alakultak, hiszen a német megszállás után nem volt lehetőség arra, hogy a foglyok hazatérjenek. Meg kellett szervezniük saját életüket Magyarországon, miközben hazavágykoztak, s persze eleget tettek elsőrendű feladatuknak, figyelték és szervezték a francia közösség életét.

A gördülékeny stílusban és személyes hangon megírt visszaemlékezés mellett, hogy közreadja a magánember és a katona gondolatait és élményeit, a magyar történelem e sajátos, kevésbé ismert, sőt tudatosan elhallgatott időszakát is plasztikusan láttatja: bemutatja a francia, lengyel, belga s mindenféle más nemzetiségű menekülteket övező vendégszeretetet, mely adott esetben éppúgy megnyilvánul az ivóban időző csendőr, a magyar királyi Honvédség tisztje és altisztje, mint Budapest és Magyarország bármely polgára részéről. Egy olyan Magyarország képe rajzolódik ki a francia szerző visszaemlékezéséből, mely a német szövetségi rendszer ellenére is otthont adott a francia menekülteknek, akik a későbbi ellenállást szervezték, s akik megdöbbenve szembesültek az 1944. március 19-ei megszállás tényével.

A személyes szálak felfejtése során figyelemmel kísérhetjük a szerző és a menekültek magyarországi életének alakulását, s benne a Lemaire család újraegyesülését: a szerzőt hetekkel a dicstelen német megszállás előtt éri az a páratlan öröm, hogy ismét találkozhat feleségével, akitől a háború és fogság szakította el.

A történet sajnos később újabb fordulatot vesz, hiszen a szerzőt ismét elfogják, és elszakítják feleségétől, hogy Magyarország talán legsötétebb napjai, a kínvallatások és Budapest ostroma idején Nyugat felé kivigyék az országból, kis időre vissza oda, ahonnan szökése előtt indult, a Stalag 17 B-be. Felesége eközben hátramaradottként kíséri figyelemmel Budapest sötét napjait, s azokat az emberi erőfeszítéseket és hőstetteket, amelyek életet mentettek meg a vészorszak óráiban. Később lassan, hatalmas kerülőkkel végül hazajut férjéhez, az otthonába.

Paul Lemaire naplója látszólag egy francia hadifogoly megindító krónikája, ugyanakkor több is annál. Emberközelségre hozza egy kor szellemiségét, megmutatja egy nemzet igazi habitusát, a kor történelmi valóságát. Egy külső szemlélő tapasztalataival gazdagította az adott korszakról kialakult-kialakított képet.

A könyvészetileg igényesen megjelenített, Balogh András József által olvasmányosan és – a szerző versei és anekdotái tekintetében is – élvezetesen fordított kötetet jó szívvel ajánlom a személyes történetek, a második világháború kora, a katonaélmények vagy épp a francia–magyar kapcsolatok iránt érdeklődőknek.

(Paul Lemaire: A szabadság hídja. Fordította: Balogh András József. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015.)

Harai Dénes ny. ezredes:

KULTÚRA, TÁRSADALOM, MENTALITÁS

Gondolatok Füleki Mihály könyve kapcsán

Füleki Mihály: „Én is voltam Don Quijote. Egy volt honvédségi kulturális munkás írásai-ból” című kötete – amely a Druck Art Kft. Kiadó gondozásában jelent meg 2015-ben – jó alkalom arra, hogy elgondolkodjunk kultúra és történelem viszonyán, a kultúra szerepéről a honvédség életében, a szolgálatteljesítésben, a katonák szellemi gazdagodásában. Régióknban a kultúra igen összetett folyamat, mert olyan meghatározó kultúrkörök kapcsolódnak egymásba, mint a lengyel, magyar, délszláv, valamint az olasz, osztrák–német és francia. A kultúra tíz-tizenöt átfogó területét (tér, idő, interakció, játék, edukáció stb.) figyelembe véve, a szerző nem vállalkozhatott arra, hogy minden területet érintsen, vagy azokkal egyáltalán foglalkozzon (test- és sportkultúra, a mindennapok kultúrája stb.). A kötet *vallomásszerű*, és erre többféle oka is lehet egy szerzőnek. Így például magyarázhatja a múlt történéseit, megrajzolhatja benne saját szerepét; de felhívhatja egyszerűen a figyelmet olyan területre, amelyekre az alapvetően megváltozott viszonyok között is szükség van, valamint felmutathat problémacsomópontokat és megoldási lehetőségeket – a kötetet inkább az utóbbi két vonatkozásban nevezném fontosnak. Esetenként azonban kevésbé meggyőző, mert igazságai igazságok ugyan elméleti vonatkozásban, a felsorolt jelenségek szintjén – gondoljunk például a giccse –, de arra nincs utalás, hogy modern esztétikai és szorító gazdasági viszonyok között hogyan kerülhetünk ki annak vonzasköréből, vagy léteznek-e olyan kemény határai, mint amelyeket a szerző felsorol. Egyetérthetünk a szerzővel, hogy a kultúra a szocializmusban valóban nem idézett elő olyan személyiségbeli redukciót, mint a politika – a szerző is hangsúlyozza, hogy következetesen kerültek a *sematizmust*. Ezért keresték az érzékenyebb fiatalok – különösen a hadseregben – az amatőr szakköri részvétel lehetőségét, így a színjátszást, a képzőművészetet, a fotózást, a táncot, a nép-, könnyű- és komolyzenei szereplési lehetőségeket, amelyekkel egészen a „Ki mit tud?” országos vetélkedőjébe is el lehetett jutni, miután sikeresen szerepelt az egység, magasabbegység, seregtest, valamint a Magyar Néphadsereg döntőin, és így a TV-ben megismerték a nézők a *tehetséges katonát*. Eredményesen működött a fesztiválrendszer is. Valóban, mint a szerző említi: „Műfaji sokoldalúság jellemezte a hadsereg kulturális életét.” Az értékelt időszakban – a társadalmi-politikai berendezkedésből adódóan – a vallást hivatalosan nem tekintették a kultúra szerves részének.

A kötetből bizonyára megérinti az olvasót a szocialista időszak viszonyait és a szakemberek napi küzdelmeit görcső alá vevő kíméletlen kritika, amely összegződik Egri Magdi újságírónk szakmailag kitűnő, lényegre törő 1998-as beszélgetésében¹ a szerzővel. Saját tapasztalatból is mondhatom: egy-egy terület szakmai értekezletei – *hozzáteszem a katonai értekezletek is* –, különösen a nyolcvanas években a katonai, közművelődési szakemberek által tudott, érzett valóságról szóltak, a „szocialista embertípus”, a „politikai tudatosság” kiüresedett fogalmai elvesztették hatásosságukat. A szocialista kultúrát felfoghatjuk a totali-

¹ Egri Magdi interjúja Füleki Mihállyal a Humán Szemle 1998/4. számában jelent meg.

tárius politikai rendszer *maszkjának* is, amelyben ellenőrzött körülmények között, de mégis mozgásteret kaptak az egyéni ambíciók, és valóságos élményt adott az alkotás. A kultúra, a szellemi erők, a gondolkodás szabadabb atmoszféráját, a magyar és a világirodalom nagy alkotásaival való találkozást jelentette a fiatal katonáknak – tiszteknek, tiszthelyetteseknek, sorkatonáknak, közalkalmazottaknak – egyaránt abban az időben, mint erről a szerző is ír. A kultúra az igényesebb, tehetségesebb fiataloknak az *egzisztenciális hiány pótléka* is volt. A katonák közül sokan a hadseregben jutottak elhatározásokra további életüket illetően, és néptáncosokká, népzenešezökké, könnyű- és komolyzenešezökké, énekesekké, fafaragókká, versmondókká, riporterekké, tanárokká váltak. Ezt a folyamatot segítették az olyan szakmailag hozzáértő, lelkes – korabeli kifejezéssel – „kultúrmunkások”, mint a néhai Tóth Zsigmond ezredes (1940–2005) a Hátországvédelmi Parancsnokságon és csapatainál, vagy éppen a szerző, Füleki Mihály, és hosszan sorolhatnánk a neveket, mert ezek a munkakörök egységszintig fel voltak töltve. A fiatal sorkatonák életkoruknál fogva (18–22 év) még nem érezhették magukat rosszul a korszak kultúrájában, de ösztönösen – némileg megerősítve a *Szabad Európa* Rádió tiltott adásaitól – keresték a modern kifejezőeszközöket és formákat. Valóban nagy a kontraszt a *természetes* hang (gondoljunk a citera, a hegedű, vagy a tiszta emberi hang érzetére) és a *mesterséges* hanghatások között: „...a rocknak nevezett gépi zörej bömböl az áruházak, a butikok, a szórakozóhelyek hangfalaiából; terjed az erőszak és a durvalelkűség.” A szerző több vonatkozásban is rámutat „a nyugati kultúra intervenciójára”; a *kommersz* a rendszer-átalakulást követően már jelen volt, és veszélyeztette a hadsereg hagyományos értékeit, a magyar katona azonosságtudatát. Amit az ember életében lelki köteleknek mondunk, olyan természetűek, hogy egynek a birtoklása is megtart bennünket emberi mivoltunkban, így az anyaföld, anyanyelv, történelem, irodalom és a vallás. Ezért, az interaktív kulturális fórumok lehetőségének megteremtésével ki-ki kifejtheti saját tehetségét vagy egyszerűen érdeklődését egy-egy területen. Gyakran megfélekedünk arról, hogy egy-egy fórum motivációs mezőként is működött, működik. Nem tekinthetünk el Babits Mihály megjegyzésétől sem, mely szerint előfordulhat az is, hogy valaki „élete végéig tanul, mégsem lesz művelt”.

„Rohamosan nő a Forma–1, az autocross, a salakmotor-rally és hasonlók fémjelezte száguldás- és rizikóimádát. (...) A fiatalok szokászetébe mindinkább beépülnek a berregést, száguldást, rohanást, durranást, fűkcsikorgást, lihegést stb. utánzó hangeffektusok...” – írja a szerző szinte a futuristákra jellemző stílusban, kedvezőtlennek tartva e jelenségeket, holott korunkban a kultúrák épp technikai alkotóképességükkel hatnak egymásra. A technikai produktivitás jelentős nemzetközi kapcsolatépítő is, gondoljunk arra, hogy a kutatás-fejlesztésnek (K+F) e területen mekkora a szellemi, műszer-, speciálisanyag-, munka- és idővonzata, különösen, ha haditechnikáról van szó. Nem érthetünk egyet maradéktalanul a szerző állításának első felével, amikor azt írja: „...míg a műszaki, tudományos ismeretek az egyéneknek csak az értelmi tartományát aktivizálják, addig a művészeti alkotások képesek egyidejűleg mozgásba hozni az intellektuális és érzelmi szektorokat...” Tudomásul kell vennünk, hogy a modern ember élményei már a technikához, a technikai rendszerekhez kötődnek, mi több, az újkori tudomány a technika lényegén nyugszik – vélekedik erről Heidegger német filozófus. A polgári közvélemény nagy elvárásokkal van a modern haditechnikát kezelőkkel szemben. A szerző a személyes integritás fontosságát hangsúlyozza, az értékek harmóniáját egy, az emberi egzisztenciát szétdaraboló sugárhajtóműves-elektронizált időszakban. Ez utóbbi vonatkozásában gondoljunk arra, hogy harc közben kemény rock szólt a vietnami háború bekábelezett katonáinak fűlében, azaz az ipari öldöklés rituáléjához hozzákapcsolták a gépi zene *kábító* monotonitását. A magyar kultúrában a kettő

közötti *aszimmetria* napjainkban is hatással van arra – és erre joggal lehetünk büszkék –, hogy nekünk a '45 utáni helyi háborúban nincsenek Calley hadnagyaink (William Calley, Vietnam, 1968, My Lai falu lakosainak kiirtása). A szerző a modern ember életében a *katartizsra*, az élmény megvilágosító, lendületet adó mozzanatára utal a művel való találkozás során. Ha azt kérdezem az egyetemi hallgatótól, hogy kinek az érdeke az élethosszig való tanulás (Lifelong Learning), akkor elsöre nem az ugrik be neki, hogy a tanulás létfeltétel, hanem hogy az edukációs lobbinak. Az ember a hatások összeszövődött rendszerében él, a kultúra maga is a személyiség egészére hat. Egy szatellitese, telekommunikációs, motorizált világban az ember teljes autonómiája, függetlensége inkább csak *dogma*, amely nehezen értelmezhető, és ezzel a fiatalok tisztában vannak. A technikai kultúra igényli a kemény gondolkodást, a nagyobb összeszedettséget, az önfegyelmet. A technikai kultúra a modern társadalomban szervezőerőként van jelen. A gépesítettség, az automatizálás, digitalizálás jelentősen megnövekedett fogyasztással is jár. Meg kell jegyezni azonban, hogy a szakmai önértéktudatot, különösen a fiatal szakembereknél, rombolja a *hamis sztárkultusz*.

A tradíció az is, ahogyan felfogjuk és értelmezzük a múltat, azaz a múlthoz vezető közvetítő mechanizmusok, így a nyelvi és érzelmi gazdagság, a gondolkodás fogalmi készlete és szerkezete stb. közreműködnek a valódi értékek felismerésében, megértésében, valamint elfogadásában. A kultúra, a polgári társadalmakban *egészként* már nem létezik. Mi magyarok szeretnénk, hogy létezzen, de ez nem csupán akarat kérdése. A szerző hangsúlyozza az esztétikai nevelés fontosságát, de megjegyzi: „A művészeti alkotásokkal való élményszerű találkozás lehetőségei nyilvánvalóan tovább szűkülnek.” *Művészeti nevelésről vagy valami másról van-e szó napjainkban?* A társadalmakban inkább azt látjuk, hogy időszakról időszakra a kultúrával foglalkozó vállalkozások *akciószerűen* hoznak létre nagy művészeti kiállításokat, és azokra az egész országból toborozzák-szállítják a résztvevőket. Egy-egy jelentős akció (Munkácsy-trilógia stb.) alkalmával 100–200 ezer embert mozdítanak meg. A kulturális események is kooperatív megoldást igényelnek. E vonatkozásban gondoljunk arra, hogy például a Sziget Fesztivál már európai fókuszpont is, mert Hollandiából, Dániából, Angliából, Németországból, Ausztriából, Lengyelországból, mi több Oroszországból is jönnek, nem beszélve a környező országokról. Egyre kisebb az esély arra, hogy *a lüktetően változó modernségnek morális szabályzója legyen*. Morális önszabályozás az emberek egy-egy részénél annyiban működik, hogy igyekeznek távol tartani magukat a szélsőségektől, így a korrupciótól vagy az utcai verekedésektől. A distanciaképesség, a távolság tartása önmagában is szellemi erőfeszítést igénylő, nehéz probléma. Feltehetjük a kérdést, hogy szabályzóerő-e a *jog* a korrupcióval, vagy a *nemzetközi jog* a helyi háborúkkal szemben? Valamikor bizonyára az lehet majd, de még nem gátja egyiknek sem. Jelenkorunkban sincs azonban mindennek „piaci értéke”.

Széleskörűen ír a szerző az előadó-művészet kommunikációjáról, és az „egyéb kategória” cím alatt megemlíti a pantomimet és a táncot is. A pantomimmel kapcsolatban írja, hogy „...számos kísérlet volt a meggyökereztetésére – hazánkban nem tudott igazán a tömegek művészetévé válni”. A „kimondottsághoz” a magyar kultúra történetében kezdettől fogva hozzátartozott a tiszta emberi hang, az érzelmileg őszinte, egyenes megnyilatkozás; ennek megfelelő formula: „ami a szívemen, a számon”, s ezzel még nem merítettük ki tartalmait. A szerző nem említi, de a táncnak a *katonák győzelmi boldogságához* is köze van, gondoljunk arra, hogy győzelem után a görög katonák összekapaszkodva, nemzeti táncukat, a *kólót* járták; a magyar katonák esetében is találunk hasonló *rituális* vonatkozásokat. Az amerikai kultúrában inkább népszerű énekesek, táncosok szórakoztatták a katonákat a táborban. Fontosnak ítélem meg, amit a szerző a versmondás jelentőségéről ír, beleszöve Latinovits

Zoltán véleményét, aki szerint: „Magyar verseket előadni világosan és plasztikusan, hittel és átélten, ez mindig nagyobb feladat volt ebben az országban, mint színjátszani, pódiumon szerepelni, nagyobb feladat, mint színésznek lenni.”²

Pozitív a szerző alapállása, hogy a kultúra hordozója maga az ember, akinek olyan közeget célszerű teremteni, amelynek fejlesztő hatása van. Felveti a „szellemi honvédelem” megszervezésének kérdését is, azért „...mert a globalizáció, a mind jobban elhatalmasodó nyugati hatás – ha nem kap kellő ellensúlyt – előbb-utóbb súlyos károkat idézhet elő nemzeti identitásunkban, hazánkhoz való viszonyunkban”. A szellemi honvédelemben jelentős szerepet tulajdonít a szépirodalomnak és a könyvtárnak. A szerző által említett – Fekete Gyula kifejezésével – „kultúrszenny” mellett felfigyelhetünk az olyan mély kulturális kötelekek szaggatására is, mint a vallás, a történelem, a klasszikus irodalmi alkotásaink vagy a magyar zene stb. Az irodalmon kívül megemlíthetünk a szekularizált világ által kínált „üdvök” közül is néhányat: 1. a *nyugati menedzserek demokráciáját*. E menedzserek az ipari társadalom hatalmi érdekeit hivatottak keresztülvinni, amelynek során az áldozatok nagyságrendje sem mindig számít; 2. *infantilizáltság (a felnőtte nehezen válás)* fenntartását a fiatalok, még gyakran a fiatal katonák körében is (diszkó, videójátékok, hard rock stb.); 3. *drogokat*; valamint nem utolsósorban 4. a *helyi háborúk folyamatosságát*. A modern *politikai „üdvstratégia”* a lelki életben nem működik, ezt tanúsítják a nyugati demokráciákban csalódott fiatalok ezrei, akik kimenekülnek az Iszlám Államba (ISIS) harcolni és meghalni. A kiégett, céltalan, munkanélküli ember elmegy akár a háborúba is, csak valami törje meg a napi monotonitást (lásd pl. Arthur Miller „Az ügynök halála” című darabjában a pincért: „*Bárcsak behívtak volna a háború alatt, most legalább hősi halott lennék.*”).

A szerző munkájában nem érintette a kisebbségi kultúrákat sem, pedig a roma kultúra is megérdemelt volna néhány utalást. Gondolkodjunk el azon, milyen csodálatos, hogy ezek a több évezredes kultúrák „*elhozták*” népeiket, népcsoportjaikat a 21. századba. Megjegyzem, nem kerülhetjük meg a közeljövőben – figyelemmel az arab népvándorlásra –, hogy az igen összetett iszlám kultúra tekintetében részletesebben is tájékozódjunk.

A szövegben vannak olyan részek, amelyek még a korábbi társadalmi rendszer szellemiségét idézik fel, így például egy 1962-ből származó idézet. „Témánk szempontjából azt kell mondanunk, hogy – a sok egyéb tényező mellett – a tisztek műveltségi színvonala, minden kimutatható fejlődés ellenére, még mindig nincs a kívánatos szinten, s ez belejátszik a helyzetbe.” Érdekes gondolat kísérlet az akkori és a mostani viszonyok összehasonlítása. Úgy gondolom, hogy általában a tisztek jelenlegi műveltségi helyzetének megítéléséhez nem hagyatkozhatunk *megérzésekre*, amikor a NATO-ban konkrét együttműködések valósulnak meg. „A NATO-tagságnak köszönhetően a mostani katonai felső vezetők rendkívül képzettek, széles körű ismeretekkel és tapasztalatokkal rendelkeznek – mondta dr. Benkő Tibor vezérezredes, Honvéd Vezérkar főnök szeptember 2-án, szerdán a Nemzeti Közszerződési Egyetem Hungária körúti kampuszán a honvedelem.hu-nak adott interjújában. Kérdésre válaszolva elmondta azt is: a katonák feladatai egyre szélesednek, ezért új képességeket kell magukévé tenniük. Példaként megemlítette, hogy a PRT (a tartományi újjáépítési csoport) munkájához hozzátartoztak a közigazgatással, az oktatással, az egészségügyi ellátással és az infrastruktúra fejlesztésével kapcsolatos feladatok is Afganisztánban.” Szakmai felkészültség és felelős gondolkodás jellemzi szolgálatteljesítő katonáinkat, legyenek azok tábormokok, tisztek, altisztek vagy közkatona. A társadalmi, valamint a világproblémákból, amelyekből

² Lásd bővebben: Új Tükör, 1976. január 26.

a hadseregek sem maradnak ki, elég, ha napjaink népvándorlására, valamint a missziós feladatok kezelésére utalunk. Katonáink minden körülmények között *társadalomképesek*. A honvéd tisztjelöltek képzésében a személyes tapasztalatom az, hogy a kompetenciák tekintetében semmiben nem maradnak el a fejlett országok katonáitól, különösen az elemzőképesség (mert *a látásmódok sokféleségével rendelkeznek*), a problémák megértése és a megoldások kidolgozása, mások fejlesztése (kiképzés-felkészítés) és nem utolsósorban az együttműködő (kooperációs) képesség tekintetében. Ezeket már most is *tőkének* lehet tekinteni fiatal tisztjelöltjeinknél. Egyetérthetünk a szerzővel, hogy a művészeti alkotások mellett az alkalmazott társadalomtudományoknak is szerepük van abban, hogy „...a társadalom emberi arcukat megőrizzük”.³ A humán szellemiség és a humán kondíció a társadalmiság, az emberi kapcsolatok, valamint a teljesítőképeség alapja, de Henri Poincaré francia matematikus megfogalmazásában a finomszerkezetű és mélyebb elemzőképesség feltétele is. A professzionális hadsereg megteremtését követő évtizedben, mint folyamatban megteremtődtek a fiatal tiszti, altiszti, valamint a közalkalmazotti állomány közötti hatékony gyakorlati szolgálatteljesítés személyiségbeli alapfeltételei.

Összességében: amennyiben a katonát értékeljük, nem tekinthetünk el attól, hogy a katoná mindig a *történelmi-kulturális keresztúton áll: az intellektuális lét, valamint a működő, gyakorlati képességeket igénylő, szélsőséges feszültségek keresztútján, a közjó szolgálatában*. Célszerű lett volna, ha a szerző egy elméleti fejezetet is írt volna a kötethez, tisztázva, hogy a kultúrának melyik fogalmából indul ki (nem könnyű döntenie, mert több száz fogalomról van szó), valamint milyen szintjeit érinti elemzéseiben. Ekkor nyilvánvalóvá vált volna az általa körbejárt „kereskedelem vagy kultúra” ellentmondás (G. F. Kennan amerikai történész megfogalmazásában), mert a kultúra szellemi, *intellektuális*, míg a kereskedelem gazdasági (*áru-pénz-piac*) összefüggés. A modern tudásháromszögben (üzleti innováció – tudományos kutatás – kiváló felsőoktatás) többnyire közvetlenül, de természetesen jelen van a kultúra érzelmi, mentális, valamint viselkedésbeli készleteivel. A művelődési ismeretek terjesztésében a feladat csak az *inspiráció* lehet, de mondjuk, filmes szakemberré nem kell képeznünk valakit. A kultúra igényli az önkívületet, nem a nyers szükségszerűség erejével hat, olyannyira, hogy a kultúrából ki is lehet esni, mert leépülhetnek a kulturális szükségletek is. Egy olyan több évezredes hagyományokkal rendelkező, gazdag és sokrétű kultúrából, mint a magyar, kilépve a nagyvilágba számtalan *kulturális sokk* is érheti az embert. A szerző jól érzékelteti viszont, hogy a kultúra tere a személyiség tere is, amelyben kidolgozhatja egzisztenciáját, műveltségét, stílusát. A művészetben információ is van, állítja helyesen a szerző, és gondoljunk a 20. század első évtizedeiben a francia művészetre.

Ha válaszolnunk kellene a Thomas Mann által megfogalmazott kérdésre (Többet kell-e még átvinnünk mások kultúrájából, vagy a sajátunkon kellene tovább dolgozni?), azt válaszolhatjuk: meghatározó módon a sajátunkon kellene tovább dolgozni, mert *a magyar kultúra – benne a hadikultúra – volt már vonatkozási pont Európában*. Füleki Mihály kötetében összességében alkalmas arra, a korábbi évtizedek tapasztalatait, kulturális képességeit mérlegelve ehhez ösztönzést adjon.

(Füleki Mihály: *Én is voltam Don Quijote*. Egy volt honvédségi kulturális munkás írásaiból. Druck Art Kft. Kiadó, Budapest, 2015.)

³ Az alkalmazott társadalomtudományokról lásd részletesebben Kiss Zoltán László: *Válságreagáló műveletek alkalmazott társadalomtudományi aspektusai*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015. Dr. Benkő Tibor vezérezredes előszavával.

ABSTRACT

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

- Lt. Col. Miklós Szakali: The impact of the collective defence related resolutions of the Wales NATO Summit on the commitments of Hungary 3

The study provides a short overview of the responses to the new challenges of the Euro-Atlantic region, the resolutions of the September 2014 Wales NATO Summit on collective defence, and their influence on Hungary. It touches upon the causes of practical emptiness of collective defence and of the political and defence resolutions of the closing documents of the Summit meeting. It focuses on the commitments of Hungary and outlines issues to be more seriously considered for increasing our own security and for the fulfilment of Hungary's NATO commitments.

Keywords: security, political positions, military responses, capability development, defence budget

- Lt. Col. András Mező: The system of British doctrine development 12

The paper, based on the author's experience gained from a visit to the Doctrine and Concept Development Centre of the UK Defence Academy presents the structure of British doctrine development, the definition of doctrine, the British doctrinal system, then compares it with that of NATO. The conclusion of the study calls attention to the importance of incorporating the applicable parts of NATO doctrines into Hungarian rules and regulations, besides having them translated.

Keywords: British doctrinal system, NATO doctrines, standardisation, doctrine development

- Col. Zoltán Rumi: Area Access and Area Access Denial operations. AA/AD and A2/AD concepts and their potential enforcement in the China – USA relations 27

The study focuses on Area Access and Area Access Denial operations. Using the example of China the author demonstrates the economic-based type of Area Access in Africa and Central America. The military means of potential Area Access Denial operations are presented through the competition for the control of Asia-Pacific region between China and the United States. Within the framework of this paper the author also draws attention to the American Air-Sea Battle concept.

Keywords: Area Access, Area Access Denial operations, China, United States, Air-Sea Battle, Africa, Nicaragua, Asia, Pacific Ocean

INTERNATIONAL ACTIVITIES

- Maj. Gen. (Ret.) János Isaszegi: The position and role of the Taszár airfield in international peace missions and military events (1995–2005) 38

After the Srebrenica massacre the events accelerated: the UN requested NATO to deploy military forces in order to the rapid settlement of the bloody Yugoslav crisis. The autumn of 1995 was the period of time when Hungary, more precisely its Kaposvár-Taszár region, got into the focus of strategic planners. In winter 1995, the establishment of the base suitable for receiving, temporary stationing, and deployment of American military forces heading the Balkans mission began. That was based primarily on the Taszár military air base. In 1999, just a few weeks after Hungary's NATO accession, the Taszár Air Base faced another mission to accomplish due to the Kosovo crisis, then in early 2003 the airfield was selected as a training centre of the preparation of the Free Iraqi Forces. These missions made the name of Taszár well-known all over the world.

Keywords: Yugoslav crisis, Dayton Accord, MH Taszár Basis airfield, Free Iraqi Forces, Bosnia and Herzegovina, MH Hungarian Engineer Contingent, IFOR, SFOR, EUFOR, KFOR, US Army Europe, Kaposvár, Northern Support Group

- Zoltán Prantner: Libya's security policy problems in the post-Gaddafi era 50

In January 2011 – similarly to many Middle East countries – Libya also saw anti-government demonstrations erupt. In March the unrests evolved into an all-out civil war between the supporters of the Gaddafi regime and the opposition forces. Finally, in October the clashes resulted in the victory of

the rebels and the death of the dictator. However, instead of long-awaited democracy the country sank into anarchy due to the actions of various armed groups. Terrorist groups, exploiting the weakness of the state basically operate unobstructedly in the territory of the country and maintain relations with their foreign sister-organisations. The threat they pose is further increased by the fact that through high-level illegal arms trafficking almost any type of weapons can be easily obtained.

Keywords: Muammar Al Gaddafi, armed groups, ethnic conflicts, religious conflicts, Islamism, terrorism, Ansar as-Saria, illegal arms trafficking

COMMAND TRAINING

Lt. János Csengeri: Surveillance opportunities of the distant environment of airports 63

The study gives a short outline of the use of satellites for surveillance, the characteristics of unmanned aerial vehicles, including their equipment and capabilities, then presents a general overview of balloons, their manufacturers, structures, specifications, and evaluates their usability. Finally, the surveillance concept of the distant environment of airports, and air bases is closes the study.

Keywords: satellite, unmanned aerial vehicle, balloon, surveillance, airport, air base

Capt. Eszter Tóth: Past, present and possible future of military aptitude tests 75

Within the Hungarian Defence Forces psychology has a significant history because experts participated in the selection of prospective soldiers as early as the First World War. Nowadays psychology is widely acclaimed in NATO member states, including Hungary. This is proven by a wide range of psychological exercises from aptitude tests to mental hygiene care, to mission preparation, to the work of unit psychologists. The new career model in public service may bring further changes, development, and appreciation into the work of psychologists, into the structure of aptitude tests, and of the selection process.

Keywords: selection, military psychology, network of unit psychologists, conscription centres, public sphere-specific recruitment system

Lt. Col. András Kerti – Capt. Zoltán Nyikes: Information security issues in relation with service and private mobile info-communication devices (1.) 85

The publication deals with the security aspects of service and privately owned smart phones and mobile devices, and their significance. Recently the security threats of mobile devices have significantly increased. Mobile devices in company application introduced MDMs and BYODs as options. The article presents the importance of security requirements and their regulation to implement at their application with public organisations. The study also presents the “fake Wi-Fi hotspot” created by one of the authors, which is the security vulnerability of a particular mobile through the analysis of a particular case.

Keywords: hotspot, vulnerability, virus, hardware security, public sphere, Mobile Device Management, Bring Your Own Device, fake Wi-Fi hotspot, SSID

Col. (Ret.) László Kassai: Reminders on military discipline and the disciplinary responsibilities of service members 100

Since in the past two-three years neither military journals nor legal experts, nor military scientists, nor even the top military leadership published any remarks on legal acts on military discipline or the disciplinary responsibilities of service members the author of the paper came to the conclusion that he would make some remarks regarding the issues of his field of expertise. In the article the long-time expression of “insubordination”, military discipline responsibility, military misdemeanour, some issues of indignity for military service, and certain institutional notions connected with disciplinary responsibility and disciplinary procedures are outlined through the presentation of military discipline.

Keywords: misdemeanour, disciplinary responsibility, military discipline, insubordination, indignity

LOGISTICS

Maj. Gen. (Ret.) Tibor Gáspár: Some major features of military logistic leaders 113

Making a military logistic leader is the result of a long process. The officers of this field of expertise acquire the theoretical knowledge necessary for this profession and get their first assignments in

a specific partial field of logistics. On this ground logistic officers may grow into logistic leaders through a lot of learning and through acquiring a number of practical skills and experience. The article presents skills and competencies necessary for making a good logistic leader, including the necessity to acquire practical experience.

Keywords: logistics, fields of expertise, logistic leader

MILITARY HISTORY

- Csaba Bazala – Col. Klára Kecskeméthy Siposné PhD: The life and oeuvre of Dezső Tolnai 123
Dezső Tolnai was commissioned as Lieutenant in Wiener Neustadt on 18th August 1913. During his successful military career he taught tactics and military organisation at the Ludovika Academy. He is the author of the famous motto of the Academy: “For the country until death!” He served as deputy commander of the Institute of Cartography. On 23rd March 1945 he was appointed the commander of the Honvéd Institute of Cartography. He had imprescriptible merits through collecting cartographic materials, saving equipment and instruments, renovating the buildings of the Institute of Cartography, and collecting cartographers. In the 1950s he was deprived from his pension, deported for several years, curtailed of his apartment and other properties. He died in a home for the elderly on 24th October 1973.
Keywords: Military Academy, Ludovika Academy, MoD Group of Cartographers, deportation, Honvéd Institute of Cartography

FORUM

- Maj. (Ret.) Zsuzsanna Sztanó: The current rules of entitlement to early retirement and opportunities to take it 132
On 1st January 2015 the opportunity to gain service time entitling to early retirement ceased to exist, however, it is very important to emphasise that the new regulation did not eliminate the opportunity to take early retirement but the chances to gain service time entitling to early retirement. That is if somebody meets the requirements determined by previous legal acts and is entitled to early retirement they may take early retirement in accordance with the current legal regulations too. Besides some thoughts relating to early retirement the article also deals with the pre-conditions and opportunities of taking early retirement.
Keywords: early retirement, act on early retirement, observance of military service, early retirement of contract personnel

REVIEW

- Col. (Ret.) Eng. Csaba Gál: International military and military technology review 142
A summary of the latest news in the international military and military technology press
- Sándor Szakály: On soldiers of Hungarian origin and on former Hungarian armed forces – in English 149
The author presents the review of two books published in English.
- Lt. Ádám Farkas: The Hungary-image of an outsider during World War II 153
A review of the book “The Bridge of Liberty” by Paul Lemaire
- Col. (Ret.) Dénes Harai: Culture, society, mentality 155
The author reviews a book by Mihály Füleki “I, too, have been Don Quijote. From the writings of a former HDF cultural worker”.

A HVK TUDOMÁNYOS SZAKKÖNYVTÁR KÖNYVAJÁNLÓJA

- Kiss Álmos Péter (szerk.): Afrikai terrorista- és szakadárszervezetek (HVK Tudományos Kutatóhely, MH ÖHP, MH GEOSZ, ár nélkül)
- Silvia Canavero,
Benedetta Fordred,
Francesca Freccero: Nagy csaták (Ventus Libro Kiadó, 2015, 2400 Ft)
- Michael Dobbs: Kijátszani a királyt (Kossuth Kiadó, 2015, 3400 Ft)
- Michael Dobbs: Kártyavár (Kossuth Kiadó, 2015, 3400 Ft)
- José Rodrigues Dos Santos: Az ördög keze – A nagypolitika és a pénzügyi világ sötét titkai (Kossuth Kiadó, 2014, 2290 Ft)
- Eric Chaline: Ötven állat, amely megváltoztatta a történelem menetét (Kossuth Kiadó, 2013, 3990 Ft)
- Rob Kendall: Mindig más tehet róla? – Így kezeljük és kerüljük el a mindennapi félreértéseket (Kossuth Kiadó, 2015, 2400 Ft)
- Kertész István: Regélő Róma (Kossuth Kiadó, 2015, 2990 Ft)
- Végel László: Neoplanta, avagy az ígéret földje (Noran Libro Kiadó, 2013, 2990 Ft)
- Alexander G.Thomas: Megszállottak – A Tesla-hadművelet (Noran Libro Kiadó, 2015, 3600 Ft)
- Börcsök Mária: Közös takarónk, ha már szétesett (Kossuth Kiadó, 2015, 2400 Ft)
- Zahava Szász Stessel: Bor és tövisek Tokaj-hegylán – Zsidóélet Magyarországon Noran Libro Kiadó, 2013, 3490, - Ft
- Zahava Szász Stessel: Hóvirágok – Magyar zsidó nők Markkleebergben, egy repülőgépgyárban (Noran Libro Kiadó, 2015, 3490 Ft)
- Farkas Zoltán, Sós Judit: Szlovákia (Kelet-Nyugat Könyvek, Jelkép Bt., 2014, 3990 Ft)
- Farkas Zoltán,
Kieferné Pulai Veronika,
Sós Judit, Szabó Mária: Budapest-Balaton gyerekekkel (Kelet-Nyugat Könyvek, Jelkép Bt., 2013, 4490 Ft)
- William Gray: Európa gyerekekkel (Kelet-Nyugat Könyvek, Jelkép Bt., 2010, 4490 Ft)
- Gabriella Le Breton: Sielés Európában (Kelet-Nyugat Könyvek, Jelkép Bt., 2011, 4490 Ft)
- Farkas Zoltán: Hosszú hétvégék Magyarországon (Kelet-Nyugat Könyvek, Jelkép Bt., 2010, 4490 Ft)
- Jo Williams, Sophie Blacksell: Hosszú hétvégék Európában (Kelet-Nyugat Könyvek, Jelkép Bt., 2009, 4490 Ft)
- Farkas Zoltán: Délvidék és Belgrád (Kelet-Nyugat Könyvek, Jelkép Bt., 2011, 3400 Ft)
- Efraim Zuroff: Az utolsó esély – Küzdelem a náci háborús bűnösök felelősségre vonásáért (Hetek Kiadó, 2012, 2990 Ft)
- Hazafi Zsolt, Morvay Péter,
Szobotka István (szerk.): Árnyak évszázada: Kik a felelősök a 20. századi terrorhullámokért? (Hetek Kiadó, 2010, 2450 Ft)
- Natan Saranszkij: A demokrácia védelmében – A szabadság erejével a zsarnokság és a terror ellen (Hetek Kiadó, 2010, 2990 Ft)
- Grüll Tibor: Szépség és szörnyeteg: Az európai művelődéstörténete I. – Az ókortól a reneszánszig (Hetek Kiadó, 2010, 2990 Ft)
- Grüll Tibor: Szépség és szörnyeteg: Az európai művelődés története II. – A kora újkortól napjainkig (Hetek Kiadó, 2014, 3490 Ft)
- Barbara Demick: Nincs mit irigyelnünk a világtól – Életek és sorsok Észak-Koreában (Könyvmolykéző Kiadó, 2013, 2999 Ft)
- Loretta Napoleoni: Az iszlamista főnix – Az Iszlám Állam újjászületése és a Közel- Kelet újrafelosztása (HVG Kiadó, 2014, 3200 Ft)
- Kárpátalja, Lemberg, Csernovic (Kelet-Nyugat Könyvek, Jelkép Bt., 2010, 4490 Ft)
- A XIX–XX. századi magyar állam nemzetbiztonsági szervezetei (Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelmi Társaság, 2014, ár nélkül)

A Zrínyi Kiadó újdonságaiból ajánljuk

HADIKRÓNIKA

A HM Zrínyi Nonprofit Kft. és a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum 2014-ben az első világháború kitörésének 100. évfordulójára jelentette meg a NAGY HÁBORÚ című rendhagyó dokumentumgyűjteményét, amely az oktatást-nevelést legjobban segítő műnek járó elismerést kapta 2015-ben a XXII. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon.

Ezúttal a 70 évvel ezelőtt befejeződött második világháború magyar vonatkozású eseményeinek bemutatását tűzte ki célul a neves szerzőgárda. A gyűjtemény több mint 300 fényképpel, felszerelési tárgyak és kitüntetések fotóival, valamint korabeli dokumentumok reprint nyomataival idézi fel a hét évtizeddel ezelőtt a fronton és a hátszágban történeteket.

A rendhagyó kötet „zsebeiben” ismét katonai behívók, frontról írt levelek, napiparancsok, térképek, korabeli igazolványok segítik az események jobb megértését.

A kötetben lévő dokumentumokon kívül a korszak egyenruháit bemutató nagy méretű tabló és a legendás magyar vadászpilóta-századok hímezett karjelvényei teszik teljessé a gyűjteményt.

A HADIKRÓNIKA DVD- és CD-mellékletei a hadtörténészekkel készült stúdióbeszélgetésekkel és a magyar királyi Honvédség korszerűen hangszerelt indulóival is a hazánk sorsát évtizedekre meghatározó világégésre emlékeznek.

ZRÍNYI KIADÓ